

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORIE

Guillaume de Beaumont a Robert Olomoucký.
Svět biskupa 13. století.

Mgr. Eva Svobodová

Dizertační práce
Školitel: doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem předloženou dizertační práci vypracovala samostatně na základě pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v závěrečném seznamu.

Brno 2018

Eva Svobodová

Obsah

Obsah	3
1) Úvod	5
a) Prameny a literatura	6
b) Metodologická východiska.....	8
2) Historické souřadnice.....	11
a) Anjou a jeho politický a správní vývoj do počátku 13. století.....	11
Anjou mezi Janem Bezzemkem a Filipem II. Augustem.....	14
Církev mezi Plantagenety a Kapetovci	17
Volby biskupů.....	20
Angerští biskupové 2. poloviny 12. století.....	29
Nástup Guillaumea de Beaumont.....	30
Zvolení Guillaumea de Beaumont v kontextu biskupských voleb v Anjou	37
b) Politické a církevní souřadnice středověké Moravy	40
Církevní poměry za vlády Přemyslovců před rokem 1200.....	46
Dosazování olomouckých biskupů v 11.-12. století.....	52
Nástup Roberta na biskupský stolec v Olomouci.....	54
Zvolení Roberta v kontextu biskupských voleb v českých zemích	67
i) Shrnutí.....	69
3) Biskup a struktury světské moci.....	71
a) Správa angerské diecéze a anjouského hrabství do roku 1240 a vztah biskupa ke kapetovským králům	71
b) Správa Moravy do roku 1240 a vztah biskupa k vládnoucím Přemyslovcům	84
i) Shrnutí.....	101
4) Biskup a jeho chrám.....	102
a) Guillaume de Beaumont a katedrála sv. Mořice v Angers.....	102
b) Robert a katedrála sv. Václava v Olomouci.....	107
5) Katedrální kapitula	111
a) Biskup Guillaume a kapitula sv. Mořice v Angers	111
b) Robert a katedrální kapitula sv. Václava	122
i) Shrnutí.....	136
6) Biskup a papežská kurie	138
a) Guillaume de Beaumont a papežství	138
b) Biskup Robert a papežství.....	148

Shrnutí.....	160
7) Biskup a jeho metropolita.....	162
a) Guillaume de Beaumont a arcibiskup z Tours.....	162
b) Robert a mohučský arcibiskup	171
i) Shrnutí.....	179
8) Závěr.....	180
9) Prameny a literatura	182
Anotace	194
Summary	196

1) Úvod

Role jedince v dějinách může být někdy nezastupitelná, jindy zase zcela splývá se svým pozadím, s tím, co bychom mohli nazvat „proud doby“. V případě středověku je možnost vykreslit něčí životopis a postihnout při tom plasticky jeho individuální rysy a osobní přínos téměř nulová. Není to jen pro nedostatek pramenů. Jedinec byl v první řadě definován rolí, kterou zastával, společenským stavem, do něhož patřil, jenž byl v této době prakticky neprostupnou kategorií. To je však na druhou stranu samo o sobě již určitou charakteristikou. Historik pak také může postupovat opačně a pokusit se z konkrétních jevů, událostí a činů daných osob v určitém čase a místě usuzovat i na jevy obecného charakteru. Neboli přesněji řečeno, pokud provedeme výzkum stejných aspektů u dvou na sobě nezávislých jedinců stejného stavu, respektive stejné společenské funkce, pocházejících a žijících v téže době na dvou různých místech, může nám to leccos důležitého podhalit o poměrech v těchto zemích, jejich specifických. Věřím, že takovéto zkoumání může upozornit, vynést na světlo něco, čeho bychom si bez vzájemného porovnání třeba jinak nepovšimli. To je hlavní cíl a přínos komparace.

Historik starších dějin bude samozřejmě vždy narážet na obtíž s nedostatkem pramenů. Těžko můžeme požadovat mít vyčerpávající množství informací o někom, kdo žil před stovkami let. Přesto soudím, že i přes nutnou mezerovitost má takový pokus smysl, protože může napomoci lépe pochopit přinejmenším dobové mechanismy, struktury a jejich (ne)hybnost. Proto jsem se rozhodla napsat případovou studii dvou biskupů 13. století, kteří se nikdy nepotkali, časově se však jejich episkopáty dokonale překrývaly. Ve vzájemném srovnání západofrancouzského a moravského preláta v dobovém kontextu mi šlo o to postihnout v první řadě domácí, tedy české, respektive moravské prostředí. Na pozadí vzdáleného hrabství Anjou, jehož historický vývoj se značně lišil, mohou lépe vyniknout případná specifika olomouckého biskupství, role jeho držitele a vůbec postavení církve v přemyslovském státě první poloviny 13. století. Možná se ale ve výsledku naopak ukáže tolik shodných rysů, že budu moci konstatovat, že středověká církev i středověk jako takový byly skutečně univerzální a toto, snad již poněkud stereotypní označení k nim poprávu patří.

Touto dizertací do určité navazuji na svou magisterskou diplomovou práci s názvem Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě z roku 2010. V ní jsem zkoumala praktickou církevní politiku tohoto biskupa, stojícího v čele olomoucké diecéze v letech 1202-1240, a to nakolik se projevovala v jeho vztahu k řeholním řádům, jež zde měly své kláštery, kanonie a komendy. Biskupa Roberta, v historiografii často nazývaného Robert Olomoucký, jsem si zvolila jak pro jistou svébytnost, s níž se vyjímá v řadě moravských biskupů (Angličan, cisterciák), tak i vzhledem k menší pozornosti, jíž se mezi historiky těší. Rozhodně alespoň v porovnání s jinými olomouckými středověkými biskupy, jako jsou Jindřich Zdík či Bruno ze Schauenburku. Volba jeho protějšku, s nímž provedu komparaci, byla motivovaná snahou najít ve stejném období jiného, zahraničního biskupa, který s olomouckým neměl společného nic kromě biskupského úřadu. Konečná volba padla na Guillaumea de Beaumont, biskupa ze západofrancouzského města Angers, jež stojí v čele regionu Anjou. Jde tedy o oblast Olomouci dostatečně vzdálenou, aby splňovala podmínky vytýčené v úvodu a umožnila tak ryze teoretické srovnání. Můj výběr zapříčinily dále dvě okolnosti: Guillaume de Beaumont zastával svoji funkci v naprosto identické době jako Robert, tj. mezi lety 1202 a 1240, a jeho život a působení jsou dostatečně podloženy prameny i literaturou. To z něj činí ideálního kandidáta na zamýšlené srovnání.

a) Prameny a literatura

Osobnosti biskupa Roberta Olomouckého se dosud samostatně nevěnuje žádná monografie, proto asi nejsouhrnějším dílem dodnes zůstává nepublikovaná dizertační práce A. Chalupy z roku 1948,¹ která je v současnosti svými závěry již zastaralá. V nedávné době se stal biskup Robert rovněž předmětem magisterské diplomové práce L. Obra.² Tento autor nejenže nevnáší nic nového, ale v některých kapitolách dokonce přebírá mé vlastní závěry, k nimž jsem dospěla ve své na internetu přístupné diplomové práci,³ aniž by se obtěžoval citacemi. A tak tím

¹ CHALUPA, Aleš: Biskup Robert Olomoucký 1200-1240. Praha 1948 (nepublikovaná dizertační práce).

² OBR, Lukáš: Biskup Robert Olomoucký. Brno 2014 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

³ SVOBODOVÁ, Eva: Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě. Olomouc 2010 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

nejbohatším zdrojem informací o Robertově životě a působení dosud zůstávají ponejvíce Novotného České dějiny z 20. let 20. století, které se ho ve svém třetím díle často dotýkají.⁴ Pak už jsou to spíše jen přehledná shrnutí jako například příslušná kapitola v knize V. Medka o dějinách olomoucké diecéze⁵ či příspěvek V. Hlinky ve sborníku věnovanému výročí cisterciáckého Velehradu.⁶ Vedle toho existují rovněž studie zabývající se některým dílčím aspektem Robertovy činnosti jako například jeho notářským působením, které velmi přínosně osvětlil J. Šebánek,⁷ či literární tvorbou.⁸ Pokud jde o vyprávěcí prameny, jsou to až pozdněstředověké zdroje, které se o biskupovi Robertovi zmiňují, a to ještě dosti stručně. Jedná se o tzv. *Granum cathalogi praesulum Moraviae*, jak ho označil a vydal J. Loserth,⁹ a zlomek kroniky, tzv. *Fragmentum chronici ecclesiae cathedralis olomucensis*, který je pod tímto názvem vyšel v edici M. Švábenského.¹⁰ Pro úplnost ještě uvedme, že o Robertovi má kratičkou zmínku ještě Přibík Pulkava ve své kronice ze 14. století.¹¹ Všechny známé listiny vydané biskupem jsou součástí druhého a třetího dílu českého diplomatáře.¹²

Oproti tomu zpracovanost postavy angerského biskupa Guillaumea de Beaumont je mnohem podstatnější. Tím nejzvěrubnějším a nejlepším zdrojem informací je dílo francouzského církevního historika J. Avrila z 80. let 20. století, které se velmi detailně a přitom přehledně zabývá dějinami angerské diecéze na pozadí náboženského života a působení jejích biskupů v letech 1148-1240.¹³ Ze

⁴ NOVOTNÝ, Václav: České dějiny I.3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. Praha 1928.

⁵ MEDEK, Václav: Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze, 1. díl. Praha 1971.

⁶ HLINKA, Vít: *Olomoucký biskup Robert*. In: Miloslav Pojzl (ed.): *Cisterciáci na Moravě*. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu. Olomouc 2006, s. 79-92.

⁷ ŠEBÁNEK, Jindřich: Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské. Časopis Matice moravské 67, 1947, s. 222-290. Tentýž: Kdo byl notář Otakar 5. Studie k české diplomatice doby přemyslovské. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd 69, 1959, sešit 9, s. 3-39.

⁸ KADLEC, Jaroslav: Literární činnost biskupa Roberta olomouckého. Studie o rukopisech 14, 1975, s. 69-82; PUMPROVÁ, Anna: Robert Olomoucký. Výklad Písň písni. Brno 2012.

⁹ LOSERTH, Joseph (ed.): *Das Granum cathalogi praesulum Moraviae*. Wien 1892.

¹⁰ Švábenský, M. (ed.): *Fragmentum chronici ecclesiae cathedralis olomucensis*. Studie o rukopisech 12, 1973, s. 196-204.

¹¹ „*Léta Páně 1202 zemřel moravský biskup Bavor. Po něm nastoupil Robert Angličan, převor z Nepomuku, řádu cisterciáckého.*“ BLÁHOVÁ, Marie (ed.): *Kroniky doby Karla IV.* Praha 1987, s. 350.

¹² FRIEDRICH, Gustav (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. 1198-1230*. Praha 1912; Tentýž (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1. 1231-1238*. Praha 1942; KRISTEN, Zdeněk (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/2. 1238-1240*. Praha 1962.

¹³ AVRIL, Joseph: *Le gouvernement des évêques et la vie religieuse dans le diocèse d'Angers (1148-1240)*. Lille 1984.

starších autorů je to pak například T.-P. Pletteau, který v 70. letech 19. století zpracoval pro regionální sborník na pokračování životopisy jednotlivých angerských biskupů doby středověku.¹⁴ Už v raném novověku se ostatně Guillaumem de Beaumont a dalšími zdejšími biskupy zabývala rukopisná historická pojednání jako například *Actes des évêques d'Angers* uložené v angerské městské knihovně.¹⁵ V rámci souhrnných prací pojednávajících o dějinách jednotlivých francouzských diecézí a jejich představitelích se lze opírat také o přehled *Le diocèse d'Angers* vydaný F. Lebrunem¹⁶ či v nejnovější době J.-M. Matzem a F. Comtem.¹⁷ Co do pramenů diplomatického charakteru zachycuje Guillaumovo působení velká řada listin, odhadem kolem stovky, které se v současnosti nacházejí z největší části v archivu departementu Maine-et-Loire v Angers,¹⁸ z menší rovněž v archivu v Le Mans¹⁹ a Národní knihovně v Paříži.²⁰ Část diplomatického materiálu týkajícího se určitých fundací vyšla také v edicích, jako například listiny, jež biskup vydal pro angerský špitál sv. Jana.²¹

b) Metodologická východiska

Pro každou komparaci je přirozeně zásadní vymezit si, jaké oblasti budou vzájemnému srovnání podrobeny. U studií ze starších dějin, a zvláště těch středověkých, se vše odvíjí od pramenné základny a její (ne)dostatečnosti. Ta je mnohem solidnější v případě Guillauma de Beaumont. Poté, co jsem na základě dochovaných pramenů zejména ze strany Roberta Olomouckého prozkoumala, jaké oblasti možného bádání nabízejí, jsem si následně vytyčila okruhy, které by připadaly v úvahu ke srovnání.

Vycházela jsem dále z toho, že episkopát Roberta a Guillauma de Beaumont časově spadá do pro církve velice plodného a dynamického období, v němž

¹⁴ PLETTEAU, Théodore-Pierre: *Annales ecclésiastiques de l'Anjou*. Guillaume de Beaumont, évêque d'Angers. 1202-1240. *Revue historique, littéraire et archéologique de l'Anjou* 17, 1876, s. 144-180.

¹⁵ *Actes des évêques d'Angers*. Bibliothèque municipale Angers, ms. 706 (636).

¹⁶ LEBRUN, François (ed.): *Histoire des diocèses de France: Le diocèse d'Angers*. Paris 1981.

¹⁷ MATZ, Jean-Michel - COMTE, François: *Diocèse d'Angers*. Turnhout 2003.

¹⁸ Angers, Archives départementales de Maine-et-Loire, série G a H.

¹⁹ Le Mans, Archives départementales de la Sarthe, série H.

²⁰ Paris, Bibliothèque nationale, fonds Touraine-Anjou.

²¹ *Cartulaire de l'Hopital de Saint-Jean d'Angers*. Port, Célestin (ed.). Paris 1870.

docházelo k rychlému vývoji kanonického práva a stále výraznějšímu formulování stanovisek církve. Dělo se tak v souvislosti s její emancipací na světské moci. Určitým vrcholem tohoto vývoje se stal IV. Lateránský koncil svolaný papežem Inocencem III. na rok 1215, jenž prořal vládu obou biskupů v její první třetině a do dalších let ji nevyhnutelně ovlivnil. Rozhodla jsem se zjistit, nakolik dobové prameny tuto skutečnost zrcadlí a zda lze vysledovat nějaké charakteristické rysy a rozdíly v přijímání nových proudů na území obou diecézí. Budu si všimat, jakou roli v tom mohl sehrát samotný biskup a nakolik byl vázán tím, co můžeme nazvat „dobovými mocenskými souřadnicemi“. Proto je důležité vymezit předivo vazeb, které biskupa obklopovaly, jeho možné pole působnosti a „manévrovací prostor“, kterým disponoval. Právě to by se mělo stát těžištěm této práce.

Po počátečním uvedení do historických a územních reálií obou diecézí se pokusím nejprve zmapovat biskupův vztah ke světské moci. Tu zastupoval v první řadě panovník, respektive zeměpán, a v druhém sledu šlechtičtí předáci země. Pro tuto případovou studii jsem se rozhodla zaměřit se na první z těchto kategorií, která je snadněji postižitelná.

Protože biskup nestál v čele diecéze sám jako autokrat, ale měl pomocníky a spolupracovníky z řad kléru, bude jedna kapitola věnována poměru biskupa ke katedrální kapitule, jejíž členové tvořili jeho nejužší okruh. Pro dokreslení mozaiky v této části také přiblížím péči Roberta a Guillauma de Beaumont o samotný katedrální chrám, protože právě tito dva konkrétní biskupové se v tomto směru výrazně zapsali do místních tradic, a bylo by proto jistým zploštěním výsledného obrazu tento aspekt opominout.

Dále se budu věnovat papežství, dalšímu významnému činiteli, který ve středověku, a zvláště právě od 13. století, vzrůstající měrou zasahoval do záležitostí jednotlivých diecézí. Vždyť to bylo právě v tomto období, kdy došlo k sebeproklamaci papeže coby náměstka samotného Krista, a tak se rostoucí centralizace a byrokratizace papežské kurie musely nevyhnutelně dotknout i církevního života a správy jednotlivých diecézí. Chci na příkladu těchto dvou osobností vyzkoumat, co to pro biskupa konkrétně znamenalo, zda Guillaume de Beaumont a Robert tyto poměry vítali, trpně přijímali, anebo dokonce rostoucímu vlivu papežské kurie aktivně vzdorovali (a bylo-li to vůbec možné).

A nakonec samozřejmě nelze opomenout ani biskupova bezprostředního nadřízeného, arcibiskupa. Ten jej prostřednictvím konsekrace nejen uváděl do

funkce, ale měl právo jej také v jejím výkonu kontrolovat a do záležitostí jemu svěřené diecéze v případě potřeby zasáhnout. Vzhledem k tomu tudíž fungoval jako jakýsi mezičlánek mezi ním a papežstvím.

Těmito směry se tedy bude tato práce ubírat. Doufám, že se mi podaří poodhalit něco z dosud neprobádaných oblastí fungování tehdejší církve a tím i vrcholněstředověké společnosti vůbec.

2) Historické souřadnice

a) Anjou a jeho politický a správní vývoj do počátku 13. století

Historie Anjou sahá do hlubin antiky. V Césarových Zápiscích z války galské se nachází první známá zmínka o etniku zvaném *Andes*. Tacitus jej posléze označuje jako *Andicavi* a Plinius starší *Andigavi*. Po dobytí Galie Římany v 1. století před n. l. vzniklo administrativní rozdělení, jehož výsledkem byl územní celek zvaný *civitas Andegavorum*, v jehož čele bylo město Juliomagus, pozdější Angers.²²

V době galo-římské dospělo do této oblasti křesťanství, jehož první jasné doklady pocházejí teprve z počátku 4. století. Do roku 372 se datuje první zmínka o biskupovi jménem Defensor, jenž se měl zúčastnit volby Martina biskupem v Tours.²³ Po tom, co oblast přešla v druhé polovině 5. století z římských rukou do správy Franků, stali se biskupové hlavní autoritou, jež stála od nynějška v čele *civitatis*, původně římské správní jednotky, s níž se pravděpodobně také shodovalo území diecéze.

S odchodem Římanů došlo k vytvoření nové správní jednotky nazývané *pagus Andegavensis*, která zformovala se opět v hranicích diecéze. Znamená to, že církevní organizace v Anjou byla tentokrát předlohou pro organizaci světskou. V časech merovejských a karolinských králů stál v čele každého pagis hrabě (*comes*) coby králův zástupce, v jehož rukou se spojovala moc soudní, vojenská a správní. Proto byl *pagus* také označován jako *comitatus*.²⁴ Před polovinou 10. století, v době oslabené autority posledních vládnoucích Karlovců, došlo k ustanovení dědičnosti úřadu a k vytvoření léna. Podle jednoho z hrabat 10. století Ingelgera vzniklo pojmenování nové dynastie – francouzsky nazývaných Ingelgériens.²⁵

Za vlády Ingelgerových nástupců došlo k značnému rozšíření ovládaného území, a to hned několika směry. V této době již hrabství nekopírovalo hranice diecéze, ale podstatně je přesahovalo. Významné bylo ovládnutí oblasti ve východním směru, jež se podle města Tours nazývá Touraine. Velmi důležitým krokem pro pozdější vývoj bylo rovněž připojení hrabství Maine na severu roku

²² PORT, *Dictionnaire historique*, s. IX.

²³ LEBRUN, *Le diocèse d'Angers*, s. 9-10.

²⁴ MABILLE, *Notice sur les divisions*, s. 245-246.

²⁵ PORT, *Dictionnaire historique*, s. XI.

1110 prostřednictvím sňatku anjouského hraběte Fulka V. s dědičkou mainského hrabství.²⁶ Spojení Anjou a Maine se stalo klíčovým pro další vývoj.

Vzestup někdejších hrabat z Anjou byl závratný. V roce 1128 slavil syn Fulka V. Geoffroi svatbu s Matildou, jediným žijícím potomkem anglického krále Jindřicha I. Stal se tak prvním v pořadí čekatelů na anglický trůn. Kromě toho se Geoffroi od roku 1136 pustil do dobývání Normandie, jež úspěšně dokončil o deset let později.²⁷ Právě Geoffroi byl prvním, pro něhož se vžil přídomek Plantagenet, jenž dal nové jméno celé dynastii.

K největšímu vzestupu Plantagenetů došlo za jeho nejstaršího syna Jindřicha. Ten z rukou svého otce nejprve obdržel v roce 1149 či 1150 Normandii, čímž se stal coby normandský vévoda leníkem francouzských králů. Záhy po smrti svého otce v roce 1151 přispěchal do Angers, aby se nechal provolat hrabětem od kléru a lidu.²⁸ K Anjou, Maine a Normandii záhy připojil Akvitánii, již získal obratnou sňatkovou politikou o dva roky později.²⁹ Jeho o mnoho let starší choť Eleonora, která byla dědičkou tohoto rozsáhlého území na západě Francie, se právě čerstvě rozešla s francouzským králem Ludvíkem VII., jenž ji zapudil. Jindřich jednal obratně a rychle. Ke zneplatnění manželství došlo v březnu 1152 a již o osm týdnů později byla Eleonora jeho manželkou. Do plantagenetské sféry vlivu se nakonec od 60. let dostala také Bretaň, a to prostřednictvím Jindřichova syna Geoffroi, jenž se oženil s dědičkou bretaňského hrabství Constance a v roce 1181 se stal bretaňským vévodou.³⁰

Politicko-mocenské důsledky byly nesmírné – francouzský král byl tak zahrán do značně nevýhodné pozice, jeho leník získal mnohem větší moc a vliv než on sám. Plantagenetská území na kontinentě byla rozsáhlejší než doména Kapetovců, avšak nesmíme zapomínat, že se stále jednalo o území, jejichž vrchním lenním pánem zůstával francouzský král.³¹ K opravdovému zvratu sil došlo teprve v roce 1154, kdy se uprázdnil anglický trůn a někdejší řadový hrabě se stal anglickým králem Jindřichem II.

²⁶ GILLINGHAM, *The Angevin Empire*, s. 7-8.

²⁷ TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 211.

²⁸ BOUSSARD, *Le comté d'Anjou*, s. 68-69.

²⁹ TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 211.

³⁰ AURELL, *L'empire des Plantagenêt*, s. 218.

³¹ Právě to může být zřejmě jedním z vysvětlení, proč proběhlo ovládnutí plantagenetských území Filipem II. Augustem na počátku 13. století relativně hladce – francouzský král nepřestal být považován za vrchního pána ani v předchozím období, nepřinesl tento převrat nic zásadně nového. AURELL, *Pourquoi la débâcle*, s. 11-12.

Anjou se tak ocitlo ve zcela nové pozici – z obyčejného hrabství se stalo náhle jádrem plantagenetského impéria. Je příznačné, že Jindřich a jeho nástupci zde trávili jen málo času. Anjou totiž představovalo jednu z jejich jistot, věrnost tamních předáků byla solidní, a to i během velké vzpoury proti králi v letech 1173 až 1174.³² Jindřichovými rezidenčními sídly, pokud v Anjou pobýval, se staly Angers, Baugé, Saumur a zejména Chinon. Doba jeho vlády představovala pro Anjou období klidu a ekonomické prosperity, která plynula zejména z produkce vína a obchodu s ním, jemuž se nyní otevřel také anglický trh. Vedle toho se však hrabství ocitlo ve stínu Normandie, z níž Jindřich II. coby normanský vévoda učinil svou základnu na kontinentě a pobýval zde, zejména v Rouenu, nejčastěji. Stejně tak se opíral nejvíce o normandskou šlechtu, jíž přidělil hlavní místa ve správě a úřadech.³³

Panovníkovým zástupcem v Anjou se stal senešal. Tento úřad se poprvé objevil již za Fulka IV. na počátku 12. století. V době Jindřichově a období následujícím zaznamenala hodnota senešala velký vývoj a její důležitost stoupala. Z původního předního úředníka se za Plantagenetů stal hlavní politický představitel Anjou, jehož by bylo možno přirovnat k vicehraběti a který plně zastupoval nepřítomného panovníka.³⁴ Senešal se zpravidla rekrutoval z řad domácí šlechty, což ovšem nebylo pravidlem. Dokladem toho je Angličan Robert of Turneham, jenž zastával úřad v letech 1196-1199 a byl do něj králem dokonce dosazen na úkor odvolaného místního předáka.³⁵

Po Jindřichově smrti v roce 1189 převzal vládu nad plantagenetským impériem nejstarší syn Richard zvaný Lví srdce. K Anjou podle všeho nechoval bližší vztah, pobýval zde během své desetileté vlády jen zřídka a krátce. Do jeho správy však zasáhl zásadně tím, že nechal zbavit úřadu senešala Štěpána z Tours, jehož uvěznil hned v červenci 1189.³⁶ První část své vlády strávil Richard na křížové výpravě a posléze v zajetí rakouského vévody. Po návratu domů zahájil vojenskou výpravu proti francouzskému králi Filipu II. Augustovi, jenž se mezitím zmocnil části plantagenetských domén. V těchto bojích se s Filipem proti Richardovi spojili jeho

³² TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 214.

³³ TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 215.

³⁴ BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 8; TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 219-220. Později za Kapetovců došlo oproti tomu k jasnému vymezení senešalových pravomocí a tím i jejich omezení.

³⁵ AURELL, *Pourquoi la débâcle*, s. 7; BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 117.

³⁶ BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 86-87.

poitevinští vazalové, zatímco anjouští mu podle všeho zůstali věrní. Během jedné z výprav Richard v březnu 1199 zemřel.³⁷

Anjou mezi Janem Bezzemkem a Filipem II. Augustem

Přestože se již na sklonku vlády Jindřicha II. objevovaly první známky křehkosti plantagenetského impéria, byl to až Richardův mladší bratr a nástupce Jan zvaný Bezzemek, jenž jej po svém nástupu na trůn v roce 1199 přivedl svou neobratnou politikou ke konci. Janovi vyvstala mocenská konkurence v Arturovi Bretaňském, jenž byl jeho synovcem – synem Janova staršího bratra Geoffroi, který získal roku 1181 vládu v bretaňském vévodství.³⁸ Richard jej sice vydědil a vládu odkázal Janovi, avšak Artur se nemínil trůnu vzdát. Shromáždění předáků z Anjou, Maine a Touraine prohlásilo Artura za svého pána a složilo mu lenní slib. Rozhodnutí pro bretaňského hraběte se opíralo o tradici, podle níž bylo právo nástupnictví na jeho straně. Byl starší než Jan Bezzemek, a proto se měl stát dědicem plantagenetských držav právě Artur. Jeho důležitým činem bylo jmenování Guillauma des Roches senešalem v Anjou. Jednalo se o osobnost, jež měla hrát napříště v osudech hrabství velmi důležitou roli.³⁹

Filip II. August podpořil v tomto souboji Artura, od něhož přijal lenní slib pro Anjou, Maine, Touraine, Poitou, Bretaň a Normandii. Vzbouření leníků proti Janovi však netrvalo dlouho, postupně docházelo k přebíhání na jeho stranu. Příkladem za všechny je změna postoje Guillauma des Roches, jenž v říjnu 1199 nechal Artura unést a dal se do vyjednávání míru mezi ním a Janem. Arturovi se podařilo utéct a najít útočiště v Angers. K uzavření míru nakonec došlo v květnu následujícího roku, kdy Filip August uznal Janovi všechna území, jež mu odkázal Richard. K usmíření bylo nakonec přistoupeno i mezi ním a Arturem, jenž Janovi složil lenní slib coby bretaňský hrabě. 17. června 1200 vstoupil Jan slavnostně do Angers. Stalo se tak právě několik týdnů po smrti angerského biskupa Guillauma de Chemillé.⁴⁰ Jedním

³⁷ BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 90.

³⁸ PELTZER, *Canon Law*, s. 182.

³⁹ BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 91. Souhrně a podrobně o této osobnosti: DUBOIS, *Recherches sur la vie*, s. 377-424.

⁴⁰ PLETTEAU, *Guillaume de Beaumont*, s. 144-145; BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 92-93.

z politických kroků Jana coby anjouského hraběte bylo potvrzení Guillaumea des Roches a jeho dědiců v úřadě senešala pro Anjou, Maine a Touraine.⁴¹

Klid však netrval dlouho, protože již v roce 1202 Filip II. August proti anglickému králi znovu vytáhl a přijal Arturův lenní slib pro Poitou a Anjou. Proti Janu Bezzemkovi vystoupil také senešal Guillaume des Roches a se svým vojskem složeným zčásti z anjouských předáků dobýval pro francouzského krále důležitá sídla v Anjou, Akvitánii i Normandii. Angers získal 30. října 1202, zatímco již na sklonku ledna následujícího roku bylo znovu dobyto protivnou stranou a zničeno. Na konci roku 1203 nechal Jan fyzicky odstranit svého synovce Artura. To posloužilo Filipu II. Augustovi jako záminka pro opětovné zakročení proti Plantagenetovi a zmocnění se jeho kontinentálních držav. Během těchto obnovených válek utrpělo Angers nejvíce škod v červnu 1206, kdy jej nechal Jan téměř srovnat se zemí. Nemohl však zvrátit fakt, že Anjou bylo v té době již nezvratně součástí francouzské koruny. Rozhodujícím momentem v tomto směru bylo dobytí pevnosti Chinon v roce 1205, jenž představoval poslední baštu Plantagenetů v této oblasti.⁴²

Poměrně snadné dobytí Anjou francouzskými Kapetovci lze vysvětlit nepříliš velkým zájmem Plantagenetů o území své rodové domény. V časech rozhodujícího střetu mezi Janem Bezzemkem a francouzskou korunou, kdy se plantagenetská moc začala drobit, nebylo proto příliš těžké přimět anjouské předáky, aby se přidali na kapetovskou stranu. Roli mohla hrát dlouhodobá deziluze z politiky Plantagenetů, kteří během půlstoletí existence impéria jen velmi málo využívali anjouskou šlechtu k výpomoci v jeho správě. Stejně tak v administraci samotného anjouského hrabství záměrně nefigurovalo mnoho domácích lidí. Cílem Jindřicha II. a jeho synů bylo prosadit svou autoritu jak v Anglii, tak v državách na kontinentě, což se dělo i omezováním samosprávy jednotlivých zemí a částečným potlačováním lokálních zvyklostí nebo alespoň nepříliš velkou citlivostí pro ně. Poučen tímto případem, nový vládce Filip August zavedl alespoň zpočátku opačnou politiku a nechal anjouskou šlechtu se v tomto směru realizovat.⁴³ Obratným způsobem také využil Guillaumea des Roches, jehož nejen potvrdil v úřadu senešala, ale stvrdil také již Arturem schválený princip dědičnosti senešalství, přičemž se však zároveň pokusil senešalovu

⁴¹ DUBOIS, *Recherches sur la vie*, s. 104-105.

⁴² BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 94.

⁴³ TONNERRE, *Henri II et l'Anjou*, s. 223, BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 95-96.

moc nad Anjou poněkud omezit.⁴⁴ Král si také uvědomoval potenciál biskupů coby feudálních pánů a důležitého politického elementu jednotlivých regionů, což byla věc, kterou Plantageneti nedokázali zcela podchytit a využít ve svůj prospěch.⁴⁵

Nekonečné války a plenění, potlačování vlastní samosprávy, dosazování cizinců do místních úřadů atd. byly jednou z hlavních příčin poměrně snadného a rychlého rozdrolení plantagenetského impéria. Dokonce i bašta plantagenetského vlivu na kontinentě, Normandie se obrátila k francouzskému králi s nadějí na vytoužený mír, i kdyby to mělo být za cenu její anexe k francouzskému království.⁴⁶ Příznačné je, že jediné území, které Plantagenetům na kontinentě zůstalo loajální a které se ani po jejich porážce ve 13. století od říše neodloučilo, bylo to nejvíce na jihu položené, Guyenne, jež tvořilo jihozápadní část akvitánského vévodství. To svým vládcům uchovalo věrnost, pamětlivo prověřené zkušenosti, že vzdálený král za lamanšským průlivem je bezpečnější než ten za humny.⁴⁷

Někdejší hrabství Anjou tak v klíčových letech 1205-6 poprvé od raného středověku ztratilo svou svébytnost, avšak nezdá se, že by nové poměry byly přijímány s odporem. Obyvatelstvo mohl těšit zejména fakt, že po vleklém období válek, během něžž bylo území Anjou několikrát přímo zasaženo, nastal konečně čas míru. Než se tak však mohlo stát, čekala Anjou ještě jedna nepříjemná epizoda. Poslední velký pokus Jana Bezzemka získat zpět původní rodové území byl provázen obsazením a vypálením Angers spolu s neúspěšným obléháním nedaleké pevnosti Roche-aux-Moines v letech 1213 až 1214. Jednotky vedené senešalem Guillaumem des Roches a vojsko prince Ludvíka, syna Filipa II. Augusta však oblast znovu ovládlo. 27. července 1214 pak byli Janovi spojenci, císař Ota Brunšvický v první řadě, definitivně poraženi v bitvě u Bouvines. Smlouvou ze Chinon uzavřenou 18. září 1214 bylo s konečnou platností zpečetěno připojení Anjou, Maine, Touraine a Normandie k francouzské koruně. Ta stvrdila již několik let trvající skutečnost, že se bývalé plantagenetské državy, jež byly vždy pouze lénem francouzských králů, staly

⁴⁴ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 368. O tom podrobněji níže.

⁴⁵ WALKER, *Crown and episcopacy*, s. 232. Výrazem této politiky francouzského krále bylo jeho úsilí zajistit biskupům držbu i světských statků. Angerskému biskupovi v roce 1203 vyhradil práva, jež mu náležela ke hradům Brissac a Chemillé v hrabství Anjou. DELISLE, (ed.), *Catalogue des actes de Philippe-Auguste*, č. 783, s. 177.

⁴⁶ TURNER, *Richard Lionheart*, s. 539.

⁴⁷ TURNER, *Richard Lionheart*, s. 540.

přímou součástí domény Kapetovců.⁴⁸ Přesto až minimálně do 30. let 13. století byla možnost návratu území pod anjouovskou nadvládu stále reálná.⁴⁹

Církev mezi Plantagenety a Kapetovci

V roce 1200 měla za sebou angerská diecéze již dlouhý vývoj, ačkoliv ve srovnání s ostatními oblastmi obsazenými Římany sem proniklo křesťanství poněkud pozděně. Ke christianizaci někdejšího *civitas Andegavorum* došlo v průběhu 4. století, přičemž v jeho druhé polovině můžeme hovořit o alespoň hrubém dotvoření církevní organizace, jejímž výsledkem byl vznik angerského biskupství.⁵⁰ Anjou bylo posléze včleněno do církevní provincie, v jejímž čele stálo arcibiskupství v Tours.⁵¹

Církevní život oblasti zformovalo působení misionářů - podle tradice žáků sv. Martina z Tours i dalších v 5. století. Anjou bylo v časech franských králů považováno za baštu ortodoxie, o čemž vypovídá rovněž fakt, že na angerském biskupském stolci se v 5. až 7. století vystříдалo několik důležitých osobností, tradicí uctívaných jako světcí.⁵² Církevní život diecéze zásadně poznamenalo založení několika významných klášterů a kolegiálních kapitul v Angers, jež měly v této oblasti hrát až do novověku důležitou roli. Mnohé z nich nesly jméno některého z oněch uctívaných biskupů, jimž byl zasvěcen jejich chrám – St. Aubin, St. Maurille či St. Mainboeuf. K dalším významným založením raného středověku se řadí opatství St. Serge za hradbami města.⁵³ Mimo Angers byl nejdůležitější fundací St. Florent při řece Loire založený žákem sv. Martina, jenž se stal nejmnocnějším a nejbohatším klášterem Anjou ve středověku.⁵⁴

Katedrálím kostelem se stal chrám původně zasvěcený P. Marii, k němuž se přidružilo patrocínium sv. Mořice, velitele thébské legie římské armády a

⁴⁸AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 363-364. Jedním z dokladů této skutečnosti je podoba formule přísahy biskupů nově nabytých území, kterou se zavazovali skládat po svém nastolení francouzskému králi a která ještě na konci 20. let 13. století obsahuje klauzuli, že pokud by se hrabětem z Anjou stal někdo jiný než francouzský panovník, biskup mu touto přísahou povinen nebude. O tom podrobněji níže.

⁴⁹PELTZER, *Canon Law*, s. 251.

⁵⁰PORT, *Dictionnaire historique*, s. X.

⁵¹MATZ-COMTE, *Diocèse d'Angers*, s. 3.

⁵²Přehled raně středověkých biskupů podává stručně HOUDEBINE, *Histoire religieuse*, s. 8-9; 21-24.

⁵³LEBRUN, *Le diocèse d'Angers*, s. 12-13.

⁵⁴HOUDEBINE, *Histoire religieuse*, s. 17.

mučedníka, jehož krev coby relikvii měl dle tradice pro kostel získat sv. Martin z Tours.⁵⁵ Toto druhé zasvěcení nakonec převládlo a od středověku se biskupský kostel označuje jako St. Maurice – sv. Mořic.

S nástupem mocné dynastie Ingelgerienů v 10. století došlo v Anjou k jistému dočasnému omezení svobody biskupů a církve vlivem jejich většího podrobení laické autoritě.⁵⁶ Zhruba v této době se dostalo angerské biskupství do sféry vlivu anjouských hrabat, a to na úkor královské moci, kdy byla moc Karlovců a jejich říše v úpadku.⁵⁷ Vliv gregoriánských reforem, jenž dospěl i sem, však tento trend záhy znovu omezil. Ani to však netrvalo dlouho. Se vzestupem Plantagenetů v polovině 12. století a vznikem jejich velké říše, vyvstala anjouské církvi nová síla, s níž se od nynějška musela vyrovnávat. V církevních záležitostech totiž (a ostatně nejen v nich) vystupovali Jindřich II. a jeho synové výrazně autoritativně. Král Jindřich, nechvalně proslulý svým konfliktem s arcibiskupem z Canterbury Thomasem Becketem, uplatňoval obdobnou politiku i ve svých kontinentálních državách.⁵⁸ Vždyť Clarendonské konstituce vyhlášené roku 1164 Jindřichem, představující pokus panovnické moci zasáhnout hluboce do církevních práv, platily až do svého zrušení v roce 1173 nejen v Anglii, ale také državách na kontinentě, tedy i v Anjou.⁵⁹

Hlavním bodem sváru mezi králem a jeho arcibiskupem se stalo hluboké omezení církevní jurisdikce ve prospěch panovníka, jenž mohl soudit kleriky, kterým bylo zakázáno odvolat se k papeži. Na pováženou však byly i další body konstitucí – muži církve nesmějí bez královského svolení exkomunikovat jeho úředníky či opustit zemi.⁶⁰ Po zavraždění Thomase Becketa v roce 1170, hlavního odpůrce královy církevní politiky, se však vzedmul odpor, který krále donutil konstituce odvolat.⁶¹

Plantageneti však i nadále usilovali o podrobení církevních i laických autorit na kontinentě své moci, a to především z toho důvodu, že impérium bylo příliš rozsáhlé, aby se mohli sami déle zdržet na jednom místě a vládnout danému území přímo. Proto pro ně bylo nutné dosazovat do úřadů, jak světských tak církevních, schopné a jim oddané osobnosti. V duchovní oblasti se v prvé řadě jednalo o úřad

⁵⁵ BOULANGER, *Les vitraux de la cathédrale*, s. 17-18.

⁵⁶ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 310-311.

⁵⁷ Kdy přesně k tomuto přechodu došlo, je samozřejmě těžké určit. GUILLOT, *Le comte d'Anjou*, s. 199, pozn. 12; FOULON, *Église et réforme*, s. 30.

⁵⁸ BOUSSARD, *Le comté d'Anjou*, s. 95-96.

⁵⁹ Tamtéž, s. 99.

⁶⁰ AURELL, *L'empire des Plantagenêt*, s. 265.

⁶¹ Tamtéž, s. 283.

biskupa, jenž představoval nejen předního církevního reprezentanta ale i feudálního pána příslušné diecéze.

Jindřich II. a jeho synové Richard a Jan se v míře svých intervencí do církevní politiky svých kontinentálních držav nijak zásadně nelišili. Záleželo oproti tomu na daných oblastech – hrabstvích či vévodstvích, nakolik plantagenetskému vlivu dokázala odolávat a čelit. Obecně lze říci, že platila takřka jakási přímá úměra – čím více se geograficky vzdálili od Anglie, tím hůře se Plantageneti prosazovali coby suverénní vládcí.⁶² Z toho vyplývá, že pomineme-li britské ostrovy, byla oblastí nejvíce vystavenou jejich vlivu Normandie. Proto nepřekvapí, že Plantageneti udržovali velmi úzkou spolupráci i s normanským episkopátem, jež povolávali do svých služeb jako rádce či diplomaty. Důsledkem toho bylo, že tamní biskupové se například jednomyslně přidali na Jindřichovu stranu v kauze proti Thomasi Becketovi.⁶³ Příznačné je, že ve službách Jindřichova syna Richarda byli prakticky jen lidé, ať už klerici či laici, pocházející z Anglie či Normandie. Ti běžně svědčili na králových listinách, pohybovali se v jeho blízkosti. Oproti tomu představitelé Anjou a dalších území se ve svědečných řadách pravidelně neobjevovali.⁶⁴

V tzv. Velkém Anjou, jež zahrnovalo Anjou, Maine a Touraine, existovala v rámci církevní organizace dvě biskupství v Angers a Le Mans a jim nadřazené arcibiskupství v Tours. V porovnání s Normandií se tato oblast již od počátku nacházela pod silnějším vlivem gregoriánských reforem, jež v předešlých obdobích ovlivnily vývoj v Anjou směrem k větší nezávislosti na laicích.⁶⁵ Zásahy místních feudálů a hraběte tu byly ve velké míře eliminovány. Proces, jehož počátky se datují do závěru 11. století, byl pak v Anjou završen ve století následujícím.⁶⁶ Stejný trend se objevil i v ostatních oblastech spadajících pod přímou či nepřímou nadvládu francouzských králů, kanonické právo tu v druhé polovině 12. století bylo více či méně uplatňováno. Plantageneti se však pokoušeli po svém vzestupu mnohé církevní

⁶² Srovnání vlivu krále na biskupy v jednotlivých oblastech plantagenetské říše přehledně shrnul PELTZER, *Les évêques de l'empire Plantagenêt*, s. 461-484; pro období vlády Richarda Lví Srdce TURNER, *Richard Lionheart*, s. 517-542.

⁶³ PELTZER, *Les évêques de l'empire Plantagenêt*, s. 463-465.

⁶⁴ TURNER, *Richard Lionheart*, s. 536. Jednou z výjimek by však přece jen mohl být angerský biskup Raoul de Beaumont, který byl loajální Jindřichovi a po jeho smrti i Richardovi a na některých jejich listinách se objevoval. To uvádí WALKER, *Crown and Episcopacy*, s. 227.

⁶⁵ PELTZER, *Canon Law*, s. 25.

⁶⁶ DILLAY, *Le régime de l'église privée*, s. 255. K problematice gregoriánských reforem v Anjou a dalších západních oblastech J.-H. FOULON, *Église et réforme au Moyen Age*. Dále AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 76-88. Pro celé francouzské království za období vlády Ludvíka VII. viz zdařilá studie od M. Pacauta: PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, zejm. s. 33-82.

svobody omezit. Tento nový kurs byl tedy v Anjou patrný, přestože ne tolik jako v Normandii. Pro úplnost srovnání - Akvitánie a Poitou nacházející se nejjihněji, pak odolávaly plantagenetskému vlivu nejvíce.⁶⁷

Volby biskupů

Jakými způsoby mohli laikové ve francouzském království biskupskou volbu ovlivňovat a jaká práva směli vůči biskupstvím uplatňovat? Suverén (nejen král, ale jakýkoliv světský pán, mocný feudál) měl hned několik možností, které byly chápány jako jeho práva:

Zaprvé to bylo právo nazývané *licentia eligendi*. To znamenalo, že kolegium volitelů muselo před každou biskupskou volbou daného světského pána nejprve požádat o souhlas. Přestože se jednalo o zdánlivou formalitu, byl tento krok důrazně vyžadován.⁶⁸ Zvolený biskup pak musel často svému pánovi přísahat věrnost. Dále to bylo *ius spolii*, francouzsky nazývané *droit de dépouilles*, jež spočívalo v převzetí majetku (i dluhů) po zemřelém prelátovi.⁶⁹ Nejdůležitější však byla regální práva, latinsky *regalia*.

Latinský termín *regalia* měl za sebou v této době dlouhý vývoj, přičemž počet jeho významů se prakticky rovnal počtu osob, které se výkladem jeho smyslu ve středověku zabývaly.⁷⁰ Obecně lze říci, že v nezákladnější rovině toto slovo ve vrcholném středověku označovalo právo na světskou vládu a na majetky vázící se k biskupskému úřadu, jež suverén jakožto zakladatel a donátor biskupství danému prelátovi propůjčil.⁷¹ Ve francouzském království to například v praxi znamenalo, že v době biskupského interregna putovaly do královny pokladny výnosy nejen z biskupských statků, ale také z ražby mince, daně biskupských leníků, dále král přebíral biskupskou jurisdikci apod.⁷² Někdy se také pro označení regálních práv objevuje v latinských textech slovo „*temporalia*“. Není nijak překvapující, že mnohdy vládcové tohoto práva zneužívali a pro své vlastní obohacení záměrně

⁶⁷ Problematiku vlivu Plantagenetů na biskupy (nejen) na kontinentě přehledně shrnují TURNER, *Richard Lionheart*, s. 517-542; PELTZER, *Les évêques de l'empire Plantagenêt*, s. 461-484.

⁶⁸ ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 165-169.

⁶⁹ PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 54.

⁷⁰ Problémem regálních práv a vývojem jejich chápání se podrobně zabývá BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 218-302.

⁷¹ BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 227-228; CAMPBELL, *Temporal and Spiritual Regalia*, s. 251.

⁷² PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 53.

biskupské interregnum prodlužovali. Docházelo také k plundrování biskupských statků a k násilí na jejich poddaných.⁷³

Vedle temporálií existovala i tzv. spirituální *regalia* (tento termín je však až raně novověký).⁷⁴ Znamenala, že suverén, v jehož ruce se ocitla, směl udělovat prebendy a benefícia spadající pod uprázdněné biskupství, čímž mohl získávat mimo jiné loajalitu takto dosazeného kléru.⁷⁵

Pokud prameny pro daná biskupství dokládají alespoň jeden z daných způsobů intervence francouzských králů (*licentia eligendi, ius spolii, regalia*) hovoří se o tzv. regálním biskupství. Regální mohly být rovněž kláštery, jejich určení je však z nedostatku pramenů a jejich množství obtížnější. Na území francouzského království existovalo ve 13. století 77 biskupství, jež byla rozdělena do devíti církevních provincií – Remeš, Sens, Lyon, Bourges, Narbonne, Auch, Bordeaux, Tours a Rouen. Ta zahrnovala různý počet sufragánních biskupství – od čtyř (Lyon) po dvanáct (Tours).⁷⁶ Za vlády Filipa II. Augusta se počet regálních biskupství pohyboval kolem 25, přičemž čtyři z nich byla arcibiskupství.⁷⁷ Jak již však bylo naznačeno, Kapetovci na biskupství a kláštery ve svém království neměli monopol, patřila totiž i jiným velkým feudálům, královským leníkům – to se týkalo některých hrabat či vévodů, kteří ovládali církve na svých územích.⁷⁸ Hlavní konkurenti Kapetovců, Plantageneti si ve 2. polovině 12. století osobovali analogická práva na celkem 27 kontinentálních biskupství, kde je, ať skutečná či domnělá, prosazovali mnohem nekompromisněji.⁷⁹

To se týkalo také jejich rodového hrabství, Anjou. Zde došlo vlivem gregoriánských reforem k dočasnému vytěsnění vlivu anjouských vládců na biskupské volby. Byla to katedrální kapitula, jež se v první polovině 12. století

⁷³ K tomu došlo v Angers ještě na konci 13. století. ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 182-183.

⁷⁴ Poprvé je o něm zmínka v ordonanci Filipa II. Augusta z roku 1190, o níž bude řeč níže. GAUDEMET, *La Collation par le roi*, s. 3.

⁷⁵ Je zajímavé, že toto právo například říšští panovníci neměli. BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 365-366. Hovoří o tom i níže zmiňovaná ordonance Filipa Augusta z roku 1190: „*si prebenda vel beneficium aliquod ecclesiasticum vacaverit, quando regalia in manu nostra venient, secundum quos melius et honestius poterunt regina et archiepiscopus viris honestis et literatis, consilio fratris Bernardi, conferant, salvis tamen donationibus nostris, quas per litteras nostras patentes quibusdam fecimus.*“ BERGER (ed.), *Recueil des actes de Philippe Auguste*, 1, č. 345, s. 418-419.

⁷⁶ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Histoire des institutions*, s. 160.

⁷⁷ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 68 uvádí počet 25. V příloze též figurují přehledné tabulky biskupských sídel a zvolených biskupů za Filipovy vlády, s. 435-444. Podle LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 173 jich bylo 26.

⁷⁸ GAUDEMET, *La collation par le roi*, s. 16.

⁷⁹ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 173.

prosadila jako hlavní volitel na úkor ostatního kléru a také hraběte.⁸⁰ Zdá se, že přinejmenším dvě biskupské volby v první polovině 12. století proběhly ve svobodě podle její vůle.⁸¹ Implantace kanonických zvyklostí v Anjou byla do značné míry zásluhou biskupa Ulgera (1125-1148), zastávce církevních reforem, jenž také velmi posílil pozici biskupa v rámci angerské diecéze.⁸²

Na druhou stranu však spolu se vznikem rozsáhlé plantagenetské říše v 50. letech 12. století začal král-hrabě na církev vyvíjet větší nátlak a více se vměšovat do jejích záležitostí. Nový vládce Jindřich tak po svém nástupu do čela impéria zahájil nový kurs. Byl to mimo jiné zisk anglického trůnu a poznání tamních zvyklostí (na něž ochotně navázal), co změnu politiky Plantagenetů vůči církvi (nejen v Anjou) zapříčinilo. Co si jako pouhá hrabata nemohli po gregoriánských reformách dovolit, začalo být pro ně od poloviny 12. století běžnou praxí. Jindřichovi předchůdci na anglickém trůně totiž bez zábran udělovali o své vůli prebendy, jmenovali biskupy a nechávali si od nich přísahat věrnost.

Výrazem nových poměrů byla například událost z roku 1153, kdy se Jindřich pokusil po smrti biskupa Ulgera v Angers prosadit pravidlo (jež vydával za starý zvyk), kdy kapitula navrhuje tři kandidáty, z nichž on sám vybere nejvhodnějšího. Bránící se kanovníci přenesli případ před papeže Hadriána IV., který rozhodl v jejich prospěch a ostře se proti Plantagenetovým ambicím postavil. V bule zvané *Causa super controversia* z roku 1156 svůj zákaz zesílil tím, že kdo by takto zvoleného biskupa vysvětil, měl sám podlehnout přísnému církevnímu trestu.⁸³ Zásah papeže Hadriána IV. sice Plantagenetovy nároky částečně omezil, avšak z dlouhodobého hlediska se politika Jindřicha a jeho synů vyznačovala setrvalými snahami do církevních záležitostí své rodové domény zasahovat, což se jim poměrně dařilo.⁸⁴

V případě angerského biskupství nevíme zcela přesně, která práva k němu Plantageneti v druhé polovině 12. století uplatňovali. O regálním právu sice nikde není přímá zmínka, lze je však předpokládat. Pravděpodobné je také, že tu existoval

⁸⁰ Jednalo se o obecný trend. ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 51-67.

⁸¹ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 101; PELTZER, *Canon Law*, s. 195-197.

⁸² LE BRUN, *Le diocèse d'Angers*, s. 30-32; AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 235.

⁸³ AVRIL, *Gouvernement des évêques*, s. 240-241.

⁸⁴ PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 47-48. Podrobně o vlivu Plantagenetů na volby angerských biskupů PELTZER, *Canon Law*, s. 195-209. Autor považuje za možný doklad zesíleného vlivu plantagenetských králů na biskupské volby také skutečnost, že se dochoval výrazně nižší počet apelací k papežské kurii před rokem 1200. Apelace vznášely kapituly v případě nerozhodné volby. To by mohlo naznačovat, že kapituly teprve až po tomto období začaly mít ve volbě volnou ruku. Tamtéž, s. 256.

zvyk již z dřívějších časů vyžadovat od zvoleného biskupa přísahu věrnosti.⁸⁵ Zřejmě ani za Plantagenetů však nebylo obvyklé uplatňovat spirituální *regalia* – roku 1277 francouzský parlament v reakci na vznesený královský požadavek oficiálně uznal, že v Anjou nemají oporu v místní tradici.⁸⁶ Co se týká *ius spolii*, tedy práva zmocnit se majetků zemřelého biskupa, je známo, že se ho oficiálně vzdal Jindřichův otec Geoffroi Plantagenet. Praxe však, zvláště později, mohla být jiná.⁸⁷

Vývoj kulminoval za vlády Jana Bezzemka (1199-1216), jenž bez jakýchkoliv skrupulí diktoval kapitulám ve svých državách, koho mají zvolit, a užíval při tom mnohdy násilí. Král se kvůli prosazení svých kandidátů neváhal pustit do střetu se samotnou papežskou kurií.⁸⁸ Jan tehdy veřejně vyslovil své pevné přesvědčení, že jmenování biskupů patří mezi královská práva.⁸⁹ Jeho zásahy se neomezovaly jenom na biskupství: v Angers protlačil své muže i do několika kolegiálních kapitul.⁹⁰

Pro toto otevřené nerespektování svobod církve a kanonických zvyklostí, naráželi Plantageneti přirozeně na odpor místních církevních struktur. Mnohem víc než jejich francouzští kolegové, jejichž církevní politika nebyla ani tak diametrálně jiná, jako spíš o mnoho diplomatictější.

Ve vztahu francouzských králů k církvi hrál totiž důležitou roli duchovní rozměr jejich úřadu. Ten byl daný pomázáním posvátným olejem, jež podstupovali v Remeši a jímž se vymykali z řad ostatních evropských panovníků či se tak alespoň snažili sami prezentovat. Tato napůl kněžská funkce mohla v ideové rovině do jisté míry legitimizovat jejich zásahy do církevních záležitostí. V teorii se jednalo o tzv. *tuitio*, ochranu, kterou byl francouzský král oprávněn vykonávat nad církví v celém království.⁹¹ Není bez důležitosti, že ochrana církve a dohled nad zachováváním jejích práv byly výslovnou součástí formule přísahy, již nový král pronášel při svém pomazání. Bylo to tedy něco, k čemu byl svátostně zavázán. Netřeba podotýkat, že toho francouzští vládci nezřídka využívali pragmaticky ve vlastní prospěch, pro

⁸⁵ AVRIL, *Gouvernement des évêques*, s. 101.

⁸⁶ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 250.

⁸⁷ PELTZER, *Canon Law*, s. 197.

⁸⁸ Nejznámějším příkladem je konflikt krále Jana s Inocencem III. kvůli papežem dosazenému canterburskému arcibiskupovi Štěpánu Langtonovi, jehož Jan odmítal uznat. ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 198-200.

⁸⁹ Svůj názor podložil legendou o sv. Wulfstanovi, worcesterském biskupovi z 11. století, jenž se údajně odvolal na krále, jako jediného, kdo ho smí jmenovat či sesadit. Je příznačné, že tento Wulfstan se stal Janovým oblíbeným světcem. HARPER-BILL, *John and the Church of Rome*, s. 299.

⁹⁰ PLETTEAU, *Annales ecclésiastiques*, s. 147.

⁹¹ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 172.

rozšíření vlivu své královské moci. Na druhou stranu se však rovněž stávalo, že je v různých případech biskupové a jiní církevní představitelé sami vyhledávali jako záštitu proti útokům místních feudálů.⁹²

K ochraně církve je opravňovalo dále to, že byli coby pokračovatelé Karlovců podle tradice vnímáni jako „zakladatelé“ všech biskupských kostelů a hlavní patroni a donátoři církve. Z tohoto titulu se těšili jisté míře vlivu nad biskupstvími nejen na území vlastní domény, ale i na teritoriích svých vazalů, alespoň tedy v teoretické rovině.⁹³ Je nasnadě, že jim to dodávalo jistou zbraň proti konkurenčním Plantagenetům, v některých případech jim jejich regální nároky skutečně pomáhaly k narušení dominance úhlavních rivalů nad územími na kontinentu.⁹⁴

To byl příklad právě arcibiskupství v Tours, jež bylo tradičně považované za přináležející francouzské Koruně, tedy regální.⁹⁵ Příznačným pro tuto situaci se stal střet tourského arcibiskupa a jeho sufragánního biskupa z bretaňského Dol, který se za podpory a vedení Jindřicha II. prohlásil nezávislým na Tours a snažil se stanout v čele vlastní církevní provincie. Francouzští králové oproti tomu podpořili stranu tourského arcibiskupa, čímž si zajistili přízeň církve v oblasti Touraine proti Plantagenetům. Jejich věc podpořil také papež Inocenc III., který v roce 1199 potvrdil existující stav – Dol zůstalo sufragánním biskupstvím Tours.⁹⁶

Ve vztahu k církvi francouzští králové minimálně od druhé poloviny 12. století sledovali politiku kompromisu, která byla charakterizovaná občasnými otevřenými ústupky vůči církvi. Kapetovci se vůči Plantagenetům úmyslně vymezovali tím, že se pasovali do role ochránců církve stavějícím se proti jejím pronásledovatelům. Symbolické v tomto směru je například to, že na francouzském královském dvoře se záhy po smrti Tomáše Becketa rozmohla úcta k tomuto novému světcí. Canterburský arcibiskup byl totiž za svého života přítelem francouzského

⁹² PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 62-63.

⁹³ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 246-247; PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 60; TURNER, *Richard Lionheart*, s. 520.

⁹⁴ Ludvík VII. a Filip II. August například zasahovali do záležitostí normandských opatství, jež považovali za regální. BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 187. Dále TURNER, *Richard Lionheart*, s. 520.

⁹⁵ PACAUT, *Louis VII et les élections épiscopales*, s. 64-65. Tradiční vliv Kapetovců v Touraine vyzdvihuje rovněž PELTZER, *Canon Law*, s. 467. WALKER, *Crown and Episcopacy*, s. 228-229 naproti tomu považuje oblast Touraine a tourské arcibiskupy za mnohem více svázané s Plantagenety a jejich vliv za určující.

⁹⁶ TURNER, *Richard Lionheart*, s. 526; 528-529.

krále Ludvíka VII. a v roce 1179 měl posmrtně dokonce uzdravit mladého Filipa Augusta, jehož otec vykonal pouť ke světcovu hrobu.⁹⁷

Pokud se jedná o zásahy králů do voleb biskupů, ty byly spíše nepřímého charakteru, aby bylo kanonické právo vnějškově zachováno.⁹⁸ V některých směrech se francouzští králové dokonce snažili vycházet papežské kurii vstříc, což jim zajistilo její přízeň.⁹⁹ Kapetovská politika byla v tomto ohledu oficiálně formulována v listině Filipa II. Augusta z roku 1190 před jeho odjezdem na křížovou výpravu.¹⁰⁰ Z ní se uceleně dozvídáme, jak vypadala běžná praxe francouzských králů v církevních záležitostech (z logiky věci se níže uvedené mohlo týkat pouze regálních biskupství).

Král ve své ordonanci prohlašuje, že při uprázdnění biskupského stolce nebo úřadu opata, mají kapitula či konvent právo na svobodnou volbu nového kandidáta. Před tím však musejí požádat panovníka, či v případě jeho nepřítomnosti jeho zástupce, o svolení k nové volbě, jež bude „*sina contradictione*“ uděleno.¹⁰¹ Jedná se tedy o již zmíněné právo *licentia eligendi*. Přestože volba je označovaná za svobodnou, podmínkou je, aby se zvolený kandidát líbil Bohu a byl užitečný království.¹⁰² To naznačuje, že král si do budoucna rezervoval i jistý argument pro svůj možný zásah, kdyby mu daný adept nevyhovoval.

Filip August si dále vyhradil právo převzít *regalia* v době uprázdnění regálních biskupství, jichž se za jeho nepřítomnosti měli ujmout královna-matka a remešský arcibiskup. Ti byli tímto také oprávněni udělovat prebendy a benefícia namísto daného biskupa. Toto je první doklad praktikování tzv. spirituálních regálních práv ve francouzském království. Není však pravděpodobné, že by král při svém odjezdu zaváděl něco, co by zde již předtím nefungovalo.¹⁰³ V souladu s církevními předpisy a zvyklostmi byla králova instrukce, aby k předání regálií

⁹⁷ AURELL, *L'empire des Plantagenêts*, s. 286.

⁹⁸ ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 172. Např. za vlády Filipa II. Augusta jsou známy pouze dva případy, kdy král přímo zasáhl do biskupské volby. BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 66-67.

⁹⁹ Inocenc III. dokonce nic nenamítal proti francouzské zvyklosti, kdy si králové v době biskupské sedisvakance osobovali jeho právo kolace. ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 190.

¹⁰⁰ BERGER (ed.), *Recueil des actes de Philippe Auguste*, 1, č. 345, s. 418.

¹⁰¹ *Si forte contigerit sedem episcopalem vel aliquam abbatiam regalem vacare, volumus ut canonici ecclesie vel monachi monasterii vacantis veniant ante reginam et archiepiscopum, sicut ante nos venerint, et liberam electionem eis petant; et nos volumus quod sine contradictione eis concedant.*“ Tamtéž.

¹⁰² „*Nos vero tam canonicos quam monachos monemus, ut talem pastorem eligant qui Deo placeat et utilitatis sit regno.*“ Tamtéž.

¹⁰³ GAUDEMET, *La collation par le roi*, s. 20.

novému biskupovi došlo až po jeho konsekraci.¹⁰⁴ Není bez zajímavosti, že tato praxe, v kapetovském království běžná již ve 12. století, byla v souladu s kanonickými požadavky. Jinak tomu bylo v říšských oblastech a zejména v Anglii, kde byl daný sled zpravidla opačný.¹⁰⁵

I tento zdánlivý detail příznačně ilustruje rozdíl ve vystupování kapetovských a plantagenetských králů. Pro církevní politiku Kapetovců vyhýbajících se přímé konfrontaci je však charakteristické, že přestože církvi bylo fakticky přiznáno právo svobodné volby, panovník nijak nehodlal svou moc radikálně eliminovat a ponechával církev závislou na své autoritě různými jinými, vedlejšími způsoby (svolení k volbě, přísaha biskupů), na kterých velmi trval.¹⁰⁶

Na konci 12. století a na počátku věku následujícího pak doznala politika Filipa II. Augusta viditelných změn směrem k dalším, větším ústupkům. V této době probíhalo znovudobývání západních a severozápadních území na Plantagenetech a vstřícnost k církvi byla jedním z prostředků, jak si naklonit hierarchii na svou stranu. Smířlivost Kapetovců skutečně kontrastovala s mnohdy nesmlouvavým postupem anglických vládců, a tak tento nový kurz dosáhl brzy viditelných úspěchů. O jeho účelovosti netřeba pochybovat. Jakmile bylo dobytí nových území zajištěno, pomyslné královské oteře své sevření opět utáhly.¹⁰⁷

Filip II. August příležitostně neváhal tento nový směr tolerance ke svobodám církve oficiálně proklamovat, jako se to stalo v případě normandského biskupství v Évreux. Jakmile francouzský král v roce 1200 toto teritorium na Plantagenetech dobyl, vydal slavnostní listinu, jež oznamovala tamní kapitule svobodnou volbu biskupa tak, jako tomu je ve francouzském království.¹⁰⁸ To mělo být znamením nejen pro Évreux, ale celou Normandii, že francouzský král hodlá k církevním svobodám přistupovat jinak než jeho plantagenetský oponent.¹⁰⁹ Vedle toho se král příležitostně vzdával ve prospěch církve také regálních práv, jak na počátku 13. století učinil v případě biskupství v Arrasu, Auxerre a Nevers.¹¹⁰

¹⁰⁴ „*Regina autem et archiepiscopus tamdiu regalia in manu sua teneant, donec electus consecratus sit vel benedictus, et tunc regalia sine contradictione ei reddantur.*“ Tamtéž.

¹⁰⁵ Byly to Clarendonské konstituce, které zdůrazňovaly hold panovníkovi, jenž musel proběhnout před prelátovým vysvěcením. Plantageneti tím vyjadřovali svou nadřazenost nad církvi. BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 366-369.

¹⁰⁶ Pokud například volitelé nepožádali o *licentia eligendi*, mohl král jejich volbu zrušit. ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 174-175.

¹⁰⁷ TURNER, *Richard the Lionheart*, s. 520-521; BALDWIN, *Philip Augustus*, s. 304 a 328.

¹⁰⁸ BRUNEL (ed.), *Recueil des actes de Philippe Auguste*, 2, č. 637.

¹⁰⁹ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 179-180.

¹¹⁰ GAUDEMET, *La collation par le roi*, s. 19.

Filip II. August měl také další dobrý důvod pro to, aby se snažil získat církevní představitele. V roce 1200 totiž papež uvalil na jeho zemi interdikt kvůli Filipově vytrvalému odmítání právoplatné manželky, dánské princezny Ingeborg, již se vzápětí po uzavření sňatku snažil zbavit. Není bez zajímavosti, že k vyhlášení interdiktu došlo prostřednictvím papežského legáta Petra z Capuy, muže, jenž zasáhl i do církevních poměrů v českých zemích. Králův tvrdý postup vůči prelátům, kteří interdikt dodržovali, však nikam nevedl a Filip byl nucen pod tlakem papežského trestu svou manželku alespoň dočasně znovu přijmout.¹¹¹ Lze předpokládat, že následný kompromisnější postoj vůči církvi byl u francouzského panovníka ovlivněný i touto zkušeností.¹¹² Pro srovnání lze uvést, že anglická biskupství a kláštery získaly právo svobodné volby svých představených až v roce 1214 poněkud vynuceným privilegiem Jana Bezzemka.¹¹³ Ten navíc papeži nakonec ustoupil do té míry, že se zároveň prohlásil vazalem Svatého stolce a nechal si od něj své země udělit v léno. Filip August oproti tomu dokázal oficiální nezávislost svého království na papeži více či méně udržet.¹¹⁴

Spolu s dobýváním západních teritorií získal Filip II. August v průběhu prvních let 13. století pod francouzskou korunu celou rouenskou arcidiecézi se šesti podřízenými normanskými biskupstvími, dále chybějící část arcidiecéze tourské – biskupství v Angers a Le Mans – a konečně biskupství v Poitiers. Dohromady se tedy jednalo o devět biskupství a jedno arcibiskupství. Normandští biskupové následně vznesli dotaz k papeži, zda by měli spolu se světskými pány složit přísahu věrnosti novému vládci, jako tomu bylo za normanských vévodů. Inocenc III. jim nechal svobodu dle jejich uvážení, a tak se preláti francouzskému králi podvolili.¹¹⁵

Tato přísaha věrnosti neměla nic společného s vazalským slibem (francouzsky *hommage*), který králi dávali jeho leníci a v minulosti i biskupové, proti čemuž horlivě vystupovali gregoriánští reformátoři. Podle kanonického práva se prelát převzetím biskupství leníkem krále nestával. K vazalskému vztahu mohlo dojít pouze v případě, když od něj obdržel pro svou osobu nějaké další majetky, nezávislé

¹¹¹ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 85.

¹¹² PELTZER, *The Canon Law*, s. 241.

¹¹³ Stalo se tak v kontextu ukončení šestiletého interdiktu uvaleného na království papežem, kdy se král Jan rozhodl papeži nakonec poddat a projevit dobrou vůli tam, kde ho to nic nestálo. HARPER-BILL, *John and the Church of Rome*, s. 308; GIBBS – LANG, *Bishops and Reform*, s. 58.

¹¹⁴ LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 150-153.

¹¹⁵ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 304-308.

na biskupské doméně. Přísaha věrnosti se tak vázala pouze k osobě biskupa, jenž tímto králi sliboval svou loajalitu a poslušnost, jimiž mu byl povinován, což v rozporu s kanonickým právem nebylo.¹¹⁶

Samotné Anjou s biskupským sídlem v Angers se Kapetovcům podařilo dostat do řady regálních biskupství zřejmě až později. První doklad pochází teprve z roku 1223, kdy již vládl Filipův syn Ludvík VIII. a kdy měl angerský biskup novému králi složit přísahu věrnosti.¹¹⁷ Ludvík VIII. hodlal navázat na církevní svobody a zvyklosti regionu tak, jako tomu bylo za časů Filipa Augusta a plantagenetských králů Richarda a Jana, k čemuž se otevřeně přihlásil.¹¹⁸ (Dlužno však říci, že vlivem předchozích zkušeností nemohl takový příslib znít uším církevních představitelů tak příznivě, jak panovník mínil). Pro Angers mělo platit stejné pravidlo jako pro Le Mans a Tours: biskup obdrží skrze královského posla regálie, jakmile se ke králi dostane potvrzení o biskupově konfirmaci skrze jeho metropolitu. Do následujících čtyřiceti dnů se má pak biskup osobně dostavit před krále, aby mu složil přísahu věrnosti „*tak jako ostatní biskupové francouzského království*“.¹¹⁹ Stejný postup se v Angers prokazatelně prakticoval ještě na konci 13. století, a to včetně přísahy věrnosti.¹²⁰

Tímto způsobem si Ludvík VIII. pojistil i další biskupy z těchto západních, před nedávnem ke koruně připojených teritorií. Jelikož se jejich budoucnost tehdy zdála ještě nejistá, obsahoval text klauzuli, že pokud by někdy došlo k opětovnému odtržení hrabství od království, nesmějí biskupové skládat přísahu případnému

¹¹⁶ ROLAND, *Les chanoines et les élections*, s. 176.

¹¹⁷ TEULET (ed.), *Layettes du trésor des chartes* II, č. 1624, s. 22. Listina, kterou měl králi přísahat věrnost, se nedochovala v originále, její obsah je znám pouze podle inventáře, který vznikl v novověku. Je však zřejmé, že její obsah byl identický s č. 1617, s. 16, které obsahuje v originále dochovanou přísahu věrnosti biskupa z Le Mans z téhož roku. V rukopise z 18. století s názvem *Actes des évêques d'Angers* (v latinském originále) a stejně tak v díle J. Grandeta *Histoire ecclesiastique d'Anjou* (v překladu do francouzštiny) se však zachoval opis listiny vydané Ludvíkem VII. v listopadu 1223, v níž král potvrzuje, že Guillaume de Beaumont, biskup angerský mu složil přísahu. BM Angers, ms. 706 (636), s. 169-170; ms. 683 (618), f. 233r-234r.

¹¹⁸ „*Ullum onus novum vel vel (sic) gravamen imponetur ei vel Ecclesie Sue, Sed ipse et Ecclesia ejus monebunt in illis libertatibus quas habuerunt tempore beatae memoriae Philippi quondam regis Franc. genitoris nostri et Henrici et Richardi quondam regum Angliae*“.
BM Angers, ms. 706 (636), s. 169.

¹¹⁹ „*Fecimus sacramentum fidelitatis sicut alii episcopi regni Francie ipsi faciunt*“.
TEULET (ed.), *Layettes du trésor des chartes* II, č. 1617, s. 16.

¹²⁰ BENSON, *Bishop-Elect*, s. 369. Podle svědectví Guillaumea le Maire, angerského biskupa v letech 1291-1317, probíhala ceremonie přísahy tak, že biskup stojící před králem položil ruku na evangelium, načež mu byla vznesena otázka: „*Vos juratis domino regi fidem et legalitatem et filio ejus, regi Francorum post eum, et quod servabitis eisdem corpora, membra et vitam et jura sua et honorem suum temporalem, et, si petat a vobis consilium bonum et fidele sibi dabit? Ita juratis?*“
Biskup odpověděl: „*Ita juro*“.
PORT, *Livre de Guillaume le Maire*, s. 56.

novému vládci. K naplnění těchto obav ovšem nedošlo, Anjou se od francouzské koruny již nikdy nemělo vzdát.

Za této politicko-mocenské konstelace nastoupil v roce 1202 na angerský biskupský stolec Guillaume de Beaumont, jehož episkopát měl trvat dalších 38 let. Za jeho vlády tedy došlo k onomu politickému zvratu, pro dějiny Anjou tak významnému – přechodu země do nových rukou. Dosazen coby kandidát Jana Bezzemka, zůstal ve svém úřadě po přísaze věrnosti francouzskému králi i po dobytí území Kapetovci a nakolik je možno soudit, stal se jejich loajálním služebníkem. V následující kapitole bude o okolnostech jeho zvolení a počátku působení pojednáno podrobněji.

Angerští biskupové 2. poloviny 12. století

Pro lepší pochopení okolností nástupu Guillaumea de Beaumont na biskupský stolec v Angers je nutno vrátit se ještě poněkud do minulosti. Přestože Jindřich II. ve svém pokusu přímo ovlivnit biskupskou volbu v Angers neuspěl, jeho interference tím vytěsňeny nebyly. V roce 1156 dokázal odstranit sobě nepohodlného kandidáta a nahradit jej přijatelnou osobou, jímž byl Matthieu, opat mocného kláštera St. Florent v Saumuru.¹²¹ Jindřichovi se podařilo získat angerský biskupský stolec pod ještě lepší kontrolu, když byl již několik let poté, v roce 1162, angerským biskupem zvolen jeho bývalý kaplan Geoffroy Moshet. Příznačné je, že od roku 1093 to bylo poprvé, kdy se angerským biskupem stala osoba bez vazeb v diecézi.¹²² Tato událost odrážela bezpochyby politickou situaci, neboť Jindřichovy pozice ve velkém Anjou v tomto období zesílily.¹²³

I v pozdější době byl královský vliv stále patrný, přestože se alespoň v Angers neprojevoval již takto přímo – nastolovány byly osoby, jejichž sepětí s Plantagenety již bylo volnější, jako v případě Raoula a Guillaumea de Beaumont, vzdálených příbuzných Plantagenetů z řad mainské šlechty. Raoul, jenž se stal angerským biskupem v roce 1177, byl synem Roscelina II. de Beaumont a Konstancie, nelegitimní dcery anglického krále Jindřicha I. Raoul byl tedy nevlastním bratrancem Jindřicha II. Tímto příbuzenstvím se nijak netajili, jak

¹²¹ PELTZER, *Canon Law*, s. 201-202.

¹²² BOUSSARD, *Le comté d'Anjou*, s. 98.

¹²³ PELTZER, *Canon Law*, s. 200-201.

dokládá pramen, v němž Jindřich Raoula označil termínem „*charissimus cognatus noster*“.¹²⁴ Prameny nasvědčují tomu, že episkopát Raoula de Beaumont se vyznačoval vcelku harmonickou spoluprací biskupa s anglickým panovníkem, a to jak za Jindřicha II., tak za Richarda I., který nastoupil na trůn v roce 1189. Tato doba byla příznivou také pro vznik několika církevních fundací založených v anjouské diecézi přímo anglickým králem.¹²⁵

Jedním z možných motivů vyzdvižení Raoula na biskupský stolec zřejmě byl jeho vliv a původ. Rod Beaumontů mající své majetky především v Maine byl jednou z předních rodin velkého Anjou. Potřeba opřít se o někoho loajálního a zároveň vlivného byla pravděpodobnou hnací silou Jindřichova výběru.

Po Raoulově smrti v roce 1197 byl do Angers krátce dosazen Guillaume de Chemillé. Tento příslušník anjouského rodu byl původně angerským kanovníkem, později rozvíjel svou církevní kariéru mimo rodné hrabství, především v Anglii.¹²⁶ V době, kdy byl zvolen angerským biskupem, byl již vybrán do úřadu biskupa v normandském Avranches, ještě však neproběhlo jeho vysvěcení. Do obou funkcí byl dosazen z vůle krále Richarda I. Proč byl vybrán právě Guillaume de Chemillé, není zcela jasné, evidentně to však opět souviselo se zajištěním mocenské opory v anjouském hrabství. Snad se Richard zalekl přílišného vlivu Beaumontů, a proto nyní sáhl raději po kandidátovi jiného původu.¹²⁷ Tento poněkud násilný přesun vyvolal odpor papeže, jenž se považoval za jediného schvalovatele biskupských translací.¹²⁸ Nakonec však přesun potvrdil a Guillaume de Chemillé se na počátku roku 1199 mohl ujmout svého nového úřadu.¹²⁹ Již následujícího roku ovšem zemřel a angerský biskupský stolec opět osiřel.

Nástup Guillauma de Beaumont

Po smrti Guillauma de Chemillé zasáhly do anjouských církevních záležitostí snad ještě více než kdy předtím politické a mocenské konstelace doby. Plantageneti

¹²⁴ PELTZER, *Canon Law*, s. 201.

¹²⁵ BOUSSARD, *Le comté d'Anjou*, s. 99.

¹²⁶ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 481, o Guillaumovi de Chemillé souhrnně PLETTEAU, *Annales ecclesiastiques*, s. 271-277.

¹²⁷ PELTZER, *Canon Law*, s. 202-203.

¹²⁸ Schvalování biskupských translací papežem se nedlouho předtím dostalo do kanonického práva. Případ Guillauma de Chemillé se stal precedentním a potvrdil nové kanonické zásady. Podrobně PELTZER, *Canon Law*, s. 156-160.

¹²⁹ POTTHAST (ed.), *Regesta pontificum romanorum*, I., č. 342.

získali několik vlivných soupeřů, nedokázali se na politickém poli tak jednoznačně prosadit jako dříve, a to se odrazilo i v církevních záležitostech. Po skonu Richarda I. a nástupu jeho mladšího bratra Jana na anglický trůn v roce 1199 se štěstí přiklánělo na stranu jejich soupeře, bretaňského vévody Artura. Ten se těšil podpoře francouzského krále Filipa II. Augusta a také většiny místních velmožů. Přeběhnutí senešala Anjou a Maine Guillaumea de Roches na stranu Jana Bezzemka v září 1199 však mocenskými poměry poněkud zamíchalo. Senešal králi předal mainskou metropoli Le Mans, zatímco Artur se uchýlil do správního centra hrabství Anjou, Angers. Mezitím však došlo k usmíření Jana s Filipem II. Augustem, jež vyjadřovala smlouva uzavřená v Le Goulet v květnu 1200. Janovy kontinentální državy tím byly na nějakou dobu zajištěny a Artur Bretaňský musel Janovi složit lenní slib coby bretaňský vévoda.¹³⁰ Z hlediska širších souvislostí je nutno uvést, že Jan se v Le Goulet zavázal také k tomu, že nebude podporovat Otu Brunšvického, pretendenta římského trůnu, jehož se Filip II. August obával.¹³¹ Právě kvůli této podmínce papež Inocenc III. smlouvu neuznal a prostřednictvím legáta Oktaviána prohlásil ze strany církve za neplatnou.¹³²

Následkem smlouvy v Le Goulet vstoupil Jan 17. června 1200 slavnostně do Angers. Stalo se tak právě několik týdnů po smrti angerského biskupa Guillaumea de Chemillé.¹³³ Kapitula ovšem s novou volbou otálela, přestože podle kanonických předpisů byla maximální lhůta tři měsíce.¹³⁴ Ještě na sklonku léta bylo Angers stále bez biskupa. Ze 7. září 1200 totiž pochází list krále Jana, v němž kapitule oznámil, že z důvodu své zaneprázdněnosti pověřil senešaly Guillaumea de Roches a Guarina de Glapion, jenž zastával senešalský úřad pro Normandii, aby byli místo něj přítomni volbě nového angerského biskupa a prosadili v této věci královu, blíže nespecifikovanou, vůli.¹³⁵

¹³⁰ O politických okolnostech předcházejících volbu přehledně PELTZER, *Canon Law*, s. 203-204; ve větších podrobnostech BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 90-96; se zaměřením na roli anjouského senešala v klíčových letech 1200-1202 DUBOIS, *Recherches sur la vie de Guillaume de Roches*, s. 88-145; obecně o zápase Jana Bezzemka s Filipem II. Augustem v letech 1199-1206 pojednává NORGATE, *John Lackland*, s. 64-117.

¹³¹ FRYDE, *King John and the Empire*, s. 339.

¹³² MALECZEK, *Petrus Capuanus*, s. 105.

¹³³ Nekrologium angerské katedrály uvádí jako datum Guillaumovy smrti 25. květen. URSEAU, *L'obituaire de la cathédrale d'Angers*, s. 20-21. BOUSSARD, *Histoire du comté*, s. 92-93; PLETTEAU, *Annales ecclésiastiques*, s. 144-145.

¹³⁴ Tak rozhodl IV. Lateránský koncil. Viz: WOLMUTH (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien* 2, s. 246.

¹³⁵ HARDY (ed.), *Rotuli chartarum*, s. 98a.

Královým kandidátem byl, jak se záhy ukázalo, Guillaume de Beaumont, synovec někdejšího angerského biskupa Raoula a bratr stávajícího vikomta de Beaumont, který se rovněž jmenoval Raoul. Pozornost Plantagenetů se tedy znovu obrátila k tomuto mainskému rodu, jenž pro ně byl, mimo jiné i z důvodu vzájemného příbuzenství, v této chvíli přijatelnější než jihoanjouká šlechta.¹³⁶ Králova spolupráce (nebo v každém případě alespoň snaha o její navázání) s rodem Beaumontů, je doložena prameny. O tom, že se král Jan usilovně snažil přetáhnout vikomta Raoula na svou stranu, svědčí jeho, místy až servilní, dopis z listopadu 1202.¹³⁷ V něm Raoula, jehož nazývá „*dilectus consanguineus noster*“ a dušuje se, že o něm nikdy špatně nemluvil ani nesmýšlel, jak se vikomtovi někteří snažili namluvit. Oznamuje mu, že jej přijímá znovu do svých služeb a vyzývá jej, aby v nich zůstal jak on, tak i jeho rodina.¹³⁸ Že při tom myslel v první řadě na Raoulova bratra Guillauma, si lze snadno domyslet.

Volba kapituly však nakonec nedopadla jednoznačně. Přízeň volitelů se rozdělila mezi dva kandidáty, a to stávajícího arcijáhna a člena katedrální kapituly Guillauma de Beaumont a kantora kapituly sv. Martina v Tours, který se taktéž jmenoval Guillaume. Poté co byl případ řešen kardinálem Oktaviánem,¹³⁹ papežským legátem ve Francii, jenž proběhlou volbu zneplatnil, byla záležitost předeslána k papežské kurii. Do Říma se dostavili zástupci obou táborů.¹⁴⁰

Stranu angerského arcijáhna představovali kanovníci Hugues de la Ferté, Robert de Semblançay a jistý Renaud, zatímco za tourským kantorem stáli kanovníci Pierre a Brice.¹⁴¹ Rodina prvního adepta byla na zvolení svého příslušníka otevřeně zainteresována. Král Jan vynaložil na poselstvo, jež poslal do Říma, 500 hřiven stříbra, které si byl nucen půjčit. Za splacení ručili svým majetkem Raoul de

¹³⁶ Stručný přehled majetků, jež rod vlastnil v Anjou a Maine, podává DUBOIS, *Recherches sur la vie*, 3, s. 516, pozn. 3.

¹³⁷ HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium* 1, s. 20a.

¹³⁸ „*Non credatis aliquo..que nunquam de vobis male sensimus, aut male locuti fuimus, sicut vobis suggestum*“. „*vobis autem mandamus rogantes et consulentes, quatinus existatis cum generem vestro in servicio nostro*“. HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium* 1, s. 20a.

¹³⁹ Oktavián, kardinál z Ostie a Velletri byl příznivě nakloněný francouzskému králi Filipu II. Augustovi. Byl to on, kdo v září 1200 sňal z jeho země interdikt vyhlášený legátem Petrem z Capuy. MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 82.

¹⁴⁰ *Die Register Innocenz' III.*, č. 27(28), s. 50-52.

¹⁴¹ „*Verum cum dilecti filii Robertus, Hug(o) et Reginaldus, concanonici vestri, ex una parte ad nostram presentiam accessissent, postulabant a nobis memoratum archidiaconum in episcopum sibi dari. Magister vero Petrus et Britius, canonici eiusdem ecclesie, qui pro alia parte accesserant, ex adverso petebant vobis electionis licentiam non auferri, sed remitti potius utramque partem ad ecclesiam memoratam, ut illic vobis eligeritis personam idoneam in pastorem*“. *Die Register Innocenz' III.*, č. 27(28), s. 50-52.

Beaumont spolu s anjouským senešalem Guillaumem de Roches.¹⁴² Jako Janovi vyslanci jsou v této věci jmenováni Hugues de la Ferté a Robert de Semblançay, tedy již zmiňovaní zástupci Guillaumovy strany v zápase o biskupský stolec. Že se jednalo o tytéž muže, kteří zastupovali oba bratry de Beaumont, dokládá i listina vikomta Raoula.¹⁴³ Souvislost peněz posílaných do Říma s biskupskou volbou je tedy víc než zřejmá.¹⁴⁴

Nabízí se otázka, zda nebyl Guillaume, kantor z Tours ve spojení s bretaňským vévodou Arturem, Janovým tehdejší úhlavním protivníkem na teritoriích západní Francie. Tuto domněnku nelze jednoznačně potvrdit ani vyloučit.¹⁴⁵ Pokud by tomu tak bylo, pak by volba angerského biskupa představovala politickou záležitost číslo jedna. První skupina naléhala na papeže, aby potvrdil zvolení Guillauma de Beaumont, zatímco opozice požadovala novou volbu. Papež Inocenc III. nakonec v souladu s tímto přáním nařídil 28. dubna 1202 nové kolo, jež mělo být provedeno v rozmezí jednoho měsíce. V případě opětovného nerozhodného výsledku měli verdikt vynést arcibiskupové z Bourges a Tours a biskup z Lisieux.¹⁴⁶

Král Jan tehdy znovu vyslal své zástupce, mezi nimiž byl vedle normandského senešala Guarina de Glapion také vikomt Raoul de Beaumont, a pověřil je přítomností při biskupské volbě. Své přání vyslovil v listě angerské kapitule z 8. července 1202 jednoznačně: má být zvolen Raoulův bratr Guillaume de Beaumont.¹⁴⁷ K volbě tedy evidentně, i přes papežské nařízení, stále ještě nedošlo.

¹⁴² HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium*, s. 4a,b; 4b.

¹⁴³ *Die Register Innocenz' III.*, č. 27(28), s. 50-52. „*Sub nomine ipsius a nunciis meis et fratris mei quos idem Rex suos vocat*“. HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium*, s. 4, a-b.

¹⁴⁴ DUBOIS, *Recherches sur la vie*, 2, s. 122-123. Raoul se ve své listině navíc zmiňuje o jakési peněžní smlouvě mezi králem Janem a svým bratrem Guillaumem: „*Noveritis dominum meum J. Regem Anglorum et Willelmo fratri meo suas litteras concessisse de pecunia mutuo accipienda*“. HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium*, s. 4, a-b.

¹⁴⁵ PELTZER, *Canon Law*, s. 205-206.

¹⁴⁶ „*Nolentes igitur vos eligendi potestate privare, ipsos ad propria duximus remittendos, per apostolica vobis scripta districte precipiendo mandantes, quatinus infra mensem post susceptionem presentium personam idoneam canonice vobis in episcopum eligatis; et si electio facta fuerit in concordia, ipsam venerabili fratri nostro...Turonensi archiepiscopo presentis, qui eam, si canonice factam repererit et de persona idonea celebratam, metropolitana fretus auctoritate confirmet et electum in episcopum non differat consecrare. Quodsi forsitan non potueritis convenire, sed plures duxeritis eligendos, noveritis nos venerabilibus fratribus nostris...Bituricensi et eidem Turonensi archiepiscopis et ... episcopo Lexouiensi per scripta nostra mandasse, ut ipsi omni gratia et amore postposito, examinatis prudenter et studiis eligentium et meritis electorum, si alterutram electionem invenerint confirmandam, eam cessante cuiuslibet contradictione et appellatione confirmet.*“ *Die Register Innocenz' III.*, č. 27(28), s. 50-52.

¹⁴⁷ HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium*, s. 14a. Vikomt Raoul de Beaumont je zde nesprávně označen coby senešal.

V této době se Jan právě nacházel ve zhoršených vztazích s francouzským králem Filipem, kdy tento po předchozím usmíření a oficiálním přijetí Janova lenního slibu prohlásil na jaře 1202 Plantagenetovy kontinentální državy za zkonfiskované. V čase, kdy se jeho postavení začínalo drobit, proto nepřekvapí Janovo opakované naléhání na angerskou kapitolu, aby do čela anjouské církve zvolila osobnost jemu nakloněnou a spolehlivou. Dalším dokladem, že si Jan uvědomoval zhoršení své situace a hledal pomoc z nouze, je fakt, že od jara téhož roku se počalo také jeho spojení s Otou Brunšvickým, čímž porušil smlouvu z Le Goulet.¹⁴⁸ Bezzemkovo úsilí, alespoň co se angerských záležitostí týče, přineslo ovoce. Kapitula se králově nátlaku podvolila a do svého čela nakonec dosadila jím protěžovaného kandidáta, arcijáhna Guillaumea de Beaumont. K volbě došlo ještě téhož měsíce, v červenci 1202, k vysvěcení pak 14. září téhož roku.¹⁴⁹ Přestože o Guillaumově konsekraci nemáme bližší údaje, lze předpokládat, že k ní došlo za účasti tourského arcibiskupa v kostele opatství St. Aubin v Angers, jak bylo zvykem.¹⁵⁰

Je zářející, že papež se proti anglickému králi nijak nepostavil, přestože teoreticky měl všechny důvody pro to, aby takové neomalené zásahy co církevních záležitostí překazil. Inocenc ovšem vůbec pozoruhodně často přivíral oči nad Janovou bezskrupulózní politikou vůči církvi. Téměř identický případ jako v Angers nastal například v roce 1205 při volbě biskupa z Winchesteru. Poté, co se proti královskému kandidátovi Petru des Roches postavila část tamní kapituly, byly obě strany povolány ke kurii. Poté se kapitula najednou jakoby zázračně shodla a jednomyslně zvolila Janova favorita, jenž záhy obdržel svěcení přímo od papeže.¹⁵¹ Král tak dosáhl svého, a to nejen v Angers: následujícího roku se navíc zbavil svého úhlavního protivníka na západě Francie, synovce Artura Bretaňského, jehož dal s největší pravděpodobností sám odstranit.¹⁵²

V této kauze kolem zvolení nového angerského biskupa došlo k jasnému porušení stávajícího kanonického práva. To kolem roku 1200 již trvale přijalo za svou zásadu vyloučení laiků z biskupské volby. Laikové směli nanejvýš volbu

¹⁴⁸ Oficiální spojení bylo uzavřeno až v září, avšak od jara roku 1202 Jan Otu finančně podporoval. FRYDE, *King John and the Empire*, s. 341.

¹⁴⁹ „Hoc anno (1202) Willelmus de Bello Monte, in crastino sancti Maurilii, consecratus et episcopus.“ MARCHEGAY – MABILLE (ed.), *Chronicae Sancti Albini andegavensis*, s. 52.

¹⁵⁰ FARCY – HOUDEBINE, *Monographie de la cathédrale IV*, s. 210.

¹⁵¹ Tento a další případy Janových bezohledných zásahů proti církvi zejména v anglickém království HARPER-BILL, *John and the Church of Rome*, s. 301-303.

¹⁵² NORGATE, *John Lackland*, s. 91.

stvrzovat, ne však ovlivňovat výběr kapituly.¹⁵³ Král Jan tak svými opakovanými zásahy toto pravidlo hrubě porušil, když kapitule diktoval, koho má zvolit. Zde se nabízí srovnání s případem jeho otce Jindřicha II. o několik desetiletí dříve. Oproti Jindřichově již zmíněnému postupu v 50. letech 12. století, kdy se snažil do biskupské volby přímo zasáhnout, se tehdy kapitula postavila odvoláním do Říma. Nyní podobné zprávy chybí. Nejsou zmínky o tom, že by si strana kantora Guillaumea na zásahy krále papeži stěžovala. Důvodem může být vedle možné absence pramenů také to, že setrvalé zasahování Plantagenetů do církevních záležitostí včetně volby biskupů bylo v Angers po padesáti letech již akceptováno coby fakt, a proto nevyvolalo otevřený odpor.¹⁵⁴ Jan ostatně s neomaleností sobě vlastní zasahoval i do běhu jiných kapitul v Angers; aby mezi klérem hrabství rozšířil svůj vliv, protlačil svého člověka do kolegiální kapituly St. Laud, kvůli čemuž neváhal vytvořit novou prebendu.¹⁵⁵

Proč Janovi tolik šlo o zvolení právě Guillaumea de Beaumont? J. Peltzer, který zkoumal volby a nastolování biskupů v Normandii a velkém Anjou mezi lety 1140-1230, se zabýval obecně motivy, jež krále vedly k dosazení toho kterého kandidáta. V Normandii, která byla nejtěsněji spjata s králem a jeho dvorem, to byli často královští kaplani v dvorských službách, kteří byli protěžováni do vysokých církevních úřadů. Fakt, že panovník takovému klerikovi dopomohl k významnému beneficiu, měl zaručovat ještě větší loajalitu a závislost na něm. Oproti tomu ve velkém Anjou, jehož postavení bylo vůči plantagenetským králům volnější, si panovníci hledali jinou, méně přímou cestu. Místní klerikové zpravidla do královských služeb nevstupovali, proto si Plantageneti snažili svůj vliv zajistit skrze tamní šlechtické rody. Kandidáta na biskupský stolec vybírali zejména z jejich řad, čímž si jejich příbuzné snažili zavázat. Stejně jako si anjouská šlechta podržela větší autonomii, měla i na biskupské volby větší vliv než normandská.¹⁵⁶

Beaumontové byli ukázkovým příkladem takového vlivného rodu. Motivem Janova úsilí zajistit biskupský stolec vikomtovu bratru Guillaumovi byla bezpochyby snaha získat si přátelství a podporu mocné místní rodiny, s níž měli Plantageneti prostřednictvím někdejšího biskupa Raoula de Beaumont dobré zkušenosti a s níž

¹⁵³ PELTZER, *Canon Law*, s. 31-36. Tato zásada byla potvrzena 25. kánonem IV. Lateránského koncilu: FOREVILLE, *Latran*, s. 359-360.

¹⁵⁴ PELTZER, *Canon Law*, s. 207-208.

¹⁵⁵ DUBOIS, *Recherches sur la vie*, s. 123-124.

¹⁵⁶ PELTZER, *Canon Law*, 231-235.

byli pokrevně spřízněni. Janovy příznivé vztahy s Beaumonty v tomto období dokládá mimo jiné svědčení vikomta Raoula mezi ostatními předáky hrabství Maine a Anjou na důležité listině z října 1201, jíž se anglický král snažil zajistit loajalitu a podporu tamní šlechty.¹⁵⁷ Ta však netrvala dlouho. Konkrétně Raoul de Beaumont spolu s dalšími místními předáky přeběhl na stranu Janova protivníka Filipa II. Augusta již na počátku roku 1203.¹⁵⁸

Ani Guillaume nevydržel v plantagenetském táboře dlouho. Po dobytí Anjou Filipem II. Augustem v roce 1206 získal i angerský biskup nového pána a patrona. Nejsou zmínky o tom, že by s přijetím nových poměrů měl velké potíže, stejně jako ostatní klérus diecéze. Vždyť Jan Bezzemek se do dějin Anjou zapsal především svými válečnými výpravami, zapalováním měst a hradů. Ještě v roce v létě 1206, když už hrabství dávno ztratil, anglický král Angers krátce obsadil a krutě vyplnil.¹⁵⁹ Jeho bezohledného chování obratně využil francouzský král a, jak už bylo naznačeno výše, sám se postavil do role mírotvůrce, jenž přináší církvi toužebně očekávané svobody.¹⁶⁰ Zdá se, že v Anjou s touto taktikou uspěl. Anály angerského opatství Saint Aubin uvádějí, že po svém vstupu do Angers v roce 1206 byl Filip II. August slavnostně přivítán biskupy, opaty, klérem a lidem.¹⁶¹ Toto vše vytváří obraz Jana Bezzemka jako toho, kdo především ničí a drancuje, zatímco kapetovský panovník je tím, jenž církev respektuje.¹⁶²

Zdá se tedy, že angerský biskup Guillaume de Beaumont bez větších skrupulí opustil svého plantagenetského dosaditele a přidal se na kapetovskou stranu. Nic jiného mu v podstatě ani nezbývalo, Janova porážka byla pro tuto chvíli jasná. Anglický král však nicméně podnikl ještě několik ofenziv, během nichž dobyl části území zpět. Ta poslední, již nakonec roku 1214 korunovala Janova porážka u anjouské pevnosti Roches-des-Moines a posléze u Bouvines, vedla také k dalšímu dobytí a vyplnění Angers. Biskup Guillaume se však v tuto chvíli anglickému uchvatiteli nepostavil, naopak se pokusil nastalé situace pragmaticky využít. To dokládá fakt, že svědčil na Janově listině a pro své biskupství znovu získal několik

¹⁵⁷ PELTZER, *Canon Law*, s. 205.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 207.

¹⁵⁹ BOUSSARD, *Le comté d'Anjou*, s. 94.

¹⁶⁰ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 365.

¹⁶¹ „Andegavim veniens, cum summo honore ab episcopis, abbatibus, clero et populo suscipitur“. MARCHEGAY – MABILLE (ed.), *Chronicae Sancti Albini andegavensis*, s. 54.

¹⁶² AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 365-366.

ztracených anglických držav.¹⁶³ Až do 30. let 13. století, kdy byl návrat Plantagenetů stále chápán jako reálný, angerské biskupství tyto ostrovní majetky stále vlastnilo. Nakonec byly odprodány biskupovi z Winchesteru, ovšem kdy přesně k tomu došlo, není známo.¹⁶⁴

Zvolení Guillaumea de Beaumont v kontextu biskupských voleb v Anjou

Dle stávající praxe existovalo několik okolností, které v tomto období hrály ve prospěch nastolení toho kterého kandidáta biskupem. J. Peltzer dospěl ve svém bádání k závěru, že šanci na zvolení zvyšovaly následující faktory:

- 1) Příslušnost k šlechtě, především některému místnímu rodu.
- 2) Zastávání nějakého vyššího církevního úřadu, například postu arcijáhna nebo kanovníka kapituly, obojí nejlépe v dané diecézi.
- 3) Příbuzenství nebo jiný blízký vztah k dosavadnímu biskupovi.

K povýšení do biskupského úřadu také mohlo přispět napojení na klíčovou autoritu, jíž byl panovník, případně papež. V období, ve kterém se pohybujeme, tedy na samém počátku 13. století, však papežské intervence nebyly ještě tolik časté, jejich doba měla teprve nastat.¹⁶⁵

Žádný z výše uvedených bodů nebyl podmínkou, biskupem se mohl stát člověk neurozeného původu, prostý klerik či řeholník, jenž dokonce nemusel pocházet z dané diecéze, kde mu tak chyběly potřebné styky.¹⁶⁶ Bylo to nicméně spíše mimořádné. Guillaume de Beaumont je tak přímo ukázkovým příkladem typického biskupa z okruhu Normandie a velkého Anjou na sklonku plantagenetské éry, neboť splňoval prakticky všechny výše uvedené předpoklady.

Pocházel z jedné z nejvlivnějších rodin v hrabstvích Maine a Anjou, navíc příbuzné s vládnoucími Plantagenety, a před svým zvolením působil jako arcijáhen anjouské diecéze. Nebyl jediným příslušníkem lokálního šlechtického rodu v úřadu angerského biskupa, podobné preláty již angerská diecéze v minulosti zažila.¹⁶⁷

¹⁶³ HARDY (ed.), *Rotuli chartarum*, s. 199a; PELTZER, *Canon Law*, s. 251.

¹⁶⁴ PELTZER, *Canon Law*, s. 251.

¹⁶⁵ PELTZER, *Canon Law*, s. 235-236. Zásahy papeže vzrostly prudce za pontifikátu Inocence IV. (1243-1253). LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Institutions ecclésiastiques*, s. 156.

¹⁶⁶ V období 1148-1240 se stal angerským biskupem pouze jeden příslušník mnišského řádu, a to opat benediktinského kláštera St. Florent Mathieu de Loudun. AVRIL, *Le gouvernement des évêquês*, s. 244.

¹⁶⁷ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 320.

V neposlední řadě byl synovcem angerského biskupa Raoula de Beaumont, jenž se měl dokonce přímo podílet na jeho výchově. Latinská chvalořeč na biskupa Guillaumea, sepsaná po jeho smrti zřejmě jedním z kanovníků katedrální kapituly, alespoň hovoří o tom, že byl Guillaume po biblickém vzoru Eliho a Samuela vychováván svým strýcem Raulem pro budoucí kněžské povolání.¹⁶⁸ Zdá se tedy, že Guillaume vyrůstal přímo v Angers při katedrále sv. Mořice. Zde se také ještě za Raoulova života stal arcijáhnem.¹⁶⁹

Blízké příbuzenství mezi oběma preláty a formování Guillaumea Raulem zdůrazňuje dále také katedrální nekrologium.¹⁷⁰ Na jedné z vitráží v angerské katedrále jsou pod Pannou Marií s Ježíškem zobrazeni dva adorující biskupové. Vzhledem k tomu, že se vznik vitráže datuje do období vlády Guillaumea de Beaumont, je docela pravděpodobné, že je na ní zobrazen právě on spolu se strýcem Raulem.¹⁷¹ Takový příbuzenský a úzký vztah mezi dvěma biskupy tedy podle všeho nebyl chápán jako něco neobvyklého nebo nepatřičného.¹⁷²

Něco však Guillaumeovi přece chybělo, a to byl řádný věk. Minimální stáří biskupa totiž III. Lateránský koncil stanovil na 30 let.¹⁷³ Guillaume se však narodil teprve roku 1177,¹⁷⁴ a v roce 1202 mu tudíž bylo pouhých 25 let, tedy o celých pět roků méně, než předepisovalo kanonické právo. To navíc znamená, že když ho král Jan po smrti Guillaumea de Chemillé v roce 1200 prosazoval na biskupský stolec, muselo mu být teprve 23.

Minimální věk arcijáhnů, děkanů a dalších biskupových pomocníků v pastoraci koncil určil na 25 let.¹⁷⁵ Ani zde tedy Guillaume nespĺňoval podmínky. Ve funkci arcijáhna anjouské diecéze je doložen již v roce 1196, kdy mu bylo sotva 19.¹⁷⁶ To ale nepředstavovalo vážnou závadu. Vždyť v samotném archivu angerské katedrální kapituly bylo možné v této době dohledat list papeže Klimenta III., v němž odpovídal na dotaz biskupa Raoula de Beaumont, zda může nedostatečný věk být

¹⁶⁸ „*Alter samuel a primis cunabulis nutritus fuerat sub Reverendo Antistite Radulpho suo Hely tamquam ibidem divina providentia dispensante sicuti generis sic Sacerdotii futurus Successor et haeres et dominico sacrificio prae aliis praecipue praeferendus.*“ BM Angers, ms. 683, 256r.

¹⁶⁹ Nacházíme ho ve svědečné řadě mnoha listin. Archives départementales Angers, G 720, f. 10; G 720, f. 12.

¹⁷⁰ „*Hic, a puero in hac ecclesia educatus sub Radulfo episcopo.*“ URSEAU (ed.), *Obituaire*, s. 31.

¹⁷¹ BOULANGER, *Les vitraux de la cathédrale*, s. 121.

¹⁷² Další příklady nepotismu ve Velkém Anjou uvádí PELTZER, *Canon Law*, s. 225-226. Tento jev se objevoval již dříve i v angerské kapitule: ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 320.

¹⁷³ FOREVILLE, *Latran*, s. 211.

¹⁷⁴ ANGOT, *Les vicomtes du Maine*, s. 13.

¹⁷⁵ FOREVILLE, *Latran*, s. 211.

¹⁷⁶ AD Angers, G 720, f. 10; G 720, f. 12.

závažnou překážkou pro převzetí úřadu. Papež biskupa ujistil, že pokud je to jediná závada daného kandidáta, pak ji lze prominout.¹⁷⁷

Dalšími kanonickými podmínkami pro biskupský úřad byl manželský původ, bezúhonný život a dostatečné vzdělání.¹⁷⁸ Zatímco v prvních dvou bodech Guillaume s velkou pravděpodobností vyhovoval, o jeho vzdělání není známo nic bližšího, pouze že za svou kněžskou formaci vděčil strýci Raoulovi. Bylo to právě také za strýcova episkopátu, kdy Guillaume získal funkci arcijáhna, druhého nejvyššího církevního hodnostáře diecéze po biskupovi. V ní je několikrát doložen, na administraci diecéze se tedy podílel již od velmi mladého věku.¹⁷⁹

Pokud biskup nevyhovoval v jedné z těchto základních podmínek, mohl si zažádat u papeže o dispens, jenž případ posoudil a rozhodl o jeho osudu.¹⁸⁰ Vzhledem k tomu, že Guillaumovi de Beaumont chyběl onen dostatečný věk, dalo by se vyvozovat, že ostatní podmínky splňoval. Jak níže v kapitole o volbě Roberta Olomouckého ještě uvidíme, stávaly se tyto výjimky z pravidla v praxi postupně častějšími, neboť při jmenování biskupů hrály stále důležitější roli, zvláště za pontifikátu Inocence III., politické faktory.

Jak je již z předchozích kapitol patrné, pro dosazování biskupů v Anjou byl za vlády Plantagenetů zásadní postavou panovník-hrabě. Lze se jen dohadovat, zda by bez jeho přičinění ke Guillaumově zvolení došlo, přestože měl pro úřad dobré předpoklady. Za nerozhodnou volbou lze skutečně tušit politické motivy. Rozdvojenost uvnitř kapituly a nejasný výsledek volby se zdají být odrazem podobné rozpolcenosti politické situace Anjou v těchto dramatických měsících počátku 13. století.

¹⁷⁷ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 476.

¹⁷⁸ FOREVILLE, *Latran*, s. 211.

¹⁷⁹ AD Angers, G 562, f. 2; G 720, f. 10; .G 720, f. 12.

¹⁸⁰ PELTZER, *Canon Law*, s. 51

b) *Politické a církevní souřadnice středověké Moravy*

Oproti dlouhé tradici angerského biskupství majícího své kořeny v antickém dávnověku, zažívala olomoucká diecéze na počátku 13. století stále svá raná léta. Vždyť v době nástupu Roberta na biskupský stolec za sebou měla pouze něco přes sto roků své nepřetržité existence.¹⁸¹ Utvoření přemyslovského státu a dokončení první etapy jeho christianizace, kterou představuje založení pražského biskupství, ostatně nebyly o mnoho staršího data. Plán na zřízení biskupství započatý českým knížetem Boleslavem I. byl završen za vlády jeho syna Boleslava II., a to v letech 973-6. Ustanovením domácího biskupství získal mladý státní útvar především v rovině ideové důležitou oporu a „morální“ argument pro svou existenci, jelikož český kníže se tímto krokem postavil alespoň teoreticky naroveň ostatním křesťanským panovníkům. Ke vzniku biskupství došlo za spolupráce římského císaře Oty I. a po jeho smrti roku 973 pak i jeho nástupce Oty II. Jejich motivací bylo bezpochyby úsilí o rozšíření vlivu říše prostřednictvím šíření křesťanství.¹⁸²

Zdá se, že zároveň s Čechami tehdy svého pastýře získala také Morava, na což pokazuje zmínka o moravském biskupovi z roku 976 v listině mohučského metropolity Willigise.¹⁸³ Otázkou je, zda bylo moravské biskupství nově vytvořeno spolu s pražským, anebo se jednalo o více či méně nepřerušenu kontinuitu od dob velkomoravských. Morava již měla za sebou významnou církevní minulost, kdy se kolem roku 870 stala centrem moravsko-panonského arcibiskupství zřízeného papežem Hadriánem I.¹⁸⁴ Církevní organizace, narušená domácími rozpory po smrti arcibiskupa Metoděje roku 885, byla na sklonku století znovu vytvořena rozhodnutím papeže Jana IX. Tehdy měla Morava obdržet nejen arcibiskupství, ale také tři sufragánní biskupství.¹⁸⁵ Sídla těchto biskupských stolců nejsou s jistotou známa, jedním z nich snad mohla být Olomouc, jak naznačují archeologické výzkumy.¹⁸⁶

¹⁸¹ Za výchozí okamžik považujeme dosazení biskupa Wezela do Olomouce Vratislavem II. (po dočasném zrušení olomouckého biskupského stolce vlivem pražského biskupa Jaromíra – viz níže), jež Kosmas zasazuje do roku 1090: FRB II., s. 122. Vedle toho se v historiografii vžil také rok 1088, např.: HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 41; NOVOTNÝ, *České dějiny* I.2, s. 289, pozn. 2 má však ohledně tohoto vročení pochybnosti.

¹⁸² NOVOTNÝ, *České dějiny* I.1, s. 587-588.

¹⁸³ CDB I., č. 34, s. 40-41.

¹⁸⁴ BLÁHOVÁ-FROLÍK-PROFANTOVÁ, *Velké dějiny*, s. 218.

¹⁸⁵ Víme o tom ze stížnosti bavorských biskupů, kteří proti této skutečnosti u papeže protestovali. CDB I., č. 30, s. 29-33; BLÁHOVÁ-FROLÍK-PROFANTOVÁ, *Velké dějiny*, s. 254.

¹⁸⁶ MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 28; nově zejm. JAN, *Počátky moravského křesťanství*, s. 11.

Nejednoznačně zodpovězeno zůstává, jak si tato organizace stála po zániku velkomoravského státního útvaru na počátku 10. století. Zda něco z ní přetrvalo i po zániku politických struktur, a pokud ano, pak tedy jak dlouho. O existenci biskupství na Moravě máme totiž znovu letnou zprávu až z poslední třetiny 10. století, a to právě ve výše zmíněné listině mohučského arcibiskupa z roku 976. V ní se hovoří o dvou biskupech, pražském a moravském, kteří se spolu s biskupy ze Špýru a Wormsu měli zúčastnit mohučské synody.¹⁸⁷ Oním pražským biskupem byl vzhledem k časovému určení první biskup dosazený do Prahy, Dětmar. O jeho moravském protějšku bohužel žádné jiné bližší informace nemáme. Jedinou další „stopu“ poskytuje kronikář Kosmas, když ve své kronice s neurčitostí uvádí, že na Moravě měl dle obecného povědomí „někdy před časy Šebířovými“ působit jakýsi biskup Vracen.¹⁸⁸ Tento Vracen bývá někdy ztotožňován s oním nejmenovaným moravským biskupem na synodě v Mohuči,¹⁸⁹ avšak v podstatě se jedná o pouhé spekulace vynucené naprostou absencí jakýchkoliv relevantních pramenných podkladů.

Dále se lze opřít už jen o pozdněstředověkou moravskou tradici ztělesněnou seznamem olomouckých biskupů (*Granum cathalogi praesulum Moraviae*), jež po arcibiskupovi Metodějovi uvádí dva biskupy - Jana a Silvestra, přičemž posledně jmenovaný měl dle tohoto pramene zemřít roku 961.¹⁹⁰ Za episkopátu druhého pražského biskupa Vojtěcha pak opět podle Grana mělo dojít ke sjednocení moravského biskupství s pražským pod kuratelou toho druhého,¹⁹¹ což povětšinou přijímá také česká historiografie.¹⁹² Z různých zdrojů tedy máme zmínky o třech či dokonce čtyřech biskupech (v případě, že byl Vracen jinou osobou než moravský

¹⁸⁷ CDB I., č. 34, s. 40-41; WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 100.

¹⁸⁸ „*Fertur autem, quod fuisset in Moravia ante tempora Severi quidam episcopus, ut reor, nomine Vracen.*“ FRB II., s. 95-96.

¹⁸⁹ JAN, *Počátky moravského křesťanství*, s. 12; WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 100. Oproti tomu MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 33 biskupa Vracena zasazuje spíše do doby pozdější, což se i mně osobně zdá pravděpodobnější vzhledem k tomu, že Šebíř byl pražským biskupem až v letech 1030-1067.

¹⁹⁰ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 26. O problematičnosti datací Grana pro toto období KALHOUS, *Granum catalogi*, s. 34-35.

¹⁹¹ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 25-26.

¹⁹² Rok 971, kdy k tomu mělo podle Grana dojít, však akceptován být nemůže, protože pražské biskupství v té době ještě neexistovalo. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.1, s. 610-613; JAN, *Počátky moravského křesťanství*, s. 12; WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 100-101. Proti spojení obou diecézí za Vojtěcha je však MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů*, s. 568. Podle něj mohla taková situace nastat až po připojení Moravy za pražského biskupa Šebíře.

biskup z roku 976) na Moravě před povoláním břevnovského mnicha Jana na Moravu Vratislavem II. roku 1063.¹⁹³

Přestože jsou informace podávané prameny silně nedostačující a kusé, nelze popřít, že zřízení biskupství v Olomouci Vratislavem II. v roce 1063¹⁹⁴ je zcela právem označováno jako „obnovení“, a to ve vztahu k někdejší církevní organizaci Velké Moravy, jakkoliv lze o konkrétní podobě této kontinuity pouze spekulovat.¹⁹⁵ Situaci totiž komplikuje mlčenlivost svatovítského kanovníka Kosmy v této věci, jež však může být na druhou stranu považována za tím výmluvnější.¹⁹⁶ Namísto jakékoliv zmínky o navázání na existenci někdejšího moravského biskupství Kosmas poznamenává, že Vratislav II. lpěl na olomouckém biskupství proto, že potřeboval někoho, kdo by mu o svátcích vložil na hlavu korunu, což pražský biskup, jeho rodný bratr Jaromír, odmítl.¹⁹⁷

Za prosazením olomouckého biskupství a vynětím území jeho diecéze z té pražské však lze také vidět snahu českého vévody získat na Moravě oporu proti tamním přemyslovským knížatům.¹⁹⁸ Vazba olomouckých biskupů na pražského knížete tak byla v případě tohoto založení ještě užší než u jejich pražských kolegů, jelikož na obnovení olomouckého biskupství se pravděpodobně nepodílel císař ani papež tak jako při zakládání pražského v 70. letech 10. století.¹⁹⁹ S pražským biskupstvím však olomoucké pojilo to, že byla obě od svého vzniku podřízena

¹⁹³ Jan je v mnoha pramenech označován za třetího olomouckého biskupa. Vedle Grana také např. v Olomouckém nekrologiu: DUDÍK (ed.), *Necrologium vom Jahre 1263*, s. 653. Stejně tak biskup Jindřich Zdík je v souladu s tímto počítáním ve svých listinách označen jako sedmý olomoucký biskup. Souhrn těchto pramenů podává KALHOUS, *Granum catalogi*, s. 30.

¹⁹⁴ Tento rok, který uvádí jediný zdroj-Granum, byl přijat Novotným i Bretholzem a následně se stal úhelným kamenem české historiografie.

¹⁹⁵ Silným zastáncem teorie, že pro Vratislava II. hrály velkomoravské reminiscence klíčovou roli, je M. Wihoda. Ve své *Moravě v době knížecí*, s. 127-138 hovoří o „velkém traumatu české společnosti II. věku“, tedy o marných snahách o získání domácího arcibiskupství poté, co byla Praha příčinou „strašného omylu“ na přelomu milénia „vynechána“. Do těchto plánů zapadá obnovení biskupství na Moravě, protože právě zde kdysi, podle dějinné paměti, existovalo Metodějovo arcibiskupství, které tak mělo být hlavním argumentem těchto snah. Stejně tak kontinuitu předpokládá L. Jan, který podává přesvědčivé praktické důvody, proč soudí, že na Moravě musel i v 10. století (alespoň jeho první polovině) existovat domácí biskup. JAN, *Počátky moravského křesťanství*, s. 13.

¹⁹⁶ S interpretací přichází WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 134

¹⁹⁷ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 41.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 44; NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 121.

¹⁹⁹ Toho si povšiml již V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 124. M. Wihodovi tato skutečnost posloužila jako další argument pro teorii, že se v roce 1063 jednalo o pouhé znovuobsazení volného biskupského stolce. Pro ně stačil souhlas pražského biskupa Šebíře a nebylo třeba žádat povolení od papeže. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 128. Pouze o svolení pražského biskupa hovoří prameny: LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 27; Kosmas, FRB II., s. 95.

arcibiskupství ve vzdálené porýnské Mohuči, do jehož církevní provincie byla začleněna. S nimi se zvýšil počet jejích diecézí na 15.²⁰⁰

Sama Olomouc byla již zhruba od konce 7. století, dokdy se datuje vznik slovanského hradiště, významným mocenským centrem, které zřejmě bez větší úhony přečkalo zánik velkomoravské říše na počátku 10. století. Olomouc se tak stala nejdůležitějším raněstředověkým hradištěm na Moravě, které se po opětovném připojení k českému přemyslovskému státu v 1. polovině 11. století přirozeně znovu stalo hlavním správním centrem a místem, kde byl vystavěn přemyslovský hrad.²⁰¹ Po rozdělení Moravy v roce 1055 knížetem Břetislavem I. na správní celky, podle dřívější tradice zvané úděly,²⁰² se stala Olomouc centrem jednoho z nich, a to vedle Brna a později i Znojma.²⁰³ Podle některých názorů měl Břetislav pokrýt zemi sítí těchto a dalších, méně významných hradů, a tak si zajistit pevnější kontrolu nad Moravou než nad Čechami.²⁰⁴ Pro tento názor však neexistuje dostatek hodnověrných pramenů.²⁰⁵ Přestože znalost moravských poměrů této doby je dnes jen fragmentární, jisté je, že Olomouc se stala hlavní oporou knížecí moci na Moravě a olomoucký hrad tak představoval téměř jakousi protiváhu hradu pražského.²⁰⁶

Důležitost Olomouce byla následně završena již zmíněným obnovením moravského biskupství se sídlem právě v Olomouci v roce 1063. Aby nepřišel pražský biskup zcela zkrátka, byl odškodněn peněžními i nemovitými náhradami, mezi něž patřily vedle 12 vsí a 100 hřiven ročně z „*komory knížecí*“²⁰⁷ také dvůr v Sekyřkostelí, ves Slivnice s trhem nebo hrad Podivín, jenž se stal v dalších staletích jablkem sváru mezi pražskými a olomouckými biskupy.²⁰⁸ Po smrti pražského biskupa Šebíře a nástupu Vratislavova bratra Jaromíra sice došlo vlivem odbojného Přemyslovce k dočasnému zrušení „konkurenčního“ olomouckého stolce, ale i přes tuto epizodu²⁰⁹ zapustilo nakonec olomoucké biskupství své kořeny a jeho význam postupně rostl.

²⁰⁰ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 27; HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 26.

²⁰¹ SCHULZ (ed.), *Dějiny Olomouce* 1, s. 73.

²⁰² M. Wihoda poukazuje na umělost názvu „úděl“, který má svůj počátek teprve v době 19. století převzetím z ruštiny. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 9-10.

²⁰³ SCHULZ (ed.), *Dějiny Olomouce* 1, s. 90.

²⁰⁴ ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 43-44.

²⁰⁵ WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 122 a 126.

²⁰⁶ ZAJÍČEK, *Geneze města Olomouce*, s. 74.

²⁰⁷ „*De camera ducis*“. Kosmas, FRB II., s. 95.

²⁰⁸ FRB II., s. 95. O Podivíně WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 136-138.

²⁰⁹ O vystoupení pražského biskupa Jaromíra proti biskupství v Olomouci podrobně NOVOTNÝ, *České dějiny* I.2 s. 140-171; VANIČEK, *Vratislav II.*, s. 122-130.

Svoje sídlo měl olomoucký biskup nejprve při kostele sv. Petra na Předhradí, který byl podle interpretace J. Bistřického původně hradním kostelem knížecího sídla. Zřejmě někdy za Vratislava II. coby správce Olomoucka či za jeho nástupce Oty I. (přelom 50. a 60. let 11. století) pak měla přemyslovská knížata svůj hrad přestěhovat na protější návrší.²¹⁰ Tam je několik desítek let poté následovalo i samo biskupství, když z podnětu biskupa Jindřicha Zdíka došlo roku 1141 k přenesení biskupského sídla od sv. Petra ke sv. Václavu. Tedy ke kostelu založenému na počátku 12. století, jenž se nacházel v bezprostřední blízkosti nového knížecího paláce.²¹¹ Proti tomu stojí archeologické výzkumy, které na Předhradí žádné pozůstatky hradu neobjevily, zato odhalily na protějším tzv. Václavském návrší pozůstatky fortifikace, nejstarší část již asi z druhé poloviny 10. století.²¹² Knížecí sídlo tedy podle těchto závěrů skutečně od počátku existovalo zde.

Po přestěhování biskupství ke kostelu sv. Václava vedle knížecího hradu nastala jakási nová éra v dějinách duchovní a světské moci. Znamená to, že po většinu své středověké existence spolu nejvyšší světští a církevní představitelé Moravy bezprostředně sousedili. Tato skutečnost musela mít na jednání a osudy těchto dvou sil nevyhnutelný dopad.

V poslední třetině 12. století pak došlo na Moravě v mocenské oblasti k jistým změnám, které byly v domácí historiografii dlouhá léta tradičně označovány jako „odtržení Moravy od Čech a její podrobení říši“. Neopodstatněnost těchto názorů přesvědčivě vyvrátil J. Kejř²¹³ a v návaznosti na něj v novější studii M. Wihoda.²¹⁴ Faktem každopádně zůstává, že na sklonku 12. století končí na Moravě současné působení několika knížat a objevuje se nový titul „moravský markrabě“.²¹⁵ Lze jen konstatovat, že po roce 1182, kdy na sněmu v Řezně císař Fridrich I. Barbarosa udělil vládu v Čechách knížeti Bedřichovi a na Moravě Konrádu Otovi, skutečně došlo k jistému odcizení obou zemí, jakkoliv Morava zůstávala i nadále součástí českého státu. Za jeden z projevů této skutečnosti lze považovat událost roku 1184, kdy moravský vládce Konrád Ota neváhal sám obsadit uprázdněný

²¹⁰ SCHULZ (ed.), *Dějiny Olomouce* 1, s. 90.

²¹¹ Tamtéž, s. 94-95.

²¹² ZAJÍČEK, *Geneze města Olomouce*, s. 75.

²¹³ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 233-291.

²¹⁴ WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 453-475.

²¹⁵ Ponecháme-li stranou sporný tvar „*margravius*“ v listině z roku 1179 (CDB I., č. 291, s. 257-260), pak se titul „*marchio*“, tedy markrabě, ve spojitosti s Moravou poprvé objevuje nepopíratelně až v listině císaře Fridricha I. Barbarossy z roku 1186. WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 461. Jarlochovu kroniku psanou až v prvních desetiletích 13. století zde nelze brát v potaz.

biskupský stolec v Olomouci, přestože to bylo tradiční právo českého knížete.²¹⁶ Možný počátek nového mocenského uspořádání lze také vidět v Knínské dohodě roku 1186, tedy v usmíření mezi pražským knížetem Bedřichem a Konrádem Otou, jenž měl pod kontrolou celou Moravu. Dohoda byla vyústěním vojenského střetu u Loděnic vyprovokovaného Bedřichem, který chtěl Konráda Otou ztrestat za jeho předchozí zpupnost.²¹⁷ Tento přemyslovský smír, kdy se moravský kníže českému konečně poddal,²¹⁸ by také mohl být oním novým počátkem ve vztazích obou polovin knížectví vyjádřeném novým titulem markraběte.²¹⁹ Ten měl vyjadřovat podřízenost českému knížeti, jehož autoritě markrabě podléhal a od níž odvozoval svou moc.²²⁰

Dalším důležitým mezníkem (nejen) pro dějiny Moravy byl pak 6. prosinec 1197, kdy došlo k nové dohodě dalších dvou přemyslovských knížat a zároveň bratrů, Přemysla Otakara a Vladislava Jindřicha o rozdělení moci v českém státě. Dosavadní český kníže Vladislav Jindřich podle ní obdržel Moravu, zatímco Čechy starší Přemysl.²²¹ Přestože situace ve státě se tak konečně stabilizovala, nedošlo k jednoduchému předání celé Moravy do rukou markraběte, jak by bylo možné očekávat. Vladislav Jindřich mohl po zhruba půl druhého desetiletí spravovat pouze část moravského území. Existují jasná svědectví o tom, že Olomoucko bylo až do roku 1213 (jako terminus ante quem) pod přímým dohledem Přemysla Otakara I.²²² Taková byla tedy vnitropolitická mocenská konstelace na Moravě a v Olomouci v letech 1201-1202, kdy byl Robert povýšen na olomoucký biskupský stolec.

²¹⁶ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 240. Granum uvádí Konráda Otou coby markraběte, avšak vzhledem k pozdnímu vzniku tohoto pramene, to o ničem nevyovídá. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 35.

²¹⁷ J. Kejř tuto výpravu českého knížete proti Konrádu Otovi interpretuje v návaznosti na předchozí děje, kdy moravský vládce vystupoval jako nezávislý na moci Bedřichově a v důsledku toho došlo ke střetu u Loděnic. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 240-241.

²¹⁸ „Anno dominicae incarnationis MCLXXXVI vexatio dedit intellectum saepe dicto Cunrado et videns, se non posse resistere duci Friderico et Boemis, mediantibus bonis viris venit ad eum in Knin, et facti sunt amici ex tunc et deinceps.“ FRB II., s. 507.

²¹⁹ WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 462.

²²⁰ Termín „marchio“ se v diplomatickém materiálu s definitivní platností objevuje rok nato. O tomto titulu a jeho významu podrobně WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 237- 242. Že nic nedokládá dříve předpokládané udělení markrabského titulu z moci říšského panovníka, zdůrazňuje také J. Kejř, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 245.

²²¹ „Propter bonum pacis, inde propter affectum germanitatis, et confederatus est germano suo sub tali forma compositionis, ut ambo pariter, ille in Moravia, iste in Boemia principarentur et esset ambobus, sicut unus spiritus, ita et unus principatus; quod usque hodie inter eos illibatam manet.“ FRB II., s. 514-515.

²²² WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 467-468.

Církevní poměry za vlády Přemyslovců před rokem 1200

Až do vzniku pražského (a snad i olomouckého) biskupství v 70. letech 10. století byla česká církev postrádající vlastní struktury organizována přímo světskými představiteli, což bylo určující i pro její další vývoj, kdy se z vlivu laiků vymaňovala jen velmi zvolna.²²³ Církev byla dlouho považovaná za instituci plně začleněnou do přemyslovského státu řídící se stejnými zákony jako všichni ostatní. Kanonické právo bylo až do 12. století v českých zemích něčím neznámým, a tak nebyl až do této doby ani právně činěn rozdíl mezi laikem a knězem.²²⁴

Pro první staletí následující po christianizaci českých zemí je charakteristické, že i své duchovní povinnosti konali církevní představitelé z pověření knížete, který bděl nad fungováním „své“ církve stejně jako nad světskými záležitostmi.²²⁵ Panovníkovi byla podle Kosmy dána „*cura animarum*“, péče o duše a jako takový byl povinen bdít nad dodržováním křesťanského řádu. Vyšší církevní hodnostáři jako biskupové a opati tak byli v jeho službách coby vykonavatelé jeho vůle.²²⁶ Byl to také panovník, komu náleželo výhradní právo stavět kostely.²²⁷ Příznačná byla pro tuto „knížecí“ církev i skutečnost, že hranice nově vzniklé diecéze se kryly s územím, jemuž Přemyslovci vládli. Například ztrátou území na východě po smrti Boleslava II., odpadla tato teritoria od jejich státu nejen politicky, ale i na církevně-správním úrovni.²²⁸ Náboženské organizaci totiž předcházelo utváření politické, což je pro církevní poměry českých zemí klíčová skutečnost. Bylo tomu tedy zcela opačně než v Anjou, kde bylo území diecéze předlohou pro utvoření raněstředověkého politického útvaru, z něhož se vyvinulo anjouské hrabství.

Pro církevní poměry v českých zemích do počátku 13. století bylo obzvláště charakteristické těsné spojení s laiky a jen velmi pomalé uplatňování církevních

²²³ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1904, s. 23.

²²⁴ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 44.

²²⁵ Příkladem mohou být Hnězdenská dekreta knížete Břetislava I., jež pověřují církevního představitele zvaného „*archipresbyter*“ zakročením proti projevům pohanství u obyvatelstva. Přestože se jedná o opatření spadající do církevní kompetence, děje se tak z rozkazu knížete a tresty za provinění jsou velmi tvrdé. HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 28.

²²⁶ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 40-41.

²²⁷ Tamtéž, s. 259-260.

²²⁸ Tamtéž, s. 44. Vychází se tu ze „zakládací listiny pražského biskupství“, jak ji podává Kosmas, FRB II., s. 115-117. Je zde ovšem ta potíž, že Kosmas zároveň vůbec nemluví o existenci moravského biskupství a diecéze, jež se vyvozuje pouze z výše uvedené zmínky v diplomatickém materiálu z roku 976.

reforem probíhajících na západě již od 11. století.²²⁹ Laici si coby zakladatelé a donátoři kostelů navzdory právům církve osobovali nárok rozhodovat i v církevních záležitostech. Tzv. zakladatelská práva opravňovala fundátora nadále disponovat majetkem jím věnovaným církevní fundaci, což obdarovanou instituci značně omezovalo a udržovalo ji právně i hospodářsky v závislosti na světských pánech.²³⁰ Totéž se týkalo i biskupů. Pro jejich postavení byl od počátku určující ten fakt, že za zakladatele obou domácích biskupství se považoval český kníže.²³¹ Z toho titulu si také osoboval právo vybírat a dosazovat pražského i olomouckého biskupa dle vlastního uvážení. Úlohou těchto prelátů bylo především světit kostely a nový klérus, a to vedle vlastních kněžských funkcí. Zakládat kostely biskupové směli pouze na svých vlastních pozemcích. Až do konce 12. století se jejich závislost na světských představitelích příliš neměnila.²³²

Tito biskupové se však nacházeli ve zcela specifickém postavení, kdy byli podřízeni jak českému, tak říšskému panovníkovi. České knížectví bylo totiž od počátku v jisté, nepřesně definované závislosti na říši vycházející z lenního slibu českých knížat, doloženého od počátku 11. století.²³³ Tak jako v případě vztahu anjouského hraběte k francouzskému králi, jenž byl jeho lenním pánem, měl i říšský panovník alespoň v teorii svrchovanou moc nad územím svého leníka - českého knížete a tím i nad jeho biskupy. V praxi pak samozřejmě záleželo na tom kterém císaři, nakolik měl zájem a sílu svou nadřízenou pozici v záležitostech českého státu prosadit.

Jedním z jeho uznávaných práv bylo udělování investitury pražským a olomouckým biskupům, stejně jako tomu bylo v případě biskupství v říši. Investitura znamenala od dob wormského konkordátu roku 1122 uvedení biskupa do úřadu předáním světských majetků a náležitostí vázících se k biskupství (*regalia* či *temporalia*).²³⁴ Za ty však, jak již bylo řečeno, biskupové nevděčili jemu ale českému

²²⁹ O menší srovnání domácí a západní církve zejména na úrovni církevní správy se v českém prostředí pokusil F. HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 18-53.

²³⁰ Pro problematiku zakladatelských práv a imunit je dosud nejzveřejněnější práce Václava Vaněčka z 30. let: VANĚČEK, *Základy právního postavení*. K tomuto tématu zvláště 1. část věnovaná zakladatelským právům.

²³¹ Česká knížata se do této role vědomě stavěla a potlačovala tak vliv z říše. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.1, s. 589.

²³² BLÁHOVÁ-FROLÍK-PROFANTOVÁ, *Velké dějiny*, s. 362-363.

²³³ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.1, s. 674.

²³⁴ Císařská investitura se omezovala jen na materiální stránku narozdíl od staršího pojetí, kdy panovník biskupovi vedle toho uděloval i spirituální práva jeho úřadu. Proti tomu však důrazně vystoupili gregoriánští reformátoři. BENSON, *The Bishop-elect*, s. 228-236.

panovníkovi, jenž byl považován za zakladatele a hlavního donátora obou biskupství.²³⁵ Jemu také patřilo právo spolií po zemřelém biskupovi i regální práva, tedy příjmy z uprázdněného biskupství. Tato knížecí práva se v českých zemích prosadila někdy v průběhu 12. století po vzoru ostatních zemí.²³⁶ Jistě zejména z toho důvodu zůstával biskupský stolec mnohdy delší dobu neobsazen, jak si stěžuje Jarloch.²³⁷ Tím se domácí biskupové ocitali ve zvláštní pozici dvojí poslušnosti, která se však čím dál více klonila ve prospěch českého knížete jako bezprostředního pána, jenž byl mnohem blíže a sám si rozhodovací pravomoce nad biskupstvími ve své zemi aktivně osoboval. Na rozdíl od ostatních říšských biskupů neodváděli pražský a olomoucký císaři nic, protože od něj ani nic nedrželi.²³⁸ Stejně tak mu nebyli bezprostředně povinni vojensky pomáhat či navštěvovat jím svolaná shromáždění, přestože v teorii tu jistý nárok byl.²³⁹ V praxi však platilo, že pokud se čeští biskupové něčeho takového účastnili, doprovázeli při tom zpravidla svého knížete nebo tak činili s jeho svolením. Viditelně tak byli především ve službách knížete a až v druhé řadě císaře.²⁴⁰

Nejinak tomu bylo v případě dosazování představených českých a moravských klášterů založených panovníkem. Také jejich opaty vybíral český vládce, přestože podle církevních předpisů měli být voleni členy konventu.²⁴¹ Mnich sázavský například píše o sedmi dosazených opatech v sázavském klášteře, přičemž ve všech těchto případech vysvítá stěžejní role knížete.²⁴²

Samotná biskupská volba pak probíhala zhruba následovně – kníže svého kandidáta představil shromáždění tvořenému klérem, velmoži a „lidem“ coby

²³⁵ F. Hrubý oproti tomu předpokládá, že hlavní podíl na založení pražského biskupství měl císař. HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 406-407.

²³⁶ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 411-412; NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 410-413. Že do pokladny českého panovníka plynuly v době uprázdnění biskupství jeho příjmy, o tom jasně hovoří privilegium Přemysla Otakara I. pro olomoucké biskupství z roku 1207, v němž vládce nařizuje, aby byly po smrti biskupa statky biskupství uchovány pod dohledem představených olomoucké kapituly až do jeho opětovného obsazení. „Decedente ergo episcopo omnia episcopatus et ecclesie bona sub manu decani et prepositi ecclesie illius integra eius successori reserventur“. CDB II., č. 59, s. 52-55. V minulosti totiž panoval zavrženíhodný zvyk: „Cum autem omni iuri divino contraria inoleverat consuetudo, quod decedente episcopo bona illius in usus principum vendicabantur“. Tamtéž. Tyto majetky již od nynějška neměly být použity v knížecí prospěch: „nec aliquis ea audeat occupare vel minuere vel in usus principum vendicare.“ Tamtéž.

²³⁷ FRB II., s. 463.

²³⁸ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.1, s. 589.

²³⁹ Císař Fridrich Barbarossa shrnul Jarlochovými slovy povinnosti pražského biskupa vůči sobě takto: „...Pragensis episcopus...soli tantum imperatori subiectus vel obnoxius, cuius imperii est princeps, cuius visitas curias, a quo suscipit sceptrum et investituram.“ FRB II., s. 480.

²⁴⁰ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 412.

²⁴¹ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1904, s. 23.

²⁴² HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 389-390.

politické reprezentaci země. Lze důvodně pochybovat o tom, že toto shromáždění mělo skutečnou rozhodovací pravomoc.²⁴³ Není alespoň znám doklad toho, že by došlo k odmítnutí knížetem navrhovaného kandidáta.²⁴⁴ Toto kolokvium biskupa veřejně schválilo a poslalo jej k císaři, aby kandidáta investoval do úřadu. Až teprve po investituře se obvykle biskupovi dostalo svěcení od arcibiskupa, jak se dělo ještě dlouho po gregoriánských reformách.²⁴⁵ Také investitura byla krokem víceméně formálním, protože rovněž není známo, že by ji říšský panovník vybranému kandidátovi odepřel. Že však jeho role bez významu zcela nebyla, dokládá případ biskupů Kosmy a Ondřeje z roku 1092. Byli to zvolenci krále Vratislava II., který je také vypravil k císaři pro investituru. Císař je v souladu s tím opravdu investoval, jenomže Vratislav mezitím zemřel a nový kníže si vybral za své biskupy někoho jiného. Říšští panovníci si možnost být nejvyššími „rozhodčími“ až do počátku 13. století stále uchovávali.²⁴⁶

Nehledě na jejich rozpornost se stávajícím kanonickým právem již v samé jejich podstatě, měly biskupské volby v rukou knížete za následek, že se církevními preláty stávaly osoby především loajální vládci, aniž by byly zohledněny jejich skutečné kvality a zájmy církve. Nejpregnantněji to vyjádřil kronikář Jarloch ústy knížete Bedřicha, který měl v roce 1187 na sněmu v Řezně vyslovit názor, že biskup je pouhým knížecím kaplanem.²⁴⁷ Známým příkladem ignorování kanonického práva nejen světskými, ale i církevními činiteli je návštěva papežského legáta Guida v Čechách v roce 1143, jenž byl nucen suspendovat řadu opatů, kanovníků i řadových kněží, kteří běžně žili se ženami a získávali své duchovní úřady nedovoleným způsobem.²⁴⁸ Že se ani o půlstoletí nato situace v tomto ohledu nijak nezlepšila, dokládá návštěva dalšího papežského legáta Petra z Capuy o 50 let

²⁴³ Ani v případech, kdy prameny hovoří o tom, že daný biskup byl „zvolen“, není na místě pochybovat o tom, že výsledek vyjadřoval vůli knížete. O volbě se zmiňuje Kosmas: FRB II., s. 159, 193. Z pouhého „*electus est*“ lze stěží vyvozovat „*řádnou volební proceduru*“, kterou předpokládá WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 178.

²⁴⁴ Za mylný považuji závěr A. Breitenbacha, že v počátcích českého státu byli z důvodu slabé pozice knížete pražští biskupové voleni kanonicky, to znamená za vyváženého podílu všech čtyř složek: knížete, duchovenstva, předáků a lidu. BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 46. S Breitenbachem nesouhlasí také KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1904, s. 252, pozn. 2.

²⁴⁵ O potížích s ustanovením pořadí investitury a konsekrace BENSON, *The Bishop-elect*, s. 234-239.

²⁴⁶ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 410.

²⁴⁷ FRB II., s. 480.

²⁴⁸ BLÁHOVÁ – FROLÍK - PROFANTOVÁ, *Velké dějiny*, s. 575-577; NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 786-789.

později, v roce 1197. Dle Jarlocha přítomné české duchovní natolik pobouřil požadavek celibátu, že legát sotva vyvázl živý.²⁴⁹

Přes to všechno byla církev v druhé polovině 12. století již na jiné úrovni než před sto či padesáti lety. Ohlasy kanonického práva začaly pronikat i do českých zemí, skrze pořizované opisy právních sbírek a textů.²⁵⁰ Přestože mocenské struktury a zvyklosti se zatím neměnily, rodilo se alespoň povědomí o tom, co je, především v poměru ke světské moci z církevního hlediska přípustné, a co ne. Důsledky toho se pak projeví ve století následujícím.

Vliv reformních církevních myšlenek se do českých zemí začal probojovávat zejména díky osobnostem, jejichž záběr přesahoval omezené prostředí domácích poměrů. Moravská církev takovou osobnost našla v Jindřichu Zdíkovi, jenž se z vůle knížete Soběslava I.²⁵¹ ujal v roce 1126 olomouckého biskupství. Kromě již zmíněného přenesení biskupství ke sv. Václavu proslul biskup Zdík jako stoupenec reformního hnutí církve. V jeho duchu se jal přeorganizovat olomouckou katedrální kapitolu, v níž prosadil zásady společného života jejích členů.²⁵² Zejména se mu však podařilo získat privilegium, v němž nejprve římský král Konrád III. roku 1144 a o pár let později²⁵³ i český král Vladislav II. nechali vedle potvrzení práva na sporný hrad Podivín a obnovení ražby mince vyjmout poddané olomouckého biskupského kostela z pravomoci moravských knížat.²⁵⁴ Lidé patřící biskupství neměli být již bez biskupova souhlasu²⁵⁵ obtěžováni požadavky knížat, aby platili různé dávky a daně, podíleli se na válečných výpravách nebo pracovali na zeměpanských državách, což bylo podle všeho velmi časté a zatěžující.²⁵⁶

²⁴⁹ FRB II., s. 511-512.

²⁵⁰ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 400.

²⁵¹ O velmi dobrých vztazích mezi biskupem a pražskými knížaty WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 186-199.

²⁵² CDB I., č. 116, s. 124-125. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 182.

²⁵³ G. Friedrich řadí listinu ve svém diplomatárii do období mezi říjnem 1146 a květnem či červnem 1148, CDB I., č. 157, s. 161-163; nověji M. Wihoda dataci zužuje do rozmezí 18. října 1146 a května či června 1147. WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 196.

²⁵⁴ CDB I., č. 138, s. 140-143; č. 157, s. 161-163.

²⁵⁵ Jak přesvědčivě uvádí V. Vaněček, nejednalo se o prostý zákaz takových prací a dávek od biskupských poddaných. Změna tkvěla pouze v tom, že se tak již nemělo dít bez biskupova svolení. VANĚČEK, *Základy právního postavení*, 2, s. 77-78.

²⁵⁶ „*Roboravimus, ut predictae Olomucensis ecclesie homines(...) nullis tributorum, vectigalium ceterorumque huiusmodi exactionis gravari debeant, ab omni infestatione et vexatione principum terre illius liberi permaneant. Nullus eos pro castrorum, que in terra illa sita sunt, reedificatione, nullus pro ingruenti aliqua expeditione inquietare audeat, sed ab omni prorsus munerum executione liberi ea tantum, que venerabili patri nostro olomucensi episcopo Heinrico, qui in presentiarum habetur, eiusque successoribus substituendis in perpetuum comoda visa fuerint, exequendi liberam facultatem habeant.*“ CDB I., č. 157, s. 161-163.

Tato první známá imunitní listina pro církve v českých zemích stojí na počátku rozšiřující se řady obdobných privilegií, jež postupně získávaly další duchovní instituce. Můžeme konstatovat, že Jindřich Zdík tímto výdobytkem (jakkoliv jeho význam v době vydání listiny nesmíme přeceňovat) položil základ, na němž se mohla odvíjet další církevní politika jeho olomouckých nástupců. Snad někdy v této době obdrželo podobné privilegium i pražské biskupství.²⁵⁷

Významnou epizodu v poměru mezi knížecí a biskupskou mocí pak představuje událost, k níž došlo za vlády českého knížete Bedřicha a episkopátu výbojného pražského biskupa Jindřicha Břetislava, jenž si měl během studií v zahraničí osvojit církevně-emancipační myšlenky a nehodlal se stávající podřízeností knížeti smířit.²⁵⁸ Snad ale ještě více než to stála za jeho chováním řevnivost v rámci přemyslovského rodu a snaha získat osobně moc na úkor svého příbuzného, a to spíše než bezbřehá oddanost církevním svobodám. Příznačné je už to, že se ve svém sporu s vládnoucím knížetem neobrátil na papeže, ale císaře, tedy stranu světskou.²⁵⁹ Jindřich Břetislav totiž provedl proti pražskému knížeti frontální útok, když se utekl s žalobami ohledně nedodržování církevních svobod k Fridrichu I. Barbarosovi. Na říšském sněmu v Řezně roku 1187 tak císař následně rozhodl, že pražský biskup má být stejně jako biskupové v německých zemích podřízen jenom císaři a má být považován za říšského knížete.²⁶⁰ Jak přesvědčivě ukázal J. Kejř, nemohlo jít o říšské knížectví v pravém slova smyslu, neboť k takové suverenitě pražskému biskupovi chyběly všechny předpoklady.²⁶¹

Poté co Přemyslovec Jindřich Břetislav nastoupil po Bedřichově smrti sám na pražský knížecí stolec, byla otázka říšského knížectví načas odsunuta stranou. Jeho smrtí v roce 1197 se naráz uvolnil knížecí i biskupský trůn, přičemž jeho nástupce Vladislav Jindřich obratně využil mocenského vakua v říši po skonu císaře Jindřicha VI. a nového biskupa Daniela Milíka z řad dvorského kléru bez prodlení investoval sám.²⁶² Přestože takový postup navíc hrubě odporoval církevním předpisům (nebyl zde ani náznak nějaké konzultace s církevními představiteli), byl odrazem dobové

²⁵⁷ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1904, s. 250.

²⁵⁸ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.2, s. 1084-1087.

²⁵⁹ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1904, s. 253.

²⁶⁰ Jarloch, FRB II., s. 479-481.

²⁶¹ Přestože biskup měl být formálně císařským leníkem, majetky měl od českého panovníka, jenž byl jeho lenním pánem fakticky. Tyto majetky měl navíc pouze propůjčeny, vlastním panstvím tedy nedisponoval a nemohl se těšit ani z práv, jež by s tímto souvisely (např. vlastní soudnictví). KEJŘ, *O říšském knížectví*, s. 487-488.

²⁶² Jarloch, FRB II., s. 513.

praxe, jež se ani na sklonku 12. století výrazně nepřiblížila vyspělejším církevním poměrům na západě. Zároveň také dobře ilustroval suverénní pozici českého panovníka vůči domácím biskupům, kterou epizoda s říšským knížectvím nijak neotřásla.²⁶³

Tuto situaci pak již jen akceptovalo nedochované privilegium římského krále Filipa Švábského z roku 1198, jež investituru českému vládci i do budoucna uznalo a poprvé v dějinách oficiálně potvrdilo jeho monopol na dosazování biskupů. Ustanovení Filipa Švábského bylo znovu zopakováno v privilegii Oty Brunšvického v roce 1203 (je stejně jako Filipovo dnes už bohužel ztracené) a později ještě ve Zlaté Bule krále Fridricha II. roku 1212.²⁶⁴ Tímto způsobem se tedy nakonec kodifikovalo, co bylo již dlouho zažitou praxí - totiž že dosazování biskupů měl v rukách český vládce, ne říšský.²⁶⁵

Naproti panovníkovi však stanula strana církevní, jejíž hlas se měl již brzy ozvat. Přestože epizoda s povznesením biskupské prestiže přes povýšení pražského biskupství roku 1187 neměla dlouhého trvání, přece jen posloužila jako pomyslný odrazový můstek k vzrůstu sebevědomí biskupů nastupujícího 13. století.

Dosazování olomouckých biskupů v 11.-12. století

Byl to pražský kníže Vratislav II., kdo v roce 1063 obnovil olomoucké biskupství a dosadil za biskupa Jana, benediktina z Břevnova. Toto právo pak přešlo na jeho následovníky na pražském stolci a tento stav se, až na výjimky,²⁶⁶ udržel do počátku 13. století. Bylo zcela přirozené, že nejen do Prahy, ale také do Olomouce byli dosazováni lidé z knížecího okruhu, pražští kanovníci, kaplani pražských biskupů apod. V období před rokem 1200 víme o dvou biskupech, kteří měli před svým dosazením působit jako kaplani přímo na dvoře pražského knížete: biskup

²⁶³ WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 110-113.

²⁶⁴ KEJŘ, *O říšském knížectví*, s. 490-491. BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 37-38.

²⁶⁵ Podle F. Hrubého byla tato císařská rezignace na investituru způsobena jejím klesajícím významem obecně, a to z důvodu úspěchu papežství v prosazování svobodné volby biskupů kapitulami, jež byla na Moravě ostatně zavedena Přemyslem Otakarem I. záhy poté. HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 414-415. Stejný trend probíhal i v jiných zemích. O tom, nakolik byla tato „svobodná volba“ opravdu svobodná, však lze spekulovat. Při dosazování biskupů i nadále hrály důležitou roli politicko-mocenské záležitosti. Ilustrativní jsou v tomto případě potíže, se kterými se olomoucká kapitula setkala při volbě biskupa po smrti Roberta v roce 1240, tedy více než 30 let po udělení privilegia. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 752-754.

²⁶⁶ Viz výše zmíněný případ z roku 1184, kdy olomouckého biskupa dosadil olomoucký kníže Konrád Ota. Ne zcela jasně jsou také počátky pražského biskupství, kdy se zdá být prosazování jeho představitelů pod jistým vlivem říše.

Vecl, jehož episkopát bývá zasazován na přelom 80. a 90. let 11. století, a Drahoň v roce 1157, který se však úřadu vzdal, snad pro odpor, který zřejmě vyvolal u olomoucké kapituly.²⁶⁷ Zdá se, že olomoucký klérus nebyl ve věci volby biskupa bez vlivu. Z vůle olomouckého duchovenstva a olomouckého knížete Oty měl být podle Vincencia na Moravu ještě téhož roku dosazen litomyšlský opat Jan, toho jména v Olomouci čtvrtý.²⁶⁸

Z pražského okruhu pocházeli i následující dva olomoučtí biskupové: Dětleb (1172-1181) a Pelhřim (1181-1184), jejich prosazení českým panovníkem je tak nabíledni. O Pelhřimově nastolení pražským knížetem se výslovně zmiňuje Jarloch, očitý svědek této události. Ten si ve své kronice hořce pozvdechl, že tak vypadají všechny biskupské volby – místo zvolení klérem je biskup designován knížetem.²⁶⁹

Změna však přišla již záhy, v roce 1182. Z církevního hlediska ovšem žádná zlepšení nepřinesla. Po již výše zmíněném oslabení vazeb Moravy na Čechy v 80. letech 12. století využil moravský vládce Konrád Ota situace tím, že po Pelhřimově smrti roku 1184 povolal do Olomouce člověka, jehož si sám bez asistence kohokoliv dalšího vybral, želivského premonstráta Kaima. Proti jeho postupu zvedl protest jak pražský kníže, tak pražský biskup a jeho kapitula. V případě biskupa byla jeho nelibost vyvolána pravděpodobně tím, že nové poměry hatily jeho vyhlídky na povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.²⁷⁰ Za protestem pražské kapituly lze snad vidět nespokojenost s tím, že olomoucký biskup nebyl volen v Praze při jejich kostele za přítomnosti knížete, jak bývalo zvykem, takže následně ani nepocházel z jejich řad. Novou situaci tím však stejně nezvrátili, Kaim v úřadu nakonec zůstal. Po jeho smrti v lednu 1194²⁷¹ byla situace na Moravě nejistá. Moravského markraběte Vladislava Jindřicha v květnu téhož roku sesadil pražský kníže Jindřich Břetislav, jenž tamní správu předal dalším moravským knížatům Spytihněvu a Svatoplukovi. Sám si však přitom nejspíše ponechal nad moravskými

²⁶⁷ BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 29-32; MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 66-67.

²⁶⁸ „*Ottone autem, duce Moraviae ex parte totius Olomucensis ecclesiae domnum Johannem, de Lutomisl abbate, virum optimum et conversationis bone, modstum, nominatim poscente secundum voluntatem eorum in festo sancti Michaelis in choro Pragensi in episcopum eligunt.*“ FRB II., s. 426.

²⁶⁹ „*Pilgrimus, Pragensis praepositus, assumptus tam de choro, quam electus in capitulo Pragensi per manum Friderici ducis, quo in loco solent assumi omnes ecclesiae illius episcopi, non quidem electione cleri, sed designatione principis, sicut oculata fide saepe iam vidimus fieri.*“ FRB II., s. 477.

²⁷⁰ BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 35.

²⁷¹ Sem ji zasazuje Granum: „*Pridie Idus Januarii reverendus pater dominus Kayn episcopus Olomucensis duodecimus, benignissimus amator, vitam presentis seculi feliciter terminavit.*“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 36.

záležitostmi hlavní slovo.²⁷² Kdo tedy v tomto neklidném roce stál za dosazením nového biskupa Engelberta, je poněkud nejasné. Věříme-li pozdní zprávě, již podává *Fragmentum*,²⁷³ událo se Engelbertovo svěcení v Chebu za přítomnosti a asistence Jindřicha Břetislava, jenž byl též biskupem. Poté měl být Engelbert slavně uvítán v Praze procesím kléru zakončeném v pražské katedrále. To by svědčilo o klíčové roli pražského knížete v Engelbertově dosazení.

A. Breitenbach se domnívá, že Engelberta vybral především moravský markrabě ve spolupráci s Jindřichem Břetislavem. Klíčovou úlohu markraběte namísto českého vládce však také předpokládá ještě v případě zvolení biskupa Bavora (1199) a Roberta (1201). Ne však již z toho důvodu, že by v této době stále platilo ono „vyčlenění Moravy z roku 1182“, které v duchu tradičního pohledu uznává. Breitenbach poněkud idealisticky sází na blahosklonnost Přemysla Otakara I. vůči bratru Vladislavu Jindřichovi, jenž mu roku 1197 v zápase o pražský trůn šlechetně ustoupil a spokojil se s Moravou.²⁷⁴ Proto mu měl Přemysl poskytnout zase nárok vybrat si do Olomouce biskupa.

Nehledě na to, že Breitenbach staví svůj názor na neprůkazných předpokladech jako například na rovnosti moci obou Přemyslovců,²⁷⁵ považují tuto domněnku i tak za málo pravděpodobnou. Vzhledem k tomu, že Přemysl si i po zmíněné dohodě s bratrem z roku 1197 ponechal nadvládu nad Olomouckem, a ještě s přihlédnutím k říšskému udělení investitury Přemyslovi a jeho nástupcům roku 1198, lze stěží očekávat takovou velkorysost. Tím, kdo v letech 1199 a 1201 rozhodl propůjčit olomoucké biskupství Bavorovi i Robertovi a měl v této věci rozhodující slovo, byl nepochybně český panovník.

Nástup Roberta na biskupský stolec v Olomouci

Robertovým předchůdcem ve funkci olomouckého biskupa byl strahovský premonstrát Bavor, muž urozeného původu, snad z jihočeského rodu Bavorů ze

²⁷² WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 464.

²⁷³ Jedná se o pozdněstředověký zlomek kroniky, pravděpodobně z 15. století, jenž pod názvem *Fragmentum chronici Bohemiae et Moraviae una cum fragmento Necrologii Capituli Olomucensis* vydal Beda DUDÍK v rámci 1. svazku svých *Mährens Geschichts-Quellen*, s. 271-280. Nověji pak s vysvětlujícími poznámkami ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 196-204.

²⁷⁴ BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 36-39.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 38.

Strakonice.²⁷⁶ Jeho krátký episkopát v letech 1199-1201 není ve stručných pozdněstředověkých pramenech vykreslen nikterak pozitivně. Byl mu vytýkán sklon k obžerství a skutečnost, že nedokázal zajistit mír v církvi.²⁷⁷ Mezi Bavorskem a kapitulou navíc panovaly velmi napjaté vztahy, které měl biskup sám vyprovokovat.²⁷⁸ Vedle toho měly v Olomouci za jeho episkopátu vzniknout i uvnitř samotného kléru další spory, které Bavor nedokázal urovnat.²⁷⁹ O jaké rozepře se přesně jednalo a s jakým rozsahem, se můžeme jen dohadovat. Byl to však mimochodem právě Bavorův nástupce Robert, jenž dle týchž pramenů po svém příchodu do Olomouce věc urovnal a obnovil mezi bratry mír a svornost.²⁸⁰ Biskup Bavor měl zemřít při své návštěvě premonstrátského Milevska, kam se vydal vysvětit oltář v říjnu roku 1201.²⁸¹ Olomoucké nekrologium jeho smrt řadí k 6. říjnu.²⁸²

O tom, co se dělo v následujících měsících, tedy jakým způsobem byl vybrán nový biskup Robert, neříkají dochované prameny nic. Již zmíněné *Fragmentum* a tzv. *Granum*, neboli *Granum cathalogi praesulum Moraviae*, latinsky psaný přehled olomouckých biskupů pocházející rovněž z 15. století, podávají jen povšechnou informaci, že téhož roku, kdy Bavor zemřel, byl zvolen „ctihodný kněz“²⁸³ a „cisterciácký mnich“²⁸⁴ Robert. Jak tato volba vypadala, kdy k ní došlo, zda byli i jiní kandidáti a s jakou mírou nezávislosti mohla vůbec olomoucká kapitula prosadit svou vůli, nevíme nic. Prameny však informují, že na jaře následujícího roku,

²⁷⁶ MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 71.

²⁷⁷ „*Hic non edificavit pacem in ecclesia sed infregit, ventri magis et gule deserviens quam paci*“. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 37. Téměř identicky ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198.

²⁷⁸ „*Hic cum esset cum canonicis in capitulo quadam die altercatione inter ipsos exorta, ponens os in coelum quosdam ex fratribus ecclesiae filius meretricis male esse proclamavit, sed dum arguitur ab eisdem verbo pace, surgens cum indignatione recedit*“. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198.

²⁷⁹ „*Sub tempore hujus primum appellatio in ecclesia Olomucensi fusit [fusit -opraveno původním editorem B. Dudíkem na sumsit] exordium et coepit esse discordia inter fratres*“. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198.

²⁸⁰ „*In cuius introitu primum pax ecclesie reformata est et concordia inter fratres solidata*“. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38.

²⁸¹ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 37. Tzv. *Fragmentum chronici ecclesiae cathedralis Olomucensis* (název podle L. Hosáka, dále jen *Fragmentum*) oproti tomu uvádí jako dobu Bavorova úmrtí již rok 1200. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199. To však nekoresponduje s diplomatickým materiálem, v němž se Bavor jako svědek objevuje na listině Přemysla Otakara I. ještě v červenci 1201. CDB II., č. 22, s. 18-20.

²⁸² DUDÍK (ed.), *Necrologium vom Jahre 1263*, s. 83.

²⁸³ *Eodem anno Ropertus venerabilis sacerdos (...) electus est in episcopum Olomucensem decimum quintum*. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 37.

²⁸⁴ „*Bavarus obiit et ipso anno Robertus, Cisterciensis ordinis monachus, electus in episcopum Olomucensem*“. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

konkrétně 21. dubna 1202²⁸⁵ přijal nový biskup v Kolíně nad Rýnem svěcení z rukou papežského legáta kardinála Guida z Praeneste. Poté se odebral do své nové diecéze, kde 23. června 1202 proběhla v Olomouci jeho slavnostní intronizace.²⁸⁶

Něco málo se zdá poodhalovat diplomatický rozbor Jindřicha Šebánka, jenž v královské listině z července 1201²⁸⁷ odhalil stylistickou práci notáře pracovně nazvaného O5, jehož ztotožnil právě s Robertem (více o notáři O5 viz níže).²⁸⁸ Jde v ní o dar desátků z holasické provincie a Přemyslovo odevzdání vsi Drysice olomouckému biskupovi a kostelu sv. Václava. V té době ovšem v Olomouci působil ještě Robertův předchůdce Bavor, jenž se ostatně nachází ve svědečné řadě listiny.²⁸⁹ Možnost, že listina byla vyhotovena zpětně až za Robertova episkopátu, se Šebánkovi nezdála pravděpodobná kvůli jiné listině psané stejnou rukou, jež by musela být tím pádem také antedatována.²⁹⁰ Pokud by tomu bylo tak, jak soudí J. Šebánek, mohl mít Robert s olomouckou diecézí co do činění ještě před svým zvolením biskupem. Ať tak či onak, znovu můžeme vidět, že se Robert pohyboval od počátku v panovníkově blízkosti a asistoval při výkonech jeho rozhodnutí.

I na základě těchto sporých údajů, které o Robertových počátcích máme, je možné získat jistou představu o pozadí daných událostí. O roli panovníka Přemysla Otakara I. či moravského markraběte Vladislava Jindřicha při Robertově dosazení nemáme ve zmiňovaných vyprávěcích pramenech žádné přímé zprávy. V době, kdy bylo protěžování loajálních osob z knížecího okruhu zažitou praxí a kdy privilegium Filipa Švábského přisoudilo českému vládci také investituru, lze stěží čekat, že tomu v tomto případě bylo jinak. Kdo tedy byl tento Robert a jak se stalo, že právě on zasedl na přelomu let 1201/1202 na olomoucký biskupský stolec?

Další prameny, především diplomatického charakteru, skutečně naznačují, že Robert patřil k blízkému okruhu Přemysla Otakara I. Ve svědečné řadě Přemyslovy

²⁸⁵ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 251.

²⁸⁶ „*Hic consecratus est in Colonia, per cardinalem Guidonem, legatum tunc temporis curiae Romanae, postmodum archiepiscopum Remensem.... Post octavam autem Trinitatis in dominica dominus omnium honorifice veniens in Olomucz ab universo clero et populo cum processione solemniter susceptus, cathedratus est per balivium, decanum, et canonicos ecclesiae Olomucensis.*“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

²⁸⁷ CDB II., č. 22, s. 18-20.

²⁸⁸ ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 30.

²⁸⁹ To zcela přehlédl M. Wihoda, jenž píše, že „v červenci roku 1201, nedlouho po Robertově volbě, přenechal [Přemysl] biskupství desátek z holasické provincie“. WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 201.

²⁹⁰ ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 30. Jedná se o CDB II., č. 21, s. 17-18. Také ona se hlásí do července 1201 a vystupuje v ní mezi svědky biskup Bavor.

listiny pro johanity ze sklonku 90. let 12. století²⁹¹ figuruje jistý „*Robertus capellanus*“. Domněnku, že se jednalo o pozdějšího olomouckého biskupa, silně podporuje fakt, že byla tato listina navíc nadiktována notářem, kterého výzkumy J. Šebánka ztotožnily s Robertem.²⁹²

Ten se objevil ve spojitosti s Přemyslem Otakarem I. pravděpodobně ještě v další souvislosti. Některé prameny uvádí, že byl před svým zvolením převorem cisterciáckého kláštera v západočeském Pomuku.²⁹³ V době, kdy Přemysl usiloval o rozluky s první manželkou Adlétou Míšeňskou, byl v této a dalších nejmenovaných záležitostech k papežské kurii vyslán „*převor jistého našeho kláštera*“, jenž požíval velké královny důvěry a dostal v podstatě Přemyslovi plnou moc pro vedení potřebných jednání u papeže.²⁹⁴ Muselo se v každém případě jednat o osobu z úzkého panovníkovy okruhu. Řada badatelů se tak shoduje v tom, že tento nejmenovaný převor, Přemyslův kaplan Robert a pozdější olomoucký biskup byli jednou osobou.²⁹⁵ Tento názor, k němuž se přikláním i já, podporuje skutečnost Robertova celoživotního loajálního chování k vládnoucím Přemyslovcům, jež se zřetelně projevilo za revolty pražského biskupa Ondřeje.²⁹⁶

Že měl Robert blízko také k moravskému markraběti Vladislavu Jindřichovi, doložil již záhy jejich společný projekt realizovaný nedlouho po Robertově nástupu do Olomouce. Bylo jím založení velehradského kláštera, první cisterciácké fundace na Moravě.²⁹⁷ K příchodu mnichů mělo podle cisterciáckých analů dojít v listopadu

²⁹¹ CDB II., č. 6, s. 4-5. Listina je nedatovaná, G. Friedrich ji řadí do let 1198-1199.

²⁹² ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 8, 30. O Robertově notářské činnosti bude pojednáno níže.

²⁹³ „*Robertus venerabilis sacerdos, prior Nepomucensis monasterii ordinis cisterciensis Pragensis diocesis*“. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 20; Příbík Pulkava, z něhož Granum zřejmě čerpá, ve své kronice uvádí: „*Léta Páně 1202 zemřel moravský biskup Bavor. Po něm nastoupil Robert Angličan, převor z Nepomuku, řádu cisterciáckého.*“ Český překlad převzat z BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, s. 350.

²⁹⁴ „*Preterea latorem presencium, priorem cuiusdam monasterii nostri, virum religiosum, cuius fides nobis in omnibus est probata, non solum pro hac causa, set eciam pro diversis negociis, que sunt ad honorem Romane curie, vestre sanctitati direximus*“. CDB II., č. 8, s. 6-8. Editor G. Friedrich list zasadil k r. 1199.

²⁹⁵ Tuto myšlenku poprvé vyslovil G. Friedrich v edici českého diplomatáře z roku 1912: CDB II., s. 7, pozn. 6. Tu pak dále přejali NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 119; ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 29-30; DUDÍK, *Dějiny Moravy V*, s. 12; CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, s. 220.

²⁹⁶ O Ondřejově sporu a Robertově roli v něm podrobně NOVOTNÝ, *České dějiny*, I. 3, s. 449-532.

²⁹⁷ „*Denique idem marchio una cum providencia Roberti episcopi monasterium in Welegrad de loco primo funditus submoventes in alio loco opere mirifico decorantes construxerunt, ipsumque redditibus honestissimis perpetuaque libertate exaltaverunt.*“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 39. O společném podílu biskupa Roberta a markraběte Vladislava na založení Velehradu hovoří také král Přemysl Otakar I.: CDB II., č. 321, s. 319-323.

1205.²⁹⁸ Robert tedy s vládnoucím rodem čile spolupracoval a jevil se být vhodným držitelem olomouckého biskupského stolce, ačkoliv (anebo právě proto, že) neměl s předtím Olomoucí a Moravou vůbec mnoho společného.

O původu, rodinném prostředí a mládí biskupa Roberta není známo téměř nic. *Granum* a Přibík Pulkava pouze poznamenávají, že to byl Angličan.²⁹⁹ Nemáme však žádné přímé zprávy soudobých pramenů, které by Robertův anglický původ potvrdily. Ve prospěch těchto zpráv však hovoří jeho jméno, v českých zemích výjimečné, zatímco na britských ostrovech obvyklé. Zahaleny tajemstvím zůstávají jak místo,³⁰⁰ tak i doba jeho narození. Pokud by v době svého nástupu na biskupský stolec v roce 1202 dosáhl minimálního kanonického věku 30 let, znamenalo by to, že se narodil kolem roku 1172. Vzhledem ke značné délce episkopátu je však pravděpodobné, že stejně jako Guillaume, jemuž bylo v době zvolení teprve 25, byl také nový olomoucký biskup o něco mladší. Jak již víme, i kadidáti, kteří nespĺňovali kanonický věk, mohli být bez větších obtíží do biskupského úřadu dosazeni. K takovým volbám, které byly posléze uznány kurií, docházelo běžně.³⁰¹ Přijmeme-li myšlenku, že Robert skutečně pocházel z Anglie, znamenalo by to, že on i Guillaume de Beaumont se narodili v plantagenetské říši, ač na opačných stranách kanálu, a to někdy v období vlády Jindřicha II.

Nakolik Roberta rodná země a prostředí ovlivnily, se lze jen dohadovat, v každém případě můžeme předpokládat, že v Anglii nestrávil víc než svá raná léta. V 90. letech 12. století³⁰² ne-li dříve již totiž pobýval na kontinentě, konkrétně v Paříži, jak dokládá jeho pozdější literární činnost. Ve svém Komentáři k Písni písní se výslovně zmínil o vlastní pařížské zkušenosti.³⁰³ Cílem této cesty bylo téměř jistě

²⁹⁸ HURT, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205-1650*, Olomouc 1934, s. 37. O prameni kriticky CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, s. 71-72, pozn. č. 8.

²⁹⁹ „*Rupertus venerabilis sacerdos (...) nacione Anglicus*“. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 37; „*Robert Angličan, převor z Nepomuku, řádu cisterciáckého*“. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, s. 350.

³⁰⁰ Výjimkou je J. Polišínský, který uvádí (ovšem bez udání svého zdroje), že Robert pocházel z Herefordshiru. POLIŠENSKÝ, *Britain and Czechoslovakia*, s. 16.

³⁰¹ Na biskupský stolec v Utrechtu např. zasedl v roce 1212 teprve 18letý probošt Oto (nedosahoval tedy kanonického věku ani na proboštskou hodnost). Jelikož byl stoupencem Štaufů stejně jako papežská kurie v té době, mohl dokonce po dva a půl roku administrovat svou diecézi i bez vyžádání dispensu. PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 175-176.

³⁰² Můžeme tak soudit dle toho, že na sklonku 12. století již zřejmě byl převorem kláštera Pomuku v Čechách.

³⁰³ „*Verbī gratia quando fui Parisius, vidi formam civitatis in ipsa civitate et eius dispositionem sensu corporis, redeundo vero domum remansit apud me forma ipsius civitatis, sed nuda, sicque reliquie sensuum intus remanent, quas postea ymaginatio representat rationi ab ea ordinandas et distinguendas et examinandas*“. PUMPROVÁ, *Robert Olomoucký*, s. X; s. 262. P. Pixton oproti tomu zasazuje Robertova studia obecně do „severní Francie“. PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 205.

studium teologie na vyhlášených pařížských školách. Samy Robertovy texty ukazují zevrubné teologické vzdělání svého autora, jímž vysoce převyšoval standard českomoravského kléru 13. století.³⁰⁴

Robertovy životní osudy by podle těchto hypotéz vypadaly zhruba takto: Jako nadaný student přišel z rodné Anglie do Paříže, kde získal teologickou erudici. Někdy během této doby, zřejmě v 90. letech 12. století, pak vstoupil do cisterciáckého řádu. Všechny cisterciácké kláštery v českých zemích byly filiačními výhonky francouzského Morimundu, jednoho ze čtyř dceřiných klášterů Cîteaux. Zdá se, že tedy právě prostřednictvím morimondského opatství se Robert dostal do Čech. Stojí za povšimnutí, že Pomuk, v němž měl být Robert převorem, měl ze všech českých cisterciáckých domů k Morimundu filiačně nejbliž, odděloval je pouze jeden článek, a to bavorský Ebrach.³⁰⁵ K Ebrachu ostatně pojily Roberta jisté vazby. Podle pramene ze 17. století z pera ebrašského opata Albericha Degena vysvětlil olomoucký biskup v letech 1218 a 1221 celkem osm kaplí tamního konventního chrámu.³⁰⁶ Jeho výběr jistě nebyl náhodný, musel plynout z užších styků mezi ním a tamními cisterciáky. Můžeme uvažovat i o tom, zda se Robert po svém odchodu z Francie nedostal do Ebrachu, či snad dokonce nebyl krátkou dobu i členem ebrašského kláštera. V každém případě se zdá pravděpodobné, že právě přes Ebrach dospěl do českých zemí. V Anglii oproti tomu nebyla morimondská větev téměř zastoupena. Jedinou přímou filiací bylo opatství Dora u Herefordu nedaleko Walesu.³⁰⁷ Proto soudím, že Robert vstoupil do řádu až na kontinentě.

Robertovo mimořádné vzdělání a rozhled, netypické v této době nejen na české poměry, ale i v německých zemích,³⁰⁸ tak jistě neušly pozornosti domácího panovníka, který Roberta povolal do svých služeb. V jak velké míře byl Robert s vládnoucími Přemyslovci skutečně ve styku, a to ještě před svým dosazením do

³⁰⁴ Kromě spisu *Compilatio super Cantica canticorum*, jež vydala Anna Pumprová na základě několika středověkých rukopisů pod názvem *Výklad Písňe písni* v edici *Robert Olomoucký: Výklad Písňe písni*, s. 3-269, zůstávají zbylé dvě známé Robertovy práce pouze v rukopisné podobě. Jde o penitenní příručku a soubor kázání. Souhrnně se jim ve stručnosti věnoval KADLEC, *Literární činnost biskupa Roberta olomouckého*, s. 69-82.

³⁰⁵ CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu*, s. 68.

³⁰⁶ Zápisy o svěceních jsou v této podobě: „*Tertium [sacellum] consecratum est Anno 1218 indictione 6, 2. Nonas Decembris a Rmo. Dno. D. Rupperti Olomucensis Ecclesiae Episcopo in honorem B. V. Mariae, et SS. Mathiae et Barnabae Apost. etc.*“ WIEMER, *Die Baugeschichte und Bauhütte*, s. 73-74. Na spojitost Robertovu s Ebrachem upozornil J. ČECHURA, *Cisterciácké kláštery*, s. 57.

³⁰⁷ KNOWLES – HADCOCK, *Medieval Religious Houses*, s. 112-115.

³⁰⁸ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 204. Také v rámci cisterciáckého řádu, který v této době ještě nekladl velké požadavky na vzdělání svých členů, musel Robert svým vzděláním vyčnívat. LÉKAI, *The Cistercians*, s. 236-237.

Olomouce, je ovšem otázkou. Kromě rozsahu vzdělání byl Robert pro Olomouc netypický také svou příslušností k cisterciáckému řádu. Na tamní stolec sice běžně zasedali biskupové-řeholníci, ne však již tolik členové mnišských řádů. Až na benediktina Jana, prvního olomouckého biskupa po obnovení biskupství v roce 1063, byl stolec obsazován buď světskými kněžími, nebo řeholními kanovníky, zejména premonstráty.³⁰⁹

Dosazení cisterciáka Roberta do Olomouce však mělo mnohem větší přesah, než by se na první pohled mohlo zdát. Mnohé okolnosti dokazují, že do zdánlivě provinční záležitosti zasahovaly nitky té nejvyšší politiky. Tu představoval zápas o říšský trůn mezi Štaufem Filipem Švábským a Otou Brunšvickým z rodu Welfů, jenž tehdy zmítal Evropou. Jednou z indicií je už způsob Robertovy konsekrace. Ta byla nestandardní v tom, že ji neprovedl jeho metropolita, jímž byl mohučský arcibiskup, ale přímo papežský pověřenec, legát Guido z Praeneste. Zainteresovanost papeže Inocence III. na Robertově dosazení do Olomouce je tak víc než zřejmá.

Papežovy cíle byly v této době jasné. Kandidátem, kterého chtěl Inocenc vidět na římském trůně, byl v těchto letech Ota Brunšvický. Jako římského krále jej Inocenc prostřednictvím legáta Guida oficiálně uznal a vyhlásil 3. července 1201 v Kolíně nad Rýnem.³¹⁰ A právě v Kolíně, městě, které představovalo jednu z hlavních Otových opor,³¹¹ byl na jaře roku 1202, tedy o necelý rok později Guidovým prostřednictvím vysvěcen Robert. Jeho metropolita, mohučský arcibiskup Siegfried II. z Epsteinu byl sice rovněž Otovým a papežovým straníkem, ale svého úřadu se po svém zvolení a konsekraci v letech 1200-1201 dlouho nemohl ujmout. Jeho sídelní město Mohuč totiž záhy obsadil protikandidát z tábora Filipa Švábského, Lupold. Ten také fakticky vlastnil všechnu moc a měl podporu nejen světských velmožů a obyvatel města, ale i mohučské kapituly.³¹² Proto tedy nepřekvapí, že za těchto okolností Roberta nakonec vysvětil přímo papežský zástupce. U osobnosti světitele, papežského legáta Guida je však nutné se pozastavit.

³⁰⁹ Přehled Robertových předchůdců podávají BREITENBACH, *Die Besetzung*, s. 28-37; MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 65-71.

³¹⁰ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 106.

³¹¹ Kolínský arcibiskup Adolf patřil až do konce roku 1204 k jedné z nejpevnějších Otových opor. KUHLE, *Die Neubesetzung*, s. 54.

³¹² KUHLE, *Die Neubesetzung*, s. 28-32; PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 119.

Tento kardinál-legát nazývaný latinskými prameny Guido de Praeneste se narodil ve Francii jako Guy Poré³¹³ (jinde uváděný též jako Paray).³¹⁴ Vstoupil do cisterciáckého řádu a od roku 1194 zastával post opata v Cîteaux, tedy nejvyššího cisterciáckého představeného. Objevily se názory, že to byl právě on, koho poslal anglický král Richard ke kurii, aby zde podpořil věc jeho synovce Oty Brunšvického v boji o římský trůn.³¹⁵ Tyto spekulace však nelze nijak potvrdit. Vycházejí z označení „*Guido abbas Cisterciensis*“ v dobovém prameni, které se vůbec nemuselo vztahovat k cisterciáckému generálnímu opatovi, ale k jakémukoliv cisterciáckému představenému tohoto jména, jenž byl blízký Richardově dvoru. Guidovo předchozí napojení na Plantageny proto není možné nijak dokázat.³¹⁶ Vedle toho je však jisté, že jej papež Celestin III. pověřil spolu s opatem z Clairvaux jednáním na francouzském dvoře ve věci Ingeborg, zapuzené manželky krále Filipa II. Augusta. Guido se rovněž stal jedním z rozhodčích v této rozlukové aféře. Také Inocenc III. rozpoznal Guidovy schopnosti a ověřil jej v roce 1200 prestižním titulem kardinála-biskupa v Praeneste (italsky Palestrina). Zřejmě jej tehdy také vyvázal z úřadu generálního opata.³¹⁷ Důvěru, kterou v Guida papež vkládal, předvedl jasně tím, že jej učinil rovněž svým legátem pro říši.³¹⁸ Až do roku 1204, kdy obdržel od Inocence remešské arcibiskupství a jeho mise v říši tak skončila, působil Guido jako papežův neúnavný advokát, jemuž připadla obtížná úloha získávat říšské preláty i světské pány na stranu Oty Brunšvického.³¹⁹

Nepřekvapí, že ve svém horečnatém úsilí se papež pokusil získat pro Otovu věc také francouzského krále Filipa stranícího Štaufům, avšak marně. Zde byla veškerá diplomacie marná. Jakkoliv ve vztahu k anglickému králi docházelo u Filipa k dočasným oteplením, poměr mezi ním a Otou Brunšvickým byl trvale nepřátelský až nenávislný. Někdy na přelomu let 1201 a 1202 napsal francouzský král Inocenci

³¹³ GATZ, *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches*, s. 398; PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 105; ZIMMERMANN, *Die Päpstliche Legation*, s. 32.

³¹⁴ MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 133.

³¹⁵ WINKELMANN, *Philipp von Schwaben*, s. 158, pozn. 2. Od něho též názor přebírá např. PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 105.

³¹⁶ MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 133, pozn. 51.

³¹⁷ Tamtéž, s. 133, pozn. 52.

³¹⁸ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 105.

³¹⁹ Ku pomoci dostal Guido papežského notáře Filipa a akolytu Egidia, přičemž jeho říšská mise byla v součinnosti s působením dalšího kardinála legáta Oktaviana ve Francii. O Guidově říšském působení podrobně PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 105-132. Podle Winkelmannna se s Oktavianem, biskupem z Ostie původně počítalo rovněž pro říši, avšak on sám považoval za plodnější setrvat ve Francii v jednáních s Filipem II. Augustem, která se zdála být na dobré cestě. Nakonec ovšem stejně ztroskotala. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben*, s. 217.

III., že v Otově císařské korunovaci vidí velké ohrožení pro svou říši.³²⁰ Také k již zmíněnému jmenování Guida z Praeneste remešským arcibiskupem vedla Inocence bezpochyby snaha dosadit do Francie svého muže, který bude na krále vykonávat vliv.³²¹ Jakkoliv papežovo úsilí zůstalo v tomto směru marné, mohlo ho alespoň těšit, že Ota Brunšvický získal na jaře 1202 namísto francouzského panovníka otevřeného přívržence v jeho soupeři, anglickém králi Janovi.³²²

Přes všechno Guidovo úsilí však zůstávala Otova pozice v říši stále velmi slabá. Po pár měsících působení v německých zemích nicméně kardinál-legát přece jen zaznamenal první úspěchy: podařilo se mu prosadit ve dvou biskupských volbách papežské kandidáty a tím získat pro Otovu věc dva nové straníky.³²³ Velmi důležité je zde to, že oba nějakým způsobem souviseli i s věcí Roberta Olomouckého. Prvním z nich byl již zmiňovaný nový mohučský arcibiskup Siegfried, Robertův metropolita, jenž se však v konkurenci proti štaufskému kandidátovi dokázal plně ujmout svého úřadu až po roce 1208.³²⁴ Druhým pak Hugo de Pierrepont, novopečený biskup lutyšský, jenž byl vysvěcen v Kolíně 21. dubna 1202, tedy stejný den jako Robert.³²⁵ Stojí za povšimnutí, že po kolínské konsekraci doprovodil legát Guido Huga do jeho nové diecéze, kde ho slavnostně intronizoval. V Lutychu pobýval i později, aby nového biskupa prosadil v počátcích proti tamní opozici a pomohl mu realizovat církevně reformní záměry. I zde se totiž před konečným Hugovým dosazením rozpoutal boj o biskupský stolec mezi několika kandidáty.³²⁶ Papežský legát se nakonec téhož roku objevil i v Čechách, stalo se tak ale až na podzim v souvislosti s přípravou vojenského tažení proti Filipu Švábskému.³²⁷

Z těchto okolností vysvítá, že o osudy olomouckého biskupa papežský stolec takové obavy neměl. Soudím, že papež i legát dobře věděli, že o jeho přijetí v diecézi se postará domácí vládnoucí rod. Na rozdíl od chaotických poměrů v říši byla v českých zemích mocenská situace víceméně jasná. Suverénem byl zde český panovník, jehož výběr biskupů byl z říše tradičně pouze potvrzován a který, jak již

³²⁰ FRYDE, *King John and the Empire*, s. 339.

³²¹ MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 134.

³²² FRYDE, *King John and the Empire*, s. 341.

³²³ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 110.

³²⁴ KUHLE, *Die Neubesetzung*, s. 32.

³²⁵ O této skutečnosti se dozvídáme z tzv. Moravské kroniky. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

³²⁶ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 103; 106-107; 112-114. V tomto případě se však výjimečně jednalo o iniciativu přímo Guidovu, ne papežské kurie jako takové. KUHLE, *Die Neubesetzung*, s. 23-24; WINKELMANN, *Philipp von Schwaben*, s. 222-223.

³²⁷ NOVOTNÝ, *České dějiny*, I.3, s. 251.

bylo výše uvedeno, získal v roce 1198 od Filipa Švábského nakonec i oficiální uznání práva investitury. A tak mohl Robert za dva měsíce po vysvěcení, 23. června 1202, bez obstrukcí a s náležitou slávou vstoupit do své diecéze a ujmout se biskupského úřadu.³²⁸

K tomu mohlo bez problému dojít právě proto, že Přemysl Otakar I. se v této době již také nacházel ve welfsko-kuriálním táboře, když krátce předtím přeběhl ze štaufské strany (zhruba na konci léta předchozího roku).³²⁹ S tím jasně souvisela návštěva Guida z Praeneste v Čechách v roce 1202, kdy se legátovi mělo dostat aktivního přijetí českým králem i moravským markrabětem. To velmi výmluvně poukazovalo na nový kurz Přemyslovy politiky.³³⁰

Co za takovým obratem stálo? Panovník se v této době potýkal s mnoha problémy vyplývajícími z jeho rozvodu s první manželkou Adlétou Míšeňskou. Záminkou pro rozchod se mu stalo vzájemné příbuzenství, které mu však až do této doby po celých dvacet let nevadilo.³³¹ Rozluku zřejmě někdy na přelomu let 1198-1199 oficiálně stvrdil pražský biskup Daniel Milík, poslušný králův služebník, kterého Přemysl „zdědil“ po Vladislavu Jindřichovi. Ponížená Adléta podala stížnost k papeži, který tak nyní držel v ruce účinnou zbraň proti Přemyslu Otakarovi. Tomu šlo o hodně. Nutně potřeboval své první manželství zneplatnit, aby tak mohl být legitimizován jeho druhý sňatek s Konstancí Uherskou, sestrou uherského krále Emericha, z něhož již měl syna Vratislava, narozeného někdy kolem roku 1200. S ním také počítal jako se svým nástupcem.

K uzavření druhého manželství, k němuž došlo zřejmě zhruba rok předtím, Přemysla pravděpodobně vedly zejména mocenské důvody. Adlétini příbuzní, míšenští Wettinové se na přelomu 12. a 13. století v pomyslném politicko-mocenském žebříčku propadli značně dolů, a tak Přemysl hledal silnějšího spojence, jehož našel právě v Uhrách.³³²

To ale nebyla jediná věc, která českého panovníka v oné době trápila. Vedle této kauzy se u papežské kurie v této době projednával rovněž případ pražského biskupa Daniela, jenž byl nařčen kanovníkem Arnoldem z mnoha zločinů a

³²⁸ „*Honorifice veniens in Olomucz ab universo clero et populo cum processione solemni susceptus*“. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

³²⁹ ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 95.

³³⁰ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 251. K tomu také list Inocence III. z roku 1203: CDB II., č. 36, s. 33.

³³¹ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 238-239.

³³² O Přemyslově manželské politice podrobně ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 9-44, o procesu zejm. s. 39-42.

přestupků, mezi něž patřilo i to, že se nehledě na dosud trvající nároky říše nechal roku 1197 investovat českým knížetem.³³³ Za konfliktem mohly stát nějaké osobní křivdy mezi preláty, ovšem věc se nemile dotýkala i samotného panovníka. Kdyby došlo k suspenzi Daniela z biskupského úřadu, měl by Přemysl Otakar I. problém, neboť Daniel to byl, kdo jeho první manželství zneplatnil.³³⁴

Inocenc III. se až do Adlétiny smrti v roce 1211 nikdy jasně nevyslovil, neustále konečné slovo v rozsouzení kauzy odkládal a záměrně tak ponechával Přemysla Otakara I. v nejistotě.³³⁵ Panovníkovi šlo zejména o uznání legitimacy jeho potomků z druhého sňatku, ve hře bylo totiž následnictví. Usiloval o to, aby po něm na trůn místo Adlétina syna Vratislava nastoupil druhý Vratislav, jehož měl s Konstancíí. Po předčasné smrti Vratislava č. 2 to pak měl být další syn, kterého mu povila Konstancie, Václav.³³⁶

Tímto se nám nabízí pozoruhodná paralela s manželskými potížemi francouzského krále Filipa II. Augusta, jenž si svým odmítáním manželky Ingeborg také zkomplikoval vztahy s papežskou kurií. Obě tyto kauzy navíc probíhaly současně. V listě francouzskému kléru z roku 1199 Inocenc III. dokonce uvedl, že nehodný příklad Filipův svedl již i českého knížete, který také jako on vyhnal legitimní manželku a přivedl si cizoložnici.³³⁷ Je však nutné zdůraznit, že proti francouzskému panovníkovi papež zasáhl mnohem ostřeji, neboť dovolil, aby byl na jeho království uvalen na přelomu let 1199/1200 půlroční interdikt. Stalo se tak prostřednictvím legáta Petra z Capuy, jednoho z nejpřednějších papežských pověřenců této doby, jehož úkolem bylo zprostředkovat smír mezi Kapetovci a Plantagenety a jenž byl záhy poté ověnčen titulem kardinála-kněze ze San Marcello.³³⁸ Není bez zajímavosti, že právě Petr byl oním papežským vyslancem, který se během své vizitace v Praze v roce 1197 setkal s takovým odporem celibát ignorujícího českého duchovenstva. Důležitou roli sehrál Petr nejen v kapetovském království, ale také v Přemyslově kauze – na jaře 1201 ho papež pověřil úkolem,

³³³ „*In ecclesiam fuit Pragensem intrusus et contra eiusdem ecclesie privilegium, imperiali ei liberalitate concessum et per sedem apostolicam confirmatum, hominum dilecto filio nobili viro ... duci Boemie prestitisset et regalia recipisset ab eo, sic subiciens Pragensem ecclesiam servituti.*“ CDB II., č. 23, s. 20-22.

³³⁴ ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 21.

³³⁵ ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 95.

³³⁶ ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 97-99; ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 23; 33.

³³⁷ „*Ecce enim dux Boemie, sicut accepimus, ipsius secutus exemplum, uxore relicta legitima, simili modo adulteram superinducere non expavit.*“ CDB II., č. 10, s. 9.

³³⁸ MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 120.

zřejmě vzhledem k jeho dřívějším zkušenostem s českým prostředím, vyslechnout v panovníkově rozlukové při zástupce obou sporných stran, kteří se dostavili do Říma.³³⁹ Na straně Přemysla to byl právě onen nejmenovaný převor kláštera, jímž by mohl být právě Robert,³⁴⁰ byl-li stále ještě v této věci angažován.³⁴¹ Jen jako poznámka na okraj: Není také bez zajímavosti, že během své předchozí francouzské mise navštívil kardinál Petr na začátku roku 1199 rovněž Anjou.³⁴² V této době tam Guillaume de Beaumont již zastával úřad arcijáhna a člena katedrální kapituly. Je tedy hypoteticky možné, že Petr z Capuy byl člověkem, jenž se osobně setkal s oběma zde srovnávanými osobnostmi – Robertem i Guillaumem.

Nepříjemná manželská záležitost se stále táhla a žádné razantní kroky podniknuty nebyly. Vůči českému vládci i přes jeho pohoršlivé chování však papež postupoval zřetelně smířlivěji než proti francouzskému králi. Přemysl se přitom fakticky provinil mnohem zásadnějším způsobem. Zatímco francouzský král s odmítanou Ingeborg nikdy nežil, Přemysl s Adlétou za dvacet let fungujícího manželství zplodil několik dětí. Důvod tohoto rozdílného přístupu papežského stolce tkví bezpochyby v tom, že na rozdíl od zarputilého Kapetovce byl Přemysl Otakar I. ochotný k vyjednávání i revizi svých dosavadních politických postojů. A hlavně, k Otovi Brunšvickému se nestavěl a priori odmítavě.³⁴³ Je nabíledni, že stěžejní motivací ke změně politického stranictví byla Přemyslovi právě snaha zajistit si od Inocence legitimizaci nového manželství a tím dostat zelenou pro své vlastní plány.³⁴⁴

Český panovník tedy přízeň papeže nutně potřeboval. K přechodu do opačného tábora ho také jistě „nakoplo“ to, že Adlétini příbuzní, míšenští Wettinové, byli skalními stoupenci Filipa Štaufského.³⁴⁵ Papež adresoval Přemyslu Otakarovi I. na začátku března 1201 list, v němž velmi výmluvně věc rozluky zcela pominul. Zato

³³⁹ „*Constitutis in presentia nostra dilectis filiis .. procuratore dilecte in Christo filie A., sororis nobilis viri marchionis Misinensis, et .. nuntio illustris principis Boemorum, dilectum filium nostrum P., tituli sancti Marcelli presbyterum cardinalem, eis concessimus auditorem.*“ CDB II., č. 20, s. 14-16.

³⁴⁰ ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 25. Autorka přejala od G. Friedricha opatrně myšlenku, že se snad jednalo o Roberta. Jistotu v této věci však samozřejmě nijak získat nelze.

³⁴¹ Přemyslův list papeži, ze kterého se dozvídáme, že ke kurii vyslal převora jistého kláštera, je nedatovaný, G. Friedrich jej zasadil zhruba do roku 1199. CDB II., č. 8, s. 6-8. V případě listiny z roku 1201 se zástupce Přemyslovy strany, jenž předstoupil před kardinála Petra, označuje pouze jako „*nuntius illustris principis Boemorum*“. CDB II., č. 20, s. 14-16.

³⁴² MALECZEK, *Petrus Capuanus*, s. 103.

³⁴³ NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 243.

³⁴⁴ ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 24.

³⁴⁵ K nim se také utekl Vratislav, Přemyslův prvorozený syn z manželství s Adlétou. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 252-253.

mu předestřel lákavé výhody, jež Přemyslovi, zde oslovenému jako pouhý „dux Boemie“ poplynou z toho, když uzná králem Otou Brunšvického. Dostane za to od něj královskou korunu, kterou papež potvrdí jak jemu, tak i jeho dědicům.³⁴⁶

Prostředníkem v této záležitosti papež stanovil právě legáta Guida z Praeneste spolu s notářem Filipem. Právě Filip oznámil papeži již někdy na konci léta téhož roku (1201), že s „českým vévodou“ je možno počítat.³⁴⁷ Jedná se o první zmínku o Přemyslově obratu, dosud podle všeho tajeném.

Jedním z plodů této změny bylo jistě i úspěšné vyřešení sporu pražského biskupa Daniela, který byl kurií s konečnou platností zproštěn všech obvinění a očištěn v květnu 1202.³⁴⁸ Po více než jednom roce³⁴⁹ se tak pražský biskup mohl konečně znovu chopit svého úřadu. Připomeňme si, že ve stejné době, tedy v závěru jara roku 1202, byl po smrti Bavora předešlého podzimu znovu obsazen olomoucký biskupský stolec. Toto všechno se tedy odehrálo v době pro Přemysla Otakara I. značně nejisté, kdy musel panovník dobře vážit každý svůj krok. Jak je vidět, jeho diplomacie mu vycházela, a tak si na své konto mohl postupně připočítat nikterak nevýznamná dílčí vítězství.

Přestože Přemysl Otakar I. nevyjevil změnu strany otevřeně hned, na jaře 1203 už byla roztržka s Filipem Švábským jasná, neboť ten v dubnu udělil Čechy v léno Děpoltovi III. spřáhlému s Wettiny (Adlétin syn Vratislav dosud nebyl plnoletý). Přemysl pak brzy poté vytáhl společně s Vladislavem Jindřichem v čele vojsk na pomoc Otovi Brunšvickému. A právě tehdy, během tažení u obleženého Merseburku, se dostalo českému vládci slíbené odměny. Ota Brunšvický mu potvrdil privilegia udělená dříve Filipem a přidal některá další. Přemysl byl nato 24. srpna 1203 korunován a pomazán Guidem z Praeneste, čímž bylo spojenectví s Inocencem a Otou zpečetěno.³⁵⁰

³⁴⁶ „Nobilitatem tuam monemus et exhortamur attentius et per apostolica tibi scripta mandamus, quatinus karissimo in Christo filio nostro illustri regi Ottoni, in Romanorum imperatorem electo et a nobis opportuno tempore dante domino coronando, fideliter et constanter adhereas et ab ipso imponi tibi postules regium diadema.(...) nos (...) procurabimus ex collata nobis plenitudine potestatis, ut quod factum fuerit, etiam posterorum tuorum temporibus obtineas firmitatem“. CDB II., č. 16, s. 11-12.

³⁴⁷ „Nam dux Boemie, potior pars auxilii sui, et dominus Argentinensis ac plures de superioribus nobiscum sunt“. CDB II., č. 25, s. 23.

³⁴⁸ CDB II., č. 31, s. 28-30.

³⁴⁹ V prosinci 1200 Inocenc III. adresoval Danielovi list, v němž mu nakázal, aby se do následujících Velikonoce dostavil do Říma. CDB II., č. 14, s. 10.

³⁵⁰ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 254-256.

Poměrně jasně tu tedy před očima vyvstává určitý mocenský blok klíčových let 1201-1203. Tvořili jej Inocenc III., Ota Brunšvický, Jan Bezzemek (od jara 1202), k nimž se přidal také Přemysl Otakar I. a s ním sem patřil i nový olomoucký biskup, Přemyslovi loajální cisterciák Robert, duchovní z jeho okruhu. Snad byl tedy pomucký probošt někdy na sklonku roku 1201 z jednání v Římě odvolán, aby se chopil svých nových povinností na severu. Zdá se, že také v procesu ve věci Přemyslova rozvodu nastala po výše uvedeném slyšení z jara 1201 větší pauza, kdy až do počátku roku 1204³⁵¹ nemáme o dalším jeho vývoji zpráv.

V tomto kontextu se tedy Robert jeví jako jeden z pěšáků domácí i vysoké evropské politiky. Tak jako v Angers ani v případě obsazení olomouckého stolce nesehrály politicko-mocenské záležitosti druhé housle, ale byly jedním z určujících faktorů. Šlo zde skutečně o složitý spletenec různých vztahů, spojenectví a nepřátelství, do něhož byl bez vlastního přičinění vtažen i nový biskup.

Zvolení Roberta v kontextu biskupských voleb v českých zemích

Jak je z výše uvedeného výkladu jasně patrné, šance na povznesení na biskupský stolec v českých zemích 12. a počátku 13. století stála a padala s přízní panovníka či obecně zeměpána. Dosazovány byly osoby z jeho více či méně blízkého okruhu – jednalo se buď přímo o dvorské kaplany, klérus z okruhu pražského biskupa, členy kapitul, notáře a diplomaty v knížecích/královských službách. Co se týče zařazení v rámci církve, pak v Olomouci se biskupy stávali poměrně často premonstráti nebo obecně řeholní kanovníci. Biskup-mnich byl spíše neobvyklý, kromě Roberta lze snad již jmenovat jen břevnovského benediktina Jana, prvního olomouckého biskupa po obnovení biskupství v roce 1063. Samotné vedení cisterciáckého řádu tento trend příliš nepodporovalo a biskupy ze svých řad zavazovalo různými povinnostmi.³⁵²

Dále ze srovnání vyvstává, že biskupy byly zpravidla jmenovány osoby olomoucké diecézi cizí (alespoň pokud je známo), které předtím zastávaly úřady v Čechách. Výjimku v 2. polovině 12. století představoval biskup Engelbert,

³⁵¹ CDB II., č. 38, s. 34-35.

³⁵² WILLIAMS, *The Cistercians in the Early Middle Ages*, s. 79.

arcijáhen a olomoucký kanovník.³⁵³ I o něm však olomoucká tradice tvrdí, že měl přízeň knížat a předáků země, což tedy mělo být pro jeho zvolení určující.³⁵⁴ Jinak však na olomoucký biskupský stolec v průběhu 12. století zasedl například litomyšlský opat, želivský či strahovský kanovník. Jelikož olomoucká kapitula postrádala možnost biskupa sama vybrat, nebyla vazba na ni žádným předpokladem pro získání úřadu.³⁵⁵ Můžeme tedy konstatovat, že v tomto ohledu se dosazením převora z Pomuku a člověka s konexemi v pražském knížecím okruhu navázalo na již zaběhnutý trend.

Pokud pohlédneme na biskupa Roberta v širším kontextu biskupství na území Svaté říše římské, můžeme vidět, že i na tomto pozadí byl olomoucký biskup – mnich poměrně výjimečný. Jak ukázal P. B. Pixton, bylo v 1. polovině 13. století v říši jmenováno jen velmi málo řádových biskupů (tato situace se v 2. polovině století změnila s příchodem mendikantů). Ve zkoumaných letech 1215-1245 se mu z celkového počtu 127 v této době úřadujících biskupů podařilo, včetně Roberta, identifikovat pouze šest řeholníků: tři cisterciáky (Olomouc, Kolín nad Rýnem, Schwerin) a tři benediktiny (Kostnice, Hildesheim, Toul).³⁵⁶

Stejně tak se Robert vymykal úrovní vzdělání, na něž u biskupů z německých zemí nebyl kladen zvláštní důraz, čímž se lišili od svých anglických a francouzských protějšků. Němečtí biskupové byli totiž v první řadě světskými knížaty, ne vzdělanci své doby. V říši se tak biskupy stávali především příslušníci lokální šlechty, mladší synové, kteří byli posláni na církevní dráhu.³⁵⁷ Podle P. B. Pixtona byly z udaného počtu 127 biskupů více než dvě třetiny těch, o nich je známo, že byli členy vyšší šlechty. O tom, jakého původu byl Robert, bohužel nemůžeme říci vůbec nic. Pocházel-li z prostředí elity, možná se mu vzdálené biskupství ve středu Evropy nejdříve nezdálo nabízet mnoho lesku. Při bližším pohledu se však ukazuje, že jako jeden z pouhých dvou biskupů přemyslovského státu měl ve skutečnosti poměrně široké pole působnosti a byl mnohem více v „centru dění“, než by se mohlo na první pohled zdát.

³⁵³ „*Engelbertus...pridem ecclesie Olomucensis archidiaconus et canonicus*“. LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 36.

³⁵⁴ „*Habens favorem principum et nobilium terre utriusque*“. Tamtéž, s. 36. Totéž říká *Fragmentum: ŠVÁBENSKÝ* (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198.

³⁵⁵ V říši oproti tomu byla většina zvolených biskupů původně členy dané katedrální kapituly. PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 205-206.

³⁵⁶ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 195-202.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 203-206.

i) Shrnutí

Jak tedy můžeme vidět, v případě dosazování biskupů hrálo za daných poměrů počátku 13. století roli nejen to, zda dotyčný splňoval všechny potřebné kanonické parametry a byl pro úřad kompetentní osobou, ale zejména skutečnost, zda stál politicky na „správné“ straně. Jak bylo poukázáno výše, v takových případech šel stranou nedostačující věk, nelegitimní původ či dokonce absence kněžského svěcení. Takové bylo stanovisko papežského stolce, který si za pontifikátu Inocence III. začal ve zvýšené míře osobovat právo zasahovat nejen do jmenování biskupů, ale církevních záležitostí jednotlivých zemí vůbec.

Pokud jde o panovníky Jana Bezzemka a Přemysla Otakara I., kteří byli za dosazování svých biskupů odpovědní, hlavním kritériem pro ně byla loajalita. Guillaumovi de Beaumont pomohla příslušnost k rodu spřízněnému s Plantagenety, Robertovi zase vykonané služby pro panovnický dvůr. Je důležité si povšimnout, že ač tito biskupové pocházeli ze zemí dost různých, s odlišným historickým vývojem a velmi rozdílnou náboženskou tradicí, okolnosti jejich dosazení do úřadu se nápadně podobaly. Jak je z výše uvedeného patrné, osudy obou adeptů na biskupský stolec se na samém počátku jejich kariéry zajímavým způsobem protnul. Zasáhla do nich „velká politika“, dva hlavní evropské konflikty přelomu 12. a 13. století - boj Štaufů s Welfy a Plantagenetů s Kapetovci, které se částečně prolínaly. Do toho zde zapůsobil další významný činitel, jímž byl papežský stolec. Nezbyvá než konstatovat, že právě Inocenc III. byl tím, kdo měl v obou případech nakonec rozhodující slovo.

Oba vládnoucí panovníci, Jan Bezzemek i Přemysl Otakar I., se v klíčovém období 1200-1202 nacházeli v nelehké situaci, kdy byla nějakým způsobem ohrožena budoucnost jejich království. Tím více se potřebovali obklopovat spolehlivými lidmi. Přestože oba prosazením svých vlastních biskupských kandidátů porušili kanonické právo, papež jejich postupu nezabránil, ba naopak je podpořil. A to i přesto, že Guillaume a s velkou pravděpodobností ani Robert nedosahovali minimálního věku předepsaného kanonickým právem. Také časově se nacházíme v prakticky identickém období: konečné zvolení Guillaume de Beaumont se odehrálo v Angers zřejmě červenci 1202. U Roberta známe až termín jeho vysvěcení prostřednictvím papežského legáta - duben 1202. Svých diecézí se tedy ujali prakticky současně.

V dalším se však biskupové lišili. Guillaume byl s Angers spjat od mladých let, když se mu zde dostalo formace od jeho strýce, biskupa Raoula de Beaumont. V Angers se stal také členem katedrální kapituly a ve velmi mladém věku jedním z nejdůležitějších představitelů diecéze, arcijáhnem. Robertovi bylo oproti tomu jeho budoucí působiště v Olomouci cizí. Jako cizinec pocházející (snad) z Anglie, absolvent pařížského teologického učení a následně probošt cisterciáckého kláštera v západočeském Pomuku, se v Olomouci poprvé ocitl zřejmě až po svém jmenování. Ke zvolení mu tedy nepomohla vlastní vlivná rodina, ale spíše jeho schopnosti, jež dokázal uplatnit ve službách panovníkovi. V neposlední řadě se oba preláti lišili i v tom ohledu, že Guillaume byl duchovním světským, Robert řeholním. Nezdá se však, že by tato skutečnost při jejich výběru pro úřad hrála nějakou větší roli.

Takovými předpoklady tedy byli ověřeni olomoucký a angerský biskup při nástupu do čela svých diecézí. Přestože se do něj dostali způsobem z církevního hlediska nepříliš vhodným, následující léta ukázala, že jejich dosaditelé měli šťastnou ruku. Guillaume i Robert se stali výraznými osobnostmi, jež osudy svých biskupství ovlivňovaly na příštích bezmála 40 let a do jejich historie se výrazně zapsaly.

3) Biskup a struktury světské moci

Pro účely této práce je nutné zohlednit také geografický a mocenský prostor, v němž se daný biskup nacházel. V první části o Guillaumovi de Beaumont si ukážeme, jaký byl status Anjou po dobytí západních území Kapetovci a jak vypadala správa této oblasti. Důležitou úlohu zde hrála postava senešala, což byl již poměrně tradiční úřad existující v Anjou od dob Plantagenetů. Na Moravě je zase nutné pojednat o pozici a roli moravského markraběte, což byl na rozdíl od senešala v této době čerstvý titul, jehož pravomoci a obsah se na počátku 13. století teprve vyvíjely. V obou kapitolách se budeme rovněž věnovat vztahu biskupa přímo ke vládnoucímu panovníkovi, pro něž se nám na obou stranách dochovala zajímavá svědectví.

a) Správa angerské diecéze a anjouského hrabství do roku 1240 a vztah biskupa ke kapetovským králům

Nejprve v krátkosti naznačme geopolitické poměry této oblasti. Angerská diecéze, jež se konstitovala ve 4. století na základě galo-římského správního obvodu *civitas Andegavorum*, dostala v 11. století územní podobu, která se až do Velké francouzské revoluce neměla změnit. Kryla se téměř beze zbytku s anjouským hrabstvím, s výjimkou anjouských oblastí na jih od Loiry náležejících pod správu biskupů z Poitiers a Nantes. Jsou to právě řeky, které vedle Loiry dělí území na severní a jižní část jako Maine, Sarthe, Mayenne a Loir (na rozdíl od Loiry bez –e na konci), jež jsou pro Anjou typické a od počátku předurčovaly jeho kontakty s okolím. Díky řekám Anjou pěstovalo styky s Touraine a Vendôme na východě či s územím kolem Le Mans na severovýchodě. Na západě se kontakty omezovaly na oblast Nantes ležící poblíž ústí Loiry, zatímco zbytek Bretaně byl hůře dostupný a vyvíjel se do značné míry samostatně. Z toho vyplývaly i poměrně úzké styky, jež mezi sebou udržovali biskupové z Angers, Le Mans a Tours.³⁵⁸

Církevně-správní síť byla v Anjou již ve 12. století dotvořená. Diecéze se dělila na tři arcijáhenství (*archidiaconés*), z nichž se dále každé rozpadalo na tři až čtyři podcelky nazývané *archiprêtres* neboli arcipresbyterství podle církevního představitele označovaného jako *archiprêtre*, arcipresbyter, jenž stál každému z nich

³⁵⁸ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 8-14.

v čele. Někde, zvláště v západní části diecéze, se namísto výrazu *archiprêtre* užívalo výrazu *doyenné* (děkanství) a jejich představitelům *doyens* (děkané). Jejich funkce a význam však byly stejné, pomáhali biskupovi ve správě diecéze coby druhá, po něm nejvyšší instance.³⁵⁹

Biskupskému dohledu oproti tomu do jisté míry vzdorovala jihovýchodní část diecéze, oblast zvaná Mauges připojená nejpozději, a sice během výbojů anjouských hrabat v 11. století. Svůj vliv tu uplatňovalo mocné benediktinské opatství St. Florent v Saumuru (od Angers vzdálené vzdušnou čarou cca 40 km a ležící proti proudu řeky Loiry), jež Mauges považovalo za vyňaté z biskupské pravomoci a podřízené sobě. Mauges se tak stalo častým zdrojem konfliktů mezi biskupy a tímto klášteřem.³⁶⁰

Angerský biskup sice nebyl svrchovaným pánem Anjou ani města Angers, vlastnil zde však různé majetky, movité i nemovité: pole, vinice, mlýny, hrady a další rezidence. Pro biskupy byla tato majetková základna pochopitelně důležitá. Francouzský král Filip II. August tak například při svém dobývání západní Francie snažil získat přízeň angerského biskupa, když zdůraznil jeho práva na místní hrady Brissac a Chemillé.³⁶¹ Podrobně biskupské državy zmapovat však pro dané období není možné, zmínky v pramenech jsou jen velmi nesoustavné, a tak neexistuje ani žádná studie, která by se o to pokusila.

Situace Anjou, a s ním i angerské diecéze, se za episkopátu Guillauma de Beaumont velice dynamicky měnila. Zde se budeme pro účel lepšího srovnání soustředit především na období, kdy tento prostor získali francouzští králové. Teritoria, která Kapetovci na počátku 13. století dobyli na Plantagenetech, se v rámci francouzského království netěšila stejnému postavení. Zatímco Normandie s Touraine se staly přímou součástí královské domény, Anjou a Maine měly pouze status tzv. anektovaných provincií. To se odrazilo ve správě. Panovník měl v obou jmenovaných hrabstvích svého zástupce, jímž zůstával i nadále senešal Guillaume des Roches. Senešalové coby delegovaní pověřenci spravovali oblast již za Plantagenetů. I za kapetovských vládců zůstal senešal hlavní autoritou a také jedním z nejdůležitějších feudálů v této oblasti. Jádro pozemkových majetků Guillauma des Roches se nerozkládalo v Anjou, ale v Maine – jeho centry byly oblast Sablé a Château-Du-Loir vzdálené od Angers vzdušnou čarou cca 40 a 60 km. Senešalovo

³⁵⁹ Tamtéž, s. 11-12. O užívaném názvosloví a náplni jejich úřadu v obecné rovině GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 307-309.

³⁶⁰ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 9.

³⁶¹ MATZ-COMTE, *Diocèse d'Angers*, s. 9.

panství však částečně zasahovalo i do Anjou, a to díky ziskům prostřednictvím výhodného sňatku s dědičkou rodu de Sablé. Od 90. let 12. století tak pánu des Roches patřilo Briollay nedaleko severního okraje města Angers nebo Brion vzdálený odtud asi 20 km směrem na východ.³⁶² Rozsah jeho vlivu ve velkém Anjou si lze představit, když si uvědomíme, že Guillauma des Roches angažovali do svých služeb již plantagenetští vládci.³⁶³ Při každé změně „režimu“ obsadil pán des Roches důležitou funkci, jelikož dokázal vždy dobře odhadnout, kdy je čas přejít na kterou stranu.³⁶⁴

Hodnost senešala mu byla jako léno dědičně udělena roku 1199 Arturem Bretaňským (a záhy potvrzena francouzským králem, jenž potřeboval získat mocného pána do svého tábora). Aby ho přece jen dostal poněkud pod kontrolu, byly senešalovy pravomoci Filipem II. Augustem v letech 1204-1207 podrobně vymezeny, a to včetně velikosti příjmů plynoucích ze senešalského úřadu. Panovník se s ním dělil o výnosy z daní a soudnictví, jejichž výše v procentech byla přesně stanovena. Des Roches vykonával královskou jurisdikci označovanou jako tzv. *curia regis*. Lokální „soudní dvory“ se nacházely v Angers, Le Mans a Tours.³⁶⁵ Panovník mu nejdříve s několika výjimkami svěřil správu většiny oblastí velkého Anjou, jako tomu bylo za Plantagenetů.³⁶⁶ V roce 1207 však ze senešalovy pravomoci vyčlenil vedle Touraine také jihovýchodní cíp Anjou s městy Saumur či Loudun, jež podrobil svému bezprostřednímu dohledu. Oproti tomu senešalovi potvrdil právo na Angers a Baugé s „příslušenstvím“ na tak dlouho, jak se králi zlíbí.³⁶⁷ Ačkoliv tedy jeho pravomoci nad Anjou nebyly bez omezení, Guillaume des Roches v jedné své listině z roku 1208 vyjádřil svoji mocenskou pozici takto sebevědomě: „*Nos autem qui per totam Andegavam permissione Dei gladio utimur regio*“.³⁶⁸

³⁶² BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, *Notice sur Guillaume des Roches*, s. 6.

³⁶³ Král Richard ho například roku 1193 spolu s dalšími třemi vyslanci pověřil vyjednáváním míru s Filipem II. Augustem. ANGOT, *Sablé*, s. 18.

³⁶⁴ O jeho politickém lavírování v období kolem roku 1200 podrobně studie G. DUBOIS, *Recherches sur la vie de Guillaume des Roches*, která vyšla na pokračování v *Bibliothèque de l'École des chartes*.

³⁶⁵ ANGOT, *Sablé*, s. 20; BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 237.

³⁶⁶ „*Nos amico et fideli nostro Willelmo de Rupe, senescallo Andegavensi, tradimus custodiendum, quamdiu nobis placuerit, Andegavam, Losdunum, Salmurum, Brechesat, Belfort, Baugi et totam terram Andegavensem, cum redditibus et expletis*“: TEULET (ed.), *Layettes I.*, č. 808, s. 304-305.

³⁶⁷ „*Volumus et concedimus quod amicus et fidelis noster Guillelmus de Rupibus, senescallus Andegavie teneat, quamdiu nobis placuerit, Andegavim et Baugeium cum pertinentiis eorum (...) et si nos caperemus in manu nostra Andegavim et Baugeium cum pertinentiis eorum et ea que ipsi dimittimus, quamdiu nobis placuerit, nos redderemus ei senescalciam suam, sicut eam solet habere*“: SAMARAN, (ed.), *Recueil des actes*, 3, č. 963, s. 5-6. O senešalově postavení: BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 236; PELTZER, *Canon Law*, s. 235-236.

³⁶⁸ AD Angers, H 1422/256.

Brzy se stal jednou z nejspolehlivějších opor Kapetovců na západě Francie a jeho služby se ukázaly neocenitelnými zejména v neklidném roce 1214 během útoku vojsk Jana Bezzemka na Roche-aux-Moines, pevnost několik kilometrů od Angers, která pánu des Roches patřila a již dokázal ubránit. Tento úspěch spolu s triumfem u Bouvines dokázaly kapetovské straně zajistit konečné vítězství proti anglickému králi. Za věrné služby se senešalovi dostalo odměny – získal další majetky, a to opět v Anjou.³⁶⁹

K první známému setkání Guillauma de Beaumont s mocným senešalem došlo ještě v době, než se stal biskupem. Právě des Roches to byl, koho král Jan v roce 1200 pověřil úkolem dohlédnout spolu s normandským senešalem na volbu nového angerského biskupa, aby tak v této záležitosti prosadili královu vůli.³⁷⁰ Byl také tím, kdo spolu s Raoulem de Beaumont, bratrem budoucího biskupa, ručil za splacení částky 500 hřiven stříbra, jež si dle králova pokynu vypůjčili pro prosazení Janových zájmů v Římě.³⁷¹ Z toho můžeme usuzovat, že se mu biskup po zbytek života cítil zavázán, jelikož des Roches byl jednou z klíčových osob, které stály za jeho vzestupem. Ať už tomu bylo jakkoliv, biskup Guillaume si v každém případě musel být dobře vědom toho, jak silnou pozici senešal má a že je tedy záhodno s ním dobře vycházet. Zdá se, že i sám Guillaume des Roches byl biskupovi a církvi v Anjou nakloněný. Již z roku 1203 pochází doklad, že intervenoval ve prospěch katedrální kapituly - požádal tehdy krále Filipa II., v jehož táboře již tehdy stál, aby angerským kanovníkům potvrdil dřívější dar Artura Bretaňského.³⁷²

Bez významu pro jeho poměr k biskupovi jistě nebyly ani poměrně blízké styky, které pěstoval s Guillaumovým starším bratrem, vikomtem Raoulem de Beaumont. Oba muže spojovala věrnost Kapetovcům.³⁷³ Rodina de Beaumont stejně jako des Roches pocházela z Maine, kde představovala již po několik století jeden

³⁶⁹ BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, *Notice sur Guillaume des Roches*, s. 50.

³⁷⁰ HARDY (ed.), *Rotuli chartarum*, s. 98a.

³⁷¹ HARDY (ed.), *Rotuli litterarum patentium*, 4b.

³⁷² „*Phillipus francorum rex ad petitionem Guillelmi de Ruppibus senescalli andegavensis confirmat canonicis Sti Maurcii andegavensis donationem ius factam ab Arturo duce Britannie de forragio terrae de Chemireio.*“ BN Paris, fonds Touraine-Anjou VI, č. 2017.

³⁷³ Vilém Bretaňský řadí ve své Kronice Raoula s Guillaumem des Roches mezi několik málo mužů stojících od roku 1202 neochvějně na straně Filipa II. BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, *Notice sur Guillaume des Roches*, s. 44. Raoul se k věrnosti francouzskému králi zavázal v listině z roku 1210, již mu vedle toho postoupil konkrétní majetky: „*Domino meo Philippo, illustri Francie regi (...) creantavi quod ei serviem bene et fideliter, nec a servicio ejus ullo modo recedam. Et super hoc ei firmiter tenendo, tradidi ei plegios de tribus milibus marcis, ita quod, si ab ejus servicio recederem, infra quadraginta dies postquam ab eodem domino rege submoniti essent plegii, predicta tria milia marcarum eidem solvere tenerentur.*“ TEULET (ed.), *Layettes I.*, č. 932, s. 354.

z nejlivnějších rodů. Jejich hrad Beaumont se nacházel přibližně 20 km na sever od Le Mans. Vikomti de Beaumont bývají v pramenech často také označováni přízviskem de Sainte-Suzanne, což byl hrad v centrální části Maine, jejich další důležité sídlo.³⁷⁴ Jejich krajan pán des Roches nebyl oproti tomu nijak zvlášť významného původu a svoji moc a majetek získal především díky společenskému vzestupu v dospělém věku.

Biskup Guillaume de Beaumont a senešal Guillaume des Roches vystupovali společně, když pečtili listiny světských pánů i církevních institucí, aby jim dodali více váhy.³⁷⁵ Senešal byl také tím, kdo rozsuzoval spory majetkové povahy i rozeprě mezi církevními představiteli, neboť jak sám o sobě pravil: „*ad pacem et tranquillitatem ecclesie Dei modis omnibus aspiramus*“.³⁷⁶ S biskupem jej také spojovala podobná minulost. Tak jako des Roches i Guillaume de Beaumont stanul po zmaticích počátečních let 13. století v táboře kapetovských vládců, který neměl již ani jeden z nich opustit. Věrnost Kapetovcům zachoval až do své smrti rovněž biskupův bratr, vikomt Raoul. Z příslušníků rodu tradičně loajálního hrabatům z Anjou a pozdějším anglickým králům, se po nevhodné politice Jana Bezzemka a úspěších Filipa II. Augusta vyklubali skalní přívrženci Kapetovců. Zatímco des Roches velel vojskům při obléhání Roche-aux-Moines, Raoul se se svým oddílem přičinil v bitvě u Bouvines.³⁷⁷

V letech 1218-1219 se senešal po boku následníka trůnu, pozdějšího krále Ludvíka VIII., zúčastnil výpravy proti albigenským, a to pravděpodobně spolu s dalšími anjouskými feudály. Ovšem i biskup Guillaume na sebe vzal kříž – došlo k tomu v téže době, jen s jiným cílem. V létě roku 1218 ho nacházíme v Janově, na cestě do Svaté země v rámci páté křížové výpravy (o tom podrobněji v jedné z dalších kapitol).³⁷⁸ Téže výpravy se zúčastnil i jeho starší bratr, vikomt Raoul. Je příznačné, že vikomt před odjezdem svěřil svého nejstaršího syna do ochrany nejen

³⁷⁴ Historií rodu Beaumont, jeho majetky a nejdůležitějšími členy se zabývá studie A. ANGOTA z roku 1914 *Les vicomtes de Maine*, jež je k dispozici online na stránkách archivu departementu Mayenne: <http://www.lamayenne.fr/fr/Archives53/Textes-en-ligne/Les-textes-de-l-abbe-Alphonse-Angot> [cit. 15.3. 2014].

³⁷⁵ V roce 1214 například přivěsili oba pečeti k dohodě mezi Thibaudem, pánem z Durtalu a opatstvím St. Aubin týkající se majetkového vyrovnání. AD Angers, H 289/24,25.

³⁷⁶ PORT (ed.), *Cartulaire de l'hôpital*, č. 55, s. 52-54. Senešal spolu se svým bailli například řešili spor mezi Raimondem de Thouars a špitálem sv. Jana. Tamtéž, č. 68, s. 66-68.

³⁷⁷ ANGOT, *Les vicomtes du Maine*, s. 1-2; s. 15.

³⁷⁸ Papež Honorius III. angerského biskupa jmenuje ve svém listě z července 1218 mezi dalšími účastníky výpravy zdržujícími se toho času v Janově. PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 1558, s. 260.

francouzského krále, ale také Guillaumea des Roches. Jako známku své věrnosti Kapetovcům kromě toho stanovil, že v době jeho nepřítomnosti mohou být jeho hrady vydány pouze králi, bude-li jich mít zapotřebí.³⁷⁹ Za Raoulovy přísliby se zaručil rovněž Guillaume des Roches, který slíbil, že v případě jejich nedodržení vyplatí Filipovi II. Augustovi 1000 hřiven stříbra a po 40 dní bude osobně setrávat v jeho „zajetí“ v Paříži.³⁸⁰ Podobné dávání záruk bylo tehdy běžné a vedle úzkých vazeb představitelů obou rodů prozrazuje tato listina rovněž to, že francouzský panovník se i nadále obával o platnost lenních a jiných slibů feudálů ze západu království, jenž se ještě nacházel v potenciálním ohrožení ze strany Anglie. Předním obhájcem panovnických zájmů v této oblasti se stal právě Guillaume des Roches.³⁸¹

Aniž by se dočkal mužského potomka, mocný senešal zemřel 15. července 1222 a byl pohřben v Bonlieu na jihu hrabství Maine při hranicích s Touraine a Anjou, v cisterciáckém klášteře, který před několika lety založil. Smuteční obřad proběhl za přítomnosti biskupů z Angers a Le Mans.³⁸² Jako zajímavou paralelu uvedme, že na Moravě došlo právě tohoto léta rovněž k mocenské výměně, když pouhý měsíc nato, 12. srpna 1222 coby bezdětný zemřel markrabě Vladislav Jindřich.

Po skonu Guillaumea des Roches se už žádná srovnatelná osobnost jeho formátu ve funkci neobjevila, roku 1222 se tedy uzavřela určitá kapitola anjouského senešalství. Po smrti pána des Roches převzal tento úřad jeho zeť Amaury de Craon.³⁸³ Ten se ale nedokázal již tolik prosadit, což bylo zčásti dáno napjatou situací na západě Francie, kterou vyvolával bretaňský vévoda (viz níže). Předzvěstí nastolení nových pořádků bylo také to, že se roku 1225 král Ludvík VIII. rozhodl Anjou a Maine od přímé královské domény oddělit a darovat je jako apanáž svému šestiletému synu Janovi poté, co dosáhne plnoletosti. Přestože tyto plány nakonec

³⁷⁹ „Antequam iter arripiam eundi in terram Jerosolomitana, filium meum primogenitum tradam domino regi et Guillelmo de Ruppibus, senescallo Andegavensi, custodiendum, et fatiam jurare omnes illos, qui fortericias meas de vicecomitatu Bellimontis custodiunt, quod nemini eas reddent, nisi domino regi vel ejus mandato; et si dominus rex haberet necessitatem de illis fortericiis, eas domino regi vel ejus certo mandato traderent“. TEULET (ed.), *Layettes I.*, č. 1197, s. 438.

³⁸⁰ „Si dictus vicecomes, vel filius ejus primogenitus, recederet a servitio domini regis, ego tenerem captionem in propria persona mea apud Parisius, infra quadraginta dies postquam super hoc ex parte domini regis essem submonitus quousque gratum suum fecissem de mille marcis argenti“. TEULET (ed.), *Layettes I.*, č. 1201, s. 439.

³⁸¹ BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, *Notice sur Guillaume des Roches*, s. 44-46.

³⁸² PESCHE, *Dictionnaire topographique I.*, s. 174-175.

³⁸³ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 544.

překazila brzká smrt jich obou, nahlíželo se od poloviny 20. let na tuto oblast jinou optikou.³⁸⁴

Ani Amaury však v úřadu dlouho nestrval, zemřel již o čtyři roky později v roce 1226 a zanechal po sobě nezletilého synka Maurice, takže senešalství převzala dočasně jeho matka, Jeanne des Roches, dcera někdejšího mocného Guillaumea des Roches. Maurice dosáhl oficiální plnoletosti zřejmě až roku 1245 a zdá se, že až do té doby ho stále zastupovala matka.³⁸⁵ To znamená, že Jeanne des Roches zastávala senešalský úřad po celý zbytek episkopátu Guillaumea de Beaumont. Fakt, že jej vykonávala žena a výše uvedené souvislosti dále přispěly k oslabení role senešala v dějinách provincie.

Za Guillaumea des Roches spravoval senešal Anjou a Maine do značné míry samostatně, přičemž měl k ruce úředníky zvané francouzsky *prévôts* a *baillis*, kteří se mu zodpovídali. Je poměrně zvláštní, že francouzský král svěřil tato území do rukou jednomu člověku, jehož pozice by se dala přirovnat k postavení anjouského hraběte. Od ostatních královských úředníků ho odlišovala jeho finanční nezávislost a schopnost stanout v čele vojska, což dokázal zejména ve zmiňovaném roce 1214.³⁸⁶ V Anjou a Maine tak panoval jiný režim než v ostatních oblastech království. Snad byla tehdy dotčená opatření chápána jako provizorní s tím, že tato léna ještě nejsou připravená na to být pevněji vtělena do celku kapetovských zemí a zařadit se po správní stránce mezi ostatní oblasti.³⁸⁷ Dalším důvodem mohla být jejich geografická vzdálenost od Île de France, centra panovnickovy domény. Zřejmě i proto se s nimi do budoucna počítalo jako s tzv. apanážemi zaopatřujícími mladší královské syny.

Postupně se však i v Anjou začal prosazovat přímější dohled krále, což mohlo souviset s trvajícím nejistotou ohledně pevnosti anexe těchto teritorií. Jeden z výrazů královy snahy si je do budoucna „pojistit“ lze spatřovat v přísaze věrnosti, kterou si panovník dodatečně vyžádal od západofrancouzských biskupů. Jak již bylo v úvodní kapitole zmíněno, tato přísaha (*sacramentum fidelitatis*) neměla nic společného s vazalským slibem (*homagium*), který v dřívějších dobách skládaly i duchovní osoby, jako byli biskupové, a proti čemuž ostře protestovali gregoriánští

³⁸⁴ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 237; PELTZER, *Canon Law*, s. 248. Anjou nakonec oddělil od královské domény až Ludvík IX. v roce 1246, kdy jej jako apanáž přidělil svému nejmladšímu bratru Karlovi a povýšil je na vévodství-pairie.

³⁸⁵ LACHAUD, *La structure familiale*, s. 364.

³⁸⁶ ANGOT, *Sablé*, s. 20; BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 237.

³⁸⁷ BALDWIN, *The Government of Philip Augustus*, s. 236-237.

reformátoři. Tato přísaha se vázala pouze k osobě samotného biskupa, jenž jejím prostřednictvím králi sliboval věrnost a poslušnost.

Z doby vlády Filipa II. Augusta nemáme bohužel žádné dokumenty, které by napovídaly, jaký byl poměr mezi ním a angerským biskupem. Teprve za jeho syna a nástupce Ludvíka VIII. (vládl 1223-1226) došlo v roce 1223 k výše zmiňované přísaze věrnosti, k níž panovník angerského biskupa spolu s dalšími přiměl.³⁸⁸ Vedle Guillaumovy listiny podává o události zprávu rovněž listina králova stvrzující, že tento akt proběhl.³⁸⁹ Biskup tímto způsobem od krále obdržel vyvázání z povinnosti být mu nápomocný vojenskou službou, ať osobně, či v zastoupení. Panovník také Guillaumovi de Beaumont obratem potvrdil všechny svobody, které anjouská diecéze získala počínaje časy Jindřicha II. Plantageneta, a zakázal, aby byli biskup a jeho církve zatěžovány novými břemeny.³⁹⁰ Nezdá se, že by měl Guillaume de Beaumont vážnější problém přeorientovat se na nového pána, přestože věděl, že za své dosazení do Angers vděčí Plantagenetům. Ostatně, stěžít mohl jednat jinak, zachoval se jako každý realisticky uvažující pragmatik – takto směl v čele anjouské diecéze zůstat a pro biskupství získat záruky určité stability.

Ludvík VIII. ve své listině dále stanovil tento postup do budoucna: každý nový angerský biskup obdrží skrze královského posla regalia, a to jakmile se ke králi dostane potvrzení o biskupově konfirmaci prostřednictvím jeho metropolity, tourského arcibiskupa. Do následujících čtyřiceti dnů se musí biskup před krále osobně dostavit, aby mu složil přísahu věrnosti, „*tak jako ostatní biskupové francouzského království*“.³⁹¹ Pokud ne, regalia se vrátí znovu do rukou krále, a to až do té doby, dokud biskup přísahu nevykoná. Máme zprávy o tom, že tento proces v Angers fungoval ještě na konci 13. století.³⁹²

³⁸⁸ Listina vyhotovená při příležitosti Guillaumovy přísahy se nedochovala v originále, její obsah je znám pouze podle inventáře, který vznikl v novověku: TEULET (ed.), *Layettes* II, č. 1624, s. 22. Je však pravděpodobné, že její obsah byl identický s č. 1617, s. 16, které obsahuje v originále dochovanou přísahu věrnosti biskupa ze sousedního Le Mans z téhož roku.

³⁸⁹ Její znění se dochovalo v rukopisném díle z 18. století nadepsaném „*Actes des évêques d'Angers*“. BM Angers, ms. 706 (636), s. 169-170.

³⁹⁰ „*Nos recognovimus ei quod non tenetur ire in exercitum vel equitatum nostrum in propria persona vel aliquem mittere sumptibus suis neque occasione hujusmodi sacramenti ullum onus novum vel vel (sic) gravamen imponetur ei vel Ecclesie sue, Sed ipse et Ecclesia ejus monebunt in illis libertatibus quas habuerunt tempore beatae memoriae Philippi quondam regis Franc. genitoris nostri et Henrici et Richardi quondam regum Angliae.*“ BM Angers, ms. 706 (636), s. 169.

³⁹¹ „*Sicut alii Episcopi regni nostri nobis faciunt*“ BM Angers, ms. 706 (636), s. 169. Stejně o tom vypověděl i biskup z Le Mans, jehož listina se dochovala: „*Fecimus sacramentum fidelitatis sicut alii episcopi regni Francie ipsi faciunt*“. TEULET (ed.), *Layettes* II, č. 1617, s. 16.

³⁹² BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 369. Podle svědectví Guillauma le Maire, angerského biskupa v letech 1291-1317, probíhala ceremonie přísahy tak, že biskup stojící před králem položil ruku na

Stejným způsobem si Ludvík VIII. pojistil i další biskupy všech západních diecézí, teprve nedávno ke koruně připojených. Jelikož budoucnost Anjou se tehdy zdála stále dosti nejistá, král si vyhradil důležitou podmínku, že pokud by někdy došlo k opětovnému odloučení anjouského hrabství od království, jsou biskupové vyvázáni ze skládání jakékoliv přísahy novému hraběti.³⁹³ Taková situace však již nenastala, a to i přestože politické klima bylo ve 20. a 30. letech 13. století opět velmi neklidné. Příčinou byl nebezpečný soused, bretaňský vévoda Petr de Dreux, zvaný Mauclerc. Ten využil spolu s dalšími francouzskými feudály toho, že nový král Ludvík IX., jenž na trůn nastoupil po smrti svého otce v roce 1226, byl nezletilý dvanáctiletý chlapec. Vládu tak za něj prozatím převzala královna-matka Blanka, dcera kastilského krále Alfonse VIII., která byla v zemi považovaná stále za cizinku.³⁹⁴

Petr stanul v čele opozice vzbouřené západofrancouzské šlechty a od druhé poloviny 20. let podnikal válečná tažení proti koruně. Dějištěm bojů se stalo také Anjou, jež nemilosrdně plenila vévodova vojska. Je třeba zdůraznit, že bretaňský vévoda získal v anjouské oblasti přechodně přímý vliv, když francouzský král v mírové dohodě z března roku 1227 přislíbil sňatek mezi svým mladším bratrem Janem, tehdy osmiletým, a Petrovou dcerou Jolandou. Byl to právě onen tento Jan, výše již zmíněný, jenž se podle vůle zvěčnělého Ludvíka VIII. měl stát hrabětem Anjou a Maine. Jan tímto od bratra obdržel Angers, Baugé a Beaufort. Do doby, než princ dosáhne 21 let, měla města patřit pod kuratelu jeho nastávajícího tchána Petra. Jednalo se o určitou zástavu, kdy měl bretaňský vévoda plnit funkci pána těchto měst, pobírat dávky, přijímat lenní sliby a přísahy tamních královských vazalů, a to vše za zachování práv senešala.³⁹⁵ Zbytek anjouského hrabství, vyjma majetků

evangelium, načechž mu byla vznesena otázka: „*Vos juratis domino regi fidem et legalitatem et filio ejus, regi Francorum post eum, et quod servabitis eisdem corpora, membra et vitam et jura sua et honorem suum temporalem, et, si petat a vobis consilium bonum et fidele sibi dabit? Ita juratis?*“ Biskup odpověděl: „*Ita juro.*“ PORT (ed.), *Livre de Guillaume le Maire*, s. 56.

³⁹³ „*Sciendum est etiam quod si forte futuris temporibus comitatus Andegavensis separaretur a regno Episcopus Andegavensis non teneretur facere Comiti Andegavensi hujusmodi juramentum.*“ BM Angers, ms. 706 (636), s. 169-170.

³⁹⁴ LE GOFF, *Saint Louis*, s. 102.

³⁹⁵ „*Tenebo civitatem Andegavi et Baugiacum et Bellumforte cum pertinenciis eorum. Salmurum vero et Losdunum cum pertinenciis et omnia alia que pertinent ad comitatum Andegavensem, extra episcopatum Andegavensem sita, in manu domini regis et heredum suorum et domine regine B. matris sue in perpetuum remanebunt. Tenebo autem hec supradicta usque ad prefatum terminum, salvis in hiis domino regi et heredibus suis exercitu et equitatione, et regalibus Andegavi et abbaciarum, et hommagiis baronum et castellanorum et vavassorum et omnium alium feudatarum, de quibus scilicet vavassoribus et minoribus feodatis habebō sacramentum fidelitatis usque ad terminum predictum.*“ TEULET (ed.), *Layettes II.*, č. 1922, s. 119.

biskupství, které tvořilo samostatný subjekt, měl patřit i nadále francouzskému králi a jeho matce. Platnost ustanovení však vydržela pouze do Janovy předčasné smrti ve 13 letech již roku 1231 (či 1232).³⁹⁶ Hrabství Anjou a Maine se od koruny nakonec oddělila až v roce 1246 coby apanáž jinému mladšímu královi bratrovi, což už však leží mimo časový rámec této práce. V době, která nás zajímá, setrvalo Anjou po celý čas v rukou francouzského krále.

Máme významné doklady o tom, že se biskup Guillaume de Beaumont postavil v konfliktu se západofrancouzskou šlechtou na Ludvíkovu stranu. V roce 1229 totiž králi povolil zvýšení daně pro církevní poddané. Listina vyhotovená na stvrzení tohoto aktu uvádí, že se tak stalo se souhlasem biskupa a jeho kapituly, kteří panovníkovým prosbám z pouhé své milosti („*ex mera gratia*“) vyhověli.³⁹⁷ Lidé patřící církvi na území Angers a širšího okolí měli od nynějška králi odvádět přesně stanovené podíly z výnosů z vinné révy a obdělávané půdy, stejně jako ze všeho prodaného zboží. Samotní církevní představitelé – klerici a řeholníci spolu s jejich majetky movitými i nemovitými byli ovšem z placení daní zcela vyvázáni. Toto ustanovení mělo platit dva roky a mladý král výslovně uvedl, že se nesmí stát precedencem do budoucna.³⁹⁸ Zdá se, že panovnický tandem se v tomto ohledu snažil práva církve respektovat a nezatěžovat ji příliš těžkými břemeny. Soudím, že v tom zaznívá i jistá opatrnost a logická snaha nepoštvat si ve vyhrocené situaci proti sobě ještě církevní představitele. Důvod ke zvýšení daně je nasnadě, ač tu není výslovně uveden – vynutila si je zvýšená potřeba prostředků na války na západě země.

Ludvík IX., který byl jako jediný z francouzských králů posléze svatořečen, ve své církevní politice navázal na svého otce a děda. K církvi se snažil být štědrý – zakládal kláštery, uděloval donace a privilegia. Vynikal velkou osobní zbožností, ale při tom dbal o to, aby jeho autorita panovníka a suveréna zůstala ničím nenarušená. To mu za jeho vlády přineslo nemálo střetů s francouzským klérem, které se někdy

³⁹⁶ BM Angers, ms. 683 (618), f. 235v-236r; LE GOFF, *Saint Louis*, s. 101.

³⁹⁷ „*Dilectus et fidelis noster Episcopus Decanus et Capitulum ad preces nostras ex mera gratia concesserunt nobis assisiam super homines suos in feodo suo, infra Quintam Andegavensem*“. BM Angers, ms. 706 (636), s. 171.

³⁹⁸ „*Ab ista vero Assisia erunt omnes clerici et omnes Religiosi et omnes propriae res eorum mobiles et immobiles, liberi penitus et immunes (...). Ex ista vero Assisia pro dictis Episcopo decano et Capitulo et aliis ecclesiasticis personis vel eorum hominibus nullum volumus praejudicium generari, vel hoc in consuetudinem posse trahi*. BM Angers, ms. 706 (636), s. 172.

řešily až u papežské kurie.³⁹⁹ Dobré vycházení s angerským biskupem proto nebylo takovou samozřejmostí, jak by se mohlo u „svatého krále“ zdát.

Navzdory někdejší dohodě s Petrem Mauclercem přitáhnul Ludvík IX. se svými vojsky na počátku roku 1230 do Anjou, aby vyhnal jednotky svého bretaňského protivníka, který se mezitím spřáhl s Anglií. V únoru tohoto roku zahájil obléhání Angers obsazeného Petrovými muži, přičemž po třech dnech se mu město vzdalo.⁴⁰⁰ K definitivnímu nastolení míru došlo v roce 1234, kdy po dalších porážkách, které Petr Mauclerc se svými přívrženci utrpěl, se francouzskému králi konečně poddal.⁴⁰¹ Dlouhé období neklidu a válek samozřejmě nezůstalo pro Anjou bez následků. Přímo Angers se dotklo v jedné zcela konkrétní rovině – Ludvík IX. se rozhodl nechat město opevnit, aby mohlo sloužit coby opěrný bod kapetovské moci na západě, jako záštita proti nebezpečné Bretani. Dal přebudovat starý hraběcí hrad na levém břehu řeky Maine, jenž se změnil v mohutnou pevnost se 17 věžemi a hlubokým příkopem. Samotná pevnost byla dále obehána dalším systémem opevnění na obou březích. Takovému velkému dílu musel samozřejmě ustoupit bezpočet jiných staveb a pozemků, přičemž mnoho z nich patřilo jak biskupství, tak i dalším církevním institucím. Hrad sám se nacházel (a dodnes nachází) v blízkosti katedrály a biskupského paláce, dělí je vzdálenost 200-300 metrů.

Vlivem stavby opevnění musely být například zbořeny obytné domy kanovníků kolegiátní kapituly při kostele St. Laud, který leží v blízkosti hradu. Kanovníci se tímto způsobem ocitli vně opevnění, zatímco kostel zůstal uvnitř. Jejich přístup do chrámu tím byl znesnadněn a také tím bylo ohroženo samotné konání bohoslužeb.⁴⁰² Král v roce 1234 usoudil, že přecházení kněží z jedné strany na druhou není z bezpečnostních důvodů vhodné, takže se rozhodl kapitolu přesunout ven z pevnosti, k blízkému kostelíku St. Germain patřícímu původně angerskému benediktinskému opatství St. Aubin. Tomuto klášteru patřily původně také obytné

³⁹⁹ Ve 30. letech to byl například konflikt s představiteli remešské arcidiecéze. LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Histoire des institutions*, s. 153-154.

⁴⁰⁰ PLETTEAU, *Annales ecclésiastiques d'Anjou*, s. 168.

⁴⁰¹ AVRIL, *Le Gouvernement des évêques*, s. 546-547.

⁴⁰² „*Notum facimus quod decanus et capitulum ecclesiae nostrae beati Laudi Andegavensis ad ecclesiam Sancti Germani Andegavensis de novo translati pro eo quod in ecclesia Sancti Laudi sine castris nostri periculo et divini officii detrimento non poterant congrue commorari*“. LEMARCHAND, *Saint Louis en Anjou*, s. 469-470.

Biskup Guillaume o tom ve své listině z října 1234 uvedl „*In divino cultu maximum patiebantur defectum, cum ad eandem ecclesiam canonici et capitulum seu alii clerici ejusdem ecclesiae propter clausuram castris domini regis ad divinum officium ibidem celebrandum accedere non poterant libere*“. LEMARCHAND, *Saint Louis en Anjou*, s. 470.

budovy, které měly být přestěhované kapitule nyní k dispozici. Návdavkem k tomu dostali kanovníci ze St. Laud od krále menší pozemky v okolí kostela St. Germain, podle všeho určené k výstavbě domů, kde by mohli bydlet.⁴⁰³ Tento krok schválil téhož roku i biskup Guillaume de Beaumont, přičemž si vyhradil práva svoje, arcijáhna a arcipresbyterova.⁴⁰⁴

Kanovníci od St. Laud stejně jako další dotčené kolegiální kapituly a kláštery dostali od Ludvíka IX. také peněžní odškodnění v různé výši podle množství škod, jež jim králův projekt způsobil. Rekompence se pohybovala v rozmezí od 40 do 900 tourských liber.⁴⁰⁵ Nejvyšší částku obdrželi biskup a jeho kapitula. Opevňovací práce totiž zkrížily biskupovy plány na dostavbu katedrály. Stavební materiál, který Guillaume nashromáždil, král totiž zabavil pro budování pevnosti. Konkrétně se jednalo o „*kámen, vápenec a mnohý další materiál*“, jak to sám biskup upřesňuje ve své listině z roku 1232, v níž potvrzuje vyrovnání s panovníkem.⁴⁰⁶ Vedle toho mělo navíc dojít také ke zboření dvou kostelů patřících biskupství a několika domů obývaných kaplany a kleriky. Biskup nelenil a vznesl ke královské rodině žádost o náhradu, a to ve výši 1300 liber či více. Jak už víme, jeho přání bylo vyslyšeno jen částečně. Biskup obdržel sumu zhruba dvoutřetinovou, 900 liber. Přestože ji považoval za silně nedostatečnou, pro „*úctu a lásku*“ ke králi a jeho matce se s ní nakonec spokojil.⁴⁰⁷

Z toho vysvítá respekt, který biskup k mladému (tehdy osmnáctiletému) panovníkovi měl a jeho snaha o zachování dobrých vztahů, a to i navzdory křížícím se zájmům. Ani ty nezavdaly prelátovi podnět k tomu, aby se připojil k tehdejší

⁴⁰³ BM Angers, ms. 683 (618), f. 246 r.

⁴⁰⁴ „*Salvo nobis jure in omnibus nobis et archidiacono et archipresbytero Andegavensi, quod in predicta ecclesia S. Germani habebamus*“. LEMARCHAND, *Saint Louis en Anjou*, s. 470.

⁴⁰⁵ Všechny listiny týkající se stavby pevnosti a následků, jež z toho plynuly, vydal společně P. MARCHEGAY, *Archives d'Anjou*, II., s. 245-254.

⁴⁰⁶ Bibliothèque nationale (dále BN) Paris, fond Touraine-Anjou, č. 2730.

⁴⁰⁷ „*Dominus noster Ludovicus, illustris rex Francorum, propter defensionem et clausuram Andegavis, fecisset dirui duas ecclesias ad nos pertinentes et quasdam domos capellanorum et clericorum nostrorum nec non et quorundam laicorum in quibus census annuos habebamus. Et nos propter hec et propter lapides et calcem et multam aliam materiam ad opus fabrice nostre ecclesie preparatam, quam ministri domini regis ad refectionem murorum civitatis Andegavis ceperant, supplicemus dicto domino regi nostro et Karissime domine nostre B. illustri regine Francorum, matris ipsius, tantis damnis, que estimabamus ad valorem mille trecentarum librarum et amplius nobis et ecclesie nostrae satisfacere dignarentur, ipsi tandem, ad emendationem predictorum, noningintas libras obtulerunt. Licet autem summa ista longe insufficiens esset ad predicta dampna congrue restauranda, nos tamen ob reverentiam et amorem predicti domini regis et domine regine matris ipsius voluntati ipsorum acquievimus humiliter et benigne*“. BN Paris, č. 2730. FARCY, *Monographie de la cathédrale* 3, s. 27.

revoltě, nebo ji ze zákrytu podporoval. Místo toho se zdá, že Guillaume de Beaumont zůstal i v průběhu 30. let bez zakolísání na králově straně.

Zbudováním silného opevnění se Angers stalo od poloviny 30. let v rámci francouzského království strategickým místem, čímž jeho důležitost a zájmy Koruny zde vzrostly. To se zdá být také jedním z důvodů, proč byla částečně omezena samospráva této provincie.⁴⁰⁸ K patrné změně došlo v Anjou ve správní oblasti. Pokud chtěl francouzský panovník do zdejších záležitostí zasáhnout, mohl tak od nynějška učinit příměji, a to nově přímo prostřednictvím „svého“ bailliho, jenž ho reprezentoval zejména v soudních záležitostech a byl odpovědný jen jemu, a ne již tedy prostřednictvím senešala jako dosud. To mělo za následek zvláštní situaci: přechodně zde působili jak úředníci podléhající senešalovi, tak ti, kteří se zodpovídali přímo králi. Od 30. let 13. století se pak zdá, že funkce bailli podřízených senešalovi v Anjou zcela vymizela.⁴⁰⁹ Přes určité posílení královských pozic neslo hrabství však i nadále pečeť „anektovaného území“, více či méně periferního, kde panovníkova přímá moc končila.⁴¹⁰ Kdyby nebylo válek a nepokojů, skončily by královy zásahy do církevních záležitostí Anjou nejspíše u požadování přísahy věrnosti. Stavba pevnosti, kterou si vynutily vleklé války, však biskupa a vůbec místní církevní instituce nepříjemně omezila. Je signifikantní, že i v takové neharmonické situaci dokázali panovník a biskup najít oboustranný kompromis.

⁴⁰⁸ AVRIL, *Le Gouvernement des évêques*, s. 562-564.

⁴⁰⁹ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 549-551.

⁴¹⁰ PELTZER, *Canon Law*, s. 248.

b) Správa Moravy do roku 1240 a vztah biskupa k vládnoucím Přemyslovcům

Politicko-správní situace na Moravě v době episkopátu biskupa Roberta byla také poměrně složitá a neustále se vyvíjela. Pro pochopení Robertova postavení je nejprve nutné vysvětlit, v jakých mocenských souřadnicích se coby olomoucký biskup tehdy pohyboval. Bratrskou smlouvou z prosince 1197 si měli dle Jarlocha rozdělit kníže Přemysl a Vladislav Jindřich svorně vládu tak, že „*oba zároveň onen na Moravě, tento v Čechách panovati budou a aby, majíce jednu mysl, měli též i jedno knížectví.*“⁴¹¹ Skutečnost však byla poněkud složitější, než jak nám ji předkládá milevský kronikář. Trvalo totiž více než jedno další desetiletí, než se Vladislav Jindřich doopravdy ujal vlády nad celou Moravou. V době, kdy k dohodě došlo, navíc na Moravě nebylo žádné území, nad nímž by se mohl Přemyslův bratr chopit přímé vlády. Všechna tři moravská knížectví (Brno, Olomouc, Znojmo) byla totiž obsazena příslušníky vedlejších linií přemyslovského rodu. K jejich uprázdňení mělo ovšem dojít velmi záhy, nejdříve v případě knížectví jihomoravských. Vzhledem k listině Vladislava Jindřicha ze závěru roku 1213, jež se hlásí do 15. roku jeho vlády, usoudil J. Bistrický, že převzetí kontroly nad částí Moravy u něj proběhlo někdy mezi 31. prosincem 1198 a 30. prosincem 1199.⁴¹² Co se však mezitím dělo s Olomouckem?

Po smrti posledních olomouckých knížat z rodu Přemyslovců v průběhu let 1200-1201,⁴¹³ nastala poměrně zvláštní situace. Namísto nástupu Vladislava Jindřicha, který by se dal automaticky předpokládat, zabral Olomoucko jeho bratr Přemysl Otakar I. To dokládá i diplomatický materiál, neboť český vládce se v této době neváhal titulovat vedle „*krále Čechů*“ také „*knížetem Olomoučanů*“.⁴¹⁴ Přímou jako „*kníže Moravanů*“ se Přemysl Otakar I. označil v jedné listině pro olomoucké sestry od sv. Petra.⁴¹⁵ Coby suverén rozhodoval o různých moravských záležitostech, mezi něž patřilo i udělení významného privilegia pro olomoucké biskupství, o němž

⁴¹¹ „*Ut ambo pariter, ille in Moravia iste in Boemia principarentur et esse ambobus, sicut unus spiritus, ita et unus principatus.*“ FRB II., s. 514-515.

⁴¹² BISTRICKÝ, K *tzv. moravskému kancléřství*, s. 34-35.

⁴¹³ Poslední kníže Břetislav po sobě zanechal syna Sifrida, který byl však určen pro duchovní dráhu a jako olomoucký kanovník se později dostal do vážných sporů s biskupem Robertem. O Sifridovi nejuceleněji WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 193-203.

⁴¹⁴ Označuje se tak v listině z roku 1201, v níž biskupu Bavorovi daruje desátek z Holasicka: „*Ego Premisl, miseratione divina opitulante rex Boemorum tercius et dux Olomucensium*“.
CDB II., č. 22, s. 18-20.

⁴¹⁵ „*Ego Premisl, dei nutu tercius rex Boemorum et dux Morauorum*“.
CDB II., č. 60, s. 56.

ještě bude řeč.⁴¹⁶ Vladislavu Jindřichovi tak byla i nadále ponechána pouze správa Znojemska a snad i Brněnska. Někdejší „úředlný systém“ se na sklonku 12. století stával sice již minulostí, avšak jeho dozvuky byly patrné ještě ve století následujícím.⁴¹⁷ O nějaké centralizaci se dalo hovořit jen stěží. Postavení Anjou po jeho znovudobytí Kapetovci mělo ostatně také daleko do přehledného začlenění do francouzského království, pro obě území se tedy jednalo o dosti proměnlivá léta plná různých zvrátů a při zpětném pohledu spíše nejistého a neuspořádaného vývoje.

Nevíme, dokdy přesně daný stav trval, zřejmé je pouze to, že na sklonku roku 1213 již bylo v rukou markraběte i Olomoucko.⁴¹⁸ Poslední den tohoto roku totiž vydal Vladislav Jindřich z titulu moravského markraběte listinu pro johanity (na které se také jako notář podílel i biskup Robert), v níž rádu potvrdil jeho majetky „*in tota Moravia*“ a udělil některé imunity.⁴¹⁹ Vladislav Jindřich se navíc v textu sebevědomě odvolal na jinou imunitní listinu pro velehradský klášter, dnes bohužel ztracenou, jež měla sloužit jako model pro privilegium johanitské a kterou měl vydat jeho bratr Přemysl Otakar I., avšak pouze jako prostředník konající vůli markraběte.⁴²⁰ Privilegium pro johanity král následně potvrdil, přičemž pro naši věc je důležité to, že upřesnil, co se pod označením „*tota Moravia*“ myslí: „*scilicet in Olomucensi, in Znoemensi, in Brenensi, in Golessicensi provinciis*“,⁴²¹ tedy Olomoucko, Znojemsko, Brněnsko a Holasicko (později označované jako Opavsko). Co způsobilo, že Vladislav Jindřich nakonec získal do svých rukou i Olomoucko, není jasné. Vyhradil si snad Přemysl jeho držení na dobu určitou⁴²² nebo k úpravě poměru moci došlo náhle na základě nějakých nepředvídaných událostí?

⁴¹⁶ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁴¹⁷ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 254; WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 140. To se odráželo také v zemské správě, minimálně do poloviny 13. století, jak vypořizoval L. JAN, *Morava v době královské*, s. 45-46.

⁴¹⁸ J. Kejř pracuje s rozmezím let 1208-1213; KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 256, avšak M. Wihoda poukazuje na některé jeho omyly, které jej k tomuto soudu vedly a rozmezí let, kdy správa Olomoucka přešla do rukou markraběte, sám zpřesňuje na 1209-1213. WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 468.

⁴¹⁹ CDB II., č. 109, s. 103-104.

⁴²⁰ „*Omne ius, quod ego per fratrem meum Premisszl, regem Boemie, abbatie Welegradensi concessi*“. CDB II., č. 109, s. 103-104. Tuto pasáž zdůrazňuje pro svoji argumentaci WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 142.

⁴²¹ CDB II., č. 110, s. 104-106.

⁴²² K tomu se spíše přiklání R. HORNA, *K dějinám centralizace Moravy*, s. 18.

Jeden z možných znaků nových poměrů vidí někteří badatelé⁴²³ také ve vydání privilegia pro Vladislava Jindřicha římským králem Fridrichem II. v roce 1212, jímž mu postupuje a potvrzuje jakési „*Mocran et Mocran*“.⁴²⁴ Tato enigmatická položka by se snad skutečně mohla vztahovat k Moravě, jež měla být následkem rozdělení mezi přemyslovské bratry toho času dvojí podstaty, ať už bychom v této zvláštní pasáži viděli chybný zápis namísto „*marchionatum Moraviae*“ nebo „*Moraviam et Moraviam*“.⁴²⁵

Co se týče správního uspořádání markraběcí Moravy, to bylo po léta předmětem nejednotných názorů vyvolaných nedostatkem jasných pramenů. Podle nejnovějších závěrů se zdá, že neexistoval zřetelný předěl mezi někdejšími uspořádáním za časů moravských knížectví a „novou dobou“. I nadále setrvala nejednotnost a decentralizace, přičemž nové moravské provincie, které se v 13. století v pramenech objevují, pravděpodobně také navázaly na někdejší „údelné“ rozdělení země.⁴²⁶ K Olomoucku, Znojemsku a Brněnsku přibylo připojením nových území na severu Holasicko (Opavsko) a v průběhu 20. a 30. let 13. století vznikly vydělením z Olomoucka a Znojemska provincie břeclavská, přerovská a bitovská.⁴²⁷ Holasicko Přemyslovci ke svým zemím přičlenili asi v 80. letech 12. století.⁴²⁸ Tento zisk se v pozitivním směru dotkl i olomouckého biskupství, protože v roce 1201 Přemysl Otakar I. s manželkou Konstancí a synem Vratislavem darovali biskupovi Bavorovi z majetků vlastních a z majetků svých leníků nacházejících se v této provincii desátky.⁴²⁹

Otazníkem přesto zůstává vzájemný poměr moci obou přemyslovských bratrů. Jakkoliv hodnota moravského markraběte bezpochyby odvisela od českého panovníka a byla mu podřízena,⁴³⁰ nevypovídá to nutně o vztahu mezi oběma protagonisty prosincové dohody. Jiří Kejř je zastáncem podřízenosti Vladislava

⁴²³ Jako první s tímto názorem přišel BRETHOLZ, *Mocran et Mocran*, s. 305-320. Nově WIHODA, *Zlatá bula sicilská*. Nepříliš důvěryhodně oproti tomu působí výklad, že se oním „*Mocran et Mocran*“ myslelo vzdálené panství Möckern v Říši, jehož průkopníkem byl Rudolf Koss.

⁴²⁴ „*Nos eidem marchioni et heredibus suis de nostre liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocran cum omni iure et pertinentiis suis*“. CDB II., č. 98, s. 96-97.

⁴²⁵ Paletu názorů, které se na toto téma objevily, shrnuje a vlastní řešení o „dvojí Moravě“ předkládá WIHODA, *Zlatá bula*, s. 52-67.

⁴²⁶ Tuto problematiku s kritickými odkazy na starší literaturu shrnuje WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 205-217.

⁴²⁷ O jejich genezi podrobně JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 17-32, přehledné shrnutí s. 32.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 24.

⁴²⁹ „*Ego Premisl (...) cum coniuge mea regina Constancia et filio meo Wratislao (...) constitui decimam episcopo dari in provincia Golassizch undique per omnes villas meas et militum meorum, videlicet VI denarios de aratro*“. CDB II., č. 22, s. 18-20.

⁴³⁰ WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 241.

Jindřicha staršímu bratrovi, a tedy i vrchního práva českého panovníka nad celou Moravou (jak před rokem 1213, tak i po něm), to znamená, že tento stav měl být jen pokračováním někdejšího uspořádání za časů knížecí Moravy.⁴³¹ Martin Wihoda naproti tomu prosazuje „diarchické“ pojetí vlády, kdy Přemysl Otakar I. sice zůstával nejvyšší autoritou v rámci přemyslovského státu, avšak Vladislav Jindřich představoval v podstatě jeho spoluvládce, jenž mohl směr vlády svého bratra ovlivňovat.⁴³² Tomu nasvědčuje také jeho účast na říšské politice, někdy i bez Přemyslovy přítomnosti.⁴³³ Dlužno uvést, že důvěryhodnost Kejřových názorů poněkud snižuje to, že autor již na počátku přichází s jasnou teorií, kterou následně pouze dokládá řečí pramenů, což působí poněkud vykonstruovaně.⁴³⁴

Osobně na základě dostupných pramenů soudím, že Vladislava Jindřicha můžeme od převzetí správy Olomoucka považovat za opravdového vládce Moravy, který však uznával poslední slovo svého staršího bratra, jenž se navíc honosil královským titulem. Důležitou roli nepochybně hrály právě osobní vztahy daných osob, kolik loajality a důvěry mezi nimi panovalo. Pokud pomíneme rodová pouta, je do jisté míry možné přirovnat situaci Vladislava Jindřicha k postavení Guillaumea des Roches v Anjou. Také on do své smrti v roce 1222 oblast spravoval do značné míry samostatně a zodpovídal se pouze králi. Jak ovšem ještě uvidíme, za Vladislavových nástupců byla pozice moravského markraběte několikrát otřesena do té míry, že byl markrabě částečně odstaven z úřadu. To ukázalo, že jeho odvislost od českého krále byla ve skutečnosti větší, než by se v předpokládaně „idylických“ časech zmiňované „diarchie“ přemyslovských bratrů mohlo zdát.

Pokud minimálně v letech 1197-1222 existovala díky dobrým vztahům mezi Přemyslem Otakarem I. a Vladislavem Jindřichem na Moravě politická stabilita, jaká byla mocenská situace olomouckého biskupa? V obecné rovině je nutné konstatovat, že čeští a moravští biskupové se vůči domácímu panovníkovi nacházeli ve specifickém postavení. Nad majetky a teritoriálními državami svěřeného biskupství nebyli suveréni, obdrželi je při svém nastolení od panovníka do držení spolu

⁴³¹ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 266.

⁴³² WIHODA, *Vznik moravského markrabství*, s. 466; Tentýž, *Vladislav Jindřich*, s. 172-3. Názory dalších historiků jsou víceméně odstíněnými variantami prvního či druhého náhledu. Např. Vratislav Vaníček je jako Wihoda pro určitou podobu diarchie, Josef Žemlička se svým pojetím Přemyslovy svrchovanosti zase přibližuje ke Kejřovu názoru.

⁴³³ WIHODA, *Zlatá bula*, s. 63.

⁴³⁴ KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 265-267.

s biskupským úřadem. Tímto způsobem také byli ke knížeti/králi připoutáni více než jiní feudálové, např. z řad světských velmožů.⁴³⁵

Konkrétně u Roberta je však patrné to, že měl v jistém ohledu u krále i jeho bratra výsadní postavení, díky němuž mu byly dopřány určité výjimečné výsady a pravomoce. Prameny svědčí o tom, že olomoucký biskup z politických záležitostí nejen moravského markrabství, ale vůbec přemyslovského státu nijak vyšachován nebyl, právě naopak. Diplomatický materiál ukazuje, že narozdíl od Guillaumea de Beaumont se Robert v přítomnosti panovníků a zeměpánů pohyboval velice často a různé okolnosti nasvědčují tomu, že se těšil zvláštní důvěře obou bratrů. V historiografii se vžil navíc názor, že po smrti Vladislava Jindřicha se na krátkou dobu stal jakýmsi prozatímním správcem Moravy, což se má opírat o vlastní biskupova slova v jedné z jeho listin.⁴³⁶ Ta jsou ovšem příliš vágní na to, aby se na nich mohly stavět podobné konstrukce. Vyplývá z nich pouze to, že byl biskup po jistou nedefinovanou dobu pověřen spravovat určité (nejmenované) královské záležitosti.⁴³⁷ Vždyť například o Moravě zde není ani slovo a navíc je také matoucím užitím konjunktivu („*gereremus*“ namísto *gessimus* či *gerebamus* vyjadřujících jasně minulost). Jediné, co můžeme konstatovat, je to, že se Robert u Přemysla Otakara I. opravdu těšil určité důvěře a že ve stejně dobrých vztazích byl i s markrabětem Vladislavem Jindřichem. Opět si však musíme uvědomit, že na rozdíl od Guillaumea de Beaumont byl Robert ve své diecézi cizincem a chybělo mu rodové zázemí. Nemohl se v případě potřeby opřít například o vlivné příslušníky vlastní rodiny. O to víc bylo v jeho zájmu (a v podstatě i vynucenou nezbytností) dobře s vládnoucí garniturou vycházet.

Poměr k českému panovníkovi, jenž by se snad poněkud idealisticky dal označit za jakýsi druh přátelství, či snad spíše partnerství, byl bezpochyby založen na

⁴³⁵ HLEDÍKOVÁ, *Prag zwischen Mainz und Rom*, s. 74.

⁴³⁶ V listině z roku 1223, v níž Robert shrnuje průběh a výsledky sporu mezi louckým opatem a znojenskými kastelány, se zmiňuje o tom, že ho kasteláni požádali o účast, protože „*nobis considabant, quanto potuimus artius et altius ex parte domini regis Boemie et nostra, cum vices ipsius regis Ottacari tunc temporis gereremus*“. CDB II., č. 253, s. 242-244.

⁴³⁷ Názor, že Robert byl po smrti Vladislava Jindřicha pověřen správou Moravy jako králův zástupce, vyslovil V. Novotný a právě odtud se, zdá se, všeobecně vžil. NOVOTNÝ, *České dějiny*, I.3, s. 554; dále například ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 31, který na základě pasáže z výše zmíněné Robertovy listiny uvádí, že biskup byl „*po smrti markraběte Vladislava Jindřicha...zplnomocněným zástupcem panovníkovým pro Moravu*.“ M. Wihoda zase píše, že Robertova „*skvělá hodina udeřila po Vladislavově smrti, kdy byl jmenován moravským místopředsedou*.“ WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 201. Wihoda rozvíjí své úvahy evidentně na základě Šebánka (aniž by svůj inspirační zdroj uvedl), což ho vede až k položení otázky, jak to že „*pragmaticky jednající král pověřil biskupa výkonem zeměpanských práv*“. Odpověď nachází ve vzrůstu důležitosti moravských předáků (kam patřil i biskup), kteří se začínali pomalu měnit v pravou zemskou reprezentaci. Tamtéž, s. 201-203.

dlouhaleté vzájemné spolupráci, pravděpodobně již od časů Přemyslova rozchodu s Adlétou. Jedním z jejích důležitých plodů se stalo panovníkovo tzv. Velké imunitní privilegium pro olomoucké biskupství z roku 1207, a to i přestože jej musíme vidět jako souhrn více vlivů, z nichž dominantní byl tlak papeže Inocence III. Jako hlavní přínos tohoto privilegia bývá často vyzdvižováno povolení kapitule svobodně volit biskupa, jež je ve skutečnosti jen jedním z jeho mnoha bodů.⁴³⁸ Obsah a dopad tohoto privilegia byl ale mnohem širší a v jeho dalších částech se zdá, že šlo i o vlastní panovníkovu iniciativu.⁴³⁹ Soudím, že to byl právě biskup Robert, jeho věrný spolupracovník, jenž jej k udělení těchto svobod přiměl a jemuž za ně olomoucká církev do značné míry vděčí. Nevíme alespoň o žádné podobné listině, již by v této době obdrželi pražští biskupové.⁴⁴⁰ O co se tedy konkrétně jednalo? Panovník zde zčásti navazuje na imunity, které udělil jeho otec Vladislav II. olomouckému biskupství za Jindřicha Zdíka. Panovník tedy znovu potvrdil osvobození všech biskupských pozemků a poddaných od berní, robot a vojenských výprav.⁴⁴¹ Tím by je bylo možno částečně připodobnit k listině Ludvíka VIII. pro angerského biskupa z roku 1223, v níž mu potvrdil staré svobody z dob plantagenetských a kapetovských králů a osvobodil ho od povinnosti vojenské pomoci.⁴⁴² Privilegium českého krále je ale mnohem širší. Minulé pořádky tu překračuje ustanovení, že po smrti každého olomouckého biskupa mají majetky biskupství podržet kapitulní děkan a probošt. V praxi se tedy jednalo o zrušení práv regálií a spolií. Tím se mělo předejít obvyklému plundrování biskupských statků knížaty a jinými světskými činiteli, jež se evidentně běžně dělo i v Olomouci.⁴⁴³ Oproti tomu v Angers, jak jsme již viděli, si kapetovští panovníci právo na držení regálií stále ponechávali: po dobu sedisvakance se i nadále chápali biskupských majetků a všech práv k úřadu biskupa, přičemž sami ručili za jejich opětovné vydání, teprve jakmile arcibiskup potvrzuje nového preláta v úřadě.

⁴³⁸ MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 79-80. V témže roce prosadil Inocenc III. svobodnou volbu biskupa i v Polsku.

⁴³⁹ M. Wihoda soudí, že panovník chtěl biskupa odškodnit za „utrpená příkoří“ způsobená přestavbou olomouckého knížecího hradu. WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 140. To se mi však přece jen nezdá jako dostatečný důvod pro tak na svou dobu neobyčejně rozsáhlé ústupky.

⁴⁴⁰ V. Novotný sice soudí, že stejnou výsadu (konkrétně svobodně volit biskupa) zároveň dostala nejspíše i pražská kapitula. Sám však zároveň přiznává, že o tom chybí soudobé doklady. NOVOTNÝ, *České dějiny*, I.3, s. 324; s. 351, pozn. 1. Tento nepodložený předpoklad přebírá i HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula*, s. 9.

⁴⁴¹ CDB I., č. 157, s. 161-163.

⁴⁴² BM Angers, ms. 706 (636), s. 169-170.

⁴⁴³ „Decedente episcopo bona illius in usus principum vendicabantur, visum fuit nostre pietatis istam abolere abusione (...). Decedente ergo episcopo omnia episcopatus et ecclesie bona sub manu decani et prepositi ecclesie illius integra eius successori reserventur, nec aliquis ea audeat occupare vel minuire vel in usus principum vendicare.“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

I to mohl být způsob, jak biskupské statky ochránit před jejich zneužitím a rozchvacováním místní šlechtou. Zároveň však po tuto dobu plynuly příjmy z nich do pokladnice panovníka, takže tento systém byl pro krále výhodný. Na obou místech se tedy řešily stejné problémy. Přesto můžeme s překvapením konstatovat, že alespoň v teoretické rovině se olomoucká církev v tomto bodě dostala z hlediska církevní emancipace o krok dál.

Přemyslovo privilegium přineslo církvi výhody i v tom, že biskupovi přidělovalo výnosy ze soudních pokut za určitá, přesně specifikovaná provinění a také zkonfiskovaný majetek zloděje, jenž byl dopaden na církevních pozemcích, přičemž právo soudit jej si panovník ponechal.⁴⁴⁴ Soudní pokuty z procesů proti lidem biskupství měly rovněž plynout biskupovi a jeho nástupcům.⁴⁴⁵ Důležitá je v této souvislosti formulace listiny ohledně toho, že se Přemysl vzdává ve prospěch biskupa všech práv, která byla k „užitku knížat“, aby se tak biskup a jeho nástupci mohli těšit „plné a naprosté svobodě“.⁴⁴⁶ Jedná se tu tedy jasně o ústupek ze strany panovníka coby zeměpána.⁴⁴⁷

Snad vzešlo z Robertova podnětu také to, že panovník tímto privilegiem založil (znovuobnovil) olomoucké probošství. K držitelům probošství se měla vázat funkce moravského kancléře (podobně jako byl vyšehradský probošt od roku 1225 zároveň českým kancléřem). Tím se dostáváme k další důležité sféře biskupovy činnosti, již částečně zmíněné v úvodních kapitolách, a tou je jeho působení notářské. To totiž rovněž souvisí s jeho službami panovnickému rodu. Tomuto tématu se objeveným způsobem věnoval J. Šebánek, jehož závěry tu přejímám. Při své práci narazil na skupinu listin, jejichž diktát přičetl jednomu autorovi. Notář Otakar 5, jak byl tento původně anonymní diktátor podle podílu na Přemyslových listinách „pracovně“ nazván už G. Friedrichem, byl nejvýznamnějším domácím notářem zhruba prvních 40 let 13. století a jeho dílo a identita se staly předmětem bádání více

⁴⁴⁴ „*Ius quod datur pro capite, sive pro fure, vel pro swod, principi vel eius inbeneficiatis, venerabili patri nostro Ruberto, episcopo et eius successoribus et ecclesie concessimus perpetuo obtinendum; hoc statuentes de fure: si in maleficio fuerit deprehensus manens in prediis ecclesie, sive capiatur et coram iudicio convincatur, eius bona furis remaneat ecclesie, fur vero secundum quod placuerit principi puniatur.*“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁴⁴⁵ „*Si vero homines episcopatus et ecclesie in aliquo coram iudicio culpabiles inveniuntur, nec nobis nec iudicibus nostris curialibusque vel inbeneficiatis aliquid inde proveniat utilitatis, sed apud episcopum et eius successores culpe perseveret satisfactio.*“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁴⁴⁶ „*Omne ius, quod spectat ad usus principum eis (biskupovi a jeho nástupcům) remittimus, ut plena et perfecta gaudeant libertate, nec ullus eis novas condiciones audeat inponere vel eorum iura mutare.*“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁴⁴⁷ NOVOTNÝ, *České dějiny*, I.3, s. 445-446.

znalců diplomatiky.⁴⁴⁸ Šebánek Otakara 5 či zkráceně O5 identifikoval s biskupem Robertem. K tomu ho dovedlo jednak rozmezí let, v němž se jím diktované listiny objevují a které souhlasí s Robertovým působením v čele olomoucké diecéze, ale i několik dalších přesvědčivých faktorů.⁴⁴⁹ Z časového rámce Robertova episkopátu se vymyká pouze první listina diktovaná O5, vydaná zřejmě mezi lety 1198-1199 pro johanity. Robert je tu zmíněn ve svědečné řadě, měl by se skrývat pod označením „*Robertus capellanus*“, na což poukázal už vydavatel listiny G. Friedrich. Při neobvyklosti tohoto jména v českých zemích je pravděpodobnost shody opravdu vysoká. Protože vydavatelem je Přemysl Otakar I. a svědčí tu jeho úředníci, ukazuje se nám tím Robertův úzký kontakt s panovníkem ještě před jeho nástupem do Olomouce.⁴⁵⁰

O podobně přímé účasti na zlistinění královských a jiných dokumentů nemůže být v případě Guillauma de Beaumont řeč. Přestože za svého života vydal svým jménem bezpočet listin a při vydání jiných různou měrou asistoval, do diplomatického řemesla nezasahoval. To je samozřejmě dané i tím, že biskupské kanceláře byly v západní Evropě na nesrovnatelně pokročilejším stupni vývoje, oproti českým zemím, kde se zlistinování právních aktů prosadilo ve větší míře teprve ve 12. století. Neboli zjednodušeně řečeno, angerský biskup měl na tyto věci houf „svých lidí“. Nutno však podotknout, že i Robert byl vlastní notářskou aktivitou v řadě českých a moravských biskupů výjimečný.⁴⁵¹

V tradici udělování imunit kráček i Přemyslův bratr Vladislav Jindřich, který v již zmíněné listině z konce roku 1213 pro johanity udělil řádu podobné, ale ještě velkorysejší imunity (podobně jako velehradskému klášteru o několik let předtím).⁴⁵² Biskup Robert tu stojí v čele svědků a klasicky funguje jako duchovní garant – má

⁴⁴⁸ G. Friedrich se jím zabýval pro svá vydání CDB. J. Šebánek na toto téma napsal dvě studie: *Notář Otakar 5*, s. 222-290 a *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 3-39. Zde již přichází s myšlenkou, že touto osobou musel být biskup Robert.

⁴⁴⁹ O tom podrobněji v jeho studii *Kdo byl notář Otakar 5*, s. 3-39, zejm. 26-39.

⁴⁵⁰ Svědečná řada zní takto: „*Martinus castellanus, Zlauco camerarius, Ratibor iudex, Wogzlauius et alter Wogizlauius, Blego magnus, Budizlaus, Bohuzlaus Regnardi filius, Rapoto notarius, Robertus capellanus, Bogusca castellanus de Decin, Soberide filius Bezpremi, Busse filius Velissonis, Jura Mistigneui filius, Johannes Jarogneui filius.*“ CDB II., č. 6, s. 3-5.

⁴⁵¹ Nebyl sice jediným biskupem, který dříve působil v panovníkově kanceláři, ale lišil se tím, že této činnosti nezanechal ani jako biskup. Robert byl v rámci českých zemí všeobecně dost netypickým zjevem, už pro svoje vzdělání a i další literární aktivity. O tom přehledně např. KADLEC, *Literární činnost*, s. 69-80; podrobně v úvodní studii k edici jeho Výkladu Písňe písní PUMPROVÁ, *Robert Olomoucký*, s. 9-65.

⁴⁵² „*Omne ius, quod ego per fratrem meum Premisszl, regem Boemie, abbatie Welegradensi concessi, etiam eidem domui concedo.*“ CDB II., č. 109, s. 103. Lidé johanitů byli vyvázáni z povinností hostit zeměpanské úředníky, byly jim prominuty některé zemské platby a roboty. Téhož dne Vladislavovu listinu potvrdil Přemysl Otakar I. CDB II., č. 110, s. 104-106.

exkomunikovat všechny, kteří by uvedená ustanovení porušili. Moravský markrabě se vůbec zdál být církvi zřetelně nakloněn, o čemž vypovídají jeho mnohé skutky. Zmíněné velehradské privilegium, jehož byl vydavatelem, dnes ztracené, se stalo jakýmsi precedentem, který zůstal aktuální i po Vladislavově smrti - zůstalo vzorem nejen pro listinu pro johanity. Ve stejném duchu byly totiž od zeměpanských povinností osvobozeny i další církevní ústavy jako ve 20. letech nově založený oslavanský cisterciácký klášter či ve 30. letech premonstrátské Zábřdovice.⁴⁵³ Vše nasvědčuje tomu, že markrabě měl zvláště blízko právě k biskupu Robertovi, který se, soudě dle dochovaného diplomatického materiálu, v jeho přítomnosti nezdá pohyboval. Odvažují se tyto muže označit za jakýsi mocenský „moravský tandem“. Za jeden z nejzásadnějších dokladů jejich spolupráce považují společné založení velehradského kláštera,⁴⁵⁴ k němuž došlo poměrně záhy po Robertově příchodu do Olomouce (biskup požádal o inkorporaci nového kláštera k cisterciáckému řádu na generální kapitule v Cîteaux již roku 1204).⁴⁵⁵ Ve své podstatě je tento akt mimořádný – jde o jedinou společnou fundaci kláštera zeměpánem a biskupem v českých zemích.

Další Vladislavův specifický vklad olomoucké církvi (konkrétně olomouckému biskupskému kostelu) vyzvedává Granum, když informuje o tom, že markrabě daroval katedrále drahocenný kříž o váze dvanácti hřiven zlata zdobený drahými kameny a k tomu jednu vesnici.⁴⁵⁶ I to naznačuje dobré vztahy, který mezi sebou oba muži udržovali, z čehož plynuly pozitivní důsledky pro církev v zemi (jejich ovocem byly zejména zmíněné imunity).

Robert se měl s oběma přemyslovskými bratry rovněž účastnit soudobé vysoké politiky, když se v roce 1213 spolu s nimi a domácími předáky vydal do Řezna. Konal se zde říšský sněm, na němž se přemyslovský dvojlístek (a s ním i

⁴⁵³ CDB II., č. 272, s. 266-267 – vydavatelem byl Přemysl Otakar I.; CDB III.1, č. 107, s. 129-133 – vydavatelem byl moravský markrabě Přemysl.

⁴⁵⁴ O jejich společném díle hovoří Granum: „*Denique idem marchio una cum providencia Roberti episcopi monasterium in Welegrad de loco primo funditus submoventes in alio loco opere mirifico decorantes construxerunt.*“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 39. Další doklady nalezneme i v diplomatickém materiálu: CDB II., č. 321, s. 319-323.

⁴⁵⁵ „*Petitio domini Olomocensi episcopi de abbatia construenda, committitur abbatibus de Evra et de Pomo qui si viderint quod sufficienter constructae sint officinae et omnia iam parata ad conventum recipiendam, liceat abbati Placensi mittere conventum.*“ J. CANIVEZ (ed.), *Statuta I.*, s. 305, č. 44.

⁴⁵⁶ „*Wladislaus marchio Moravie...contulit ecclesie Olomucensi crucem auream duodecim marcarum auri in se continentem, kapidibus preciosissimis et gemmis diversis intexam cum pede argenteo in opus pulcherrimum deducto(...). Hic eiam villam Miedwieczy ecclesie Olomucensi perpetuo possidendam contulit eamque adinstar aliorum bonorum ecclesie libertavit.*“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 39. Velmi podobný text obsahuje Fragmentum, srov. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 200.

Robert) poprvé setkal s novým římským králem Fridrichem II. Jednalo se tedy o událost prvořadého významu.⁴⁵⁷ To poukazuje i na jeho nemalé ambice a angažovanost v politickém dění. Robertovy úzké styky s vládnoucím rodem vycházely také z reálií českých zemí, tolik odlišných od francouzského království. Zatímco Kapetovci vládli území tvořenému desítkami biskupství a měli tak k dispozici celou garnituru prelátů, Robert byl jedním z pouhých dvou domácích biskupů, čímž bylo jeho spojení pro světské vládce tím důležitější a klíčové. Soudím, že hlavní rozdíl tkvěl právě zde. Naproti tomu co do geografické vzdálenosti se Olomouc od ústředí panovnické moci nachází vcelku srovnatelně jako Angers od Île de France. Vzdušnou čarou je to z Olomouce od Prahy zhruba 210 km, zatímco Angers je od jádra Paříže vzdálené nějakých 270 km. Důležité také je, že dostupnost Angers byla již ve středověku usnadněna přítomností říčních toků a absencí zásadnějších přírodních překážek, jež by je od východu oddělovaly, jako třeba pás pohoří.

Jakýsi náznak možného Robertova střetu se zeměpánem lze snad spatřovat v událostech z počátku 13. století, tedy v době, kdy spravoval Olomoucko ještě Přemysl Otakar I. Roku 1204 zachvátil olomouckou katedrálu požár, který kromě ní poničil zřejmě také knížecí hrad stojící v jejím těsném sousedství. Pravděpodobně z tohoto důvodu došlo na hradě ke stavebním pracím, jejichž následkem bylo vybudování zdi, která údajně bránila členům kapituly v přístupu do chrámu. Dozvídáme se o tom z listu papeže, v němž Inocenc III. reaguje na stížnosti biskupa Roberta a pověřuje několik jiných prelátů, aby záležitost prošetřili.⁴⁵⁸ Odtud víme, že biskup dokonce papeže žádal o povolení přeložit svoje sídlo ke kostelu sv. Petra, kde až do časů Jindřicha Zdíka dříve existovalo. Nabízí se myšlenka, zda to z Robertovy strany neměl být jakýsi manévr. Snad se chtěl přestěhováním pouze vyhnout starostem s rekonstrukcí svatováclavské katedrály. Možná ovšem také uvažovat o tom, že mu vadila těsná blízkost světských orgánů, které mu doslova „dýchaly na záda“ a rád by měl větší manévrovací prostor.

Přestože po vymření olomouckých knížat na samém počátku 13. století zeměpán v Olomouci po nějakou dobu trvale nesídlil, nelze říci, že by prostor olomouckého hradu nabyl od té doby navýsost církevního charakteru. Namísto

⁴⁵⁷ WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 152. Biskupovu účast prozrazuje králova listina pro premonstrátský klášter v Chotěšově vydaná v Praze za přítomnosti olomouckého biskupa, o němž se tu praví, se zde zastavil cestou na sněm do Řezna. CDB II., č. 386, s. 433-435.

⁴⁵⁸ CDB II., č. 66, s. 61-62.

zeměpána nyní nastoupily úřady provincionální správy, a to poměrně rozvinuté.⁴⁵⁹ Tyto zemské úředníky reprezentovali vilik, sudí, kastelán a komorník.⁴⁶⁰ Sudí měl předsedat zemskému soudu a řešit případy privilegovaných, zatímco vilik spory poddaných, kastelán (purkrabí) spravoval zeměpanské hrady a komorník příjmy.⁴⁶¹ Nově se pak v polovině 20. let v pramenech objevuje úřad královského prokurátora.⁴⁶² L. Jan však poukázal na to, že tytéž osoby označené jako prokurátor mají jinde titul vilika, čili že jejich úřad nebyl nijak výjimečný a není třeba na tomto základě vyvozovat teorie o snaze krále ovládat moravské záležitosti pomocí zvláštních pověřenců.⁴⁶³ Na Moravě tedy, zdá se, nefungovalo nic podobného královským baillis, kteří se od počátku 30. let 13. století začali objevovat v Anjou. Zeměpán měl namísto původního knížecího hradu mít své nové sídlo v objektu nazývaném v pramenech „Hrádek“ či „Nový hrádek“.⁴⁶⁴ Jeho přesný účel a hlavně lokalizaci ovšem doprovázejí četné nejasnosti, v každém případě se ale musel nacházet ve větší vzdálenosti od biskupství, než tomu bylo v případě původního přemyslovského hradu.⁴⁶⁵

Po úvodním nepodařeném pokusu o zpětnou translaci se Robert rozhodl při kostele sv. Petra založit ženský klášter řehole sv. Augustina. Nemáme sice přímý explicitní doklad, že klášter založil biskup, avšak vzhledem k tomu, že vznikl na biskupských pozemcích, se možnost jiného zakladatele nenabízí. Robert si také jako fundátor osoboval právo dosazovat ke sv. Petru kněze.⁴⁶⁶ I z dalších dokladů v pozdějších dobách vyplývá, že klášter byl samostatnou institucí, až do 14. století se

⁴⁵⁹ BISTRICKÝ, *Na okraji glos*, s. 111.

⁴⁶⁰ O těchto úřednících nás zpravují Statuta Konráda Oty, jež byla roku 1222 vydána pro znojenskou provincii (ve svědečně řadě stojí hned za Přemyslovými syny biskup Robert). CDB II., č. 234, s. 222-225.

⁴⁶¹ WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 210-211.

⁴⁶² Královský prokurátor Dětrich se objevuje v listině louckého opata z června 1225 o směně majetku kláštera coby jeden z dvou urozených mužů zastávajících roli označenou jako „estimator“: „*Dati sunt nobis estimatores fideles viri, nobilis scilicet vir Leo, Woyzlaus Howoritsch, Theodoricus procurator domini regis in Znoym*“. CDB II., č. 271, s. 264-266. Figuruje i v následující královské potvrzovací listině čteme opět: „*Theodorici procuratoris nostri*“ (CDB II., č. 272, s. 266-267) a v listině papežského legáta (CDB II., č. 273, s. 268-269). Nutno poznamenat, že události se zúčastnil také biskup Robert, jehož jméno se rovněž objevuje ve všech třech dokumentech.

⁴⁶³ Tyto osoby lze v jejich úřadech sledovat i ve 30. letech 13. století. Přídomek „*regis*“ vyjadřoval skutečnost, že tito úředníci dohlíželi na majetek, jenž podléhal králi. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 45.

⁴⁶⁴ Poprvé je jmenován v listině biskupa Roberta z roku 1213 klášteru sv. Petra jako „*Nowy gradek*“. Dále pak, už bez přívlastku, také např. CDB III.1, č. 29, s. 27-28: „*castrum gradecense*“ či CDB III.2, č. 214, s. 280-283: „*Gradech*“.

⁴⁶⁵ Debatu nejnověji shrnul J. BISTRICKÝ, *Malé dějiny Olomouce*, s. 102, pozn. 51.

⁴⁶⁶ „*Jus autem patronatus debet spectare ad episcopum Olomucensem, quia in eius fundo domus illa est constituta.*“ CDB II., č. 106, s. 100-101.

nepojil k žádnému stávajícímu řádu a podléhal pouze olomouckému biskupovi jakožto zakladateli.⁴⁶⁷ Pro Roberta snad měl klášter být, vedle zbožného založení, i jakousi jeho „prodlouženou rukou“, instalovanou k bývalému biskupskému sídlu.⁴⁶⁸

Právě na osudech olomouckého kláštera u sv. Petra lze dobře sledovat poměr vládnoucího rodu k Robertovi. Klášter, na němž biskupovi nepochybně velmi záleželo, neboť byl jeho jedinou samostatnou fundací, se záhy ocitl v ohnisku pozornosti panovnického rodu. Již od svého počátku byl totiž zahrnován privilegii a imunitami. To je pozoruhodné zejména vzhledem k tomu, o jak relativně nevýznamnou církevní instituci se jednalo. Doba vzniku kláštera není jasná, z kontextu vyplývá, že to muselo být někdy mezi roky 1207-1213. Snad někdy brzy po jeho založení vznikla nedatovaná imunitní listina Přemysla Otakara I. a jeho manželky Konstancie svatopetrským sestram.⁴⁶⁹ Řeholnice od panovnického páru dostaly pozemky původně náležející olomouckému hradu, jež byly osvobozeny od zeměpanských povinností.⁴⁷⁰ Důležité je, že podle Šebánkových výzkumů listinu koncipoval i vlastnoručně psal Robert, jeho podíl na této donaci je tedy více než jasný.⁴⁷¹ Klášteru dále v roce 1213 přilepšil sám biskup darováním různých pozemků a také desátků ze vsi Klopotovice. Tyto desátky koupil pro řečené řeholnice se svolením českého krále (Přemysla) Otakara a za souhlasu markraběte moravského Vladislava (Jindřicha).⁴⁷² Biskup dále oznámil, že díky jejich dobré vůli je obec oproštěná od všeobecného platu z půdy, násilných zásahů beneficiářů z řad světských

⁴⁶⁷ Svědčí o tom i listiny z první poloviny 14. století. V první se řeholnice o biskupovi vyjadřují takto: „*reverendi patris domini nostri Theodorici Olomucensis episcopi sub cuius obedientia vivimus*“. CDM V., č. 124, s. 129-130. V roce 1340 pak markrabě Karel o klášteru hovoří takto: „*ipsum monasterium et bona eius ad mensam episcopalem Olomucensem pertinent*“. CDM VII., č. 274, s. 198.

⁴⁶⁸ O souvislosti mezi vznikem nového kláštera a původním neuskutečněným přesídlením kapituly ke sv. Petru hovoří také např. MEDEK, *Osudy moravské církve*, s. 82 nebo RICHTER, *Raněstředověká Olomouc*, s. 105.

⁴⁶⁹ CDB II., č. 60, s. 56-57. Diktát a rukopis O5. G. Friedrich ji řadí již do let 1206-1207, což vzhledem k výše uvedenému není pravděpodobné. Podle J. Šebánka měla listina pocházet až ze 20. let. ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 7.

⁴⁷⁰ Návdavkem obdržely dokonce také řezníka, aby mohly pohostit případné klášterní hosty: „*Devotis virginibus circa sancti Petri ecclesiam in Olomuch Christo famulantibus tres terras ad Tynech spectantes in villa Bukowan dicta et quasdam ad Olomucense castrum pertinentes iure possidendas hereditario in perpetuum contulimus, addentes eis insuper carnificem unum in civitate Olomuch in subsidium hospitem ad ipsas advenientium. Pauperes vero earum a reedificatione castrorum et ab omnibus tributorum seu vectigalium ceterorumque huiusmodi exactionibus liberali munificencia absolvimus*.“ CDB II., č. 60, s. 56-57.

⁴⁷¹ ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 5, 7-8.

⁴⁷² „*Indulsumus etiam eis decima nostras in villa Klopohowich, quam dominus Stephanus, prepositus Olomucensis emit per manum nostram eidem dominabus pro LXX marcis de licentia domini incliti regis bohemie Otthacari et de consensu illustris marchionis Morauie Wladizslai*.“ CDB II., č. 106, s. 100-101.

velmožů, vstupu úředníků na pozemky a vůbec od všech zlovolných akcí.⁴⁷³ Taková přízeň je o to pozoruhodnější, že udělování imunit bylo v té době ještě poměrně exkluzivní záležitostí a jejich příjemci bývaly přední církevní ústavy, zpravidla zeměpanského založení.⁴⁷⁴

V letech 1223 a 1225 pak následovaly ještě další imunity jak od Přemysla s Konstancí, tak i jejich syna Vladislava, po smrti Vladislava Jindřicha roku 1222 nového moravského markraběte.⁴⁷⁵ Stejně jako ty předchozí, také tyto dvě další listiny pro svatopetrský klášter měl zkoncipovat i sepsat biskup Robert.⁴⁷⁶ Ani v pozdějších letech tomu nebylo jinak, biskup zřejmě diktoval i zlistinění daru královny Konstancie a jejího mladšího syna Přemysla klášteru z roku 1233.⁴⁷⁷ Zde se nám tedy v konkrétním světle ukazuje, jak biskup dokázal v praxi navazovat onu „spolupráci“ s přemyslovským rodem a využít ji tak, aby z ní těžily moravské církevní instituce. Klášterů těšících se z darů Přemyslovců bylo v olomoucké diecézi víc a je nápadné, že zvláště honorovány byly ty, jež byly blízké biskupu Robertovi (tudíž hlavně cisterciácké kláštery).⁴⁷⁸

Důležitou kapitolou Robertova poměru k panovníkovi, v rámci historiografie hojně připomínanou, je také jeho chování během zápasu pražského biskupa Ondřeje za církevní svobody.⁴⁷⁹ Přestože se oba biskupové zúčastnili IV. Lateránského koncilu, Robert se vrátil domů se zcela jiným naladěním a programem než jeho pražský kolega. Zatímco Ondřej krále označil za viníka neutěšeného stavu církve v českých zemích, značně pokulhávajícího za ideály proklamovanými na koncilu, Robertovo vystupování se v porovnání s dobou před koncilem viditelně nezměnilo. Jeho chování k panovníkovi, i s ohledem na dlouholeté služby v jeho zájmu, bylo po všech stránkách diplomatictější (zde ovšem stojí za to poznamenat, že rovněž Ondřej působil před svým povýšením do biskupského úřadu v královských službách, byl

⁴⁷³ „*Per quorum etiam benivolentie affluentis largitatem et gratiam ipsa eadem villa facta est libera a communi tributo terre et ab omni violentia beneficorum, ab introitu camerariorum et insultu indebito eorum et gravamine illicito exigendo quorumlibet malefactorum.*“ Tamtéž.

⁴⁷⁴ Vedle olomouckého biskupství získala předtím imunity pouze významná (především knížecí) založení jako klášter v Hradisku (1160): CDB I., č. 208, s. 194-197; klášter v Kladrubech (1177): CDB I., č. 279, s. 244-246; vyšehradská kapitula (1187): CDB I., č. 317, s. 288-290 a klášter v Teplé (1197): CDB I., č. 358, s. 325-327.

⁴⁷⁵ CDB II., č. 245, s. 236-237 ; č. 269, s. 262-263.

⁴⁷⁶ ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 5.

⁴⁷⁷ CDB III.1, č. 29, s. 27-28. ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 14.

⁴⁷⁸ O tom blíže SVOBODOVÁ, *Olomoucký biskup Robert* (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

⁴⁷⁹ Nejsouhrnnější přehled průběhu a okolností celého sporu podává NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 449-530, nověji ŽEMLIČKA, *Spor Přemysla Otakara I.*, s. 704-730.

Přemyslovým kancléřem). Na rozdíl od Ondřeje se ovšem olomoucký biskup neuchýlil k otevřenému odporu, zůstal na králově straně a ve výsledku se ukázalo, že tím pro církve ve své diecézi také mnohé získal. Zato se dostal do konfliktu s papežem, neboť měl údajně ignorovat interdik, uvalený na pražskou diecézi Ondřejem, a byl několikrát ostře vyzván k poslušnosti.⁴⁸⁰ Ve svém úřadě nakonec zůstal a vzhledem k absenci dalších zpráv se zdá, že jeho pozice zůstala neotřesená. Předpokládám, že se tak stalo i díky podpoře Přemysla Otakara I., jenž se za svého věrného biskupa postavil.

Zpráva o možném konfliktu mezi králem a Robertem se objevuje pouze ve sporu, který Robert vedl s děkanem olomoucké kapituly Sifridem. Biskup si tehdy stěžoval na děkana papeži, že na něj měl kráľi prozradit jakési tajemství a štvát ho proti němu. Nato Sifrid před papežskou kurií reagoval tvrzením, že jednal právě opačně – rozezleného panovníka se snažil uklidnit.⁴⁸¹ Můžeme jen litovat, že nemáme žádný klíč k tomu vypátrat, o co se jednalo. Čím mohl biskup Robert prechlivého krále pohněvat? Nutno pouze poznamenat, že Sifridovi v žilách rovněž kolovala přemyslovská krev, byl synem posledního olomouckého knížete Břetislava.⁴⁸² Snad právě odtud plynula jeho určitá zpupnost, s níž se pustil s biskupem do křížku a možná i jistá žárlivost na jeho dobré postavení u krále, které se tímto mohl snažit zhatit... To jsou ovšem pouhé spekulace. Skutečností je, že až na tuto výjimku nedokážeme z dochovaných pramenů vyčíst nějaké známky dlouhodobějšího pokažení dobrých vztahů mezi biskupem a králem či dalšími příslušníky vládnoucího rodu (jakkoliv v průběhu dlouhých let Robertova života toto mohlo někdy nastat a na vině může být jen mezerovitost pramenné základny).

I za Přemyslova nástupce, jeho syna Václava I. pokračuje v prakticky nezměněné podobě nastolený trend panovnického udělování různých privilegií církevním institucím olomoucké diecéze, či potvrzování svobod a darů darovaných již Václavovými předchůdci, při kterých biskup Robert asistuje a svědčí.⁴⁸³ Z toho,

⁴⁸⁰ CDB II., č. 141, s. 131-132; č. 157, s. 147; č. 158, s. 148-149; č. 159, s. 149-150. Interdik ale odmítaly respektovat také exemptní církevní řády, jako byli cisterciáci, premonstráti a johanité, na něž rovněž dopadl papežův hněv: CDB II., č. 157, s. 147; č. 158, s. 148-149; č. 180, s. 166-167.

⁴⁸¹ „*Magister S. Olomucensis canonicus (...) illustri regi Boemie contra ipsum et ecclesiam eandem adhesit et ei secretis revelatis ipsius, illum iniquis contra eum suggestionibus graviter concitavit*“ (...) *Adiecit quoque idem magister, quod regem Boemie contra eum nullatenus concitaret, sed mitigaret potius concitatum.*“ CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁴⁸² O Sifridovi a celém sporu přehledně WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 193-203.

⁴⁸³ Robertův diktát se však mezi nimi objevuje jen jeden, a to v případě listiny Václava I. z roku 1232 potvrzující čtyři roky staré privilegium jeho otce Velehradu. CDB III.1, č. 15, s. 14-15. ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 9. Šebánek však kromě toho uvažuje o dalších dvou Václavových listinách,

co je nám dostupné, se nezdá, že by výměnou na trůně vztah biskupa k novému králi doznal zřetelné změny.

Podobně blízký se jeví Robertův poměr k novému markraběti. Po brzké smrti nástupce Vladislava Jindřicha, Vladislava (II.) v únoru 1227⁴⁸⁴ připadla tato hodnost nejmladšímu synu Přemysla Otakara I. Přemyslovi, narozenému roku 1209. Opět se tu nabízí zajímavá paralela s vývojem v Angers, kde přesně v této době také došlo k výměně v úřadu: roku 1226 po pouhém čtyřletém působení v hodnosti senešala zemřel Amaury de Craon a v lednu 1227 složila lenní slib francouzskému králi jeho vdova Jeanne. Pro Moravu ovšem tyto události krok k přímějšímu panovnickému dohledu neznamenal, alespoň zpočátku. O působení markraběte Přemysla a postavení Moravy toho až do roku 1232 mnoho nevíme, markrabě se začal samostatně politicky projevovat až počínaje tímto obdobím (alespoň na základě dochovaných pramenů). Toho času byl Robert olomouckým biskupem již 30 let, tedy déle, než byl Přemysl vůbec na světě, takže co do věku a zkušeností se jednalo o značně nesouměrnou dvojici. Avšak i s mladým Přemyslem biskup navázal stejně plodnou spolupráci jako s jeho předchůdci. Dost možná využil právě jeho mládí a nezkušenosti, aby ho lépe získal pro své plány... Robert totiž vlastnoručně sepsal či nadiktoval množství Přemyslových listin, zbožných darování pro moravské kláštery, a to zejména imunit po vzoru velehradského privilegia, včetně jedné důležité listiny pro olomoucké biskupství z roku 1234, u které je nutné se pozastavit.⁴⁸⁵

V ní markrabě Přemysl na Robertovu žádost a v jeho přítomnosti potvrdil Velké imunitní privilegium Přemysla Otakara I. z roku 1207, potažmo i první imunitní listinu Vladislava II. z dob Jindřicha Zdíka, a rozšířil tyto imunity i na všechny majetky, které by olomoucké biskupství a kostel měly v budoucnu získat. Markrabě projevil značnou benevolenci jak vůči poddaným biskupství, tak i kapituly a lze říci, že celý charakter listiny vyznívá nebývale velkoryse.⁴⁸⁶ Je nicméně důležité si povšimnout, že se tu zřetelně rozlišuje mezi majetkem biskupství a

dnes ztracených, jejichž obsah se částečně dochoval v pozdějších zlistiněních, a jež měl též diktovat O5. Tamtéž, s. 18.

⁴⁸⁴ Olomoucké nekrologium ji řadí k 18. únoru: DUDÍK (ed.), *Über Nekrologe*, s. 527.

⁴⁸⁵ Jejich seznam viz ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 5 a 9-10 a také BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 35-36.

⁴⁸⁶ Například: „*Ut autem liberalitas nostra clareat profusius, etiam quedam beneficia libertatis, sancte ecclesie Olomucensi profutura, superaddidimus...*“ „*Ut autem ex nostre devotionis affectu, quem erga deum habemus, letetur semper nostra sancta Olomucensis ecclesia et ampliori beneficiorum honore gaudeat se esse excelsam, ex nostra mera liberalitate hanc eidem gratiam conferimus...*“ CDB III.1, č. 89, s. 100-104.

kapituly a osobním majetkem biskupa či jednotlivých kanovníků, na něž se uvedené svobody nevztahují.⁴⁸⁷ Zásadním výdobytkem, který olomoucké diecézi privilegium přineslo, bylo osvobození všech jejích duchovních od jurisdikce světských soudů. Od nynějška měli podléhat pouze rozsudku biskupa či „jiných prelátů olomouckého kostela“.⁴⁸⁸

Zdá se, že postavení markraběte Přemysla v rámci Moravy bylo v této době srovnatelné s vládou Vladislava Jindřicha. Markrabě mohl působit do značné míry samostatně, a proto byl pro biskupa důležitým partnerem.⁴⁸⁹ Pro jejich vzájemný poměr je významné také to, že Přemysl se svou matkou Konstancí navíc v polovině 30. let založil cisterciácký klášter Porta Coeli u Tišnova.⁴⁹⁰ Takový podnik mu nemohl cisterciák Robert než srdečně schválit, přestože na samotném založení se zřejmě sám již tolik nepodílel, jako to bylo v případě předchozích dvou moravských cisterciáckých fundací – Velehradu a Oslavan.⁴⁹¹ Důvod vidím zejména v biskupově pokročilém věku.

V markraběti Přemyslovi tak Robert našel důstojného nástupce Vladislava Jindřicha, jenž mu nijak nezabraňoval v jeho díle – v pozvolném zlepšování postavení církve na Moravě. Naopak mu v něm napomáhal prostřednictvím osvobozování od zemských povinností a hmotnými dary jednotlivým duchovenským vrchnostem.⁴⁹² V tom můžeme spatřovat hlavní biskupův program, podstatně se lišící od někdejších úporných snah Ondřejových, který proti světským nešvarům poněkud bezhlavě útočil. Mladý markrabě však Robertovi nadělal i několik vrásek. Vážně totiž ohrozil klid v zemi svým pletichařením proti Václavu I., když mu vypověděl poslušnost a přidal se k jeho nepříteli rakouskému vévodovi Fridrichovi II. Bojovnému., jenž obsadil jihomoravský hrad Bítov. To v roce 1233 vyústilo ve vojenský vpád českého krále na Moravu. Jeho vojska dobyla Brno a zpusťovala i další oblasti, což se nemile dotklo také církevního majetku. O tom svědčí pozdější královy

⁴⁸⁷ „*Si vero episcopus vel aliqui ex canonicis emunt in usus proprios, respondeant principi secundum ius terre.*“ Tamtéž.

⁴⁸⁸ „*Ex presbyteris, canonicis vel clericis ad iudicium commune fuerit evocatus per iudicem vel beneficorum nostrorum nuncios ex parte castris (...) non iudicandus, sed tantum videndus; sed omne iudicium secundum statuta canonum devolvatur ad episcopum vel prelatos Olomucensis ecclesie.*“ CDB III.1, č. 89, s. 100-104.

⁴⁸⁹ BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 35.

⁴⁹⁰ Jeho podíl na této fundaci shrnuje BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 37.

⁴⁹¹ O inkorporaci nového založení k cisterciáckému řádu např. již v Cîteaux nežádal Robert, ale (v zastoupení) markrabě Přemysl, narozdíl od Velehradu a Oslavan. Srov. CANIVEZ (ed.), *Statuta I.*, s. 305, č. 44 (Velehrad); *Statuta II.*, č. 30, s. 61 (Oslavany); *Statuta II.*, s. 130, č. 21 (Tišnov).

⁴⁹² Velkou aktivitu markraběte v tomto směru konstatuje také BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 38-39.

listiny pro německé rytíře a velehradský klášter, jimiž jim dává náhradu za utrpěné škody.⁴⁹³ Ani olomoucká diecéze tedy podobně jako angerská nebyla ušetřena vojenského drancování, v tomto případě se však jednalo spíše o jednorázové akce. Anjou zakusilo v průběhu 40 let episkopátu Guillaumea de Beaumont bezpochyby mnohem více.

Role biskupa v tomto konfliktu není známa, ale dá se předpokládat, že viděl krátkozrakost Přemyslova jednání a jeho akce nepodporoval. Po několik let trvajícím smíru ovšem roku 1237 následovaly další Přemyslovy úklady proti bratrovi, jež vyústily v izolaci markraběte, kdy ho opustili skoro všichni moravští páni. Zdá se, že ani tentokrát se konflikt mezi bratry neobešel bez bojů na moravském území.⁴⁹⁴ Markrabě byl následně zčásti odstaven od moci - zůstalo mu pouze Olomoucko s Opavskem, zbytek podlehl přímé královské kontrole.⁴⁹⁵ Jaká byla reakce staříčského biskupa na tyto události, jež nepříjemně rozčeřily poslední léta jeho episkopátu? Pokusil se snad přispět ke smíru mezi bratry tím, že se jej snažil zprostředkovat? Nevíme. Tyto události však byly v každém případě labutí písni obou hlavních moravských představitelů. Přemysl podle dostupných údajů zemřel už 16. října 1239, Robert ho přežil přesně o rok a den.⁴⁹⁶

⁴⁹³ CDB III.1, č. 54, s. 54-55; č. 129, s. 162-164. O těchto událostech blíže NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 649-653.

⁴⁹⁴ Vyplývá to z další královny rekompensace, tentokrát pro brněnský kostel sv. Petra (je ovšem také možné, že zmiňované škody způsobené královými vojsky se vztahovaly ještě k vojenským akcím z roku 1233): CDB II., č. 165, s. 205-207.

⁴⁹⁵ BÁRTA, *Itinerář moravského markraběte*, s. 43-44.

⁴⁹⁶ Olomoucké nekrologium mimo jiné připomíná Přemyslův dar olomouckému kostelu v podobě prstu sv. Mikuláše a ostatků sv. Korduly. DUDÍK (ed.), *Über Nekrologe*, s. 570-571.

i) Shrnutí

Z uvedeného srovnání vyplývá, že Guillaume de Beaumont i Robert byli biskupy, kteří se dokázali bez větších potíží vypořádat se zrovna aktuálním *statem quo* a přizpůsobit se danému politickému uspořádání. To bylo proměnlivé zvláště v Anjou, jež se v průběhu tohoto období stalo součástí zcela jiné říše. Avšak i Morava podstoupila mocenský přesun, kdy stanula cele v rukách moravského markraběte za postupného opuštění někdejšího systému tří moravských vládnoucích větví se sídly v Olomouci, Brně a Znojmě. Do obou diecézí zasáhly také vnitropolitické mocenské konflikty, které se církve nemile dotkly především v jejích hmotných záležitostech. V Anjou se musel biskup vyrovnávat s vleklými boji, které se v jeho diecézi odehrávaly zvláště ve 20. letech. Moravu zase postihlo několik vojenských tažení 30. let. Je nicméně příznačné, že panovník či zeměpán se snažili utrpěné škody oběma biskupům nahradit. To ukazuje, že nároky církve nebylo možné ignorovat, světská moc na ně již musela brát ohled.

Ke změnám v tomto čtyřicetiletém období docházelo také z hlediska zemské správy, která však tvoří jen jakýsi rámec naší studie, proto jsme se nepustili do hlubší analýzy. Pro oba biskupy platí, že i přes dobré vztahy k zeměpánům se jejich episkopát neodehrával v klidných dobách, ale oba museli čelit různým problémům z toho vyplývajícím. V obou případech můžeme konstatovat, že se s nimi vypořádali obratně a dokázali v dané situaci vyzískat pro církve co nejvíc.

4) Biskup a jeho chrám

a) *Guillaume de Beaumont a katedrála sv. Mořice v Angers*

Guillaume de Beaumont proslul v dějinách města Angers jako biskup s velkými zásluhami o katedrální chrám, jenž představoval nejvlastnější jádro angerské diecéze. V jedné ze svých listin Guillaume sám velmi vřele vyjádřil svůj vztah ke „své“ církvi od Boha mu svěřené, již přirovnal k části svého těla.⁴⁹⁷ Z toho vcelku přirozeně vyplývá, že jednou z věcí, které si horlivý biskup předsevzal, bylo také pokračovat se stavbou katedrály, jejíž počátky se datují už do 11. století – do doby následující po roce 1072, kdy původní budova vyhořela. Již v první polovině 12. století stála hlavní loď, k níž Raoul de Beaumont následně přistavěl část transeptu. Synovec na Raoulovo dílo navázal a započal výstavbu severního dílu transeptu;⁴⁹⁸ na tento účel věnoval značné množství financí.

Z roku 1209 pochází klíčové ustanovení, jež výstavbu katedrály a její financování na dalších 10 let upravuje. Biskup při něm čerpal jak ze svých osobních příjmů (30 liber ročně), tak příjmů své kapituly (dalších 50 liber), které byly původně určeny na pohoštění kanovníků při pěti konkrétních svátcích, což dohromady dělalo 80 liber ročně, to znamená 800 liber za celé období deseti let. Na stavbu katedrály putovaly také peníze vybrané jako sankce za určité delikty, jak bylo ustanoveno na několika místních synodách.⁴⁹⁹

V stavebních pracích se pokračovalo i nadále, a sice až do počátku 30. let, kdy nashromážděný materiál padl za oběť konfiskaci krále Ludvíka IX., který jej potřeboval na opevnění města Angers. Při výstavbě hradeb byly navíc zbořeny dva kostely a některé domy duchovních. Biskup nelenil a neváhal krále a jeho matku požádat o náhradu, a to ve výši 1300 liber či více.⁵⁰⁰ Jeho přání bylo vyslyšeno jen

⁴⁹⁷ *“Ecclesiam Andegavensem cui nos Deus per suam gratiam desponsavit tanquam partem corporis nostri semper tenera dilexerimus caritate“*. Archives départementales, Angers. G 378, f. 66. To odpovídá staré tradici, která přirovnávala vztah biskupa k svěřené diecézi k mystickému sňatku. GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 105-106.

⁴⁹⁸ FARCY, *Monographie de la cathédrale* 3, s. 25-26.

⁴⁹⁹ Biskupovo ustanovení z roku 1209 se v opise dostalo do rukopisu uloženého v knihovně v severofrancouzském Amiens: Amiens, Bibliothèque municipale (dále jen BM), f. XIV.

⁵⁰⁰ *„Dominus noster Ludovicus, illustris rex Francorum, propter defensionem et clausuram Andegavis, fecisset dirui duas ecclesias ad nos pertinentes et quasdam domos capellanorum et clericorum nostrorum nec non et quorundam laicorum in quibus census annuos habebamus. Et nos propter hec et propter lapides et multam aliam materiam ad opus fabricae nostre ecclesie preparatam, quam ministri domini regis ad refectorem murorum civitatis Andegavis ceperant, supplicaremus dicto domino regi nostro et Karissime domine nostre B. illustri regine Francorum, matris ipsius,*

částečně, od královské rodiny obdržel sumu dvoutřetinovou, 900 liber, s nimiž se pro „*úctu a lásku*“ ke králi a jeho matce spokojil.⁵⁰¹ Po tomto nepříjemném intermezzu se práce opět rozběhly, a tak mohl Guillaume ještě za svého života vidět dokončení transeptu a chóru. Nakolik důležitý byl pro něj úkol, jež si předsevzal, ukazuje fakt, že když se výstavba katedrály měla dotknout samotného biskupského paláce, biskup neváhal dotčenou část dokonce zbořit, aby mohl být dostavěn jižní transept.⁵⁰²

Za Guillaumova dlouhého episkopátu došlo nejen k pracem zednickým, ale také uměleckým. Významné bylo zhotovení kvalitních vitráží, z nichž některé se dochovaly dodnes a jsou cenným svěděctvím nejen tehdejšího umění, ale i biskupovy spirituality. Mezi ně patří vitráže se sv. Thomasem Becketem a sv. Julianem, patronem Le Mans, na nichž figuruje znak rodiny de Beaumont. Volba světce-biskupa, jenž hájil církevní svobody a nezávislost na světské moci, se zdá více než výmluvná. Úcta k němu byla ostatně na území někdejších plantagenetských držav rozšířená. Také k druhé osobnosti mohl mít biskup Guillaume úzký vztah. Anjouský historik 19. století Célestin Port ve svém encyklopedickém díle *Dictionnaire historique* uvádí, že Guillaume byl před svým zvolením angerským biskupem členem kapituly při katedrále sv. Juliana v Le Mans.⁵⁰³ Bohužel se mi nepodařilo tuto informaci ověřit, protože Port nepřipojil svůj zdroj. I kdyby však šlo o omyl (což se mi jeví pravděpodobnější), državy Beaumontů se rozkládaly z velké části právě v Maine, odkud rod vzešel, takže ani zobrazení sv. Juliana v angerské katedrále nijak nepřekvapí. A do třetice, Guillaume de Beaumont byl bezpochyby objednavatelem i další vitráže představující Pannu Marii s dítětem, jíž se klaní dva biskupové. Zde by se mělo jednat o Guillauma s jeho strýcem Raoulem.⁵⁰⁴

quatinus super tantis damnis, que estimabamus ad valorem mille trecentarum librarum et amplius nobis et ecclesie nostre satisfacere dignarentur“. Bibliothèque nationale (dále BN) Paris, č. 2730.

⁵⁰¹ „*Ipsi tandem, ad emendationem predictorum, noningintas libras obtulerunt. Licet autem summa ista longe insufficientis esset ad predicta dampna congrue restauranda, nos tamen ob reverentiam et amorem predicti domini regis et domine regine matris ipsius voluntati ipsorum acquievimus humiliter et benigne*“. Tamtéž.

⁵⁰² V biskupově listině z podzimu 1236 se o tom píše: „*Noveritis nos cum consensu Capituli Andegaven. dedisse et concessisse ad opus fabricae Andeg Ecclesiae tantum de herbergamento episcopatus quod in eodem herbergamento possit compleri membrum Ecclesiae quod protenditur versus dictum herbergamentum in eadem longitudine et latitudine et quantitate, quanta est aliud membrum quod protenditur versus dormitorium, ita tamen quod fabrica Ecclesiae tenebitur facere nobis scalam et introitum Sufficientem ad palatium nostrum, et retinere et fulcire domos quae in herbergamento nostro salvo opere praedictae Ecclesiae, Sine diruptione poterunt remanere, et quae salvo opere retineri poterunt commode et fulciri*“. BNF Paris, č. 2804. O této události viz také FARCY – PINIER, *Le palais épiscopal*, s. 64-65.

⁵⁰³ PORT, *Dictionnaire historique*, s. 290.

⁵⁰⁴ BOULANGER, *Les vitraux de la cathédrale*, s. 36; s. 119-123.

Guillaume de Beaumont pečoval nejen o samotnou stavbu, ale také o vybavení a mobiliář svého biskupského chrámu. Z roku 1218 pochází biskupova listina, v níž konstatuje špatný stav liturgických rouch, koberců, knih a dalších předmětů. Kapitule tak přiděluje částku 60 liber ročního důchodu pokladníka, z něhož, až bude úřad neobsazen, má být financována údržba kostela a liturgické předměty uvedeny do pořádku.⁵⁰⁵ Vítaným a vzácným přírůstkem majetku kostela byly také relikvie, jejichž řady biskup rozšířil hned několikrát. Z křížové výpravy v roce 1217 přivezl do Angers částku svatého Kříže, pro niž nechal zhotovit drahocenný relikviář ve tvaru kříže ze zlata zdobeného diamanty.⁵⁰⁶ Kromě něj z Orientu pravděpodobně dovezl také vyřezávaný slonovinový roh (olifant) naplněný ostatky praotců Abrahama, Izáka a Jákoba, jenž je dodnes k vidění v městském muzeu v Angers.⁵⁰⁷

Ještě rok před svou smrtí, tedy v roce 1239, nechal biskup zhotovit schránku zdobenou polodrahokamy pro ostatky sv. Maurilla, spolupatrona katedrály. Zároveň nechal jeho hlavu od zbytku těla oddělit a vyrobit pro ni zvláštní drahocenný relikviář.⁵⁰⁸ V neposlední řadě vybavil Guillaume katedrálu také novým oltářním stolem zhotoveným z pozlaceného stříbra.⁵⁰⁹

Guillaumovi de Beaumont se tedy podařilo vrchovatě naplnit jeden z úkolů biskupa – pečovat o význam a důstojnost svého biskupského chrámu a pokud možno zvýšit jeho lesk. V jeho bohatě rozvinutém díle pak pokračovali jeho nástupci,⁵¹⁰ Guillaume je však angerskou tradicí považovaný za jednoho z biskupů s vůbec největšími zásluhami. Dobrým dobovým svědectvím o tom je rozsáhlá oslavná řeč (*éloge*) sepsaná po jeho smrti členem svatomořické kapituly.⁵¹¹ Ten zemřelého biskupa přirovnal k novodobému Šalamounovi, staviteli jeruzalémského chrámu.⁵¹²

⁵⁰⁵ AD Angers, G 378/66.

⁵⁰⁶ PLETTEAU, *Annales ecclésiastiques*, s. 157.

⁵⁰⁷ FARCÝ, *Monographie de la cathédrale* 1, s. 235-238. Viz webová stránka muzea: <http://musees.angers.fr/collections/oeuvres-choisies/musee-des-beaux-arts/olifant/index.html>, 16. 7. 2018.

⁵⁰⁸ Popis relikviáře viz FARCÝ, *Monographie de la cathédrale* 1, s. 163-164.

⁵⁰⁹ BOULANGER, *Les vitraux de la cathédrale*, s. 35.

⁵¹⁰ FARCÝ, *Monographie de la cathédrale* 3, s. 29-30.

⁵¹¹ Její opis se dochoval v díle Josepha Grandeta, angerského duchovního z 18. století s názvem *Histoire ecclésiastique d'Anjou* a v díle neznámého autora ze zhruba stejné doby nadepsaném *Actes des évêques d'Angers*. Rukopisy jsou uloženy v městské knihovně v Angers: Bibliothèque municipale (dále jen BM) Angers, MS 683 (618), 255r-257v; MS 706 (636), s. 179-183.

⁵¹² Guillaumeův význam pro chrám shrnuje tato část: „*Sic iste modernus Salomon auream Crucem in qua repositum est verum altare, non mysticum, lignum illud et signum insigne in quo Agnes sine macula est immolatus nobis de transmarinis partibus apportavit; auro et lapidibus praetiosis miro artificio constructam et ante propitiatorium in quo Noster latitat cherubin id est ante Mausoleum*

V křížení transeptu (tedy v části, již nechal vystavět) uprostřed nakonec biskup také našel svůj poslední odpočinek.⁵¹³ Hrob pod podlahou byl svrchu ozdoben hodnotným měděným náhrobkem zpodobňujícím ležícího biskupa s odznaky jeho moci – mitrou a berlou. Do náhrobku byl vyryt dlouhý text opěvující Guillaumovy činy považovaný za dílo Jeana Borduma, jednoho z angerských kanovníků 13. století:⁵¹⁴

*Bellimontensis Guillelmus et Andegavensis
Praesul, in hac tumba tumulatur, vera columba,
Cuius erat pietas sibi nescia ponere metas.
Si numeres numeris quater X cum mille ducentis,
Scire obitum poteris tumulo presente jacentis.
Si septem lustris annum des ter replicatum
Tot pater illustris hunc rexit pontificatum,
Quem cum viceno quinto que ceperat anno.
Lux cleri, preclare pater, qui per tua secla
Noster eras Moyses, nunc modicus cinis es,
Ore colende satis in tempore posteritatis;
Qui nundum natis exemplar eris pietatis.
O decus Ecclesiae, veteri conformis heliae,
Pretendens specie mentis aroma pie.
Andegavis, plora mortem pastoris et ora
Ut locus aptus ei detur in aula Dei
Urbs desolata pio pastore viduata
Guillelmi fata doleas nimis accelerata.
Dat se divinis per lustra quater duo rebus
Sublatis binis annis tredecim que diebus.⁵¹⁵*

Sancti Maurilii nobiscum perpetuum memoriale relinquens tabulam argenteam in superficie de auratam loco mensae propositionis nobis proposuit, in super pontificales redditus ampliavit, praedia dilatavit, domos et aedificia renovavit“. BM Angers, MS 683 (618), 256v-257r.

⁵¹³ Angerští biskupové začali být pohřbívání v katedrále teprve od poloviny předešlého století. Guillaumův nástupce Michel Villoiseau si však například zvolil za místo svého posledního odpočinku kostel řádu dominikánů, jejichž příznivcem byl. FARCY, *Monographie de la cathédrale* 2, s. 148-152.

⁵¹⁴ Základní informace o osobě autora shrnují MATZ-COMTE, *Diocèse d'Angers*, s. 267.

⁵¹⁵ FARCY, *Monographie de la cathédrale* 2, s. 147.

Podobné epitafy zdobily také náhrobky ostatních angerských biskupů, Guillaumův je však předčil svou délkou, stejně tak jako i jeho náhrobek svým velkorysým provedením mezi ostatními podle všeho vynikal.⁵¹⁶ V katedrále zůstal až do roku 1699, kdy byl přemístěn jinam, až ho nakonec v polovině 18. století katedrální kapitula prodala a nahradila obyčejným kamenným. Při rekonstrukci presbytáře v 80. letech 18. století byl nakonec odstraněn i ten a tento stav trvá dodnes.⁵¹⁷

⁵¹⁶ Pro období 12. až 13. století srovnej FARCY, *Monographie de la cathédrale* 2, s. 131-157.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 147-148.

b) *Robert a katedrála sv. Václava v Olomouci*

Biskup Robert je v olomoucké historické tradici rovněž vyzdvihován coby prelát pozorně pečující o svou katedrálu. *Granum* stejně jako *Fragmentum* vyzvedávají jeho zásluhy o chrám, přičemž podávají poměrně obsáhlý výčet biskupových činů, jimiž se zasloužil o opravu a výzdobu katedrály.⁵¹⁸ Ve stavitelském díle tak olomoucký biskup připomíná angerského. Zatímco však Guillaume de Beaumont především navazoval na dílo svých předchůdců a pokračoval ve výstavbě chrámu zahájené před 130 lety, Robert jako stavebník z řady olomouckých biskupů spíše vybočuje. Je však dlužno vysvětlit, že tato Robertova zvýšená péče o katedrální chrám byla vynucena vnějšími okolnostmi. Důvodem byl požár, jenž roku 1204 katedrálu sv. Václava zachvátil a poškodil. Vedle řádků Grana a Fragmenta, odkud se o této pohromě a biskupem iniciovaných opravách dozvídáme,⁵¹⁹ se o požáru zmiňuje také listina neznámého data vydaná samotným Robertem.⁵²⁰ Tento dokument má podobu jakéhosi testamentu. Biskup v něm vypočítává své různé činy, které se mu za života podařily a zahrnuje sem také své zásluhy na opravách katedrály po ničivém požáru, které vyzdvihuje v závěru.⁵²¹

V. Richter usoudil, že oheň tehdy pravděpodobně zasáhl hlavně krovy, přičemž budova byla nakonec patrně opravena bez zásadnějších úprav, které by změnily románský charakter stavby.⁵²² Tuto domněnku je však těžké jakkoliv doložit. Požárem mohl být zasažen také olomoucký hrad, jenž s katedrálou a biskupstvím těsně sousedil. Na první pohled se automaticky zdá, že právě následkem těchto škod došlo na hradě na počátku 13. století ke stavebním úpravám.⁵²³ Z papežského listu z roku 1207 se totiž dozvídáme, že kníže nechal postavit kolem

⁵¹⁸ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38; ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

⁵¹⁹ „[1204] VI Idus Maii Olomucensis ecclesia ruit per incendium et multis privilegiis et rebus dampnificata est quam multis reliquiis sanctorum et preciosis ornamentis.“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38. „Anno Domini M ac CCIII ecclesia Olomucensis ruit per incendium et multis in rebus dampnificata est quam praefatus episcopus venerabilis studiose reparavit usque ad annum unum“. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199. Rok 1203, jenž udává Fragmentum, je chybný. Vročení do následujícího roku 1204 podává také olomoucké nekrologium: „Anno domini M. CC. IV. Olomucensis ecclesia combusta est.“ DUDÍK (ed.), *Necrologium vom Jahre 1263*, s. 540.

⁵²⁰ CDB III., č. 128, s. 159-161. Osobně se domnívám, že byla sepsána někdy na počátku 20. let 13. století.

⁵²¹ „Ecclesiam olomucensem, quam vir sancte memorie Sdiko edificavit, nos post incendium, sicut hodie apparet, reparavimus, cuius patronis corpus et animam et iter nostrum commisimus. Amen.“ CDB III., č. 128, s. 159-161.

⁵²² Gotickou přestavbu inicioval po požáru v roce 1260 až biskup Bruno ze Schauemburka. RICHTER, *Raněstředověká Olomouc*, s. 87; ROZEHNAL, *Vznik a zánik románského Přemyslovského paláce*, s. 32.

⁵²³ RICHTER, *Raněstředověká Olomouc*, s. 87-88.

hradu zeď, která měla kanovníkům bránit v bezproblémovém přístupu do katedrály a tím i bohoslužbám.⁵²⁴ Existuje však také názor, který výstavbu zdi nepřirazuje následkům požáru, ale nové situaci, jež nastala vymřením olomouckých knížat na přelomu 12. a 13. století.⁵²⁵ Olomoucko v té době přešlo pod správu Přemysla Otakara I. a olomoucký hrad tak přestal být sídlem Přemyslovců, jako tomu bylo dřív. Budovy získaly novou funkci: staly se ústředím nové reorganizované správy. Právě vlivem těchto změn mělo na olomouckém hradě dojít ke stavebním úpravám, na něž si biskup Robert papeži stěžoval. Stavebníkem zmiňovaným ve výše uvedené listině by tedy nebyl Vladislav Jindřich, ale Přemysl Otakar I.⁵²⁶

Ať už byly příčiny jakékoliv, biskup je vnímal jako dost závažné, když je nechal přednést až v Římě. Robert se zároveň rozhodl požádat papeže o přeložení biskupství zpět ke sv. Petru, který býval katedrálním chrámem až do časů Zdíkových.⁵²⁷ Tento kostel na olomouckém Předhradí se biskup Jindřich Zdík rozhodl ve 30. letech 12. století opustit z důvodu jeho nedostatečné velikosti.⁵²⁸ Dalším důvodem pro tehdejší přenesení biskupství ke sv. Václavu měl být také „zkažený vzduch“, který u sv. Petra panoval.⁵²⁹ V blízkosti svatopetrského chrámu, u řeky Moravy se totiž nacházely koželužny, což byla jistě příčina zmiňovaného špatného ovzduší.⁵³⁰ Je proto skutečně překvapivé, že o několik desítek let později uvažoval biskup Robert o opětovném návratu na Předhradí. Nabízí se myšlenka, zda to z Robertovy strany neměl být jakýsi manévr. Chtěl se snad přestěhováním ke sv. Petru vyhnout nákladným rekonstrukcím katedrály po ničivém požáru? Anebo mu nevyhovovala přílišná blízkost světských orgánů?

Inocenc III. nařídil opatům hradištskému a velehradskému biskupovu žádost prošetřit. O dalším vývoji již zprávy nemáme, biskupství však v každém případě zůstalo při sv. Václavu i nadále. Z této epizody můžeme vyvozovat, že návrat ke

⁵²⁴ „*Procedente vero tempore princeps terre municionem quandam in monticulo ipso construxit et eandem ecclesiam muri ambitu circumclusit. Unde cum, ipsius canonicis non valentibus introire libere ad eandem, ecclesia memorata debitis officiis defraudetur*“. CDB II., č. 66, s. 61-62.

⁵²⁵ BISTRICKÝ, *Na okraj glos*, s. 111; WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 140.

⁵²⁶ Že se nejednalo o Vladislava Jindřicha, zdůrazňuje BISTRICKÝ, *Na okraji glos*, s. 111; WIHODA, *Vladislav Jindřich*, s. 140.

⁵²⁷ „*Idem episcopus nobis humiliter supplicavit, ut de nostra connivencia sibi liceat episcopalem cathedram ad ecclesiam referre priorem*“. CDB II., č. 66, s. 61-62.

⁵²⁸ „*Ecclesiam beati Petri in civitate Olomuc sitam, que eiusdem provintie ecclesiarum mater erat, pro sui parvitate ad capiendum populum confluentem non sufficere conspiciens*“. CDB I., č. 115, s. 116-123.

⁵²⁹ „*Bone memorie predecessor ipsius episcopalem sedem in quendam monticulum situm infra menia civitatis propter corruptum aerem transmutavit*“. CDB II., č. 66, s. 61-62.

⁵³⁰ RICHTER, *Raněstředověká Olomouc*, s. 87.

kostelu sv. Petra byl za Robertových časů stále reálný a že teprve zamítnutí této žádosti biskupa podnítilo k plnému rozvinutí zvelebovacích akcí týkajících se zejména interiéru svatováclavského chrámu. O tom, že se mu to skutečně podařilo, vypovídá již zmiňovaný dlouhý výčet vyprávěcích pramenů, jež shrnují, co všechno biskup pro katedrálu nechal udělat a zhotovit. Bohužel však již neříkají, jakým způsobem sehnal Robert na tuto rekonstrukci finance. Je možné předpokládat výpomoc vládnoucího rodu – o markraběti Vladislavu Jindřichovi Granum píše, že katedrále věnoval převzácný zlatý kříž o váze dvanácti hřiven zlata zdobený drahokamy a olomouckému kostelu jednu vesnici.⁵³¹ Byl to dále on, kdo s biskupem Robertem spoluzaložil cisterciácký klášter na Velehradě, takže jeho součinnost při opravě katedrály je možno také předpokládat.

Sám biskup se postaral o nezbytné bohoslužebné náčiní a textilie, ale na srdci měl také krásu chrámu. Ten zajistil na tehdejší poměry zřejmě nadstandardní výzdobou, vzhledem k tomu, že to olomoucká tradice uchovala v paměti. Robert opatřil oltáře a stoly zdobnými a drahými textilními pokrývkami,⁵³² nádoby na křížmo a olej nechal zbavit bledé zašlosti⁵³³ a pečlivě chrám vybavil liturgickými oděvy pro sebe i svou kapitolu. Měl tak rozhojnit kasule, štoly, cingula, dalmatiky a pláště, stejně jako mitry a prsteny.⁵³⁴ Hlavním Robertovým vkladem však bylo rozhojnění chrámové klenotnice. Prameny vyzdvihují skutečnost, že katedrále daroval drahocennou relikviářovou schránku na trn z Kristovy koruny ve tvaru kříže, jež byla vyrobena z onyxu, křišťálu a zlata a obsahovala také čtyři safíry a další klenoty.⁵³⁵ Vedle kříže pak chrám od biskupa obdržel také relikviářovou schránku na

⁵³¹ „Wladisslaus marchio Moravie...contulit ecclesie Olomucensi crucem auream duodecim marcarum auri in se continentem, kapidibus preciosissimis et gemmis diversis intextam cum pede argenteo in opus pulcherrimum deducto(...). Hic eciam villam Miedwieczy ecclesie Olomucensi perpetuo possidendam contulit eamque adinstar aliorum bonorum ecclesie libertavit.“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 39. Velmi podobný text obsahuje Fragmentum, srov. ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 200.

⁵³² „Altaria diverso ornatu palliorum et mensalibus cum linteis auro vel nobili contextis opere vestivit“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

⁵³³ „Vasa etiam, in quibus chrisma et oleum consecrantur, ut pulchrum speculum reparavit, palliarda dorsalia multiplicia augmentavit“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

⁵³⁴ „Casulis plurimis et subtilibus stolis et cingulis, dalmaticis, cappis etiam episcopalibus seu choralibus et annulis et mitris decus ecclesiae multiplicavit.“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

⁵³⁵ „Idem venerabilis pater honorifice decoravit crucem eciam pulcherrimam de lapide Onichino cum pede cristallino habens crucifixum aureum quatuorque bonos zaphiros et a tergo spinam de corona Domini ac aliis pluribus gemmis cum auro muremilatam [pravděpodobně má být circumlatam] ipsi ecclesie contulit.“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38.

ostatky sv. Kristina, jednoho z tzv. Pěti bratří, jež byla též vynikající ukázkou zlatnického řemesla.⁵³⁶

Tím se Robert podobal biskupu Guillaumovi, který rovněž katedrální pokladnici rozšířil vzácnými relikviáři, jež nechal vyrobit. Ke srovnání se přímo nabízí zlatá ostatková schrána zdobená diamanty rovněž ve tvaru kříže, která však v sobě neuchovávala trn z Kristovy koruny jako v olomouckém případě, ale neméně drahocennou částičku svatého Kříže. V obou případech se jednalo o bezpochyby nejcennější mobiliářové položky ve výbavě těchto chrámů. Oba biskupové se tedy ve svých diecézích v této oblasti výrazně zapsali a zastínili v tomto směru mnohé své předchůdce i nástupce. Rozdíl mezi nimi dvěma je ten, že zatímco Guillaume de Beaumont se ve svém biskupském chrámě nechal i pohřbít,⁵³⁷ Robert si za místo posledního odpočinku zvolil cisterciácký klášter Velehrad. Tím nepřímou vyjádřil, kterou svou fundaci považoval za své hlavní životní dílo a snad můžeme říci i svou „srdeční záležitost“.

⁵³⁶ „*Vir discretus tandem fecit fieri sarcophagum quasi scrinium quoddam elegantissimum cum ymaginibus argenteis deauratis ex utroque latere obductum cum columpnulis deauratis opere pulcherrimo insculptis superficiemque scrinii in acumine ordinati quasi celi fastigium erigens miro tabulatu ymaginum contextum lapidibus preciosis quasi choruscantibus stellis irradiavit et ad decorem domus Dei depositis intus reliquiis sancti Cristini in altari maiori sublimatum honorifice collocavit.*“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38.

⁵³⁷ Pokračoval tak sice v tradici angerských biskupů, ale že je možné z ní vybočit, ukázal hned jeho nástupce Michel Villoseau, který se nechal pohřbít v angerském klášteře dominikánů, jež za života podporoval.

5) Katedrální kapitula

a) *Biskup Guillaume a kapitula sv. Mořice v Angers*

Kapitula neboli sbor kněží při (katedrálním) chrámě, se vyvinula z úřadu presbyterů objevujících se v prvních stoletích křesťanství. Ti byli biskupovi ku pomoci při liturgii a duchovní správě. Odtud plynou dva hlavní úkoly členů kapituly, tzv. kanovníků.⁵³⁸ Katedrální kapitula při sv. Mořici v Angers prošla za dlouhá staletí své existence mnoha proměnami. O jejích osudech od 8. do konce 12. století máme velmi dobré povědomí díky katedrálnímu kartuláři, středověké sbírce listin z tohoto období, jež byla na počátku 20. století vydána tiskem pod názvem „*Cartulaire noir de la cathédrale d'Angers*“.⁵³⁹ I na francouzské poměry se jedná o mimořádně bohatý pramen. Do doby biskupa Guillaumea de Beaumont už sice nespadá, avšak dějiny kapituly jsou i v tomto pozdějším období stále poměrně dobře dokumentovány dalším diplomatickým materiálem včetně takzvaného „*Ordinatio apostolica de ecclesia Andegavensi*“, normativního pramenene z počátku 13. století, o němž bude ještě řeč níže.

Skupina kněží, ať už jakéhokoliv charakteru, musela při katedrále v Angers existovat již od založení biskupství ve 4. století. Počátky společného života kanovníků nelze časově určit, jistě však sahají časově mnohem dále než do 9. století, kdy se objevila první písemná pravidla, jež komunitní život kapitul v západní Evropě upravovala. V období 9. století se angerské kapituly totiž pravděpodobně dotkly změny, které v této době zasáhly celou karolinskou říši a jež ze sboru kněží vytvořily opravdovou komunitu po vzoru mnišských společenství včetně pravidel společného života. Zdá se, že i v Angers nejpozději v této době vznikla tzv. regulovaná kapitula.⁵⁴⁰ V průběhu následujících staletí nicméně došlo k uvolnění poměrů, jež byly následně na nějaký čas znovu utuženy gregoriánskými reformami v 11. a 12. století. V jejich pojetí měli být členové katedrální kapituly vzorem ostatnímu diecéznímu kněžstvu, proto se na příkladný život kanovníků kladl takový důraz.⁵⁴¹

⁵³⁸ GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 183-184.

⁵³⁹ URSEAU, Charles (ed.): *Cartulaire noir de la cathédrale d'Angers*. Paris-Angers 1908.

⁵⁴⁰ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 305-306.

⁵⁴¹ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 526.

Angerská kapitula obývala prostory při katedrále, kde sídlil i biskup. Někdy v 1. polovině 12. století došlo v Angers k výstavbě nového biskupského paláce v románském stylu, L. de Farcy ji vsazuje zhruba mezi léta 1101-1140.⁵⁴² Tehdy byl zřejmě postaven i nový dormitář s refektářem, o nichž hovoří donační listina angerského kapitulního děkana a arcijáhna Guillaumea de Saumur, ačkoliv z ní nevyplývá, zda byl plán nakonec realizován.⁵⁴³ Zdá se však, že kapitula se tehdy ještě snažila žít dle komunitních zásad, jelikož společné prostory v této době nebyly, alespoň soudě dle této zprávy, považovány za přežitek. Palác ve své románské podobě přetrval až do 20. století, kdy byl za 2. světové války těžce poškozen a jeho dnešní podoba je již prakticky jen historizující novostavbou.

Lze předpokládat, že pravidla společného života byla opouštěna úměrně s tím, jak rostla důležitost a hmotná vybavenost kapituly. Ta od druhé poloviny 11. století díky darům laiků a restituování původní domény, v předchozím období oslabené, začala stoupat. To byl totiž druhý, vedlejší efekt gregoriánských reforem probíhajících na západě, kdy se církev osamostatňovala na světské moci zároveň také v materiální rovině. Výsledek reforem byl tak poněkud dvousečný - znovunabytá přísnost života a disciplína tím začaly opět povolovat.⁵⁴⁴ Angerská katedrální kapitula se stala přední církevní institucí diecéze a jednou z nejbohatších církevních vrchností. K tomu mohlo dojít díky tomu, že se stala materiálně nezávislou. Právě v této reformní době v Angers došlo k oddělení kapitulního majetku od biskupova, a tak nejpozději od roku 1125 existovaly dvě různé menzy.⁵⁴⁵ Tím biskup uznal kapitule důležité právo svobodně nakládat s jejím vlastnictvím a vzdal se svých práv ke kapitulním pozemkům a jejich poddaným.⁵⁴⁶ Máme doklady o tom, že dozorem nad těmito konkrétními majetky patřícími kapitule a výnosem z nich byli v Angers pověřeni určití kanovníci. Vrchním správcem zodpovědným za kapitulní majetek tu

⁵⁴² FARCY, *Le palais épiscopal*, s. 55.

⁵⁴³ V listině z let 1116-1120 angerský děkan Guillaume de Saumur odkazuje biskupovi a kapitule peněžní sumu na stavbu nového dormitáře a refektáře „*quo ad ipsa sufficere possent*.“ URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 95, s. 175-176.

⁵⁴⁴ O gregoriánských reformách na západě Francie existuje např. rozsáhlá monografie J.-H. FOULONA, *Église et réforme au Moyen Age*. Bruxelles 2008.

⁵⁴⁵ To byl běžný trend, k němuž na křesťanském západě docházelo již od karolinské doby.

GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 143-144.

⁵⁴⁶ „*Item recognovit Andegavensem episcopum nihil posse vi quarere ab hominibus manentibus in terra canonicorum sancti Mauricii. Insuper concessit eis omnia jura eorum*.“ URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 92, s. 169-171. O majetkových poměrech angerské kapituly ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 312-313.

však byl děkan, který měl mít v jeho spravování volnou ruku.⁵⁴⁷ Již od 11. století kapitula vystupuje ve svých záležitostech samostatně, mnohdy bez jakékoliv účasti biskupa.⁵⁴⁸

Ze společného majetku, tzv. kapitulní menzy, pak každý člen kapituly dostával každodenně svou přidělenou část, tzv. prebendu. Ta měla zajišťovat stravu a ošacení potřebné bezprostředně k životu, přičemž časem tyto prebendy rostly s tím, jak se zvyšovaly příjmy angerské kapituly.⁵⁴⁹ Materiální dary a odkazy plynuly kapitulám buď od biskupa, nebo přímo od věřících, obvykle výměnou za sloužení mší a dalších bohoslužebných obřadů.⁵⁵⁰ Mezi biskupy bdícími nad příjmy svatomořické kapituly vynikl Ulger (1125-1148), jehož vytrvalým úsilím došlo k restituování značné části někdejšího církevního majetku z rukou laiků. Znovunabyté statky, mezi něž patřila vedle pozemkového vlastnictví také například patronátní práva ke kostelům, často přiděloval právě svatomořické kapitule.⁵⁵¹ Její přední členové, držitelé tzv. kapitulních dignit se kromě podílu na společné kapitulní prebendě těšili také ze zvláštních majetků náležejících k jejich úřadu, které se s ním „dědily“. Kvůli tomu někdy dokonce docházelo ke střetu zájmů mezi jednotlivými kanovníky a kapitulou jako takovou.⁵⁵²

Kapitula katedrály sv. Mořice čítala nejprve 30 prebend, které byly v 11. století rozšířeny na žádost samotné kapituly, jež chtěla nabýt na významu a respektu, o dalších deset. Zdá se však, že pro rozpory kolem jejich financování od toho bylo zřejmě nakonec upuštěno.⁵⁵³ Kanovníků měl tedy Guillaume kolem sebe při plném obsazení všech míst 30, respektive 40. Tato na první pohled slušná čísla však nebyla v kontextu francouzských církevních struktur nijak závratná. Například pařížská katedrální kapitula čítala k roku 1230 celkem 60 členů, chartreská dokonce 80. Ve zkoumaných oblastech západní Evropy (tzn. na britských ostrovech a území dnešní Francie a Německa) konstatoval G. Le Bras rozpětí počtu kanovníků biskupských

⁵⁴⁷ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 313.

⁵⁴⁸ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 105.

⁵⁴⁹ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 314-315.

⁵⁵⁰ LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 378-379.

⁵⁵¹ DILAY, *Le régime de l'église privée*, s. 257-258; ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 312-313.

⁵⁵² Příklady uvádí ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 316-317.

⁵⁵³ „*Querela erat inter canonicos de parvo numero canonicorum et dicebant quod plures de eisdem canonicis saepius moriebantur quam de aliis congregationibus canonicorum vel monachorum, et quod numerus iste odibilis erat et refutandus et in nulla ecclesia erat praeter istam, et quod etiam laici per hunc numerum neque emere neque vendere aliquid audeant (...). Concessi ergo eis quod de proprio suo numerum augmentarent, scilicet quod decem praebendas facerent*“. URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 122, s. 207-208. ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 315.

kapitul od 20 do 100, k podobným cifrám dospěl pro západní Evropu také J. Gaudemet.⁵⁵⁴ Vedle toho je ale nutno brát také v úvahu, že na rozdíl od Olomouce, kde byla svatováclavská kapitula jedinou v celé diecézi, existovalo v Anjou a dokonce i v samotném Angers mnoho dalších kolegiálních kapitul.⁵⁵⁵ Některé byly dokonce po správní stránce závislé na té svatomořické, jako třeba kapitula při kostele St. Maurille, jejíž členové měli právo při svátku katedrálního patrona sv. Mořice asistovat při slavnostních obřadech a po nich zasednout s tamními kanovníky ke společnému stolu.⁵⁵⁶ Duchovenstvo bylo zkrátka v Anjou velice početné a organizované, s čímž se Morava, kde se v první polovině 13. století teprve dotvářela farní síť, nemohla srovnávat.

Čelního představitele kapituly představoval v Angers děkan, jenž ji reprezentoval i navenek a předsedal kapitulnímu shromáždění. V době nepřítomnosti biskupa se stával jeho zástupcem. Funkce probošta, jenž byl v některých kapitulách první dignitou namísto děkana, v Angers za Guillaumea de Beaumont vůbec neexistovala.⁵⁵⁷ Důležitou funkci měl dále pokladník (*thesaurarius*), v jehož rukách spočívala správa společného majetku a údržba katedrály. Angerská katedrála měla také svého kantora (francouzsky *chantre*, latinsky *cantor*), který bděl nad vykonáváním liturgických chórových povinností. Při angerské katedrální kapitule fungovala odedávna rovněž škola, již vedl scholastik neboli školmistr.⁵⁵⁸ Děkan, pokladník, kantor a školmistr představovali v Angers držitele tzv. kapitulních dignit.⁵⁵⁹

Nejen oni, ale i řadoví kanovníci se mohli tehdy těšit ze soukromého vlastnictví. Máme doklady o klericích, kteří měli vlastní domy, mlýny, vinice či lesy.

⁵⁵⁴ Počet kanovníků se neměnil ani tolik v čase, jako v místě. LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 378, pozn. 4; GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 185.

⁵⁵⁵ Kolegiální kapitula je sbor kanovníků seskupených kolem jiného než biskupského kostela s povinností zajišťovat zde liturgii, tak jako kanovníci katedrálních kapitul ve svém chrámu. Rozdíl tkvěl spíše ve významu a prestiži, přičemž na západě nebylo neobvyklé, že některé kolegiální kapituly ty katedrální svým významem a vlivem i předčily. GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 198. Přímo na území města Angers se nacházelo mnoho kolegiálních kapitul, např. při kostelech St. Laud, St. Maimboeuf, St. Maurille, St. Pierre či St. Martin.

⁵⁵⁶ ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 314.

⁵⁵⁷ Probošt byl první dignitou například v Remeši či Soissons. LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 380.

⁵⁵⁸ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 105-106; LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 380.

⁵⁵⁹ Jejich přední roli v kapitule implicitně vyzvedávají kapitulní statuta vydaná roku 1204 pro Angers arcibiskupem z Tours. Amiens, Bibliothèque municipale, fonds Lescalopier 2, f. XV.

Mohlo jít o rodové dědictví, dar, který obdrželi, nebo zkrátka vlastní koupi.⁵⁶⁰ Někteří z nich museli být držiteli rozsáhlých majetků, proto mohl již zmiňovaný angerský děkan přispět značnou částkou na stavbu refektáře s dormitářem.⁵⁶¹ Jednotliví kanovníci mohli dokonce zakládat chrámy nebo kaple a vlastnit k nim patronát či právo prezentace.⁵⁶²

V neposlední řadě to byli právě svatomořičtí kanovníci, kteří se od první poloviny 12. století stali hlavním orgánem, jenž vybíral angerského biskupa.⁵⁶³ Významným privilegiem, které kapitula již v této době obdržela (konkrétně někdy mezi léty 1110-1120), bylo osvobození jejích členů od světských soudů udělené anjouským hrabětem Fulkem V. Rozhodovat v jejich záležitostech směl jen biskup a ostatní kanovníci v čele s děkanem.⁵⁶⁴ Kapitula navíc už od dávných dob vlastnila obecnou imunitu od světských zásahů, kterou jí roku 993 udělil hrabě Fulko Nera pro vykoupení svých hříchů.⁵⁶⁵ Lze sice pochybovat o tom, nakolik byla vždy ze strany světské moci dodržována, ale kapitula v každém případě disponovala dokumentem, jenž jí přiznával určitou míru nezávislosti na laicích.

Své příjmy si kapitulní kněží pečlivě hlídali. Svědčí o tom například spor mezi kapitulním pokladníkem (thesaurarius) a zbytkem kapituly, která jej vinila z toho, že jí nevyplácí náležitě peněžní dávky, jež kanovníkům přísluší ze zbožných darů věřících. Jejich při musel rozsoudit biskup Guillaume.⁵⁶⁶ Dobrá materiální zajištěnost jednotlivých členů katedrální kapituly v Angers souvisela také s tím, že jich byla většina urozeného původu, a proto bylo těžké zavádět v kapitule striktní disciplínu dle představ církevních reformátorů. V průběhu 12. století tak bylo

⁵⁶⁰ V roce 1199 tak například katedrální kanovník a zároveň arcikněz saumurský Yvon kapitule věnoval svou vinici. Z jejích výnosů mělo být ročně pořízeno šest svící na velké svátky. AD Angers G 378/432.

⁵⁶¹ Kapitulní děkan Guillaume, jenž byl zároveň arcijáhmem, věnoval úctyhodnou sumu 3 tisíce solidů.

⁵⁶² Příkladem může být dohoda mezi kapitulou a arcijáhmem, kteří se dohodli, že prezentovat kněze ke kapli, kterou kdysi založil jeden z jejích spolubratrů, bude po dobu svého života arcijáhen a poté právo přejde na kapitolu. AD Angers, G 340/5; ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 315; 317-318.

⁵⁶³ PELTZER, *Canon Law*, s. 195.

⁵⁶⁴ „*Canonicum sancti Mauricii Andegavensis nulli unquam personae extra capitulum suum debere de querela respondere et nunquam, nisi in capitulo, nisi per episcopum vel per decanum et capitulum, debere judicari vel constringi.*“ URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 94, s. 174-175.

⁵⁶⁵ „*Ab hodierna die et deinceps in claustrum beatae Mariae et sancti Maurilii, quod pertinet ad ecclesiam sancti Mauricii, ut in eo nulla sit consuetudo quiequam capiendi, nec vinum nec culcitrās, nec hospitium equorum illic habeatur et omnia quae intus videntur contineri salva permaneant omni tempore.*“ URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 27, s. 60-61.

⁵⁶⁶ „*Inter capitulam nostram et thesaurarios nostros diuturnam contentionis materiam extitisse, eo quod thesaurarii...de oblationibus fidelium qui in ecclesia nostra quancumque et ubicumque fierent in modicam portionem capitulo super hoc hactenus repugnante.*“ AD Angers, G 378/64.

v Angers rovněž pomalu upouštěno od společného nocování a stravování.⁵⁶⁷ Z něj za Guillaumova episkopátu ve 13. století zůstal pouze zvyk (který se nakonec udržel až do novověku) scházet se pětkrát ročně u biskupova stolu při určených církevních svátcích, kdy byl biskup povinen svou kapitolu pohostit. Vzhledem k počtu kanovníků to pro něj představovalo nezanedbatelnou finanční zátěž.⁵⁶⁸ Jak jsme již viděli výše, Guillaume de Beaumont se v roce 1209 rozhodl použít tyto peníze jinak, když stanovil, aby byly dané prostředky místo toho využity na dostavbu katedrály.

Přes jistou samostatnost obou subjektů nacházíme biskupa a jeho kapitolu ve vzájemné součinnosti. Kapitula se stala jakýmsi biskupovým poradním sborem, s nímž konzultoval různé diecézní záležitosti, zejména majetkové. Zdá se, že nešlo o pouhou formalitu.⁵⁶⁹ Některé věci biskup zřejmě ani nemohl bez svolení kapituly provést, jako například vybourání části biskupského paláce s dormitářem.⁵⁷⁰ Někdy Guillaume de Beaumont vydával své listiny společně s některými kapitulními dignitáři po boku, jejichž jména a hodnosti bývala uvedena v intulaci. Nejčastěji to býval samozřejmě děkan, ale nejen on.⁵⁷¹ Zároveň se v diplomatickém materiálu z doby Guillaumea de Beaumont katedrální kapitula také vyskytuje jako samostatný subjekt nezávislý na biskupovi – dostává dary od laiků nebo podniká jiné transakce, má rovněž vlastní pečeť.⁵⁷² Biskup se tu někdy objevuje jako svědek, v jehož přítomnosti se akt odehrál, není to však pravidlem.⁵⁷³ Zajímavým pramenem k dějinám angerské kapituly a ukázkou jejího samostatného vystupování je listina z roku 1211, která představuje jakousi smlouvu mezi kapitulou sv. Mořice a laikem jménem Odo Forrarius. Kapitula mu zaplatila obnos 75 liber, čímž si „koupila“ podíl

⁵⁶⁷ Při výstavbě jižního transeptu katedrály pod vedením Raoula de Beaumont byl na konci 12. století zbořen dormitář. ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 321-322.

⁵⁶⁸ FARCY, *Le palais épiscopal*, s. 39-40.

Např. kláštera Mellinaiš věnoval biskup kapli „*de prudentium virorum consilio et etiam totius capituli nostri voluntate unanimes et assensu*“. AD Angers, G 196/160. Při úpravě církevní správy diecéze Guillaume rozhodl „*de consilio et consensu totius Capituli nostri*“. Bibliothèque municipale, Angers (dále BM), ms. 706 (636), s. 169 (správně 170). To bylo v souladu s dobovými kanonickými ustanoveními, biskup bez souhlasu kapituly v takových případech jednat nesměl. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 634, pozn. 81.

⁵⁷⁰ „*Noveritis nos cum consensu capituli Andegavensis dedisse et concessisse ad opus fabricae Andegavensis ecclesiae tantum de herbergamento*“. BM, ms. 706, s. 176.

⁵⁷¹ Většinou to byly listiny, které nějak upravovaly poměry v kapitule. Např. AD Angers, G 378/64, kde se řeší spor mezi kapitulou a pokladníkem, G 340/5 kde se zase jedná o dohodě mezi kapitulou a arcijáhnem. Podobné listiny už ovšem pocházejí i z doby jeho předchůdců, např. z doby Raoula de Beaumont: AD Angers, G 353/139.

⁵⁷² AD Angers, G 196/160; G 340/5; G 378/64.

⁵⁷³ Z Guillaumovy doby pochází: AD, Angers, G 452/6 a G 568/2. Dalším příkladem mohou být transakce, které angerská kapitula podnikla za episkopátu Raoula de Beaumont a Guillaumea de Chemillé: AD, Angers, G 452/1; G 562/2.

na výpravě proti albigenským, jíž se Odo hodlal zúčastnit. Akt proběhl za přítomnosti biskupa.⁵⁷⁴

Guillaume de Beaumont sám sebe ve formální rovině prezentoval jako jednoho z členů kapituly, na což poukazují některé jeho formulace na dochovaných pramenech.⁵⁷⁵ V případě, že musel odcestovat, stával se zpravidla jeho zástupcem kapitulní děkan. Ten přišel ke slovu konkrétně v letech 1218-1219, kdy biskup pobýval ve Středomoří při pátém křížovém tažení.⁵⁷⁶ Své hlavní spolupracovníky při správě diecéze – arcijáhny, arcikněže a děkany si mohl rovněž vybírat mezi členy své kapituly. Z funkce arcijáhna zároveň nutně nevyplývalo vlastnictví kanovnické prebendy u sv. Mořice, ke kumulaci funkcí však docházelo. Nebylo ani neobvyklé, že členové svatomořické kapituly byli zároveň kanovníky jiných kapitul jak v Angers, tak i jinde.⁵⁷⁷

K poznání interního života kapituly za biskupa Guillaumea de Beaumont přispívají reformní statuta z roku 1204, která vznikla po vizitaci vykonané tourským arcibiskupem a arcijáhmem. Návštěva měla dle arcibiskupa proběhnout z podnětu papeže Inocence III., jemuž zřejmě ležel na srdci stav církve na území v těchto časech tak politicky neklidných. V období přelomu 12. a 13. století byly ostatně v tourské arcidiecézi otázky úrovně a života kléru, zvláště kapitulního, na pořadu dne, podobná statuta byla vydávána i jinde.⁵⁷⁸ Po vykonané návštěvě Angers vydal arcibiskup Barthelémy statuta nadepsaná „*Ordinatio apostolica de ecclesia Andegavensi*“.⁵⁷⁹ Díky nim je možno udělat si představu, v čem se dané poměry v kapitule lišily od kanonických předpisů. Byl to především problém rezidence, kterému je tu věnováno jednoznačně nejvíce pozornosti – statuta proto určila alespoň minimální dobu, po kterou se musí kanovníci vyskytovat při katedrále, přičemž v případě nepřítomnosti jim zapověděla pobírat obvyklé příjmy. Pozoruhodné je, že statuta předepisují jakousi vzájemnou kontrolu: pokud by kanovníci neplnili své

⁵⁷⁴ „*Ipsi uero canonici dederunt mihi LXXV lib. ut fierent participes peregrinationis mee quam arripere tunc volebam contra hereticos albigenses.*“ AD, Angers, G 568/2.

⁵⁷⁵ Na listině, kterou vydal, označil angerského kanovníka Huga „*concanonicus et capellanus noster*“. PORT (ed.), *Cartulaire de l'hôpital*, s. 91, č. 105. Stejný výraz „*concanonici*“ biskup užívá ve svých statutech z roku 1209, když hovoří o členech své kapituly. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 533.

⁵⁷⁶ „*E. decanus andegavensis vices domini episcopi gerens*“. AD Angers, H 289/20; H 1214/5; H 1407/2.

⁵⁷⁷ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 635; ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 319-320.

⁵⁷⁸ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 526-528.

⁵⁷⁹ *Ordinatio* je součástí středověkého rukopisu liturgického obsahu angerské provenience, jenž je v současnosti uložen v Městské knihovně Louis Aragon v Amiens.

povinnosti, nemá jim biskup vyplácet diety. To platilo i vice versa: v případě liknavého biskupa nařizovalo *Ordinatio* kanovníkům určitý bojkot jejich povinností.⁵⁸⁰

V tomto období již členové kapituly nenocovali ve společném dormitáři, ale obývali vlastní domy, což však nebylo vizitátorem považováno za přestupek. Bylo jim pouze zakázáno vlastnit domů více.⁵⁸¹ Výslovně se kanovníkům také zakazuje žít s konkubínami nebo se věnovat obchodu.⁵⁸²

Můžeme si položit otázku, zda statuta reagovala na skutečné problémy, s nimiž se kapitula reálně potýkala, či se jednalo o obecnou výstrahu v záležitostech, které bývaly všude ve velké míře porušovány. Jelikož výčtu arcibiskupových nařízení předchází konstatování o stavu kostela jako „*multa emendatione digna*“⁵⁸³ a například o nedodržování rezidence se zmiňuje biskup Guillaume i jinde (viz níže), je pravděpodobnější možnost první. G. Robin, který zkoumal osudy angerské kapituly v období 9. - 12. století, zjistil, že nedodržování předpisů tu nebylo ničím neobvyklým. Angerští biskupové měli dokonce tendenci své kanovníky „uplácet“, aby je přiměli ke zlepšení morálky, na což si duchovenstvo nepochybně lehce navyklo.⁵⁸⁴ Největším problémem kapituly od 12. století byl podle všeho právě laxní přístup jejích členů k liturgickým povinnostem, které ne vždy a náležitou formou vykonávali.⁵⁸⁵ K tomu jistě přispělo i poměrně vysoké množství členů kapitulního sboru, při němž muselo být o to těžší trvale udržet „dobrou pracovní morálku“.

J. Avril hodnotí *Ordinatio* jako součást reformního proudu, jenž plynul z všeobecného kurzu, kterým se církev v tomto období vydala. V kontextu jiných francouzských diecézí počátku 13. století podle něj nebyla v Angers příliš velká recepce těchto reformních změn, alespoň ve srovnání s některými diecézemi na severu země. Zároveň však *Ordinatio* ukazuje, že ani Angers se jejich vlivu

⁵⁸⁰ „*Quod si episcopus requisitus infra X dies non fecerit, canonici cum ipso episcopo et cum supradictis, chorum et capitulum non intrabunt. Similiter si capitulum quod ad se pertinet non fecerit, consuetas procuraciones eis episcopus non persolvit.*“ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

⁵⁸¹ „*Precipimus ut sint residentes in propriis domibus in civitate (...) Nullus canonicorum plures habeat domos canonicales, sed cum vacaverint plus offerenti dentur.*“ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 529, pozn. 43.

⁵⁸² *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

⁵⁸³ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

⁵⁸⁴ Tak například aby se kanovníci účastnili výročních mší za zemřelé, jak bylo jejich povinností, obohatil kolem roku 1125 biskup Ulger významně jejich kapitulní menzu, jelikož na prosté výzvy nereagovali. Tento a další příklady ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 319.

⁵⁸⁵ Svědčí o tom opakované apely biskupů z této doby, které shrnuje ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 318-319.

nevyhnulo, a to již před IV. Lateránským koncilem.⁵⁸⁶ Dokument ostatně na lateránské shromáždění také sám odkazuje, z hlediska časového zařazení má podle všeho na zřeteli především to v pořadí třetí.⁵⁸⁷ Angerská diecéze se zkrátka nacházela v srdci křesťanského západu, oblasti, kam změny a novoty tradičně pronikaly rychle. Jejich úspěšnost ovšem i zde závisela na místních církevních představitelích, protože jen na nich bylo, jak a zda se „nového kurzu“ sami chopí. Lze se jen dohadovat, jak na tuto konkrétní akci svého metropolitů pohlížel sám Guillaume de Beaumont. Pozdější biskupovy činy však jasně ukázaly, že mu reformní ideje a disciplína kléru na srdci ležely (o tom bude podrobně pojednáno v další kapitole).

Svatomořické kapituly se nakonec týkala také statuta z roku 1209 vydaná samotným biskupem Guillaumem, jež upravovala financování výstavby katedrálního kostela (podrobněji v předchozí kapitole). To byl jejich hlavní cíl, úprava života kapituly byla pouze jakýmsi jejich „vedlejším produktem“. Část prostředků na stavbu věnoval biskup ze svého, ale další měly být získány na úkor kapituly. Tak například po smrti některého jejího člena měla jeho prebenda v délce jednoho roku putovat na stavbu katedrály. Stejně tak byly za tímto účelem odňaty příjmy kanovníkům, kteří nedodrží povinnost rezidence, čímž Guillaume navázal na statuta z roku 1204. Že absentéři přijdou o svou prebendu, bylo mimochodem zcela v souladu s papežskými představami, neboť totéž v této době nakázal Inocenc III. členům kapituly v Troyes, nejednalo se tedy o nějaký biskupův svévolný zásah, ale obratné využití situace ve prospěch diecéze.⁵⁸⁸ Tato opatření měla platnost deset let. Jako zajímavost ještě pro doplnění uvedme, že biskup ve statutech také rozhodl nakoupit pro členy kapituly hedvábné pláště, stejně jako to učinil v Olomouci Robert.⁵⁸⁹

Během čtyřicetileté vlády Guillaumea de Beaumont zasáhla do záležitostí kapituly několikrát papežská kurie. Nebylo neobvyklé, že papežové odměňovali své věrné nejrůznějšími beneficiemi včetně kanonikátů, a to na různých místech křesťanské Evropy.⁵⁹⁰ Obzvlášť vhodná byla za tímto účelem Francie oplývající biskupstvími a

⁵⁸⁶ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 534.

⁵⁸⁷ „*Statutum Lateranensis concilii in ordinandis ecclesie negociis et conferendis beneficiis observetur.*“ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliotheque municipale, f. XIV.

⁵⁸⁸ „*Reditus ex ea in absentia non percipiant, sed tunc solum, quum in ea fuerint residentes.*“ *Decretalium Gregorii IX*, I, 2, 6.

⁵⁸⁹ „*V solidi qui solent antiquitus in festo anni novi circa luminare consumi, summa vero hujusmodi ad sericas cappas emendas vel emendandas.*“ Amiens, BM, f. XIV; O štedrém Robertovi se ve Fragmentu píše. „*Casulis plurimis et subtilibus stolis et cingulis, dalmaticis, cappis etiam episcopalibus seu choralibus et annulis et mitris decus ecclesiae multiplicavit.*“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199.

⁵⁹⁰ LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 315-317.

kapitulami, které čítaly bezpočet prebend. Proto právě sem se, zejména od pontifikátu Inocence III., obracely oči papežů.⁵⁹¹ Tento trend, který během 13. století narůstal na síle (zejména od jeho poloviny), se nevyhnul ani Angers. Ještě před nástupem Guillauma de Beaumont na biskupský stolec adresoval papež Inocenc III. v dubnu roku 1200 jeho předchůdci biskupu Guillaumovi de Chemillé list, v němž ho vyzýval, aby vyplácel jistému kanovníkovi Guillaumovi de Marchais, bezpochyby papežskému chráněnci, celou prebendu.⁵⁹²

V roce 1221 chtěl zase Inocencův nástupce Honorius III. v Angers zajistit svatomořickou kapitulní prebendu pro nového urbinského biskupa Oddona, jehož biskupství nedostatečně vynášelo. To se ale nelíbilo biskupu Guillaumovi, který již předtím dané místo přidělil jistému mistru Janovi. Papež nakonec ustoupil a Jana v úřadu potvrdil (více o této záležitosti v příslušné kapitole o papežství).⁵⁹³ Honorius se pokusil zasahovat také do obsazení dalších kapitul ve městě.⁵⁹⁴ Z doby pontifikátu jeho nástupce Řehoře IX. oproti tomu zprávy o dosazování z iniciativy kurie v Angers chybějí.⁵⁹⁵

Na základě výše uvedeného soudím, že Guillaume de Beaumont jako hlava diecéze uměl se svou kapitulou navázat efektivní spolupráci. To i přesto, že v tomto období vzrůstal trend posilování centrální biskupské autority na úkor ostatních církevních představitelů včetně katedrálních kanovníků. To se mnohdy nemuselo obejít bez prudkých střetů mezi oběma stranami.⁵⁹⁶ Zdá se však, že angerský biskup svým kanovníkům přiznával poměrnou volnost, takže svatomořická kapitula v této době působila jako dosti samostatný element a její rozhodnutí on sám mnohdy jen potvrzoval. Není alespoň nic známo o tom, že by za Guillaumova episkopátu vyvstaly v Angers mezi biskupem a svatomořickou kapitulou vážné spory. Vzhledem k poměrně bohatým pramenům by se o tom s velkou pravděpodobností dochovaly zprávy.⁵⁹⁷

⁵⁹¹ Mnoho příkladů rezervací a dalších zásahů Inocence III. do kapitul ve Francii udává FOREVILLE, *Le pape Innocent III*, s. 155-158.

⁵⁹² POTTHAST (ed), *Regesta pontificum*, I., č. 1014-1015, s. 95.

⁵⁹³ PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii papae*, II, č. 3191.

⁵⁹⁴ Tamtéž, č. 5644.

⁵⁹⁵ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 581.

⁵⁹⁶ Za příklad můžou sloužit události konce 12. století v severofrancouzském Laonu. Papežský legát Petr z Capuy zde řešil stížnosti kapituly na jejího biskupa, jenž podle kanovníků svévolně prodával a odkazoval majetek laikům, aniž by s kapitulou tyto věci konzultoval. Přestože dal legát za pravdu kanovníkům, neměla jeho intervence v reálu žádný efekt. MALECZEK, *Petrus Capuanus*, s. 107-108.

⁵⁹⁷ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 114-115; 635.

Existuje naopak jedno cenné svědectví o tom, jaké pověsti se biskup ve své kapitule těšil. Aby se památka na Guillauma de Beaumont a jeho zásluhy zachovala i pro budoucí generace, složil po jeho skonu jeden z kanovníků chvalořeč na biskupovy činy. Kompozice nešetří květnatostí a patosem, pro představu uvedme úvod této několikastránkové chvály: *„Obiit piae recordationis memorandae memoriae Guillelmus ille venerandus antistes, cujus germen eximium de illa illustri prosapia insontis sanguinis bellimontis traxit originem in Cuius pii pastoris praeclaro pectore latitabat mansueta benignitas, accensa charitas, radiabat, viscerosa pietas praeeminebat. Qui cum in nullis nullam praetermitteret munificentiae portionem ubi cum advenisset iacundalis laetitia nascebatur.“*⁵⁹⁸ Přestože i jiným angerským biskupům se po smrti dostalo (nejen literárních) poct, památka Guillauma de Beaumont mezi nimi přesto zřetelně vyniká.

Proto můžeme učinit závěr, že Guillaume de Beaumont byl příkladem biskupa, který dokázal se svými nejbližšími spolupracovníky, které svatomořičtí kanovníci představovali, navázat harmonickou spolupráci, jež v tomto daném období přispěla k rozkvětu angerské diecéze.

⁵⁹⁸ BM Angers, MS 683 (618), s. 255r-257v; MS 706 (636), s. 179-183.

b) Robert a katedrální kapitula sv. Václava

Existence katedrální kapituly v Olomouci neměla zdaleka takovou tradici jako v Angers. Za její skutečný počátek můžeme v podstatě považovat až dobu episkopátu Jindřicha Zdíka, který po přeložení biskupského sídla od sv. Petra ke sv. Václavu přistoupil také k reformě katedrální kapituly. Ta sice již existovala, avšak měla, patrně už od dob obnovení olomouckého biskupství, pouhé čtyři členy. Tato malá skupinka duchovních zřejmě vzešla z původního kněžského sboru při tomto kostele a s kapitulou coby církevně-správní institucí, tak jak je u nás známa od vrcholného středověku, měla pramálo společného.⁵⁹⁹

Kladení doby translace do roku 1131 udávané ve starší literatuře⁶⁰⁰ bylo zpochybněno např. M. Pojslem nebo J. Bistrickým, kteří tyto změny řadí až do období po Zdíkově návratu ze Svaté země, tedy až na přelom 30. a 40. let 12. století.⁶⁰¹ Jindřich Zdík tehdy rozšířil počet členů olomoucké kapituly na dvanáct⁶⁰² a předpokládá se, že také do Olomouce zavedl zásady společného života po vzoru reformně-emancipačního církevního hnutí na západě Evropy. Přímé doklady o tom bohužel neexistují, lze tak soudit pouze z celkového reformního zaměření Zdíkovy osobnosti. Sám byl totiž během svého pobytu v Jeruzalémě členem reformované kapituly při Božím hrobu podle řehole sv. Augustina.⁶⁰³

Zdíková olomoucká kapitula byla první, jež na Moravě vznikla, a v rámci celých českých zemí by se také jednalo o první kapitolu řídicí se řeholí, tedy o tzv. regulovanou kapitolu.⁶⁰⁴ Že však olomoucký klérus nebyl na biskupovy smělé projekty připraven, ukazuje vizitace papežského legáta, který v době Zdíkovy nepřítomnosti v Olomouci ve 40. letech 12. století suspendoval kapitulního děkana Tomáše a magistra Milhosta dopustivších se smilstva.⁶⁰⁵ Proto soudím, že představy o tom, že v Olomouci někdy fungovala kapitula po vzoru té v Jeruzalémě, lze

⁵⁹⁹ Podobně vidí nejstarší dějiny pražské katedrální kapituly HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula*, s. 7.

⁶⁰⁰ Uvádí to např. KACHNÍK, *Osm set let dómské kapituly*, s. 3.

⁶⁰¹ BISTRICKÝ, *Historický obzor olomouckého hradu*, s. 79-82; POJSL - MICHNA, *Románský palác*, s. 82.

⁶⁰² CDB I., č. 116, s. 124-125.

⁶⁰³ BISTRICKÝ, *Historický obzor*, s. 82; ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1988, s. 77.

⁶⁰⁴ Ostatní byly: pražská svatovítská kapitula, kolegiátní kapitula na Vyšehradě, ve Staré Boleslavi, v Litoměřicích, Sadské a Mělníku. ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1988, s. 75.

⁶⁰⁵ „In Moravia eciam Olomucensis ecclesie decanum Thomam et magistrum Milgost pro fornicacione deposuimus.“ Nemenší zlořády ovšem legát zjistil i v Praze. CDB I., č. 135, s. 136-138.

odkázat do říše zbožných přání. Sám biskup Zdík si to bezpochyby uvědomoval, vždyť i v jiných oblastech svých reformních snah na Moravě tvrdě narážel.⁶⁰⁶

Je pravděpodobné, že polovinu nové kapituly v začátcích utvořilo šest kněží stojících v čele církevních provincií – někdejších velkofarnostních obvodů při zeměpanských hradech v Olomouci, Brně, Přerově, Spytihněvi, Břeclavi a Znojmě. Majetky kostelů těchto obvodů Zdík totiž začlenil pod olomoucké biskupství.⁶⁰⁷ Označení těchto hodnostářů pověřených církevní správou se na Moravě prokazatelně objevuje teprve v 70. letech 12. století – arcijáhni a arcipresbyteri.⁶⁰⁸ Jednalo se patrně o synonymní výraz, přičemž se dlouhodoběji prosadilo první označení.⁶⁰⁹ Tím Zdík vědomě napodobil církevní poměry v západní Evropě, vždyť ostatně i v Angers byl biskupovou pravou rukou při správě diecéze arcijáhen. Tato funkce mohla být v Olomouci rovněž spojena s kapitulní dignitou, nebylo to však již pravidlem. Členem katedrální kapituly byl vždy pouze olomoucký arcijáhen.⁶¹⁰ Ten měl jako jinde v první řadě spirituální, případně disciplinární pravomoci – byl jakýmsi zástupcem biskupa, asistoval při kněžském svěcení a v jeho jménu vykonával ve svém obvodu vizitace.⁶¹¹ Zbylé oblasti, jež vzešly z někdejších velkofarnostních obvodů zmiňovaných výše, měly rovněž své arcijáhny, kteří se v listinách mnohdy objevovali ve svědečné řadě uprostřed členů kapituly, bez výslovného rozlišení. Ovšem vzhledem k tomu, že za doby biskupa Roberta byl počet kanovníků nejdříve 12 a později 13, musím oponovat názoru M. Zemka a soudím, že tyto hodnostáře mezi kanovníky katedrály počítat nemůžeme, neboť s nimi by toto číslo bylo

⁶⁰⁶ O Zdíkově osobnosti, potížích s prosazováním církevně-reformního programu a o tom, nakolik předběhl svou dobu WIHODA, *Morava v době knížecí*, s. 173-205.

⁶⁰⁷ BISTRICKÝ, *Počátky hradu a města*, s. 96. O tom, že tito archipresbyteri utvořili členy nové Zdíkovy kapituly, by měla svědčit imunitní listina pro olomoucké biskupství: CDB I., č. 157, s. 161-163. Neudává se tu však kromě titulu „*archipresbyter*“ a jména nositele žádné jiné označení, tudíž F. Hrubý byl například toho názoru, že se vůbec nejedná o hodnostáře moravské, ale české, tedy o kanovníky pražské katedrály. HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 264.

⁶⁰⁸ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 266. Zhruba ze stejné doby máme první doklad o arcijáhnech jednotlivých obvodů i v pražské diecézi. HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula*, s. 9. J. Bistrický však na základě nově objevené pontifikální knihy ze Zdíkovy doby, v níž se o arcijáhnech hovoří, prosazoval myšlenku, že tento úřad na Moravě fungoval už v 1. polovině 12. století. BISTRICKÝ, *Počátky hradu a města*, s. 96.

⁶⁰⁹ HRUBÝ, *Církevní zřízení*, s. 267.

⁶¹⁰ Množství arcijáhnů Robertovy doby, kteří byli zároveň členy kapituly, lze konstatovat v přehledu M. ZEMKA: *Posloupnost kanovníků*, s. 132-136. Výčet však není přesný, protože autor nevzal v potaz, že ne všechny listiny, o něž se opírá, jsou pravé.

⁶¹¹ Zdík opatřil Olomouc pontifikálem, který definuje úlohu arcijáhna jako v první řadě duchovní. BISTRICKÝ, *Písemnosti olomouckého biskupa*, s. 46-47. Dále také ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1989, s. 64-65.

vyšší.⁶¹² Stejně tomu ostatně bylo také v případě pražské kapituly.⁶¹³ Úřad arcijáhna se tedy s kanovníckou prebendou pojit nemusel, stejně jako tomu bylo v Angers.

Olomoucký neboli hlavní arcijáhen (archidiaconus major) zastával až do počátku 13. století v pořadí kapitulních dignit druhé místo hned za děkanem.⁶¹⁴ Děkan byl pravým představeným kapituly, zodpovídal za disciplínu kleriků, předsedal kapitulnímu shromáždění a v Olomouci spolu s proboštem dohlížel také nad majetkovými záležitostmi jak kapituly, tak biskupa.⁶¹⁵ V tom byly olomoucké poměry podobné nejen angerským, ale zapadaly do kontextu obecných církevních zvyklostí v Evropě.⁶¹⁶ Děkan Balduin coby zástupce kapituly, jenž úřad zastával na konci 12. století a na počátku století následujícího, byl tím, kdo biskupa Roberta oficiálně intronizoval během slavnostní ceremonie při jeho příchodu do Olomouce roku 1202.⁶¹⁷

S životem biskupa a jeho kapituly v Olomouci také bezprostředně souvisí otázka umístění jejich sídla a datace výstavby objektu dříve tradičně označované jako Přemyslovský palác, jenž byl považován za pozůstatek knížecího hradu. Už před polovinou 20. století však zazněl názor, že se ve skutečnosti jednalo o církevní objekt vážící se k biskupství.⁶¹⁸ To je dnes bráno jako nezpochybnitelný fakt, situaci však komplikuje nejasnost účelu tohoto románského paláce, označovaného někdy také jako Zdíkův. Jednalo se o biskupskou rezidenci nebo sídlo kapituly,⁶¹⁹ či

⁶¹² Viz například svědečná řada CDB II., č. 59, s. 52-55; č. 195, s. 179-181. Výjimkou je kumulace dignit jako v případě kapitulního děkana Waltera, jenž byl zároveň také arcijáhmem znojenským a později navíc ještě brněnským. O práci M. Zemka uvádějící poměrně velký počet arcijáhnu jako olomoucké kanovníky se v tomto ohledu nemůžeme opírat, protože Zemek vychází například i z falza pro doubravnický klášter (CDB II., č. 78, s. 73-74), které prokazatelně vzniklo v pozdější době - údaje ve svědečné řadě jsou v něm nepřesné a uvedené době vzniku neodpovídají. Viz ZEMEK, *Posloupnost kanovníků*, s. 132-136.

⁶¹³ HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula*, s. 9.

⁶¹⁴ Srovnej pořadí ve svědečné řadě listiny CDB II., č. 59, s. 52-55. Po obnovení probošství se mezi tyto dignitáře vsunul převor, viz níže.

⁶¹⁵ O tom nás zpravuje poznámka v královském privilegii pro olomouckou kapitolu „*Decedente ergo episcopo omnia episcopatus et ecclesie bona sub manu decani et prepositi ecclesie illius integra eius successoribus reserventur*“. CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁶¹⁶ Děkanovy povinnosti se samozřejmě místo od místa lišily, neexistovalo neměnné vymezení jeho pravomocí. Děkan byl představeným kapituly například v polských kapitulách, které zkoumal M. Zemek: ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1989, s. 58. Naproti tomu v Praze byl nejdůležitějším kapitulním hodnostářem probošt. HLEDÍKOVÁ, *Pražská metropolitní kapitula*, s. 8. Ve Francii byla situace nejednotná. G. Le Bras uvádí za příklad některé kapituly (Chartres, Bordeaux), kde hrál děkan hlavní roli a to někdy přímo na úkor probošta, jenž zase předsedal kapitulám v jiných francouzských městech. LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 380.

⁶¹⁷ „*Hic per Baldevinum decanum et canonicos ecclesie Olomucensis Dominica Deus omnium est inkathedratus*.“ LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 37-38.

⁶¹⁸ POJSL - MICHNA, *Románský palác*, s. 197.

⁶¹⁹ Za sídlo kapituly palác považuje A. MERHAUTOVÁ, *K olomouckému kapitulnímu domu*, s. 87-93.

případně obojí?⁶²⁰ Jak se jejich využití v průběhu středověku měnilo? Dalším problémem je datace paláce. Převažuje názor zařazující jej do druhé čtvrtiny 12. století, tedy do doby Jindřicha Zdíka (odtud nově vžitý název Zdíkův palác). Tuto teorii však zpochybnili např. V. Richter nebo nověji L. Konečný, kteří jeho vznik kladou až do 13. století tedy do časů právě biskupa Roberta. V tomto případě by byl palác výsledkem rekonstrukce po zmíněném požáru roku 1204.⁶²¹

Na oknech románského paláce byly navíc ve 20. století objeveny neumělé vyškrábané obrázky zvířat, postav či drobné nápisy, jež byly datovány do druhé třetiny 13. století. Odtud se soudí, že minimálně první patro, kde se tato „výzdoba“ nachází, využívala po nějakou dobu katedrální škola (existující při biskupství minimálně od Zdíkových časů),⁶²² jejíž žáci si krátili dlouhou chvíli výtvarnou činností. To by zase svědčilo o změně účelu budovy ve 13. století a o tom, že biskup, snad už i Robert, sídlil jinde.⁶²³ Objekt se navíc nedochoval celý, proto je rekonstrukce využití tohoto komplexu v běhu času značně problematická a vlastně prakticky nemožná, jak o tom svědčí velká rozmanitost názorů odborníků.

Pokud by býval Zdík v Olomouci založil kapitolu řídící se předpisy společného života, znamenalo by to, že kanovníci museli obývat společný příbytek skládající se minimálně z dormitáře, refektáře a kapitulní síně.⁶²⁴ O refektáři máme pozdější zprávy ze 13. století, zatímco o společné ložnici, dormitáři, nikde žádné zmínky nejsou. Ze 12. století však minimálně neexistují žádné zprávy o tom, že by členové kapituly měli svá vlastní obydlí, proto lze připustit, že v této době mohli ještě žít pohromadě.⁶²⁵ Podobně tomu zřejmě v počátcích bylo i se společným vlastnictvím, alespoň soudě dle textu Zdíkovy translační listiny, která vyjmenovává majetky olomouckého kostela a probošství, avšak mlčí o zvláštních příjmech jednotlivých kanovníků.⁶²⁶ Výjimkou byl děkan, v jehož držení měl být díl vsi Uhřetice s krčmářem, i zde se však jedná o pozdější přípisek do translační listiny.

⁶²⁰ J. Bistrický a V. Dohnal soudí, že objekt zahrnoval biskupský palác i kapitulní dům: BISTRICKÝ, *Počátky hradu a města*, s. 88; DOHNAL, *Olomoucký hrad v raném středověku*, s. 119-121.

⁶²¹ KONEČNÝ, *Glosy k olomouckým otázkám*, s. 103-109; RICHTER, *Raněstředověká Olomouc*, s. 92. Rozdílné názory na časové zařazení románského paláce shrnuje v úvodu svého článku I. Hlobil, zatímco sám je zastáncem ranějšího datování do Zdíkovy doby: HLOBIL, *Formální analýza tzv. Přemyslovského paláce*, s. 87-88.

⁶²² Usuzuje se tak dle titulu kanovníka Milhosta suspendovaného ve 40. letech 12. století, jenž je označen jako „magister“: „Magistrum Milgost pro fornicacione deposuimus.“ CDB I., č. 135, s. 136-138.

⁶²³ POJSL - MICHNA, *Románský palác*, s. 208.

⁶²⁴ MERHAUTOVÁ, *K olomouckému kapitulnímu domu*, s. 87.

⁶²⁵ BISTRICKÝ, *Historický obzor*, s. 82-83.

⁶²⁶ CDB I., č. 115, s. 116-123; BISTRICKÝ, *Historický obzor*, s. 82.

Společný majetek kapituly se pak měl snad skrývat pod vlastnictvím probošství.⁶²⁷ Přestože vzhledem k malé četnosti pramenů z tohoto období nemůžeme vyvozovat žádné určité závěry, nelze nijak vyloučit, že olomoucká kapitula mohla žít pod jednou střechou a mít společný majetek, alespoň v počátečních letech své reformované existence.⁶²⁸

Opouštění zásad společného života bylo obvyklým jevem jak v západní, tak ve střední Evropě, takže se záhy nevyhnulo ani Olomouci. Jako jeden z pravděpodobných dokladů se často uvádí již zmíněná stížnost biskupa Roberta adresovaná papeži ohledně stavebních změn na olomouckém hradě.⁶²⁹ Zeměpán měl nechat vystavět opevnění, jež obehňalo katedrálu a následně bránilo kanovníkům ve volném přístupu do chrámu.⁶³⁰ Tato informace by mohla naznačovat změnu poměrů, tedy že členové kapituly již společné prostory při kostele neobývali. Ty s velkou pravděpodobností těsně sousedily s katedrálou či na ni přímo navazovaly, a proto kdyby kapitulní kněží žili stále při ní, nečelili by takovému problému. Za pozornost rovněž stojí, že se tu hovoří pouze o ztíženém přístupu kanovníků, ne biskupa. Náznak je to však až příliš nepřímý, aby se z něj dalo usuzovat něco konkrétního. Zdá se však, že nejpozději ve 30. letech kněží skutečně obývali soukromé příbytky, o čemž svědčí soudobé privilegium markraběte Přemysla, kterým olomoucké kanovníky zprostil povinnosti hostit ve svých domech zeměpánovy muže.⁶³¹

Jisté zato je, že v majetkových záležitostech řehole nejpozději od počátku 13. století dodržována nebyla. Právě za biskupa Roberta máme zprávy o soukromém majetku jednotlivých kanovníků, což bylo s přísně reformními idejemi každopádně v rozporu. I to se zdá svědčit ve prospěch názoru, že olomoucká kapitula nikdy regulovanou nebyla. Je ovšem nutno poukázat i na to, že ani v angerské kapitule, jež řeholi v minulosti prokazatelně přijala, nemůžeme v tomto období konstatovat výrazně odlišné poměry. V roce 1220 tak mohl olomoucký kanovník Sifrid zpeněžit svou vlastní ves Jarošov prodejem velehradskému klášteru.⁶³² Tento Sifrid však byl

⁶²⁷ HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 22; BISTRICKÝ, *Písemnosti olomouckého biskupa*, s. 48.

⁶²⁸ Takový měl být podle Kosmy i počátek pražské kapituly. FRB II., s. 100-101.

⁶²⁹ KONEČNÝ, *Glosy k olomouckým otázkám*, s. 104

⁶³⁰ „*Procedente vero tempore princeps terre municionem quandam in monticulo ipso construxit et eandem ecclesiam muri ambitu circumclusit. Unde cum, ipsius canonicis non valentibus introire libere ad eandem, ecclesia memorata debitis officiis defraudetur*“. CDB II., č. 66, s. 61-62.

⁶³¹ „*Adicientes eidem hanc gratiam, ut in domibus canonicorum nemo curialium nostrorum vel quorumlibet nobiscum advenientium hospitetur*“. CDB III.1, č. 89, s. 100-104.

⁶³² CDB II., č. 199, s. 184-185.

výjimečnou osobou, protože se jednalo o syna někdejšího olomouckého knížete Břetislava. Od svého otce Sifrid také tuto ves zdědil, jak se v listině uvádí.⁶³³ Dochází tu tak k paralelní situaci – také v Angers mohli kanovníci, často šlechtického původu, dědit majetky, kterými i přes svůj duchovní stav nadále disponovali. Protože šlo o soukromou držbu, nemusel si olomoucký Sifrid vyžádat souhlas kapituly (jak dokládá absence jejích zástupců), narozdíl od souhlasu krále, markraběte a biskupa Roberta, kteří se aktu zlistinění zúčastnili.

Nic tedy nenaznačuje, že by soukromé vlastnictví kanovníků, byť kapitulních dignitářů, bylo také v Olomouci považováno za něco nepatřičného. Naopak, takový byl celoevropský trend vrcholného středověku.⁶³⁴ Jasně doklady o něm máme i z pozdější doby. Tak v roce 1234 vydal markrabě Přemysl listinu, v níž mimo jiné potvrdil, že kapitulní děkan Walter a probošt Štěpán darovali olomouckému kostelu, tedy potažmo biskupství,⁶³⁵ několik vesnic, které předtím zakoupili.⁶³⁶ Ani zde se neuvádí nic o souhlasu kapituly, avšak vzhledem k tomu, že se jedná o listinu vydanou světským představitelem, není to nic zvláštního. Hovoří se zde také o krčmách, které olomoučtí kanovníci vlastnili. Je vidět, že majetek kanovníků byl již jasně vydělený z majetku olomouckého biskupství a na něm nezávislý.

Donace dalšího z kapitulních dignitářů, arcijáhna Radoslava ukazuje, že majetek některých kanovníků nebyl zanedbatelný.⁶³⁷ Radoslav totiž mohl velehradskému klášteru z vlastních zdrojů věnovat část vsi Hoštice (přičemž díl z jejího výnosu vyhradil sobě), pozemky v místě zvaném „*Cladorup*“⁶³⁸ v olomoucké provincii, tři mlýny, zahradu a dům na Opavsku. I zde můžeme vidět paralelu s Angers, kde kanovníci disponovali velmi podobným typem držby. Rozdílem však je, že v pokročilejší Francii se již zbožné dary a odkazy zpravidla nevyjadřovaly v nemovitostech, ale přímo v peněžních obnosech. Takže zatímco kanovníci Waltr a Štěpán věnovali olomouckému kostelu několik vesnic, připomeňme si, že angerský děkan Guillaume de Saumur věnoval biskupovi s kapitulou tři tisíce solidů na stavbu

⁶³³ „*Dilectus capellanus noster Sifridus Olomucensis canonicus quandam villam suam Jarosow nomine, quam a progenitore suo, illustri duce Bretizlao, promeruerat*“. CDB II., č. 199, s. 184-185.

⁶³⁴ GAUDEMET, *Le gouvernement de l'église*, s. 192, zvláště pozn. 64.

⁶³⁵ HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 32.

⁶³⁶ CDB III.1, č. 89, s. 100-104.

⁶³⁷ CDB II., č. 346, s. 354-356.

⁶³⁸ Snad se jednalo o dnešní Kladeruby u Valašského Meziříčí, kam je klade G. Friedrich. Pravděpodobně tytéž Kladeruby figurovaly mezi majetkem olomouckého kostela ve Zdíkově translační listině: CDB I., č. 115, s. 116-123, zde s. 119.

dormitáře s refektářem. Kantor Hugue de Chamblancé zase daroval jistou finanční hotovost každému ze svých spolukanovníků.⁶³⁹

Kromě toho víme, že členové angerské i olomoucké kapituly měli také své vlastní poddané. Doklad o tom nalézáme v listině krále Václava I. asi z let 1236-1237. V ní panovník dovolil, aby byli lidé kanovníků souzeni královským soudem namísto jeho beneficiáři.⁶⁴⁰ Toto privilegium se nemohlo týkat společných statků kapituly, protože ta toto právo získala již dříve, tedy se muselo vztahovat k soukromému majetku jednotlivých členů.⁶⁴¹

Společný kapitulní majetek se zřejmě skrýval, jak již bylo řečeno, pod majetkem tzv. probošství, jež figuruje v pramenech už ve 12. století.⁶⁴² Probošství (*praepositura*) v Olomouci existovalo již za biskupa Zdíka, avšak podle sdělení královského privilegia pro olomoucké biskupství z roku 1207 zůstávalo od dávných dob až do Robertových časů neobsazeno.⁶⁴³ Jinde zase biskup Robert sám prohlašuje, že probošství založil on.⁶⁴⁴ Možné řešení tohoto rozporu podává J. Bistřícký, a to takové, že v době translace biskupství od sv. Petra ke sv. Václavu existovaly paralelně po nějaký čas dva biskupské kostely, přičemž jeden z nich musel spravovat biskupův zástupce, jímž byl probošt. Po přestěhování na václavské návrší už jeho funkce nebylo potřeba, proto poté dočasně mizí.⁶⁴⁵

Tomu by napovídalo i zaměření proboštských kompetencí, jak je známe z doby biskupa Roberta. Co měl vlastně nový probošt v Olomouci na starosti, přibližuje výše zmíněná královská listina z roku 1207, z níž se dozvídáme, že úkolem probošta (spolu s děkanem) bylo bdít nad majetky nejen kapituly, ale i biskupa,⁶⁴⁶ a chránit je před jakoukoliv újmou. Zdá se, že probošt byl pověřen zejména materiální péčí o kapitolu, o její hmotné zajištění.⁶⁴⁷ To bylo ostatně v duchu starobylé cášské

⁶³⁹ URSEAU (ed.), *Cartulaire noir*, č. 95, s. 175-176. ROBIN, *Le problème de la vie commune*, s. 318.

⁶⁴⁰ „*Volumus, ut homines canonicorum Olomucensis ecclesie coram nobis potius, quam coram vobis iudicentur.*“ CDB III.1, č. 143, s. 178.

⁶⁴¹ HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 32.

⁶⁴² Hovoří o něm Zdíkova translační listina: CDB I., č. 115, s. 116-123.

⁶⁴³ „*Contigit autem, quod antiquis temporibus ecclesia illa preposito carebat, unde visum fuit patri nostro Ruberto in ea prepositum ordinare*“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁶⁴⁴ „*Preposituram in Olomuc instituímus*“ CDB III.1, č. 128, s. 159-161.

⁶⁴⁵ BISTRÍCKÝ, *Písemnosti olomouckého biskupa*, s. 47.

⁶⁴⁶ Pokud v Robertových listinách patřilo něco „episkopátu“, v latině „*episcopatus*“, či „*episcopatus mei*“, znamenalo to podle výkladu L. Hrabové osobní biskupův majetek nezávislý na statcích olomouckého kostela. To by bylo ostatně v souladu se soukromým majetkem kanovníků, jenž je pro tuto dobu doložen. HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 32.

⁶⁴⁷ „*Decedente ergo episcopo omnia episcopatus et ecclesie bona sub manu decani et prepositi ecclesie illius integra eius successori reserventur, nec aliquis ea audeat occupare vel minuere vel in*

řehole, která definovala probošta jako správce kapitulního majetku.⁶⁴⁸ Jménem pak z Robertovy doby známe olomouckého probošta Štěpána, jenž byl v roce 1213 biskupem pověřen, aby se stal jakýmsi správcem a ochráncem ženského kláštera založeného Robertem u sv. Petra, někdejšího olomouckého biskupského kostela.⁶⁴⁹ Také to by napovídalo, že hlavní funkce kapitulního probošta spočívala v rovině ekonomicko-organizační. Proboštský úřad nebyl součástí každé kapituly, v Angers i některých jiných francouzských diecézích středověku podobný úřad, jak jsme již viděli, chyběl.

Probošt se stal novou kapitulní dignitou a v hierarchii olomoucké kapituly zaujal druhé místo hned za děkanem, jejím představeným, čímž odsunul arcijáhna na místo třetí. Olomoučtí proboštové se těšili vlastním zvláštním příjmům, jež jim biskup Robert zajistil darem několika vesnic s poplužím, včelími úly, desátky z vinic v Pustiměři a příjmy z kaple v Kroměříži (jednalo se tedy pravděpodobně o původně biskupské statky).⁶⁵⁰ Král Přemysl Otakar I. zase proboštovi věnoval ves Uherčice.⁶⁵¹ Nejen kapitulní dignitáři, i ostatní kanovníci dostávali od olomouckých biskupů dary – jednalo se o nemovitosti či platy, několik dokladů máme i z Robertovy doby.⁶⁵²

Také v Olomouci byla kapitulní mensa oddělena od mensy biskupovy, takže kapitula mohla po ekonomické stránce fungovat jako samostatná jednotka. Pokud chtěl biskup se svými majetky nějak naložit, stávalo se, že si k tomu vyžádal souhlas kapituly, avšak zdá se, že to nebylo podmínkou. L. Hrabová soudí, že se Robert snažil její vliv naopak omezovat.⁶⁵³ To se mi ale z dochovaných pramenů, jež máme k dispozici, nezdá příliš zjevné. Narozdíl od Angers olomoučtí kanovníci v Robertově době ještě nevystupovali v právních pořízeních jako samostatná jednotka, ani se její přední členové neobjevovali v intitulaci po boku biskupa, jako tomu bylo na západě. První dochovaná listina vydaná olomouckou kapitulou se hlásí

usus principum vindicare.“ (...) „*Prepositum ordinare, qui fratribus illius ecclesie debito modo provideret et eorum necessitati responderet.*“ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁶⁴⁸ ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1989, s. 61.

⁶⁴⁹ „*Certum autem et fidelem procuratorem ad petitionem ipsarum dominarum, dominum prepositum Olomucensem Stephanum, pro ipsius prudenti provisione et diligenti illius loci subventionem eis constituimus usque in finem vite sue.*“ CDB II., č. 106, s. 100-101.

⁶⁵⁰ O vinici biskup např. říká „*decimam vinee nove, quam plantavimus in Pustimir.*“ CDB III.1, č. 128, s. 159-161.

⁶⁵¹ CDB II., č. 59, s. 52-55.

⁶⁵² Robert např. kanovníkům daroval ves s aratrem a mlýnem, aby tak byla lépe zajištěna bohoslužba v chrámu: „*Ut autem cresceret servitium in ecclesia Olomucensi.*“ CDB III.1, č. 128, s. 159-161. To poněkud připomíná ony „úplatky“, kterými se angerští biskupové snažili pohnout svůj klérus k větší aktivitě.

⁶⁵³ HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 32-34.

do roku 1240 a ratifikuje confirmující listinu biskupa Roberta. V obou případech se však jedná o pozdější falzum, přičemž další známé samostatné vystoupení kapituly (její souhlas s tím, že biskup prodal ves olomouckého kostela) je až z doby o deset let pozdější.⁶⁵⁴

Olomoucká kapitula za biskupa Roberta tedy narozdíl od angerské podle všeho ještě nebyla plně konsolidovaným celkem hájícím společné zájmy. Přesto se jí v tomto období dostalo několika nových důležitých privilegií. Robertův episkopát je pak z hlediska dějin kapituly přelomový hned v několika věcech. Jednak v tom, že právě za Robertovy vlády, v roce 1207, získala kapitula od panovníka právo svobodně volit biskupa. V době sedisvakance měli děkan s proboštem coby dignitáři kapituly navíc od tohoto okamžiku právo spravovat majetky jak biskupství, tak i biskupa.⁶⁵⁵ Můžeme tak vidět, že stejně jako v Angers bylo i v českých zemích období biskupské sedisvakance z hlediska církve nebezpečné, protože ho světští činitelé mohli zneužívat k rozchvacování církevních statků ve svůj prospěch. A jak je z formulací privilegia patrné, skutečně se tak dalo.

Samo právo na svobodnou volbu, které se oproti Francii v českých zemích prosadilo v oficiální oblasti s velkým zpožděním, bylo spíše v rovině teoretické než faktické. To dokládají události po Robertově smrti (či jeho předčasném odstoupení), kdy kapitula zvolila novým biskupem mistra Viléma, olomouckého kanovníka. Protože však byla po vizitaci mohučského arcibiskupa pro mravnostní delikty v suspenzi, arcibiskup volbu prohlásil za neplatnou a sám po uplynutí lhůty tři měsíců ustanovené IV. Lateránským koncilem dosadil do Olomouce Konráda z Friedberka, jenž byl předtím kanovníkem v Hildesheimu. Po dlouhých peripetiích sporu, který se řešil po léta v Římě a do nějž byla zapletená vysoká říšská politika, nevyšel v roce 1245 z rozepře jako vítěz ani Vilém ani Konrád, ale Bruno ze Schauenburku, třetí kandidát, kterého prosadil sám papež. Olomoucké kapitule výsledek pouze oznámil a kanovníky vyzval k tomu, aby svého nového biskupa dobře přijali.⁶⁵⁶ Z toho vyplývá zajímavý závěr: privilegium z roku 1207, jež bylo

⁶⁵⁴ CDB III.2, č. 243, s. 322-324. O pravosti údajné nejstarší kapitulní listiny pochyboval už V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 751. Podrobně VODIČKA, *Počátky špitálu*, s. 181-188.

⁶⁵⁵ „*Libertatem etiam in episcoporum electione, quam quidam principes inpedire solebant, canonicis illius ecclesie secundum iura canonum libere et absolute concedimus et, ne in posterum irritetur, prohibemus.*“ „*Decedente ergo episcopo omnia episcopatus et ecclesie bona sub manu decani et prepositi ecclesie illius integra successoris reserventur, nec aliquis ea audeat occupare vel minuere vel ion usus principum vindicare.*“ CDB II., 59, s. 52-55.

⁶⁵⁶ CDB IV.1, č. 72, s. 161-162. O celém případě podrobně SOMER - SVOBODOVÁ, *Konrád z Friedberka*, s. 3-24.

původně namířeno proti zásahům světské moci, nakonec zpochybnila sama autorita, která je před necelými 40 lety vydala.

Do doby biskupa Roberta se rovněž datuje důležité privilegium moravského markraběte Přemysla. Ten v roce 1234 vyňal kněze, kanovníky a všechny ostatní kleriky diecéze z pravomoci světských soudů. Rozhodovat o jejich osudech mohl nyní už jen místní biskup či jiní preláti.⁶⁵⁷ Podobnému osvobození od světské moci se těšil i Guillaume de Beaumont a jeho klérus, ovšem s tím rozdílem, že v Angers v této době už platilo dlouhých 100 let.

Další významnou změnou bylo, že k počtu 12 kanovníků, existujícímu od časů biskupa Zdíka, Robert přidal ještě třináctou prebendu.⁶⁵⁸ Na výživu věnoval třináctému kanovníkovi výnos 12 denárů týdně z krčmy v Kroměříži a svůj pozemek v Húzové.⁶⁵⁹ Toto nové benefícium mělo do dalších let přetrvat, narozdíl od Angers, kde rozšíření kanovnických míst o dalších deset svůj zrod dlouho nepřežilo. Z dalších okolností (když biskup stanovil příjmy na stravování kapituly) nepřímo vyplývá, že se společně z prostředků probošství a takzvané obediencie (majetku konkrétně určeného pro výživu kapituly) kněží společně stravovali jen někdy, dle výpočtu L. Hrabové šestadvacetkrát do roka. To potvrzuje skutečnost, která byla konstatována již výše, že totiž hlavní část zaopatření kanovníků musela plynout z dílčích prebend.⁶⁶⁰

Tak bylo i v Olomouci stejně jako v Angers společné stravování spíše jen reziduem dřívějších časů, které se nějakým způsobem stále udržovalo, avšak čím dál více jen symbolicky. Již jsme viděli, že v Angers Guillaume de Beaumont tento zvyk dočasně zrušil a prostředky věnoval na dostavbu katedrály V Olomoucivšak pro biskupa zátěž nepředstavoval, protože ten narozdíl od toho angerského nehostil kapitolu z vlastní kapsy, dělo se tak z majetku již zmíněného probošství a obediencie pro tyto účely speciálně zřízené.

⁶⁵⁷ „*Per principum potenciam presbyteros vel clericos iudicari audimus...volentes reddere que dei sunt deo, a quo habemus universa, statuimus, ut si quis ex presbyteris, canonicis vel clericis ad iudicium commune fuerit evocatus per iudicem vel beneficorum nostrorum nuncios ex parte castri...non iudicandus, sed tantum videndus; sed omne iudicium secundum statuta canonum devolvatur ad episcopum vel prelatos Olomucensis ecclesie*“. CDB III.1, č. 89, s. 100-104.

⁶⁵⁸ Cílem mělo být podle biskupa „*Ut autem cresceret servicium in ecclesia Olomucensi*“. CDB III.1, č. 128, s. 159-161.

⁶⁵⁹ Místo, jež je v prameni nazváno „*Guzssow*“, takto určila HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 33.

⁶⁶⁰ HRABOVÁ, *Ekonomika feudální državy*, s. 33-34.

Stejně jako Angers, ani Olomouc neušla za Robertova episkopátu zásahům papežské kurie. V řadě olomouckých kanovníků vyvstává jeden, který se k prebendě dostal prostřednictvím samotného papežského legáta Konráda Portskeho, jenž v roce 1224 pobýval v českých zemích.⁶⁶¹ Jednalo se o Jana, syna římského měšťana Jakuba de Arloco. Ten byl ze své vlasti podle všeho zvyklý na trochu jiný standard, takže měl vedle klasické prebendy dostávat (z uvedeného důvodu její nedostatečnosti) navrch ještě tři hřivny ročně. Když však Jan, který byl kanovníkem pouze titulárním, po dobu dvou let z Olomouce nic neobdržel, pověřil papež Řehoř IX. roku 1228 probošta a děkana kláštera v dolnorakouském Klosterneuburgu, aby Roberta s jeho kapitulou přiměli dluh splatit, to znamená, aby Jakobovi požadovanou částku poslali (pravděpodobně do Říma).⁶⁶² Záležitost se tím zřejmě vyřešila, protože pak už o ní chybí další zprávy. Jedná se o mimořádný případ papežského zásahu tohoto typu z doby biskupa Roberta. Lze v něm vidět některé podobnosti s Angers – soudě podle popisu okolností se ani olomoucký biskup nezdál nadšený z toho, že má vyplácet příjmy z kanonikátu někomu, koho dosadila vnější autorita a kdo má navíc dispens od chórových povinností. K dalšímu obsazování nižších beneficíí kurií na Moravě docházelo až od 50. let 13. století, papežské intervence (nejen do olomoucké církve) zesílily počínaje vládou Inocence IV.⁶⁶³ I za činem legáta Konráda se snad skrývala coby strůjce sama papežská kurie za vlády papeže Honorio III., tedy právě toho pontifika, který zasahoval i do záležitostí svatomořické kapituly v Angers.

Narozdíl od Angers, kde nemáme žádné zprávy o nesouladu mezi biskupem Guillaumem a řadovými členy či dignitáři jeho kapituly, dochovala se v Olomouci zajímavá zpráva o zřejmě dost vážné roztržce mezi biskupem Robertem a kapitulním děkanem Sifridem, se kterou se sváříci se strany dokonce utekly až do Říma. Sifrid, již zmiňovaný v souvislosti se svým darem Velehradu, byl posledním výhonkem někdejších olomouckých knížat, jednalo se o syna zemřelého knížete Břetislava. O celé kauze nás zpravuje pouze jeden papežský list z roku 1227, který shrnul argumenty obou stran a o co zde vlastně šlo.⁶⁶⁴ Robert si na Sifrida stěžoval, že se

⁶⁶¹ CDB II., č. 275, s. 270.

⁶⁶² „*Dilectus filius Johannes clericus, natus nobilis viri Jacobi de Arloco civis Romani nobis exposuit, quod bone memorie C[onradus] Portuensis episcopus, tunc in partibus illis apostolice sedis legatus, prebendam sibi in ecclesia Olomucensi concessit, quam nos eidem clerico postmodum duximus confirmandam, ac venerabilis frater noster (...) episcopus Olomucensis annuam pensionem trium marcarum in supplementum dicte prebende propter tenuitatem ipsius eidem clerico ad preces dicti legati concessit*“. CDB II., č. 314, s. 310-311.

⁶⁶³ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1906, s. 182-183.

⁶⁶⁴ O případu přehledně píše WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 193-203.

zpronevěřil přísaze hájit věci biskupa a kapituly. Sifrid totiž měl Roberta těžce pomluvit u krále Přemysla Otakara I. a vyrazit mu na něj jakési tajemství. Navíc svedl své spolukanovníky, aby ho zvolili děkanem, zcizil několik papežských listin a pomocí falešné pečete kostela vydával jakési listiny o své volbě. V neposlední řadě také odpíral biskupovi úctu a poslušnost a zanedbával povinnost rezidence při olomouckém kostele, již jako člen kapituly měl.⁶⁶⁵

Z tohoto výčtu tedy vidíme, že děkan byl v Olomouci volen kapitulou, narozdíl od arcijáhna, jehož měl, coby svého zástupce, dosazovat biskup.⁶⁶⁶ Z výše uvedeného se také zdá, že biskup Robert dohlížel u kapituly na dodržování kanonických předpisů, přenejmenším co se týká povinnosti rezidence. Na druhou stranu se ale také nemuselo jednat o nic jiného než vítaný protiargument ve vypjatém konfliktu, který nemusel o biskupových reálných nárocích na kapitolu pranic vypovídat. Snad se ale i v Olomouci, stejně jako v Angers, na toto pravidlo stále dbalo, jakkoliv zároveň docházelo i k jeho porušování. Biskup chtěl Sifrida kvůli neplnění povinností a zneužívání úřadu potrestat a sesadit z děkanské funkce, což však sám udělat nemohl, proto o to žádal papežský stolec.⁶⁶⁷

Sifrid však tato nařčení popřel – do děkanského úřadu se podloudně zvolit nedal, naopak jej se zdráháním přijal až po nekonečných prosbách svých volitelů. A na to, aby při olomoucké katedrále nemusel pobývat, měl prý speciální povolení od papežského stolce.⁶⁶⁸ Jako protiútok uvedl na Robertův účet zase obvinění z výstředností, které se týkaly biskupových obzvláště častých návštěv ženského

⁶⁶⁵ „Magister S., Olomucensis canonicus, sibi prestiterit iuramentum, quod ei et ecclesie sue fidelis in suis agendis existeret, sua et ipsius ecclesie negotia fideliter procurando, idem contra iuramentum suum temere veniens (...) illustri rege Boemie contra ipsum et ecclesiam eandem adhesit et eis secretis revelatis ipsius, illum iniquis contra eum suggestionibus graviter concitavit; qui etiam quasdam litteras, quas ad opus ecclesie sue a sede apostolica impetrarat, temerario ausu subripuit et a quibusdam eius concanonicis, malitie sue complicitibus, se procuravit in decanum Olomucensem eligi post appellationem ad sedem apostolicam legitime interiectam, et falsato sigillo ecclesie, sub eo electionis sue litteras fabricavit; et non solum ab eo monitus residentiam in ipsa ecclesia facere negligit, verum etiam alios verbo et exemplo retrahit ab eadem, alias sibi debitam obedientiam et reverentiam denegando.“ CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁶⁶⁶ ZEMEK, *Das Olmützer Domkapitel*, 1989, s. 65.

⁶⁶⁷ „Unde humiliter petiit, ut eum de periurio et falsitate puniri, compesci ab occupatione decanatus, quem talis electionis pretextu sibi vindicare contendit, compelli ad restitutionem litterarum ipsarum, et ei super aliis, quod iustum est, mandarem.“ CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁶⁶⁸ „In decanum Olomucensem se numquam eligi procuravit, qui et potius electioni de se facte, victus eligentium infinitis precibus, vix consensit.“; „Et quod ipse in ecclesia Olomucensi non residet, habet ex apostolica indulgentia speciali.“ CDB II., č. 294, s. 293-294.

kláštera v Dolních Kounicích.⁶⁶⁹ Robert jimi podle děkana uváděl do opovržení nejen sebe, ale i celý duchovní stav.⁶⁷⁰

Je nesmírná škoda, že není již nic známo o dalším vývoji tohoto sporu. Podle všeho jej předčasně ukončilo brzké úmrtí děkana, k němuž snad mělo dojít již dalšího roku, tedy 1228.⁶⁷¹ Protože papež Roberta i nadále v úřadu ponechal, ani nevíme nic o tom, že by byl nějak jinak potížen, zdá se, že jeho vina se neprokázala.

Vztahy mezi kapitulou, jejíž členy biskup rovněž vinil z toho, že se stali komplici nehodného Sifrida, a Robertem tedy byly někdy i dosti bouřlivé. Na druhou stranu hovoří Granum a Fragmentum o biskupu Robertovi jako o tom, kdo po svém příchodu do Olomouce urovnal nepokoje mezi bratry, které v kapitule nastaly už za někdejšího biskupa Bavora.⁶⁷² Právě za něj panovaly v Olomouci patrně ty nejneuspořádanější poměry. Bavor měl podle svědectví pozdněstředověkých pramenů se svými kanovníky velmi konfliktní vztahy, kdy měl dokonce jednoho z nich veřejně nazvat synem nevěstky.⁶⁷³ Kapitulou též měly za Bavora otrásat blíže neurčené vášnivé spory mezi bratry a jakýmsi „hostujícími kanovníky“, na nichž se měl podílet i biskup.⁶⁷⁴

Olomoucká katedrální kapitula tedy rozhodně nebyla prosta svárů a mnohdy jí chyběla i základní disciplína, jak dokládá situace na sklonku 30. let, kdy byla po vizitaci mohučského arcibiskupa Siegfrieda většina jejích členů suspendována. Důvodem měly být hlavně mravnostní delikty jako otevřené soužití se ženami.⁶⁷⁵ Přestože události na sklonku Robertova episkopátu byly poznamenány i vlivem „velké“ politiky a Sigfriedův postup podle všeho souvisel s jeho straněním císaři

⁶⁶⁹ Kauza dolnokounického kláštera se propírala už mnohem dříve, jak o tom svědčí papežský list z roku 1219, který pověřuje několik prelátů vyšetřením biskupových údajných mravních poklesků, z nichž jej obvinil želivský opat. CDB II., č. 170, s. 158.

⁶⁷⁰ „*Si de cetero a gravibus et enormibus excessibus, quos commiserat, et specialiter a frequentatione monasterii Cunicensis, unde factus erat multis in scandalium, abstineret*“, „*non solum se ipsum in partibus illis contemptibilem reddidit, set totum ordinem clericalem.*“ CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁶⁷¹ WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 197.

⁶⁷² „*Robertus (...) in cujus introitu primum pax ecclesiae reformata est et concordia inter fratres solidata.*“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 199. Totéž uvádí i Granum: LOSERTH (ed.), *Das Granum*, s. 38.

⁶⁷³ „*Ponens os in coelum quosdam ex fratribus ecclesiae filius meretricis male esse proclamavit.*“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198.

⁶⁷⁴ „*Sub tempore hujus primum appellatio in ecclesia Olomucensi fusit (sic) exordium et coepit esse discordia inter fratres, non aliis in quibusdam fratribus inter se causa excitantius contra hospites canonicos, quos omnibus modis si potuissent, violenter dum materias ecclesiae eiecissent: unde super hoc etiam juratum fuit, scilicet nec Bavarus, episcopus nec canonici, qui complices fuerant, in hoc facto profecerint.*“ ŠVÁBENSKÝ (ed.), *Tzv. Moravská kronika*, s. 198-199.

⁶⁷⁵ Olomoucké události na sklonku Robertova episkopátu či těsně po jeho úmrtí shrnují listiny: CDB IV.1, č. 3, s. 58-59; č. 24, s. 98-100.

Fridrichovi II.,⁶⁷⁶ myslím, že lze věřit tomu, že vizitátor v Olomouci našel skutečné nepořádky. Vzhledem k nejasnému datování těchto událostí je nemožné určit, zda k vizitaci došlo ještě za Robertova života a nakolik tak biskup nesl na situaci, v jaké se kapitula nacházela, podíl.

⁶⁷⁶ O tom podrobně SOMMER - SVOBODOVÁ, *Konrád z Friedberka*, s. 3-24.

i) Shrnutí

Přes podstatný rozdíl v délce existence a v množství provedených reforem vyvstává mezi Angers a Olomoucí mnoho zajímavých analogií a podobných momentů. Olomoucká kapitula procházela v první polovině 13. století dynamickým vývojem stejně jako situace církev v českých zemích vůbec. Právě tehdy obdržela právo svobodně volit biskupa, spravovat majetky biskupství v době uprázdnění biskupského úřadu či volně rozhodovat o vlastních poddaných, kteří byli od této doby (alespoň v teorii) vyňati z pravomoci světských soudů. Přestože tyto záležitosti měli v Angers již hezkou řádku let za sebou, z hlediska úrovně a disciplíny kléru lze konstatovat na obou místech velmi podobné nedostatky, jimiž ostatně běžně trpěly kněžské sbory po celé Evropě (nedodržování rezidence, zanedbávání liturgických povinností, mravnostní přestupky). Právě na tyto problémy proto také reagovaly dekrety soudobých koncilů. Přísnost někdejšího společného soužití kapituly při biskupském kostele se v průběhu let vytrácela, soukromé vlastnictví (mnohdy nemalé) a vlastní domy byly na obou místech běžnou věcí.

O nepořádcích v kapitule svatomořické i svatováclavské máme přímé zprávy díky kontrolním návštěvám církevních nadřízených, jež se na obou místech v této době uskutečnily. V Angers proběhla vizitace metropolitů na začátku episkopátu Guillaumea de Beaumont, zatímco v Olomouci došlo k tomu až na samém závěru Robertova působení. Ani jedna z nich nedopadla příliš dobře, v olomouckém případě dokonce vyústila v krajní situaci – suspenzi kanovníků. Olomouc od Angers odlišuje také občasná napětí, v pramenech zachycená, mezi biskupem Robertem a jeho kapitulou. Doklady o něčem podobném pro Angers chybí. Jednou z příčin může být to, že Guillaume de Beaumont pocházel z mocného rodu, v kraji etablovaného a jeho pozice již jen proto musela být silnější než Robertova, který byl ve své diecézi cizincem. Takovému biskupovi bylo jistě mnohem snazší se postavit, zvláště pokud jako v případě Přemyslovce Sifrida byl odbojný kanovník potomkem vedlejší větve vládnoucího rodu.

Do obsazení obou kapitul velmi podobným způsobem zasáhlo papežství, jehož intervence do záležitostí místních církví začaly vlivem vzrůstání církevní centralizace pomalu vzrůstat. Nepřekvapí, že ani u jednoho biskupa se kurie neseťkala ve svých plánech s vřelou podporou.

A konečně, Guillaume de Beaumont i Robert Olomoucký se do dějin svých biskupství zapsali zejména pro své zásluhy o výstavbu, respektive přestavbu katedrálního chrámu a obohacení jeho vnitřní výbavy. Byl to hlavně přínos v této oblasti, který obě místní tradice zaznamenaly a právě v této souvislosti biskupy i v pozdějších obdobích připomínaly.

6) Biskup a papežská kurie

a) *Guillaume de Beaumont a papežství*

V letech 1201-1240, do nichž spadají episkopáty obou biskupů, se na papežském stolci vystřídali tři papežové: Inocenc III. (1198-1216), Honorius III. (1216-1227) a Řehoř IX. (1227-1241). Pro malou četnost pramenných zpráv není možné vysledovat nějaké specifické charakteristické rysy pro jejich jednotlivé vlády ve vztahu k angerské a olomoucké diecézi, přesto se však pokusíme postihnout alespoň to, co se z pramenů v obou případech zachytit dá.

V době nástupu Guillauma a Roberta do biskupského úřadu byl hlavou západní církve již pátým rokem Inocenc III., pokládáný za jednoho z největších papežů středověku. Jeho mladý věk a právnické vzdělání mu poskytly dostatek energie a schopností pustit se do vydobývání silnější pozice pro církev. Vrcholem jeho pontifikátu bylo svolání IV. Lateránského koncilu v roce 1215, jednoho z nejdůležitějších církevních shromáždění středověku. Inocenc III. také dokázal posílit samotnou instituci papežství, což mimo jiné vedlo k nárůstu zájmu papežské kurie o dění v jednotlivých zemích a zvýšení počtu jejích zásahů na nejrůznějších úrovních církevní správy.⁶⁷⁷ Jak se to mohlo dít konkrétně, uvidíme na příkladu angerské a olomoucké diecéze.

Do historie angerského biskupství Inocenc III. zasáhl záhy po svém zvolení v roce 1198, když nejprve překazil biskupskou volbu kapituly, která se tehdy usnesla (za silného „doporučení“ krále Richarda I.) na Guillaumovi de Chemillé.⁶⁷⁸ Papežova intervence byla v tomto případě pochopitelná, došlo tu k hrubému porušení kanonických zvyklostí – dotýčný již jedno biskupství měl a starý biskup Raoul de Beaumont byl tehdy stále ještě naživu.⁶⁷⁹

Jak se papežská kurie se podílela na dosazení Guillauma de Beaumont, bylo již podrobně popsáno v první kapitole. Poté, co papežský legát Oktavián anuloval nerozhodnou volbu, kdy se hlasy angerských kanovníků, nacházejících se pod tlakem

⁶⁷⁷ O vývoji papežského primátu a důsledcích z toho plynoucích podrobně LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 305-327. O ideovém pozadí nového pojetí papežství SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, s. 97-99.

⁶⁷⁸ PELTZER, *Canon Law*, s. 156-160. Podrobněji viz výše.

⁶⁷⁹ FOREVILLE, *Le pape Innocent*, s. 145-147.

krále Jana, rozdělily mezi dva kandidáty, dostal se případ do Říma. Z papežova rozhodnutí nakonec kapitula přistoupila k nové volbě, která proběhla v létě 1202 a z níž vyšel jako vítěz Guillaume de Beaumont. Přestože list, který na jaře toho roku papež poslal do Angers, nedává explicitní instrukci, koho mají kanovníci zvolit, za celým případem byly jasné politické motivy.⁶⁸⁰ Již jsme viděli, že papež Inocenc III. byl v té době příznivě nakloněný Janu Bezzemkovi straníci na rozdíl od francouzského panovníka papežskému favoritovi Otovi Brunšvickému a že Jan nechal do Říma dovézt množství peněz, aby zvolení svého příbuzného z rodu Beaumont prosadil. Jistou indicií papežových preferencí mohou být také formulace jeho dopisu zaslání kapitule v dubnu 1202. Zatímco Guillaume označil Inocenc za „*milovaného syna*“, podobného přívlastku se v případě jeho soupeře zdržel, přičemž dokonce neuvedl ani jeho jméno.⁶⁸¹ Stejně tak si lze povšimnout, že „*dilecti*“ byli pro něj pouze ti členové kapituly, kteří zastupovali v Římě stranu angerského arcijáhna.⁶⁸² Argumenty přívrženců jeho protivníka, tourského kantora, tak v Římě očividně nenašly patřičnou odezvu, přičemž důvody jsou nabíledni.

Zájem o angerskou diecézi či snad podezření, že zde není vše, jak by mělo být, vedly papežskou kurii záhy po Guillaumově nástupu k rozhodnutí provést kontrolní vizitaci tamní katedrální kapituly. Tímto úkolem byl pověřen tourský metropolita Barthelémy. Jeho návštěva skutečně odhalila nezanedbatelné nepořádky, což vyústilo ve vydání prvních reformních statut kapituly v roce 1204.⁶⁸³

Sám Guillaume de Beaumont podle všeho nepatřil k těm, kteří by se při každé příležitosti ihned utíkali k papežské kurii, podobně jako to neměli ve zvyku ani jeho angerští předchůdci. Zdá se o tom svědčit přinejmenším absence takových pramenů.

⁶⁸⁰ „*Nolentes igitur vos eligendi potestate privare, ipsos ad propria duximus remittendos, per apostolica vobis scripta districte precipiendo mandantes, quatinus infra mensem post susceptionem presentium personam idoneam canonice vobis in episcopum eligatis; et si electio facta fuerit in concordia, ipsam venerabili fratri nostro...Turonensi archiepiscopo presentis, qui eam, si canonice factam repererit et de persona idonea celebratam, metropolitana fretus auctoritate confirmet et electum in episcopum non differat consecrare.*“ Die Register Innocenz' III., č. 27 (28), s. 50-52.

⁶⁸¹ „*Vestrum dilectum filium W., archidiaconum eiusdem ecclesie, (...) cantorem sancti Martini Turonensis, sicut dicitur, elegerunt.*“ Tamtéž, s. 51.

⁶⁸² „*Verum cum dilecti filii Robertus, Hugo et Reginaldus, concanonici vestri ex una parte... Magister vero Petrus et Britius, canonici eiusdem ecclesie, qui pro alia parte accesserant.*“ Tamtéž, s. 51.

⁶⁸³ „*Receptis domini papae Innocenci litteris ad nos et J. decanem Turonensi transmissis de ecclesia Andegavensi (...), cum in litteris continentur quod si non omnis et cetera nos, cum tertio collega nostro scilicet G. Turonensi archidiacono ad Andegavensem accesimus civitatem, ubi inquisita de statu ecclesie veritate, invenientes ibi multa emendatione digna, ipsa auctoritate apostolica cum multa deliberatione et diligentia, ad eius ordinationem processimus in hunc modum.*“ Ordinatio apostolica, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

Totéž ovšem neplatilo o biskupech z Le Mans a arcibiskupech z Tours.⁶⁸⁴ Víme pouze o jediném případě, kdy se angerský biskup sám obrátil do Říma, šlo tehdy o organizačně-pastorační otázku. Někdy před rokem 1220 požádal Guillaume papeže Honoria III. o povolení, aby ho při vizitaci diecéze mohli doprovázet dva další klerici. To mu papež ochotně udělil.⁶⁸⁵

Ještě z doby života Inocence III. se pak zachovala zajímavá výměna dopisů mezi papežskou kurií a angerským biskupem, kterou iniciovala prvně jmenovaná strana. Jejím předmětem byl špitál v Baugé nacházející se na území anjouské diecéze. Tamní špitální bratrstvo se na papeže obrátilo s žádostí o povolení mít vlastního kaplana, a to z důvodu velké vzdálenosti špitálu od farního kostela. Kromě toho žádalo také o vlastní pohřebiště, které bylo třeba vysvětit. Papež proto diecézního biskupa ve dvou zvláštních listech požádal, aby jejich prosbám vyhověl.⁶⁸⁶ Text obou listů se nám zachoval inserovaný do Guillaumovy odpovědi z roku 1214. Biskup papeže informoval o tom, že záležitost prověřil. Výsledek byl překvapující: ve špitále nenalezl žádné bratrstvo, ale toliko jednoho laika, navíc značně nehodného, neboť se před tváří církve nezdráhal pojmout dvě manželky najednou. Dále argumentoval, že v místě se nacházejí již dvě kaple, které nejsou od špitálu daleko, takže zřízení další by ožebračilo stávající duchovní správce. Tamní lidé se k papeži utekli proto, že věřili, že list od kurie biskupa přinutí jim vyhovět. Guillaume de Beaumont se nicméně po zvážení výše uvedeného rozhodl žádost zamítnout a naopak její původce předeslal v určeném termínu před papežskou kurií, které tímto přenechal konečné posouzení této záležitosti.⁶⁸⁷

Z tohoto zajímavého příkladu vysvítá, že angerský biskup se dokázal v záležitostech své diecéze zachovat sebevědomě a s rozhodností. Nenechal se ovlivnit tlakem kurie a jednal podle vlastního uvážení jako opravdový pán diecéze. Konečné slovo ovšem příznačně přenechal papeži, jak bylo ostatně jeho povinností.

⁶⁸⁴ Tento rozdíl konstatuje AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 475.

⁶⁸⁵ „*Ex parte tua fuit nobis humiliter supplicatum, ut cum necesse habeas aliquos de canonicis ecclesiae tuae pro ipsius ecclesiae negotiis procurandis, et tua etiam diocesi visitanda tecum specialiter retinere tibi concedere dignaremur*“. HOROY (ed.), *Honorii III, Romani pontificis*, III., č. 40, s. 519.

⁶⁸⁶ „*Quocirca, fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatinus cum loci diocesanus existas, ipsis, sine juris prejudicio alieni auctoritate nostra postulata concedas*“. LEMARCHAND (ed.), *Aumônerie de Baugé*, s. 368.

⁶⁸⁷ „*Ego vero protervitatem eorum attendens, ad Vestrae Sanctitatis examen partes remisi, et terminum eis quo coram vestrae discretionis libramine comparerent in octabis paschalibus assignavi. Vestra igitur Sanctitas prout Deus eidem inspiraverit et Vestrae Paternitati placuerit, de predicto negotio provideat et disponat, scientes quod predicti laici fructus et obventiones suarum ecclesiarum more solito diminuunt*“. LEMARCHAND (ed.), *Aumônerie de Baugé*, s. 369.

Hlavní příležitost k zásahům do záležitostí angerské diecéze papežové čerpali především prostřednictvím místních klášterů a kolegiálních kapitul, jež brali ochotně pod svou ochranu. Zvláštní kategorií tvořily tzv. exemptní kláštery, které byly vyňaty z pravomoci biskupa a podřízeny přímo papeži. V Anjou se to týkalo klášterů cisterciáků, rytířských řádů a řádu Grandmont (jeho členové byli něčím mezi mnichy a řeholními kanovníky a měli své kláštery pouze ve Francii). Biskup tak nemohl v případě těchto zařízení například uplatňovat svou jurisdikci, rozhodovat spory atd.⁶⁸⁸ Lze se důvodně domnívat, že mu takový stav nebyl příliš po chuti. V roce 1229 nicméně vidíval listinu papeže Řehoře IX. z předchozího roku adresovanou duchovenstvu tourské a rouenské provincie, která obsahovala přísné sankce těm, kdo by se opovážili jakýmkoliv způsobem dotknout grandmontského řádu a nerespektovat jeho privilegia.⁶⁸⁹

Papežství tak mohlo skrze exemptní řády uplatňovat svůj vliv v daných oblastech na úkor biskupů. Příležitost k zásahu však neskýtaly vždy jen ty, co měly právo exempce. Pro oblast Anjou to lze ukázat na příkladu mocného benediktinského kláštera St. Florent v Saumuru. Ten se těšil skutečně mimořádné přízni papežského stolce a v době Guillaumova episkopátu obdržel celkem šest papežských bul, jež upravovaly jeho záležitosti a přiznávaly mu různé svobody na úkor diecézního biskupa. V roce 1231 například Řehoř IX. biskupovi výslovně zakázal cokoliv vymáhat ze všech hospodářských dvorů (grangií) a převorství v angerské diecézi spadajících pod St. Florent. Papež dále biskupa stejně jako další preláty upozornil na zákaz zneužívání práva vizitace a klášterního pohostinství.⁶⁹⁰

Papežská kurie zkrátka ochotně vyšla benediktinům vstříc a na základě jejich žádosti omezila biskupova obvyklá práva vůči nim (benediktinské kláštery totiž mezi exemptní nepatřily). Je zajímavé vidět, že i zde si papežství našlo skulinku, jak do diecézních věcí proniknout. Záminkou mu k tomu byla stížnost saintflorentských mnichů nejen na angerského biskupa, ale i na saumurské templáře, tourského a poitierského senešala a další tamní laiky kvůli tomu, že klášter a jeho statky různými způsoby utlačují a obtěžují.⁶⁹¹ Papež nařídil několika církevním představitelům

⁶⁸⁸ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 814. O potížích, které biskupovi exemptní kláštery přinášely, hovoří Guillaume ve svém listě tourskému arcibiskupovi (o něm podrobněji v další kapitole). AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 31-33.

⁶⁸⁹ AD, Angers, G 870/8.

⁶⁹⁰ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 631; s. 794; s. 816.

⁶⁹¹ „*Conquesti sunt nobis abbas et conventus Sancti Florentii Salmuriensis quod venerabilis noster Andegavensis episcopus, fratres militie templi de Salmurio, senescallus Turonie et Pictavie (...) et*

poitierské diecéze, aby vyslechnutím zainteresovaných stran věc jménem papežské autority vyšetřili. Podle toho se zdá, že ani biskup Guillaume se nehodlal se zvláštními výsadami saumurských mnichů zcela smířit, avšak v papežství, které klášteru stranilo, našel příliš silnou překážku. Vztah mezi klášterem St. Florent a angerským biskupem musel být proto nutně napjatý. Vyvrcholil však teprve po smrti Guillauma de Beaumont v otevřeném konfliktu mezi jeho nástupcem Michelem Villoseau a saintflorentským opatem.⁶⁹²

Podobně jako v případě saumurského opatství se v hledáčku římské kurie ocitla také další důležitá anjouská fundace, benediktinský klášter v Bourgueil. Důvod papežské pozornosti byl zejména ten, že opatství se již od konce 12. století po dlouhá léta zmítalo v krizi.⁶⁹³

Nejvíce se však biskupa musely dotýkat občasné pokusy kurie vměšovat se do obsazování anjouských kolegiálních a jiných kapitul, včetně svatomořické, jejíž členové patřili mezi Guillaumovy bezprostřední spolupracovníky. Na program dne se zhruba od poloviny 12. století stále více dostávaly papežské provize a rezervace na nižší benefícia po celé křesťanské Evropě. Původní žádosti a doporučení se měnily v opravdová nařízení, jimž bylo biskupům těžké se postavit. Příjemci se obvykle stávali chudí klerici, členové kurie nebo spřátelené rodiny papeže a jeho blízkého okruhu.⁶⁹⁴ Papež Inocenc III. byl tím, kdo se této možnosti svého úřadu chápal výrazně více než jeho předchůdci a vytvořil tak důležitý precedens pro své nástupce. Tyto intervence ospravedlňoval svým „*plenitudo potestatis*“, papežským primátem, jemuž jsou všichni povinni úctou a poslušností. V případě neuposlechnutí neváhal udělovat tvrdé sankce v podobě církevních trestů.⁶⁹⁵

Tímto způsobem zasáhl Inocenc III. do angerských záležitostí ještě před nástupem Guillauma de Beaumont, když v dubnu roku 1200 adresoval jeho předchůdci biskupu Guillaumovi de Chemillé list. V něm ho vyzval, aby vyplácel jistému kanovníkovi jménem Guillaume de Marchais, bezpochyby papežskému

quidam alii clerici et laici Turonensis et Pictaviensis diocesis ipsos indesimenter exactione aggravant et molestant alias super ecclesiis, hominibus, redditibus et rebus aliis injurantes eisdem.“ AD, Angers, H 1837/XIII.

⁶⁹² AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 794-795.

⁶⁹³ O tom podrobně AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 485-492.

⁶⁹⁴ LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 316-317.

⁶⁹⁵ Když například biskup z Poitiers a jeho kapitula vzdorovali dosazení papežova muže do svých řad, Inocenc je ztrestal exkomunikací a jejich kostel interdiktem. FOREVILLE, *Le pape Innocent III*, s. 155.

chráněnci, celou prebendu.⁶⁹⁶ Je poměrně překvapivé, že po zbytek pontifikátu tohoto nadmíru aktivního papeže se již o žádné jeho podobné intervenci v Anjou nedozvídáme. Další doklady tohoto typu pocházejí až z doby jeho nástupce Honorio III. V roce 1221 se Honorius III. rozhodl ponechat svatomořickou kapitulní prebendu nově zvolenému urbinskému biskupu-elektovi Oddonovi, jehož nové biskupství nebylo dostatečně výnosné. To se ale nelíbilo Guillaumovi de Beaumont, který již stačil Oddonovo místo přidělit jistému magistru Janovi. Papež, který přece jen poněkud postrádal nasazení a „tah na bránu“ svého předchůdce, nakonec ustoupil a biskupova kandidáta Jana v úřadu potvrdil. Vymínil si však, že Oddo bude pobírat výnosy z kanonikátu až do svého vysvěcení.⁶⁹⁷ Dále se Honorius pokusil zasáhnout do obsazení kolegiální kapituly sv. Martina v Angers, když se zde uprázdnily dvě prebendy. Rozhodl se je udělit jistému chudému klerikovi, jenž jej o to požádal. Kanovníci od sv. Martina v čele s děkanem se však jali oponovat, přičemž argumentovali královským privilegiem, podle něž náleží kolace děkanovi kapituly. Tentokrát se papež nenechal odbýt. Jako své zástupce v této věci pověřil úkolem záležitost prošetřit biskupa ze Saint Malo spolu s tamním převorem a arcijáhнем.⁶⁹⁸ Výsledek není znám, ale z vyznění dopisu se zdá, že papež byl pevně rozhodnut v této věci neustoupit. O stanovisku angerského biskupa v tomto případě bohužel nic nevíme, ale už to, že si papež nevybral za vykonavatele své vůle jeho, ale preláty až z Bretaně, může mnohé napovídat. Za Honoriova nástupce Řehoře IX. již žádné zprávy o papežském vměšování do složení anjouských kapitul nejsou.⁶⁹⁹

Papež se dále na zdejší církevní představitele (ať už biskupa, jednotlivé opaty, arcijáhny či členy katedrální kapituly) obracel v případech různých kauz, jejichž řešením je pověřoval. Týkaly se rozmanitých záležitostí klášterů a kapitul nacházejících se na území angerské diecéze a jejího okolí či obecně anjouského kléru – jednalo se jak o otázky disciplíny a dodržování řehole, tak různých sporů.⁷⁰⁰

IV. Lateránského koncilu, svolaného v roce 1215 Inocencem III. do jeho římského sídla, se dle dochovaných seznamů přítomných prelátů Guillaume de Beaumont nezúčastnil.⁷⁰¹ To se může zdát poměrně překvapivé vzhledem k jeho celkovému reformnímu naladění. Pro srovnání však uveďme, že rámci celé tourské

⁶⁹⁶ POTTHAST (ed.), *Regesta pontificum*, č. 1014-1015, s. 95.

⁶⁹⁷ PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, II, č. 3191.

⁶⁹⁸ HOROY (ed.), *Honorii III, Romani pontificis*, IV, č. 32, s. 926-927.

⁶⁹⁹ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 581.

⁷⁰⁰ PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 1208, s. 200; č. 1227, s. 203; č. 1780, s. 295; č. 1837, s. 305.

⁷⁰¹ FOREVILLE, *Latran*, s. 392.

provincie, jíž není možné vyčítat „nepokrokovost“, sem z celkem 11 biskupů zavítali vedle tourského arcibiskupa už jen čtyři jeho sufragáni. Guillaume tak nenavázal na svého strýce Raoula, jenž byl v roce 1178 přímým účastníkem III. Lateránského koncilu.⁷⁰² Guillaumova nepřítomnost však nic nemění na tom, že ohlas a konkrétní výdobytky koncilu pronikaly do angerské diecéze, stejně jako do všech oblastí tehdejšího křesťanstva. Opisy koncilních dekretů nezískali pouze zúčastnění preláti, ale byly jistě doručeny i do ostatních diecézí, aby tak bylo celé křesťanstvo zpraveno o nových ustanoveních.⁷⁰³

Šíření povědomí o aktuální církevní politice a zajištění jejího praktického provádění bylo rovněž úkolem papežských legátů. Jejich působení však v Anjou podle všeho nebylo tak intenzivní, jako to zažíval olomoucký biskup Robert ve své diecézi. To mělo původ ve větší propojenosti církevních struktur českých zemí s politikou, jak ještě dále uvidíme. Do života církve v Guillaumově diecézi se legáti v první řadě zapsali jako šířitelé aktuálního reformního programu, jež ostatně přinášeli do celého francouzského království. Důležité jsou v tomto směru zejména tzv. Gualovy konstituce nesoucí název podle papežského legáta Guala Bicheria (ve francouzštině nazývaného také Galon), kardinála-jáhna ze Santa Maria in Portico a kardinála-kněze ze San Martino, který ve Francii jako legát působil v letech 1208-1209.⁷⁰⁴ Přestože Anjou zřejmě osobně nenavštívil, ovlivnily tamní církevní život jeho konstituce zaměřující se na reformu kléru, které byly konkrétně v tourské provincii zveřejněny v roce 1208.⁷⁰⁵ Ty měly vliv i na další synodální činnost ve francouzských oblastech.⁷⁰⁶ Těmi, kdo vůli papežské kurie v Anjou bezprostředně šířili, byli často samotní tourští arcibiskupové, čemuž bude ještě věnována další kapitola.

Důležitou kapitolou ve vztahu Guillaumea de Beaumont a papežství byla jeho účast na křížové výpravě. Angerský biskup byl jedním z těch, kdo uposlechli papežových výzev a vypravili se v čele ostatních křížáků do Středomoří. Uskutečnění křížového tažení bylo jedním z hlavních záměrů Inocence III., s nimiž

⁷⁰² Raoul byl tehdy jedním z pouhých tří zástupců tourské provincie. FOREVILLE, *Latran*, s. 389.

⁷⁰³ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 193 a 220. Tento názor staví P. B. Pixton oproti závěru M. Gibbové a J. Langové, že jedinými šířiteli koncilních konstitucí (v Anglii) byli preláti, kteří se jednání zúčastnili. GIBBS-LANG, *Bishops and reform*, s. 113. Za takových okolností by ovšem církev usilující o univerzalitu svých cílů stěží dosáhla, proto považuji za jisté, že kanálů šíření bylo mnohem více.

⁷⁰⁴ MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 141-146.

⁷⁰⁵ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 523.

⁷⁰⁶ FOREVILLE, *Latran*, s. 242-243.

svolal IV. Lateránský koncil.⁷⁰⁷ K naplnění jeho projektu došlo až po Inocencově smrti v roce 1216, za pontifikátu jeho nástupce Honoria III., a to v podobě páté křížové výpravy. Nový papež tehdy zaslal biskupům tourské arcidiecéze blíž nedatovaný apelující list, aby výpravu podpořili.⁷⁰⁸ Co konkrétně však přimělo Guillauma de Beaumont osobně se zúčastnit? Jistě hrálo roli to, že kříž na sebe chystal vzít i jeho starší bratr, hlava rodu Raoul de Beaumont, pro nějž to byla forma pokání za předchozí skutky – kál se za svou spoluúčast na vojenském tažení proti Anglii po boku francouzského prince Ludvíka v roce 1215. Jelikož papež považoval Anglii za svoje léno, vysloužili si účastníci tažení exkomunikaci.⁷⁰⁹ Tu z Raoula následně s papežovým souhlasem šli jeho bratr Guillaume spolu s biskupem z Le Mans Hamelinem.⁷¹⁰ Byla to opravdová oddanost myšlence osvobození svatých míst, jež způsobila, že se biskup odhodlal opustit na delší dobu svoji diecézi a vydal se do nebezpečí a neznáma?

Před svým odjezdem vyřídil Guillaume několik důležitých věcí, které měl na srdci, postaral se například o lepší vybavení svatomořické katedrály a provedl jedno větší zbožné darování.⁷¹¹ V létě 1218 bylo možné jej zastihnout v Janově, odkud měl s dalšími křížáky vyplout do Svaté země. Do Janova jim papež Honorius III. adresoval dva ze svých listů.⁷¹² Díky nim víme, že Guillaume byl členem exkluzivní skupiny, do níž patřili také arcibiskup z Bordeaux, pařížský biskup nebo papežský

⁷⁰⁷ Inocenc III. vyjádřil své cíle ve svolávací bule koncilu „Vineam Domini Sabbaoth“. Konkrétně křížové výpravě byla pak věnována jeho následná encyklika „Quia major nunc“. FOREVILLE, *Latran*, s. 245-247.

⁷⁰⁸ „*Monemus igitur universitatem vestram, rogamus et obsecramus per aspersionem sanguini Christi, quatenus accensi hujus laetitiae desiderio, ab subventionem exercitus saepedicti, renovatis animis et viribus, in tantae opportunibus articulo intendatis.*“ HOROY (ed.), *Honorii III Romani pontificis*, III., č. 73, s. 375-377.

⁷⁰⁹ Anglie získala svůj status papežského léna v roce 1213, kdy se Jan Bezzemek prohlásil vazalem Svatého stolce. PLETTEAU, *Guillaume de Beaumont*, s. 157-158; LEMARIGNIER-GAUDEMET-MOLLAT, *Histoire des institutions*, s. 151.

⁷¹⁰ O události se dozvídáme z listu papeže Honoria III. tourskému arcibiskupovi z ledna 1217: „*Nobilis vir R. vicecomes Bellimontis sua nobis insinuatione monstravit, quod, cum ipse cum Lodovico primogenito Regis Franciae ad occupandum regnum Angliae transfretasset, et ibidem fuisset aliquandiu commoratus, quia ipsum reversum ad propria manus Domini adeo fortiter castigavit, quod tradendus morti a pluribus credebatur; inter flagella et infirmitatis angustias nomen Domini timidus invocavit, et, exhibita juratoria cautione quod ecclesiae Romanae mandato pareret, et apostolicam sedem, quantocius posset, per se vel per nuncium proprium visitaret, ab excommunicationis vinculo quo, propter infestationem regni praedicti tenebatur astrictus, per venerabiles fratres nostros Cenomanensem et Andegavensem episcopos extitit juxta formam ecclesiae absolutus.*“ BOUQUET (ed.), *Recueil des historiens*, s. 622-623.

⁷¹¹ AD Angers, G 378/66; G 689/80.

⁷¹² PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 1558, s. 260; č. 1581, s. 264.

legát Robert de Courçon. Ze světských pánů s ním v Itálii meškal například Hugo X. z Lusignan, pán de la Marche.⁷¹³

Guillaume se pravděpodobně zúčastnil obléhání egyptské Damietty držené muslimskými Ajúbovci, kam jeho skupinu vyslal papež jako posilu na pomoc dalším křižákům - na místo dorazili zřejmě až kolem Velikonoc 1219.⁷¹⁴ Damietta byla křižáky dobyta v listopadu téhož roku a je možné, že to byl právě tento úspěch, který přiměl Guillaume de Beaumont k návratu domů. Ještě v červnu 1219 ho v Angers zastupoval děkan svatomořické kapituly,⁷¹⁵ zatímco již v průběhu následujícího roku (chybějí bližší časová určení) vydal Guillaume několik listin ve prospěch některých anjouských klášterů.⁷¹⁶ Z jeho účasti na výpravě nakonec těžila především katedrální pokladnice. V předchozí kapitole jsme již viděli, že z Orientu přivezl do Angers částku svatého Kříže, pro niž nechal zhotovit drahocenný relikviář ve tvaru kříže ze zlata zdobeného diamanty.⁷¹⁷ Dále odtud pravděpodobně dovezl také vyřezávaný slonovinový roh naplněný ostatky biblických praotců Abrahama, Izáka a Jákoba, jenž je dodnes k vidění v městském muzeu v Angers.⁷¹⁸

Vztah biskupa Guillaume de Beaumont k papežství se po celou dobu jeho působení v čele diecéze jeví spíše zdrženlivý, ale korektní. Není nic známo o tom, že by kdy vybočil z rámce obecných zvyklostí, pohněval si papeže nějakým svým krokem, nebo se frontálně postupu kurie postavil. Zároveň si však dokázal vymezit svůj prostor a nestal se jen pouhým vykonavatelem papežských instrukcí. Pokud šlo o interní záležitosti diecéze, uměl prosadit i svou vlastní biskupskou autoritu.

Jako jeden z hrstky vysokých francouzských prelátů se nicméně neváhal připojit k projektu připravovanému a hlásanému papežstvím již od časů Inocence III. – v pořadí páté křížové výpravě na osvobození svatých míst. Díky ní zavítal zřejmě do egyptské Damietty. Poznal tak nejenom oblasti vzdálené rodné zemi a

⁷¹³ „*Archiepiscopo Burdegalensi, et Parisiensi et Andegavensi episcopis et dilectis filiis R(oberto) tituli Sancti Stephani in Celio Monte presbytero Cardinali ac nobilibus viris (Herveo) Niverniensi et (Hugoni) Marchie comitibus ac universo cruce signatorum exercitui apud Ianuam existentibus*“. PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 1581, s. 264.

⁷¹⁴ GROUSSET, *Histoire des croisades*, s. 221.

⁷¹⁵ „*E. decanus andegavensis vices domini episcopi gerens*“. AD Angers, H 289/20. „*Egidius decanus Beati Mauritii gerens vices domini episcopi Andegavensis*“. AD Angers H 1214/5; H 1407/2.

⁷¹⁶ AD Angers, G 871/33; BN Paris, fond Touraine-Anjou VI, č. 2507.

⁷¹⁷ PLETTEAU, *Annales ecclésiastiques*, s. 157.

⁷¹⁸ FARCY, *Monographie de la cathédrale 1*, s. 235-238. Viz také stránky muzea: <http://musees.angers.fr/collections/oeuvres-choisies/musee-des-beaux-arts/olifant/index.html>, 16.7. 2018.

získal tak větší rozhled, ale v očích kurie mu to také zajistilo jisté výsadní místo mezi četnými biskupy francouzského království.

b) Biskup Robert a papežství

Také za povýšením Roberta do biskupského stavu stála papežská kurie a politicko-mocenské zápasy dané doby. Již jsme viděli, že Inocenc III. stál během souboje mezi Welfy a Štaufy o říšskou korunu v klíčových letech 1201-1202 s velkým nasazením na straně první. Ve snaze získat do tábora Oty Brunšvického také Přemysla Otakara I. se papež přičinil o dosazení jeho muže, cisterciáka Roberta na biskupský stolec v Olomouci. Dostatečně výmluvná je skutečnost, že Robertovo vysvěcení provedl papežský legát Guido z Praeneste, který byl papežem ne náhodou pověřen zároveň i tím, aby pro Otovu věc agitoval v říši a získal pro ni českého panovníka (což se nakonec přechodně podařilo).⁷¹⁹ Stejně jako Guillaume si Robert musel dobře uvědomovat, komu za své povýšení do biskupského úřadu vděčí a že se do jisté míry nachází v pozici figurky ve sféře mocenských vztahů vysoké politiky. V jeho případě byla situace snad ještě výmluvnější než pro Guillaumea de Beaumont, jenž byl přece jen poněkud více „v závětrí“. Přestože český král od Oty brzy odpadl, biskup Robert ve svém úřadě již zůstal. K jeho raným stykům s papežskou kurií snad můžeme ještě připočít jeho vyslání do Říma Přemyslem Otakarem I., aby tam vyjednával o panovníkově rozluce s Adlétou Míšeňskou, jak se o tom zdá svědčit Přemyslův list papeži někdy z doby kolem roku 1200.⁷²⁰

Narozdíl od Guillaumea se zdá, že Robert se ke kurii utíkal poměrně často. Jednou takovou příležitostí byla jeho již zmiňovaná žádost o povolení přenést biskupské sídlo nazpět ke kostelu sv. Petra, kde až do poloviny 12. století dříve existovalo.⁷²¹ Inocenc III. dal věc roku 1207 prošetřit, ale vzhledem k tomu, že nakonec ke stěhování nedošlo, zřejmě je kurie po zjištění okolností zamítla. Robert se na Inocence obrátil také v jedné poměrně překérní disciplinární otázce. Běželo tu o jistého kněze jeho diecéze, který získal kněžské svěcení, aniž by se předtím stal jáhnem. Protože se tak stalo kvůli nevědomosti, ne ze zlé vůle, rozhodl papež, aby biskup onomu muži po jeho náležitém pokání nejprve udělil jáhenské svěcení a

⁷¹⁹ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 251. V březnu 1201 poslal Inocenc III. českému panovníkovi list, v němž ho vyzval, aby se přidal do tábora Oty Brunšvického a doporučil mu Guidona z Praeneste. „*Eundemque regem per venerabilem fratrem nostrum (...) Penestrinum episcopum, apostolice sedis legatum, virum scientia preditum, conspicuum honestate, religione laudandum, quem inter ceteros fratres nostros specialis dilectionis brachiis amplexamur*“. CDB II., č. 16, s. 11-12.

⁷²⁰ „*Priorem cuiusdam monasterii nostri, virum religiosum, cuius fides nobis in omnibus est probata, non solum pro hac causa, set etiam pro diversis negociis, que sunt ad honorem Romane curie, vestre sanctitati direximus*.“ CDB II., č. 8, s. 6-8.

⁷²¹ CDB II., č. 66, s. 61-62.

posléze i kněžské.⁷²² Z toho lze soudit, že Robertovi nebyly lhostejné ani církevně-právní otázky, pro jejichž zdárné vyřešení se neváhal odvolat do Říma.

Až ke kurii se také dostal jeho spor s děkanem olomoucké kapituly Sifridem, o němž byla zmínka již dříve. O celé kauze nás zpravuje pouze jeden papežský list z roku 1227 shrnující její příčiny včetně argumentů obou stran.⁷²³ V této souvislosti je zajímavé, že podle Sifrida měl mít biskup kvůli svým proviněním strach z papežského legáta Řehoře, jenž se toho času v českých zemích pohyboval.⁷²⁴ Tento vážný konflikt ukončilo podle všeho brzké úmrtí Sifrida, k němuž snad mělo dojít již v roce 1228.⁷²⁵ Obvinění vznesená na Roberta se očividně neprokázala, nebo nebyla dostatečně pádným důvodem pro suspenzi. Papež biskupa ponechal v úřadu i nadále, stejně jako není nic známo o jakýchkoliv jiných zákrocích vůči němu.

Také sama papežská kurie se do Olomouce neustále obracela s nejrůznějšími apely a žádostmi, olomoucký biskup byl velmi častým adresátem papežských listů. Ať už to bylo v bouřlivé politické situaci počátku 13. století, kdy proti sobě stanuly welfský a štaufský tábor, či později v dalších záležitostech mnohdy rovněž politického charakteru - kurie olomouckého biskupa měla v bedlivé patrnosti a snažila se ho využít pro své plány. Oproti tomu Guillaume de Beaumont obdržel podobných listů od papežské strany nepoměrně méně. Za hlavní důvod považují skutečnost, že Robert měl skutečně blízko k panovníkovi a hlavně byl jedním z pouhých dvou biskupů země, takže jeho pozice v rámci českých zemí byla nesrovnatelná s Guillaumovou v kapetovské Francii respektive v plantagenetské říši. Proto je jen logické, že papežská kurie proto obvykle adresovala své listy oběma biskupům, olomouckému i pražskému, společně.⁷²⁶

⁷²² „*Tue nobis presentate littere continebant, quod (...) P. presbyter, lator presentium, diaconatus ordine pretermisso, se fecit ad gradum sacerdotii promoveri. (...) Tu igitur ipsum ad apostolicam sedem transmittens, nobis humiliter supplicasti, ut cum eo misericorditer agere dignaremur.*“ CDB II., č. 49, s. 44-45.

⁷²³ CDB II., č. 294, s. 293-294. O případu přehledně píše WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 193-203.

⁷²⁴ „*Dictus vero magister (...) proposuit ex adverso, quod episcopus hoc falso confingens, infamis famam ei nititur sugillare; asserens quod cum idem episcopus dubitaret, ne per bone memorie G., sancti Theodori diaconum cardinalem, tunc in partibus illis apostolice sedis legatum, fieret inquisitio contra ipsum.*“ Tamtéž, s. 293. Řehoř de Crescentio byl na konci roku 1220 vyslán jako legát do českých zemí, Polska, říše a Skandinávie. V Čechách se pohyboval asi od jara 1221 do jara 1222 v souvislosti s řešením kauzy kolem pražského biskupa Ondřeje. MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 183-184.

⁷²⁵ WIHODA, *Patnáct minut slávy*, s. 197.

⁷²⁶ CDB II., č. 18, s. 13-14; č. 19, s. 14. Například v roce 1204 obdrželi pražský a olomoucký biskup papežský list vyzývající je k tomu, aby zakročili svou duchovní autoritou proti jakémukoliv opovážlivci snažícímu se protivit se králi Přemyslovi, který stál v této době na straně Oty Brunšvického. CDB II., č. 46, s. 42-43. Dále také například č. 63, s. 58-59.

Stejně jako kapitula sv. Mořice v Angers, ani olomoucká katedrální kapitula neušla za Robertova episkopátu zásahům kurie. Tak jako v Anjou, známe i z Olomouce velmi podobný případ z období vlády papeže Honorio III.⁷²⁷ Došlo k tomu konkrétně v čase, kdy pobýval v českých zemích papežský legát Konrád Portsý, tedy v roce 1225. Konrád tehdy jmenoval olomouckým kanovníkem (s papežovým požehnáním) jakéhosi klerika Jana, syna římského měšťana Jakuba de Arloco. Další vývoj událostí naznačuje, že olomoucký biskup nebyl touto skutečností nijak nadšen, neměl se totiž příliš k tomu, aby Janovi smluvené požitky vyplácel. Nejednalo se navíc jen o prebendu v klasické výši, Janův příjem byl totiž na legátovo přání rozmnožen o další tři hřivny ročně. Když Jan, držící svůj úřad pouze titulárně, po dobu dvou let z Olomouce nic neobdržel, obrátil se na papeže (tehdy již Řehoře IX.). Ten následně zřejmě roku 1228 pověřil probošta a děkana kláštera v dolnorakouském Klosterneuburgu, aby věc prošetřili a biskupa s jeho kapitulou přiměli dluh splatit.⁷²⁸ Jedná se o mimořádný případ papežského zásahu tohoto typu z doby biskupa Roberta a vůbec první, o němž se nám v českých zemích dochoval doklad. Jakási první vlaštovka... O obsazování nižších beneficií papežskou kurií na Moravě se množí zprávy až od 50. let 13. století. Všeobecně lze říci, že papežské intervence (nejen do beneficií v olomoucké diecézi) zřetelně zesílily teprve počínaje pontifikátem Inocence IV.⁷²⁹ Z uvedených příkladů se jeví, že Robert i Guillaume se shodně snažili těmto kuriálním zásahům odolávat, či jim alespoň nevycházeli vstříc s velkou ochotou.

Přestože Robert po celý život hojně cestoval, není známo, že by se, na rozdíl od Guillaumea de Beaumont, zúčastnil křížové výpravy. Výmluvné je to, že křížácké aktivity stejně tak minuly pravděpodobně i tehdejší přemyslovské vládce a domácí zemskou šlechtu. Od druhé poloviny 12. století ubývá zpráv o poutích do svatých míst z českých zemí a o domácí účasti na křížových podnicích.⁷³⁰ To bylo jistě dáno i odlišným klimatem, než jaké panovalo ve Francii, kde se represivní tažení proti

⁷²⁷ Pro Anjou viz PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 3191, s. 521.

⁷²⁸ „*Dilectus filius Johannes clericus, natus nobilis viri Jacobi de Arloco civis Romani, nobis exposuit, quod bone memorie C. Portuensis episcopus, tunc in partibus illis apostolice sedis legatus, prebendam sibi in ecclesia Olomucensi concessit, quam nos eidem clerico postmodum duximus confirmandam, ac venerabilis frater noster (...) episcopus Olomucensis annuam pensionem trium marcarum in supplementum dicte prebende propter tenuitatem ipsius eidem clerico ad preces dicti legati concessit; et licet pensionem eandem sibi promiserit liberaliter se annis singulis soluturum, de ipsa tamen nichil fuit ei per biennium persolutum.*“ CDB II., č. 314, s. 310-311.

⁷²⁹ KROFTA, *Kurie a církevní správa*, 1906, s. 182-183.

⁷³⁰ NOVOTNÝ, *České dějiny*, I.3, s. 612-613.

albigenským heretikům odehrávala přímo na domácí půdě, takže na křížové výpravě všeobecně se nutně nahlíželo poněkud jinou optikou než ve víceméně izolované střední Evropě. V případě olomouckého biskupa Roberta však přece jen máme náznak toho, že o výpravě do Svaté země (ať už ze své vlastní vůle, či ne) alespoň uvažoval. Napovídá to list Inocence III. z roku 1210, jímž chtěl papež biskupa k uskutečnění tohoto kroku povzbudit a „popostrčit“ ho k činu.⁷³¹ Nezdá se však pravděpodobné, že by Robert papežovy výzvy vyslyšel a snad to neměl ani nikdy vážně v plánu. Nic nedokládá jeho delší absenci v diecézi, která by tím byla jinak nevyhnutelná. Naopak víme, že v roce 1217 během páté křížové výpravy, jíž se zúčastnil Guillaume de Beaumont, papež Honorius III. olomouckého biskupa spolu s pasovským biskupem ustanovil ochráncem rodiny rakouského a štýrského vévody Leopolda VI. A to právě z toho důvodu, že vévoda na sebe hodlal vzít kříž, z čehož vyplývá, že tohoto tažení se Robert s určitostí nezúčastnil.⁷³² Nadšení pro křížovou výpravu bylo ostatně v celé mohučské provincii velmi vlažné, jak dokládají opakované výzvy papeže zasílané mohučskému arcibiskupovi.⁷³³

Historie vztahů Roberta a papežství je oproti jeho francouzskému kolegovi mnohem barvitější. Na rozdíl od Guillauma de Beaumont je totiž velmi dobře doloženo, že se Robert za svého episkopátu několikrát dostal s papežskou kurií do přímého střetu. Poprvé k tomu došlo za odboje pražského biskupa Ondřeje proti českému panovníkovi, kdy Ondřej uvalil na svou diecézi interdikt. Robert jej však údajně neměl respektovat a provokativně sloužit slavné mše přímo v pražské katedrále. Honorius III. mu v průběhu let 1217-1218 postupně adresoval několik listů, v nichž nezdárného olomouckého biskupa vyzýval k zachování interdiktu, a to postupně stále naléhavějším tónem.⁷³⁴ Vrcholem byl dopis z konce března 1218, kdy papež Robertovi přísně pohrozil suspendováním z úřadu, pokud by se prokázalo, že interdikt opravdu takovým zásadním způsobem nedodržuje.⁷³⁵ Podobný dopis

⁷³¹ List začíná slovy, která berou biskupovu účast jako hotovou věc: „*Cum pro tui redemptoris amore signum crucis assumpseris et proficisci disponas in subsidium terre sancte*“. CDB II., č. 87, s. 80-81.

⁷³² Spolu s Robertem byli pověřeni i heiligenkreuzský opat Werner, Robertův přítel, a pasovský biskup. „*Cum dilectus filius nobilis vir (...) dux Austrie, assumpto sancte Crucis signaculo, magnifice iter arripuerit ad subsidium Tere Sancte (...). Ideoque discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus uxorem, filios et terram eius non permittatis ab aliquibus molestari, molestatores indebitos, si qui fuerint, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita, compescentes*“. CDB II., č. 150, s. 140-141.

⁷³³ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 222-223.

⁷³⁴ CDB II., č. 141, s. 131-132; č. 157, s. 147; č. 158, s. 148-149; č. 159, s. 149-150.

⁷³⁵ „*Super hiis, que de te audivimus, non sufficimus ammirari, quod videlicet sollempniter celebraveris in Pragensi ecclesia, quam sciebas ecclesiastico suppositam interdicto, utpote cui a nobis eiusdem*

obdrželi také děkan a scholastik vratislavské kapituly, kteří měli danou věc prošetřit a biskupa případně přimět k poslušnosti. K oné vyhrožované suspenzi nakonec podle všeho nedošlo, takže lze soudit, že Robertova vina se neprokázala, anebo se papežský stolec podařilo nějakým způsobem uchláholit.

Pozice biskupa Roberta však byla v této době v každém případě „nahnutá“ – o necelý rok později se stal předmětem nové kauzy řešené až v Římě. V lednu 1219 pověřil Honorius III. opaty z Walderbachu a Zwettlu spolu s zwettelským převorem, aby provedli šetření ohledně žaloby, kterou na olomouckého biskupa vznesl opat želivského kláštera Vilém. Jejím obsahem bylo obvinění ze zločinů nejtěžšího kalibru, jež měl Robert spáchat: dvě vraždy, smilnění s množstvím žen všeho druhu a stavu (vdané ženy, panny, dokonce i řeholní sestry kláštera v Dolních Kounicích měly být oběťmi jeho chlípnosti) a mnohé další nejmenované skandály.⁷³⁶ Zdá se, že kurie byla v tomto ohledu opatrná, daná obvinění byla přece jen příliš extrémní, takže i v Římě mohly panovat ohledně jejich pravdivosti určité pochybnosti. Mohl by tomu nasvědčovat jinak poměrně zdrženlivý tón listu a také skutečnost, že přes všechna nařčení je tu Robert titulován jako „náš ctihodný bratr“.

Ani tentokrát nebyl olomoucký biskup postižen suspenzí. Stal se snad obětí lživých pomluv, protože si nadělal příliš mnoho nepřátel během vzrušených let 1216-1222? Chtěl ho někdo odstranit, jelikož měl moc dlouhé prsty a byl zadobře s králem? Anebo byl biskup skutečně zpustlíkem, jenž v úřadu setrval jen díky protekci světské moci? Nesmíme zapomenout ani na to, že želivskému premonstrátskému opatovi mohl být biskup trnem v oku z důvodu určitého jurisdikčního střetu: klášter premonstrátek v Dolních Kounicích byl v rámci řádu podřízený Želivu, ale ležel v Robertově diecézi. Snažil se snad opat jeho vliv tímto frontálním útokem vytěsnit? Špatné pověsti se olomoucký biskup každopádně již nezbavil, protože i o několik let později, v roce 1227, v již zmiňovaném sporu se

executio fuerat demandata. (...) Quia vero talia non sunt quomodolibet toleranda, ne transeant presumptoribus in exemplum: noveris te, si res ita se habet, tam diu officio beneficioque suspensum, donec nostro te conspectui personaliter representes, satisfactionem super hiis congruam impensurus.“ CDB II., č. 159, s. 149-150.

⁷³⁶ „*Ad aures nostras, dilecto filio (...) abbate Silocense insinuante, pervenit, quod licet venerabilis frater noster R., Olomucensis episcopus, Cisterciensis ordinis regulam sit professus, ita tamen est in reprobum sensum datus, quod duobus homicidiis perpetratis, duas sorores Cunicensis monasterii moniales et plures mulieres alias coniugatas cognovit carnaliter, et quandam virginem defloravit, hec et alia committens turpia impudenter in sue salutis dispendium et scandalum aliorum.“* CDB II., č. 170, s. 158.

Sifridem na něj děkan „vytáhl“ stará obvinění ohledně častých návštěv kounického kláštera.⁷³⁷

Pokud jde o exemptní řády, zaujal Robert výrazně jiný postoj než Guillaume de Beaumont. Zvláště cisterciákům ochotně potvrzoval svobody, které šly i nad rámec obvyklých privilegií a někdy i na úkor jeho práv biskupa.⁷³⁸ Je pravdou, že jeho kladný přístup nutně vyplýval ze skutečnosti, že byl sám cisterciákem, avšak vstřícnost projevoval i jiným řádům, například johanitům. Podle J. Šebánka Robert sám stylizoval některá privilegia vydaná panovnickou rodinou v jejich prospěch.⁷³⁹ To je ostatně v souladu s biskupovým celoživotním působením ve prospěch klášterů své diecéze, kdy se snažil usnadňovat podmínky jejich fungování.⁷⁴⁰

Tato jeho blahovůle však neplatila zcela všem bez rozdílu. Ke konci života se biskup nečekaně postavil novému řádu, který se ve 30. letech s podporou papežství „probojovával“ do jeho diecéze. Zhruba poslední desetiletí Robertovy vlády poznamenaly dynamické změny uvnitř církve vyvolané pronikáním nových mendikantských řádů do jejích struktur. Událostí, která podle všeho přivedla i předčasný Robertův pád, byl biskupův negativní postoj k menším bratřím sv. Františka - minoritům. Toto řeholní společenství se těšilo zvláštní přízni a ochraně papežského stolce, jež v té době patřil Řehoři IX. O tom, co se seběhlo, víme z prudké reakce papeže v listě Robertovi z 12. dubna 1237.⁷⁴¹ Vyplývá z něj, že Robert před časem vydal okružní list, v němž se postavil proti tomu, aby byl František s Assisi vyobrazovaný v kostelech se stigmaty a uctíván jako světec. Biskup v něm měl psát, že jedině rány Božího Syna se sluší vzývat, protože jen on byl ukřižován. Ti, kteří kážou opak, jsou nepřátelé církve a nemá jim být přikládána žádná důvěra.⁷⁴² Papež se smělého biskupa rozhodl rázně přesvědčit o opaku. Jeho pokárání bylo nesmírně ostré, zde uvedme alespoň výňatek nanejvýš pozoruhodného dopisu zasláního do Olomouce:

⁷³⁷ „De cetero a gravibus et enormibus excessibus, quos commiserat, et specialiter a frequentatione monasterii Cunicensis, unde factus erat multis in scandalum“. CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁷³⁸ V první řadě jde o privilegia zprošťující cisterciáky placení biskupského desátku. V roce 1220 Velehradu (CDB II., č. 195, s. 179-181) a roku 1235 pro Oslavany (CDB III.1, č. 127, s. 158-159).

⁷³⁹ Jde například o CDB II., č. 109, s. 103-104; č. 110, s. 104-106.

⁷⁴⁰ Srov. SVOBODOVÁ, *Olomoucký biskup Robert*.

⁷⁴¹ CDB III.1, č. 157, s. 190-192.

⁷⁴² „Solus patris eterni filius fuerit pro humani salute generis crucifixus et ipsius dumtaxat vulnera devotione supplicii adorare debeat religio christiana, nec beatus Franciscus nec sanctorum aliquis cum stigmatibus sit in ecclesia dei depingendus et quod predicanti contrarium tanquam inimico fidei nulla credulitas debeat adhiberi.“ Tamtéž.

„Otevřeným listem ke všem křesťanům roztáhl jsi tykadla své předpojatosti až k zemským končinám a podals ruku tomu, kdo pohrdá skromným smýšlením a oddává se zavrženíhodnému rouhačství... O ranách sv. Františka by ti pravdu pověděli přečetní a víry nejhodnější svědkové, jimž milost Boží popřála býti účastníky tak velikého zázraku. O té věci by ses měl otázat věrné Matky Církve, jež tento zázrak s četnými jinými slavně potvrdila; a právě tento zázrak byl zvláštní příčinou, že Františka do seznamu svatých uctivě zaznamenala. Tyto věci jsou světu známy a tobě tedy neznámy, leč ty ses radil víc se svévolí než s rozumem. Proč tedy nás, anebo spíše Boha nadarmo urážíš a milovaný řád bratří Menších i lid mu oddaný příliš neprozřetelně pobuřuješ? Když jsi ústa svá opovázlivě proti nebi otevřel, vrať se bez meškání do srdce svého, ukonejši pokáním hněv nejvyššího Soudce a postarej se podle možnosti, aby zmizelo pohoršení, jež jsi řečeným listem všem věřícím dal... Poroučíme ti ve jménu poslušnosti, aby ses neopovážil výsadu, již Bůh oslavil vyznavače svého jména, zločinně napadati nebo pomluvami proti ní útočiti.“⁷⁴³

Robert měl rychle napravit, co zavinil – urychleně zajistit, aby byl onen skandální list zničen a postarat se o to, aby řádu minoritů byla v německých zemích prokazována patřičná úcta.⁷⁴⁴ Z toho vyplývá, že biskup podcenil situaci. Měl tu smůlu, že v Řehoři IX. (vlastním jménem Hugolino ze Segni) narazil na velkého příznivce minoritského řádu, který Františka před několika lety sám svatořečil. Již od roku 1228, kdy proběhla jeho kanonizace, byl do křesťanského kalendáře zaveden Františkův svátek ke dni jeho úmrtí, tedy 4. říjnu. Papeži se nutně muselo jevit jako nehorázné, že téměř devět let poté jakýsi prelát hlásá, že František svatý vůbec není a chce jeho podobizny odstranit z chrámů.

Je nabíledni, jak nepohodlným se musel biskup papeži stát. Podobný názor mohl ostatně mít i král Václav I., pokud tedy tuto kauzu zaznamenal. Olomoucký biskup přece otevřeně rozhlašoval, že řád, jemuž jeho rodina věnovala mimořádnou přízeň a kterému vlastní sestra Anežka dokonce zasvětila svůj život, je banda podvodníků. Vysvítá nám tu určitý rys Robertovy povahy – sebevědomí, s nímž hájil to, co osobně považoval za správné, nedbaje na oficiální proud prosazovaný samotnou hlavou křesťanstva. V. Novotný předpokládá, že tím, co Roberta mohlo

⁷⁴³ Český překlad převzat: ALBERTI, *Dějiny papežů*, s. 136.

⁷⁴⁴ „*Suscipe penitentis, prompta diligentia, si tibi forte sit possibile, provisurus, ut scandalum, quod, quantum in te fuit, universitati fidelium per predictas intulisti litteras, deleatur et dictorum fratrum collegia sint in Teutonie partibus in reverentia consueta.*“ CDB III.1, č. 157, s. 190-192.

provokovat, mohlo být pevné sepětí minoritského řádu s papežstvím.⁷⁴⁵ Na druhé straně E. Woock ve svém nejnovějším bádání přesvědčivě ukázala, že prezentovat Roberta jako prvního vůdce protimendikantského hnutí v této oblasti je zkreslující pohled pozdější historiografie. Spíše v této době šlo o konkurenční boj mezi rozrůstajícím se dominikánským a minoritským řádem, do něhož se olomoucký biskup, možná spíše neplánovaně, „přimíchal“. Tato okolnost zřejmě přispěla i k jeho pádu.⁷⁴⁶

V tomto kontextu pak nepřekvapí chronologicky poslední, nám známý, papežův list týkající se biskupa Roberta ze 17. ledna 1240. V něm se Řehoř obrátil na hradištského opata a doubravnického probošta s pověřením přijmout biskupovu k rezignaci. Jako důvod se tu uvádí jeho staroba a churavost a tím neschopnost vykonávat svěcený úřad. Biskup prý sám papeže předtím v listě požádal o přijetí jeho odstoupení, jakmile k němu bude připravený.⁷⁴⁷ Přesto lze o spontánnosti Robertovy rezignace pochybovat, mezi řádky tu totiž vysvítá i jistá delikátnost úkolu, jímž byli adresáti pověřeni. V závěru dopisu totiž stojí, že pokud by snad biskup svého rozhodnutí litoval, mají ho pověřenci k odstoupení přimět.⁷⁴⁸ To bylo ostatně v duchu 28. dekretu IV. Lateránského koncilu, který zavazoval biskupy, kteří již jednou uvažovali o rezignaci, nijak ji průtahy neodkládat.⁷⁴⁹

Papežovo zakročení proti Robertovi mohlo být docela snadno motivované více politicky než ryze církevně, jak se na první pohled zdá. Do osidel vysoké politiky se totiž české země a s nimi i olomoucký biskupský stolec znovu dostaly právě v této době, na přelomu 30. a 40. let, kdy papež opět usilovně hledal v Evropě spojence proti císaři Fridrichu II.⁷⁵⁰ Do těchto záležitostí se již nebudeme podrobněji pouštět, spokojíme se s konstatováním, že ve hře tu bylo pravděpodobně víc než jen pouhá biskupova antipatie vůči papežem chráněnému řádu.

⁷⁴⁵ Předpokládá to NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 960.

⁷⁴⁶ WOOCK, *Antimendicancy*, s. 83-90.

⁷⁴⁷ „*Usque in senectam et senium venerabilis frater noster (...) Olomucensis episcopus iam perductus, prudenter agnoscens dei misericordiam in flagellis et attendens, quod et insanabili, sicut creditur, infirmitate gravatus nec non confractus senio pastorale nequit officium, ut expedit, adimplere: nobis per suas litteras humiliter supplicavit, ut, cum oneri pastoralis officii cedere sit paratus, cessionem eius recipere curaremus.*“ CDB III.2, č. 225, s. 302-303.

⁷⁴⁸ „*De vestra itaque circumspectione plenam in Domino fiduciam obtinentes, mandamus, quatinus recipiatis ipsius cessionem spontaneam vice nostra et ad cedendum auctoritate nostra cogatis eundem, si forte ipsum contingeret penitere.*“ Tamtéž, s. 303.

⁷⁴⁹ FOREVILLE, *Latran*, s. 361.

⁷⁵⁰ O událostech po Robertově skonu podrobně SOMMER-SVOBODOVÁ, *Konrád z Friedberka*, s. 3-24.

Vedle přímých kontaktů s kurií nesmíme zapomenout, že Robert vešel několikrát do styku s papežskými legáty. Prvním z nich byl již zmíněný Guido z Praeneste, pro Robertovu biskupskou kariéru naprosto zásadní, neboť jej v roce 1202 v Kolíně nad Rýnem vysvětil na biskupa. Pokud byl Robert skutečně oním vyslancem ke kurií ve věci Přemyslova rozchodu s Adlétou, pak stanul před dalším papežovým blízkým spolupracovníkem, Petrem z Capuy, od roku 1200 kardinálem-knězem ze Sant Marcello.⁷⁵¹ Ten měl s českými zeměmi ostatně již zkušenost z dřívější doby, kdy v roce 1197 prováděl nepříliš úspěšnou vizitaci v pražské diecézi.⁷⁵² Robert se s ním teoreticky mohl setkat již dříve, a to během svých pařížských studií. Petr z Capuy proslul podobně jako Robert svou teologickou erudicí, již přetavil do několika literárních děl.⁷⁵³

Biskupa Roberta se ale zejména týkaly návštěvy papežských legátů přímo v jeho vlastní diecézi. Zásadní bylo především působení Řehoře de Crescentio, biskupa-jáhna ze San Teodoro. Jeho příchod do českých zemí v roce 1221 byl součástí větší mise, která zahrnovala i další země, jako bylo Polsko, severní německé oblasti až po Skandinávii. Papež na samém sklonku roku 1220 ve svých listech legáta doporučil českému králi a pražskému i olomouckému biskupovi, stejně jako dalšímu kléru obou diecézí.⁷⁵⁴ Řehoř přibyl do českých zemí v neklidných časech odboje pražského biskupa Ondřeje a jeho pobyt se zřejmě právě proto poněkud protáhl. V červenci 1221 se Robert zúčastnil shromáždění na Šacké hoře zaštitěného legátovou přítomností, kam se kromě něj a dalšího domácího kléru sjeli zástupci duchovní i světské moci také z okolních zemí (nitranský a vratslavský biskup, bamberský převor, rakouský a štyrský vévoda Leopold VI.). Pod předsednictvím Řehoře de Crescentio byl Robert úplně prvním jmenovaným ve svědečné řadě listiny, která z tohoto shromáždění vzešla.⁷⁵⁵ Zároveň si však vzpomeňme na to, že podle slov výše zmíněného kapitulního děkana Sifrida, s nímž měl Robert konflikt, se měl olomoucký biskup papežského vyslance obávat, protože by vůči němu mohl

⁷⁵¹ ČERNÁ, *Rozvod Přemysla I.*, s. 25.

⁷⁵² Medailon Petra z Capuy podává MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 117-124.

⁷⁵³ Tamtéž, s. 118.

⁷⁵⁴ „*Ecce mittimus ad vos dilectum filium nostrum Gregorium de Crescentio, sancti Theodori diaconum cardinalem, apostolice sedis legatum, virum utique prudentia et honestate conspicuum ac nobis inter ceteros fratres nostros suis meritis exigentibus specialiter carum, commisso sibi plene legationis officio et concessa sibi plenaria potestate (...). Ideoque universitati vestre per apostolica scripta firmiter precipiendo mandamus, quatinus ipsum, immo verius non in ipso, recipientes ylariter et honorifice pertractantes, eidem tamquam persone nostre intendatis et obediatis humiliter et devote ac ipsius salubria monita et statuta irrefragabiliter observetis.*“ CDB II., č. 204, s. 188-190.

⁷⁵⁵ CDB II., č. 218, s. 205-206.

zahájit vyšetřování pro jeho nekalé skutky.⁷⁵⁶ Pokud tomu tak opravdu bylo, pak k ničemu patrně nakonec nedošlo, podle přesvědčivého názoru V. Novotného také pravděpodobně blahodárným vlivem krále.⁷⁵⁷

Legátovo spolupůsobení lze také spatřovat v privilegii pro premonstrátský klášter v Louce vydaném Robertem někdy v této době (a kromě toho také jím sestaveným a vlastnoručně napsaným).⁷⁵⁸ Biskup v něm klášteru potvrdil patronátní práva k osmi kostelům, které klášter získal z rukou laiků. Řehořův vliv je tu zřejmý, v souladu s dobovými církevními požadavky tu biskup totiž prohlašuje, že tato práva byla klášterem dosud držena nelegálně, protože mu chybělo schválení církve, tedy diecézního biskupa. Bez něj by se premonstráti museli patronátu vzdát. Aby k tomu nemuselo dojít, vydal Robert tuto listinu, jímž jej svojí autoritou potvrdil. Biskupově dokumentu se hned dostalo také potvrzení od legáta Řehoře, a to v doslovném znění.⁷⁵⁹

To, že text měl mimořádnou důležitost a církev se s ním ztotožňovala, dokládá jeho následné potvrzení z těch nejvyšších míst - papežem Honoriem III. o dva roky později.⁷⁶⁰ I papežova konfirmace se těsně drží Robertových formulací. Papež v ní také upřesnil, co biskupa k vydání listiny vedlo. Biskup Robert totiž chtěl, aby klášter to, co dosud držel proti kanonickým ustanovením („*contra statuta canonica*“), vlastnil v souladu s nimi. Takové spravedlivé úsilí nemohl papež nepodpořit a ochotně je proto stvrdil svou apoštolskou autoritou.⁷⁶¹ Vliv papežské kurie prostřednictvím jejího vyslance Řehoře je tudíž více než zřejmý. Přestože Robert v žádném případě nebyl odpůrcem církevních nároků, tato listina ohledně patronátních práv je v jeho celém díle svým tónem výjimečná. Nabízí se mimoděk otázka, zda snad biskup přistoupil k jejímu vydání i z důvodu zmíněných obav z legáta?

⁷⁵⁶ „*Asserens quod cum idem episcopus dubitaret, ne per bone memorie G., sancti Theodori diaconum cardinalem, tunc in partibus illis apostolice sedis legatum, fieret inquisitio contra ipsum*“. CDB II., č. 294, s. 293-294.

⁷⁵⁷ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 513.

⁷⁵⁸ CDB II., č. 207, s. 203-205. Podle J. Šebánka se má jednat o diktát i rukopis O5. ŠEBÁNEK, *Kdo byl notář Otakar*, s. 5 a 8.

⁷⁵⁹ „*Eapropter, dilecti in Domino fratres, iustis postulationibus vestris grato concurrentes assensu, donationis et confirmationis privilegium, a venerabili patre R., Olomucensi episcopo, monasterio vestro pia liberalitate collatum, sicut in ipsius autentico continetur, in quo etiam sigillum capituli dependebat, vobis confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus, cuius tenorem de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus ad cautelam*“. CDB II., č. 226, s. 209-210.

⁷⁶⁰ CDB II., č. 256, s. 246-247.

⁷⁶¹ „*Nos igitur iustis precibus vestris benignum impertientes assensum, quod super hoc ab ipso episcopo de capituli sui consensu pie ac provide factum est, auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus*“. Tamtéž.

Dalším papežským vyslancem, jenž do záležitostí olomoucké diecéze zasáhl, byl již výše zmíněný Konrád z Urachu, kardinál-biskup de Porto-Santa Rufina. Jednalo se o mocného preláta, který navíc narozdíl od předchozích legací středoevropské prostředí dobře znal, sám pocházel z prostředí říšské šlechty. Stejně jako Robert byl příslušníkem cisterciáckého řádu a dotáhl to dokonce do pozice generálního opata ze Cîteaux, jímž byl v letech 1217-1218. Během svého působení v německém prostředí se mu podařilo rozproudit synodální život.⁷⁶² V českých zemích se jako papežský legát pohyboval v průběhu roku 1225, víme převážně o jeho působení na Moravě. Konrád se vložil do procesu zakládání oslavanského cisterciáckého kláštera, jenž byl částečně i Robertovým projektem, když se zúčastnil směny majetku mezi třebečským klášteřem a zakladatelkou nové fundace paní Heilwidou ze Znojma v červnu 1225.⁷⁶³ Vše nasvědčuje tomu, že oba cisterciáci tu našli společnou řeč, přičemž výsledkem bylo úspěšné založení druhého cisterciáckého kláštera na Moravě (vedle Velehradu). Oba muži se dále zúčastnili zlistinění dokumentu krále Přemysla Otakara I., v němž tuto transakci schválil a vzal nový klášter pod svou ochranu. Robert i Konrád tu stanuli v čelních pozicích ve svědečné řadě.⁷⁶⁴ Nakonec ještě samotný legát vydal stvrzující listinu, již vše schválil.⁷⁶⁵

Vedle pomoci při vzniku oslavanského kláštera, již biskup Robert jistě upřímně uvítal, se však legát neváhal ani vmísit do vnitřních olomouckých záležitostí. Jak již bylo výše pojednáno, byl to právě Konrád z Urachu, kdo udělil kanonikát olomoucké katedrální kapituly římskému občanu Jakobovi de Arloco, který v Olomouci vůbec nepobýval.⁷⁶⁶

⁷⁶² O Konrádovi a jeho legátském působení v říši, kde úspěšně hájil papežský reformní program PIXTON, *Cardinal Bishop Conrad*, s. 509-535.

⁷⁶³ „Nos igitur ipsius pie voluntati ac desiderio laudabili unanimiter inclinati, nec non domini Conradi, viri reverentissimi, tytuli sancte Ruffine cardinalis, Portuensis episcopi, apostolice sedis ad partes nostras tunc legati, simulque venerabilis patris nostri Ruberti, Olomuncensis episcopi, consiliis et exhortacionibus invitati, ad supra dicti predii de Ozlawan pro alio predio de Horka permutationem accessimus competentem“. CDB II., č. 271, s. 264-266.

⁷⁶⁴ CDB II., č. 272, s. 266-267. O podílu legáta Konráda na této směně: „Illud ius (...) resignaverit in manus reverendissimi viri Conradi, Portuensis et sancte Ruffine episcopi, apostolice sedis legati, qui tunc temporis plenissime legationis officio in regno nostro fungebatur“.

⁷⁶⁵ „Quia vero nepos predictae matrone, nobilis vir nomine Hartlebus (...) illud quod iuris habere videbatur, in manus nostras et venerabilis fratris nostri Olomucensis episcopi, nomine Ruberti, resignavit.“CDB II., č. 273, s. 268-269.

⁷⁶⁶ CDB II., č. 275, s. 270. Vlastní text listiny se nezachoval, víme o její existenci jen z papežského listu o několik roků později.

Čechy a Morava se staly znovu cílem větší papežské legace až na přelomu 30. a 40. let, tedy na konci Robertova života, kdy již stárnoucí olomoucký biskup neměl do probíhajících dějů možnost zasahovat.⁷⁶⁷ Proto se jí zde nebudeme zabývat.

Robertův vztah k papežství a vice versa tedy během oněch téměř 40 let jeho episkopátu doznal četných vzestupů i pádů. Olomoucký biskup byl pro kurii jednou milovaným bratrem v Kristu, jindy opovážlivcem nedbajícím na papežská nařízení. Přesto si až do sklonku života svůj úřad udržel. Otázka, zda mu nakonec opravdu zlomila vaz primárně kauza s minority, či se stal jen loutkou na politické šachovnici, anebo ho odstavilo v první řadě stáří a ztráta kompetentnosti, zůstane už navždy otevřená.

⁷⁶⁷ Vyslání legáta Alberta Beheima do Čech v roce 1240 bylo součástí papežské agitace proti císaři Fridrichu II. Podrobně NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 702-715.

Shrnutí

Olomouckého biskupa Roberta můžeme na základě výše uvedeného charakterizovat jako preláta, jehož napojení na papežskou kurií bylo za jeho života mnohem větší než u Guillaume de Beaumont. Do kontaktu s ní se dostával jak z vlastní vůle, když pomoc či radu papeže sám aktivně vyhledal, tak následkem různých třenic a sporů, v nichž se někdy ocitl bez vlastního přičinění a které ho občas přivedly až do Říma. Zvláštní kapitolu pak tvořil IV. Lateránský koncil, jehož se Robert osobně zúčastnil a mohl se tak zcela přímým způsobem seznámit s reformním papežským programem. Tento bezprostřední kontakt ostatně nezůstal bez účinku, jak ukazuje pozdější Robertovo biskupské působení, kdy hájil pozice církve, aniž by však přitom vstupoval do sváru se světskou mocí. Angerský biskup oproti tomu Věčné město pravděpodobně nikdy nenavštívil. Zato však zavítal ještě dál – na sklonku druhého desetiletí 13. století neváhal opustit svou diecézi, uposlechnout papežových výzev a na více než rok se vypravit na tažení do Svaté země v rámci páté křížové výpravy. V očích papežství tak naplnil svou křesťanskou povinnost.

Zatímco Guillaume de Beaumont se vymezoval vůči exemptním řádům, které měly své kláštery v jeho diecézi a vymykaly se jeho moci, Robert je naopak podporoval. Tyto moravské kláštery však byly zpravidla na úsvitu své existence a svým vlivem a významem se pochopitelně nemohly rovnat bohatým opatstvím s několikasetletou tradicí, které existovaly v Anjou. Nepřekvapí, že angerský biskup je mohl vnímat jako nepříjemnou konkurenci.

Jako ten nejzásadnější rozdíl se nakonec ukazuje to, že vztah Guillaume de Beaumont k papežské kurií postrádal oproti jeho olomouckému soupeřnickovi prvořadý mocensko-politický rozměr. Jeho kontakty se Svatým stolcem se odehrávaly především v rovině otázek církevní správy a pastorační, stejně jako jurisdikce a reformního církevního hnutí.

Ve srovnání s tím byly Robertovy kontakty s papežstvím i co do povahy nepoměrně bouřlivější. Olomoucký biskup se za svého života stal poněkolikrát terčem hněvu a nevole z nejvyšších míst a jeho vztahy s kurií byly opakovaně napjaté. Nejzávažnější situace pro něj nadešla na sklonku života, kdy byl podle všeho předčasně suspendován z biskupského úřadu. Guillaumův odchod z funkce biskupa

byl soudě dle absence opačných dokladů standardní – přivodila jej až jeho smrt, která nastala v tomtéž roce 1240.

7) Biskup a jeho metropolita

a) *Guillaume de Beaumont a arcibiskup z Tours*

Arcibiskup coby církevní hodnostář stojící v čele správní jednotky, kterou je církevní provincie, představoval pro středověkého biskupa důležitý mezičlánek mezi ním a papežskou kurií. Coby držitel stejného stupně svěcení a jurisdikčních pravomocí, jaké náležejí biskupovi, se od něj lišil právě tím, že vlastnil tzv. *ius metropoliticum*. V čem se toto právo ve vrcholném středověku projevovalo? Role arcibiskupa byla klíčová už při nástupu biskupů do úřadu: arcibiskup potvrzuje kandidáta vybraného kapitulou a uděluje mu svěcení. Je také autoritou z hlediska jurisdikce, neboť funguje jako odvolací instance diecézních tribunálů, vykonává kontrolní vizitace jemu podléhajících, tzv. sufragánních diecézí od úrovně jednotlivých farností až po samotné biskupství a uděluje případné tresty a sankce. V případě biskupova vážného provinění či těžké nemoci znemožňující mu úřad vykonávat, má jeho metropolita právo jej funkce zbavit. Arcibiskup je také v neposlední řadě tím, kdo svolává provinční synody a předsedá jim. V případě uprázdnění biskupského stolce trvajících déle než tři měsíce připadá arcibiskupovi tzv. devoluční právo, to znamená právo jmenovat biskupova nástupce.⁷⁶⁸

Ze strany Svatého stolce existovala od vrcholného středověku patrná snaha arcibiskupské pravomoci omezovat, což se projevovalo v rostoucí centralizaci, kdy úlohu arcibiskupů počalo nahrazovat papežství. V první polovině 13. století, v níž se pohybujeme, však měli arcibiskupové v životě svých sufragánů ještě poměrně pevné místo.⁷⁶⁹

Angerská diecéze byla brzy po svém vzniku začleněna do církevní provincie, v jejímž čele stál arcibiskup z Tours. V období vrcholného středověku, které nás zajímá, sem dále patřilo biskupství v Le Mans a k tomu devět bretaňských biskupství (se sídly v městech Nantes, Dol, Léon, Quimper, Rennes, Saint-Brieuc, Saint-Malo, Tréguier, Vannes).⁷⁷⁰ Rozlohou a zvláště počtem sufragánních biskupů patřila

⁷⁶⁸ Základní literaturou je přehledová práce J. GAUDEMETA *Le Gouvernement de l'Église* z mnohadílné řady *Histoire du droit et des institutions de l'Église en Occident*, k tomuto tématu konkrétně s. 26-27. Dále též BENSON, *The Bishop-Elect*, s. 168-169; LE BRAS, *Institutions ecclésiastiques*, s. 531-532.

⁷⁶⁹ SCHATZ, *Dějiny papežského primátu*, s. 104.

⁷⁷⁰ PELTZER, *Canon Law*, s. 171.

tourská provincie ve středověkém francouzském království k těm větším. Za episkopátu Guillauma de Beaumont se v Tours vystřídal celkem pět arcibiskupů, z nichž dva setrvali v úřadě dva roky a méně.⁷⁷¹ Pro relativní nedostatek pramenů nelze postihnout Guillaumův poměr k těmto osobnostem jednotlivě. Jak jsme již viděli, tourské arcibiskupství se na rozdíl od Angers nacházelo tradičně ve větším sepětí s Kapetovci, kteří se chápali za jeho patrony, a to i přestože za vlády Jindřicha II. Plantageneta a jeho synů se tyto vazby omezily na minimum.⁷⁷²

Vysvěcení Guillauma de Beaumont na biskupa proběhlo na tradičním místě, jak bylo u angerských biskupů zvykem – v klášterním chrámě opatství St. Aubin v Angers. Došlo k němu 14. září 1202, tedy dva měsíce po opakované biskupské volbě, kterou kapitule nařídil papež Inocenc III.⁷⁷³ Pro absenci zpráv hovořících o opaku můžeme předpokládat, že konsekraci provedl tourský metropolita, jak bylo obvyklé, ne tedy papežský legát jako u biskupa Roberta.

Arcibiskupové z Tours se v našem sledovaném období ostatně sami ocitli v zorném poli papežské kurie, jež je s oblibou využívala jako své pomocníky a prostředníky. Ti byli zvláště potřební v této dynamické době probíhající církevní emancipace a zvýšené reformní činnosti. Stojí za povšimnutí, že tourští metropolitové v jistých dobách papežům sloužili jako jakási jejich prodloužená ruka na západě namísto legátů vysílaných obvykle z Říma. Tímto způsobem ve službách papežství figuroval například Barthelémy de Vendôme, jenž byl tourským arcibiskupem v letech 1174-1206. On to byl, kdo ve své provincii šířil reformy vytyčené III. Lateránským koncilem.⁷⁷⁴ Progresivní naladění zdejších arcibiskupů dokládá také fakt, že ještě v období před IV. Lateránem (a sice v roce 1208) nechali v tourské provincii publikovat tzv. reformní konstituce papežského legáta kardinála

⁷⁷¹ Barthelémy de Vendôme (1174-1206), Geoffroy de La Lande (1206/7-1208), Jean de Faye (1209-1228), François Cassard (1228-1229), Juhel de Mathefelon (1229-1245). Tento seznam čerpám z webových stránek tourské arcidiecéze: <http://www.diocessedetours.catholique.fr/index.php?art=60#60> [cit. 25. 11. 2014]. Jejich přehled podává rovněž AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 841, v jeho seznamu však chybí François Cassard, léta 1228-9 jsou překlenuta prázdným místem.

⁷⁷² Když například biskupové z Dol usilovali o vytržení ze svazku s Tours a zřízení vlastní arcidiecéze sdružující bretaňská biskupství, Jindřich II. jejich iniciativu podporoval, zatímco Filip II. se postavil za tourského arcibiskupa. Je tu patrná snaha Kapetovců utužit vztahy s představitelem arcibiskupství považovaného stále za regální a získat jej na svou stranu v konfliktu s Plantagenety. Přestože později francouzský král v této věci prakticky rezignoval, tourské arcibiskupství a vůbec region Touraine byly pro Kapetovce tradičně klíčové. PELTZER, *Canon Law*, s. 178-179.

⁷⁷³ „Hoc anno (1202) Willelmus de Bello Monte, in crastino sancti Maurilii, consecratus et episcopus.“ MARCHEGAY – MABILLE (ed.), *Chronicae Sancti Albini*, s. 52; FARCY – HOUDEBINE, *Monographie de la cathédrale*, IV, s. 210.

⁷⁷⁴ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 520-521.

Guala, jenž toho času pobýval ve Francii.⁷⁷⁵ To všechno se muselo nevyhnutelně dotýkat také angerské diecéze, přestože konkrétní dopady konstitucí na církevní život v Anjou neznáme. Do „předkoncilního období“ také spadají hned dva provinciální synody, jež tourští metropolitové svolali roku 1207 a 1210 do mainského Lavalu a bretaňského Rennes.⁷⁷⁶

V tomto světle můžeme například vidět vizitaci arcibiskupa Barthelémyho de Vendôme, kterou z podnětu papežské kurie vykonal v roce 1204, či snad o něco málo dříve, v angerské katedrální kapitule.⁷⁷⁷ Výsledkem této kontrolní návštěvy bylo vydání statut, jež měla za cíl život kanovníků, nevedený vždy zcela příkladným způsobem, reformovat. Text dokumentu dokládá Barthelémyho osobní účast v Angers, která je jedinou prameny podloženou oficiální vizitací tourského arcibiskupa za Guillaumova episkopátu. Angerský biskup se tehdy s metropolitou osobně setkal, byl přítomný minimálně při vyhotovení finálního dokumentu, jenž nese název *Ordinatio apostolica de ecclesia andegavensis*.⁷⁷⁸

V souvislosti s vizitacemi se z pramenů ještě dozvídáme, že se tourský arcibiskup vzdal vybírání prokurací od určitých klášterů a řeholních domů v anjouské diecézi, k nimž měl právo vizitace. V záležitosti převorství Juigné spadajícího pod opatství St. Serge v Angers arcibiskup při této příležitosti kromě toho uznal svrchovanost angerského biskupa, jenž byl patronem uvedeného převorství.⁷⁷⁹

Barthelémyho mise v Angers z roku 1204 se ostatně nejeví být nijak v rozporu s Guillaumovým vlastním směřováním, jež bylo reformám a iniciativám k

⁷⁷⁵ Konstituce byly zaměřeny zejména na úpravu života kléru, od něhož se žádala mravnost, důstojnost oděvu, odmítání simonie, atd. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 523. O osobnosti a činnosti legáta podrobně MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, s. 141-146.

⁷⁷⁶ AVRIL (ed.), *Les conciles*, s. 107-112.

⁷⁷⁷ V dokumentu vzešlém z této vizitace, tzv. *Ordinatio apostolica de ecclesia andegavensis* čteme v úvodu vysvětlujícím důvod vydání statut tato arcibiskupova slova: „*Universitati fidelium volumus innotescat quod receptis domini papae Innocenci litteris ad nos et J. decanem Turonensi transmissis de ecclesia Andegavensi, cum in litteris continentur quod si non omnis et cetera nos, cum tertio collega nostro scilicet G. Turonensi archidiacono ad Andegavensem accessimus civitatem, ubi inquisita de statu ecclesie veritate, invenientes ibi multa emendatione digna, ipsa auctoritate apostolica cum multa deliberatione et diligentia, ad eius ordinationem processimus in hunc modum.*“ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

⁷⁷⁸ „*Actum Andegavense in capella venerabili Willelmi episcopis, decani et capituli andegavensi et presente nostro episcopo.*“ *Ordinatio apostolica*, Amiens, Bibliothèque municipale, f. XV.

⁷⁷⁹ „*Cum in partes Andegavie visitationis fungentes officio venissemus a priore domus de Juigne que est ecclesie sancti Sergii andegavensis procuratorem nobis ratione visitationis in eadem domo postulavimus exhiberi que nobis fuit a priore domus propter rationes multiples denegata. Dicebat enim prior loci quod ulla erat ibi parochialis ecclesia redditus domus tenues et exiles et ad usus ecclesie sancti Sergii deputati, nec aliquis predecessorum nostrorum procuratorem unquam ibi habuerat temporibus retro actis, nec etiam venerabilis frater noster Andegavensis episcopus nisi ratione patronatus quia domus ipsa in bonis et de bonis suis fundata consistit.*“ AD, Angers, H 1080/1. O dalších případech zřeknutí se práv AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 523-524.

zlepšení disciplíny kléru nakloněno. Přestože se na rozdíl od svého arcibiskupa nezúčastnil IV. Lateránského koncilu o desetiletí později,⁷⁸⁰ aktivně se v rámci tourské arcidiecéze podílel na změnách, které koncilem nastolený kurz církvi přinesl. Biskupovým hlavním přínosem se v tomto směru stal tzv. synodál či synodální kniha (latinsky *liber synodalis*).⁷⁸¹ Šlo o jakýsi manuál pastorační praxe pro duchovní diecéze, jenž i přes své označení nemusel být nutně plodem samotného synodu. V tomto případě byl vydán samostatně biskupem, a to kolem roku 1220.⁷⁸² Již v roce 1207, na již zmiňovaném provinciálním synodu v mainském Lavalu, bylo ostatně rozhodnuto o nutnosti podobnou příručku v každé diecézi vlastnit.⁷⁸³

Bohužel neexistuje úplná jistota v určení původce synodálu, v úvahu dle badatelů připadá ještě biskup z Le Mans. Přesto zůstává Guillaume de Beaumont nejpravděpodobnější možností, a to vzhledem k jeho celoživotnímu úsilí o zlepšení administrace diecéze.⁷⁸⁴ Synodál v jedné své části obsahuje statuta, jež vydal pařížský biskup Eudes de Sully na sklonku 12. století a která se tak stala první synodální knihou svého druhu ve Francii.⁷⁸⁵ Víme, že Guillaume de Beaumont přišel během účasti na křížové výpravě do kontaktu s nástupcem tohoto preláta, pařížským biskupem Pierrem de Nemours.⁷⁸⁶ Měl by tak možnost se k statutům tímto způsobem dostat. K vydání synodálu navíc došlo s velkou pravděpodobností v době po jeho návratu z východu do domovské diecéze (vzpomeňme, že jeho opětovný pobyt v Angers je doložený právě od roku 1220).

Nad obsahem tohoto dokumentu se tu nebudeme ve větších podrobnostech pozastavovat, pouze uvedme, že shrnoval jak statuta Eudese de Sully, tak některé dekry IV. Lateránského koncilu či výňatky ze synodů konaných v tourské provincii. Zbytek sloužil jako přehledná příručka pro kněze, v níž mohli najít instrukce pro zpovědní praxi, rady, jak poučovat o pravdách víry prostě věřící a

⁷⁸⁰ Z tourské provincie se koncilu zúčastnilo pouze pět prelátů. WERNER, *Nachlese aus Zürcher Handschriften*, s. 587.

⁷⁸¹ Zatímco P. Krafl, který se tímto tématem u nás zabýval, používá označení „konstituce“, já se držím výrazu, který má blízko k francouzské verzi, jež zní „synodale“.

⁷⁸² J. Avril předpokládá rok 1224, O. Pontal zasazuje vydání do let 1219-1220, zatímco sepsání dokumentu již do období 1216-1219, což se mi však vzhledem k biskupově účasti na křížovém tažení nezdá pravděpodobné. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 603; PONTAL (ed.), *Les statuts synodaux*, I., s. 106-107.

⁷⁸³ PONTAL (ed.), *Les statuts synodaux*, I., s. 105.

⁷⁸⁴ Tyto názory shrnuje a sama se přiklání ke Guillaumovi de Beaumont editorka synodálu, Odette PONTAL, *Les plus anciens statuts*, s. 56-57.

⁷⁸⁵ PONTAL, *Les plus anciens statuts*, s. 54.

⁷⁸⁶ PRESUTTI (ed.), *Regesta Honorii*, č. 1581, s. 264.

vůbec různé praktické informace pro výkon duchovní služby.⁷⁸⁷ V každém případě se jedná o vyspělé dílo, z něhož ve 13. století čerpala celá tourská provincie a posléze i další oblasti (Normandie a Poitou). V upravené podobě se ve Francii využíval prakticky až do Tridentského koncilu.⁷⁸⁸ J. Avril jej hodnotí jako přelomový počín, který zahájil novou etapu v historii církevní reformy v oblasti pastorace.⁷⁸⁹

V návaznosti na předchozí požadavky kanonického práva⁷⁹⁰ zavedl 6. dekret IV. Lateránského koncilu pro metropolitní povinnost svolávat provinční koncily (*provincialia concilia*), tedy jakési synody, na nichž by se vedle vlastní „zákonotvorné“ činnosti s platností pro danou provincii probírala ustanovení ekumenického koncilu a tím se šířila do všeobecného povědomí.⁷⁹¹ Povinnost každoročně svolávat ve svých diecézích menší synody dostali také metropolitovi sufragáni.⁷⁹² Synody v církvi existovaly již od časů starověku, sloužily odedávna k projednávání nejširších otázek církevního života a odehrávaly se na nejrůznějších úrovních – od diecézních přes provinciální až po „národní“ shromáždění kléru.⁷⁹³

Je nabíledni, že požadovaná frekvence nebyla striktně dodržována, a to jak v tourské provincii, tak ani v dalších francouzských oblastech.⁷⁹⁴ Z prvních 40 let 13. století máme nicméně zprávy zhruba o osmi takových shromážděních, která tourský arcibiskup svolával do svého sídelního města i jinam (z toho spadá pět do období po roce 1215, tři jsou již dřívější). Účast na provinciálních synodech byla povinná. Pokud se prelát nemohl osobně dostavit, mohl za sebe poslat zástup.⁷⁹⁵ Seznamy účastníků se z této doby dochovaly jen dva. Díky nim víme, žeangerský biskup byl osobně přítomný na synodu v Rennes v roce 1210.⁷⁹⁶ Dalším dokumentem, který to

⁷⁸⁷ PONTAL (ed.), *Les statuts synodaux*, I., s. 136.

⁷⁸⁸ Tamtéž, s. 106; s. 136.

⁷⁸⁹ AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 604-605.

⁷⁹⁰ Již v Gratianově dekretu se objevuje požadavek na pravidelné svolávání provinčních synodů, což dále rozvíjejí jeho komentátoři. AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 50.

⁷⁹¹ „*Sicut olim a sanctis patribus noscitur institutum, metropolitani singulis annis cum suis suffraganeis provincialia non omittant concilia celebrare, in quibus de corrigendis excessibus et moribus reformatandis, praesertim in clero, diligentem habeant cum Dei timore tractatum, canonicas regulas et maxime quae statuta sunt in hoc generali concilio relegendes, ut eas faciant observari, debitam poenam transgressoribus infligendo.*“ WOHLMUTH (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, s. 236.

⁷⁹² „*Et quae statuerint, faciant observari, publicantes ea in episcopalibus synodis, annuatim per singulas dioeceses celebrandis.*“ WOHLMUTH (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, s. 236-237.

⁷⁹³ Podstatu synodů, klasifikaci, historii a vývoj podává PONTAL (ed.), *Les statuts synodaux*, I., s. XXV-LVI.

⁷⁹⁴ Srovnatelný počet synodů (někdy i nižší) byl ve 13. století zachycen i v dalších církevních provinciích francouzského království.

⁷⁹⁵ HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 33.

⁷⁹⁶ AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 58.

dosvědčuje, je listina, již Guillaume při této příležitosti vydal spolu s šesti dalšími přítomnými biskupy včetně metropolitou.⁷⁹⁷ Šlo tu o rozsouzení sporu mezi bretaňským vévodou a biskupem z Quimperu. Za zmínku stojí to, že Guillaume de Beaumont na listině figuruje hned za arcibiskupem Jeanem (de Faye). Snad je to proto, že všichni ostatní zúčastnění preláti pocházeli z Bretaně.

Ačkoliv četnost těchto shromáždění nebyla zcela podle představ koncilu, lze stěží zpochybňovat fakt, že i přesto významně přispívaly k zefektivnění církevní organizace prostřednictvím centralizace a lepší kontroly kléru. Synody byly ostatně vedle vizitací také dalším prostředkem kontaktu mezi sufragánními biskupy a arcibiskupy. Po boku těchto „velkých“ synodů existovala v souladu s požadavky koncilu ještě zmíněná menší shromáždění kléru na úrovni diecéze.⁷⁹⁸ Jejich tradice sahala v Anjou už do dob gregoriánských reforem, biskupové v Anjou je svolávali dvakrát do roka. Že se tato pravidelná shromáždění konala i za episkopátu Guillaumea de Beaumont, dokládá jeho synodál, jenž se o nich zmiňuje, jak si povšiml J. Avril.⁷⁹⁹

Z doby těsně po Guillaumově smrti máme zajímavý pramen vydaný tourským arcibiskupem Juhelem, díky němuž si můžeme udělat představu, kdo se těchto diecézních synod účastnil a za jakých podmínek, a jak vypadal zasedací pořádek. Arcibiskup stanovil (respektive stvrdil), že na nejčestnějším místě po biskupově levici má právo zasednout opat benediktinského kláštera St. Aubin, po jeho levici pak hlava dalšího benediktinského opatství St. Florent.⁸⁰⁰ Vedle nich pak měli být opaté dalších významných klášterů diecéze. Vše nasvědčuje tomu, že synodní život byl v této oblasti již plně rozvinutý, přičemž IV. Lateránský koncil tento vývoj pouze utužil.

Pro alespoň rámcovou představu o Guillaumově poměru nejen k arcibiskupovi, ale vůbec k celému reformnímu dílu, existuje jeden mimořádný

⁷⁹⁷ Její plný latinský text uvádí AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 112-113.

⁷⁹⁸ O podstatě, náplni a klasifikaci středověkých synodů nověji KRAFL, *Synody a statuta*, s. 55-56.

⁷⁹⁹ Synody se konaly tradičně o slavnosti Seslání Ducha svatého a svátku evangelisty Lukáše. AVRIL, *Le gouvernement des évêques*, s. 630. To šlo nad rámec 6. dekretu IV. Lateránského koncilu, jenž předepisoval pouze jedno každoroční diecézní shromáždění kléru: „*Episcopalibus synodis, annuatim per singulas dioceses celebrandis.*“ WOHLMUTH (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, s. 236-237.

⁸⁰⁰ „*Ita ordinamus abbas sancti Albini qui multis gaudet prerogativis sedebat primus ad dextris iuxta episcopum. Abbas eciam sancti Florentii qui parites gaudet multis prerogativis sedebat primus a sinistris iuxta episcopum. Abbas sancti Sergii iuxta abbatem sancti Albini, abbas de Burgolio iuxta abbatem sancti Florentii, abbas sancti Nicholay iuxta abbatem sancti Sergii, abbas sancti Mauri iuxta abbatem de Burgolio.*“ AD, Angers, H 1905.

pramen, kterým je biskupův dopis tourskému metropolitovi. Dokument uložený v městské knihovně v Nantes pod názvem *Articuli missi archiepiscopo Turonensi in concilio futuro discutiendi*⁸⁰¹ je odpovědí na arcibiskupův příkaz podat zprávu o stavu církve v diecézích provincie. I to odpovídá již zmiňovanému 6. dekretu koncilu z roku 1215, který mimo jiné také stanovil, že v každé diecézi mají být jmenovány vhodné osoby, které provedou důkladné šetření ve snaze zjistit, co všechno není tak, jak má.⁸⁰² Daný výčet nešvarů měl být projednán na nejbližším provinciálním synodu.

Neexistuje jednoznačný doklad, že oním biskupem nahlašujícím zlořády svému metropolitovi, byl Guillaume de Beaumont. Lze tak soudit pouze nepřímou, z narážek na neposlušné bretaňské biskupy (z čehož vyplývá, že prelát nebyl jedním z nich) a z obsažené zmínky o opatství St. Serge, což je klášter ležící na kraji Angers. Z toho badatelé usuzují právě na angerského biskupa jako původce listu.⁸⁰³ Stojí za to poznamenat, že biskup v něm vyjadřuje svému bezprostřednímu nadřízenému takřka synovskou poslušnost – zdůrazňuje arcibiskupovu autoritu podtrhováním jeho duchovního otcovství.⁸⁰⁴

Pokud bychom měli v krátkosti charakterizovat obsah dokumentu, můžeme říci, že se jedná o třináctibodové shrnutí toho, co bylo shledáno z biskupova hlediska pohoršlivým a vyžadovalo nápravu. Nebyly to žádné zanedbatelné drobnosti, nad nimiž by mohl duchovní pastýř mávnout rukou. Hovoří se zde například o množství řeholnic z klášterů v odlehlých oblastech, které přivádějí na svět děti, jež jsou mnohdy usmrceny zardoušením,⁸⁰⁵ nebo o exkomunikovaných, kteří si nic nedělají z církevních trestů, setrvávají v exkomunikaci řadu let a v tomto stavu i umírají.⁸⁰⁶ Biskup dále poukazuje na neutěšený fakt, že patroni kostelů neprezentují

⁸⁰¹ Pramen vydal a do francouzštiny přeložil AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 291-306.

⁸⁰² „*Ut autem ide valeat efficacius adimpleri, per singulas dioeceses statuunt idoneas personas, providas videlicet et honestas, quae per totum annum simpliciter et de plano, absque ulla iurisdictione sollicitè investigent, quae correctione vel reformatione sint digna, et ea fideliter perferant ad metropolitanum et suffraganeos et alios in concilio subsequenti*“. WOHLMUTH (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, s. 236.

⁸⁰³ Usoudil tak již Nicolas Travers, historik 18. století zabývající se církevní historií tourské provincie, jež dokument objevil. V nedávné době jeho názor podpořil AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 293.

⁸⁰⁴ Např. „*Consideret vestre paternitatis discretio*“; „*vestra reverenda paternitas*“, „*pater reverende*“. AVRIL (ed.), *Les conciles de la province*, s. 297-306.

⁸⁰⁵ „*Moniales que in prioratibus habitant, ne infinita scandala contra ipsas oriantur, et ex ipsis tota die violantur et impugnantur, et cum gravi scandalo pariunt (...), quarum etiam partus multotiens suffocatur*“. Tamtéž, s. 298.

⁸⁰⁶ „*Item sunt infiniti excommunicati et quia a secularibus potestatibus non compelluntur, ut debent etiam de jure compelli ad petendum suas absolute multi ex ipsis aliquando etiam usque ad decennium in sententiis commorantur, et multi excommunicati decedunt*“. Tamtéž, s. 300-301.

navrhovaného duchovního správce příslušnému biskupovi a do úřadů se tak dostávají lidé zcela nevhodní.⁸⁰⁷ Biskupovi dělaly starost také některé kláštery, neprávem se považující za exemptní, či johanité a templáři chovající se podle něj až příliš zpupně. Zde tedy vidíme, že jakkoliv se dle normativních pramenů a dlouhé křesťanské tradice zdá, že církevní organizace a život na západě Francie byly v této době již na vysoké úrovni, realita mnohdy bývala překvapivě neutěšená.

Přes tuto kritiku některých církevních řádů Guillaume de Beaumont i jeho metropolita kláštery jako takové podporovali. Existují dokumenty, na nichž se jejich jména objevují současně. Jako příklad uveďme listinu z roku 1209, kdy oba spolu s opatem ze Cîteaux potvrdili majetkovou transakci, která proběhla mezi cisterciáckým klášterem Le Loroux a benediktinským opatstvím St. Serge (oba ležící v angerské dicézi).⁸⁰⁸ Těmto řeholním domům na uznání platnosti daného majetkového převodu očividně velmi záleželo (šlo o postoupení vinic a lisu), takže si zajistily jeho stvrzení hned od třech vysokých církevních autorit, které akt také zašitily svými pečeti.

Výše uvedené se zdá ukazovat, že Guillaume de Beaumont se více či méně pravidelně se svým metropolitou setkával (pravděpodobně nejen u příležitosti provinciálních synodů) a jednal s ním ve vzájemné součinnosti. Mohli jsme také vidět, že církevní organizace byla na západě Francie již dosti pokročilá, docházelo zde k plynulému přenosu informací, směrnic a novinek, které měly za cíl zlepšovat úroveň církevní správy, disciplíny kléru a nezávislosti moci duchovní na světské. Ani to však nezabránilo tomu, aby i zde nepřetržovaly různé nepřístojnosti, které byly hrubě v rozporu s kanonickým právem i samotnou křesťanskou morálkou. Ze strany biskupa tu však v každém případě byla snaha tyto věci řešit.

Nesmíme zapomínat, že pro poměry mezi angerským biskupem a tourským arcibiskupem byly v neposlední řadě určující také geografické podmínky. Metropolitovo sídelní město Tours není od Angers příliš vzdáleno (vzdušnou čarou

⁸⁰⁷ „Multi sunt patroni clerici et laici capellaniarum qui nunquam persona electas ab eis diocesanis vel aliis prelatiis presentant, unde contingit quod multe insufficientes et indigni a dictis patronis in prefatis capellaniis ponuntur“. Tamtéž, s. 300.

⁸⁰⁸ „Ad universitatis vestre volumus pervenire noticiam quod cartas monachorum de Oratorio et monachorum sancti Sergii inspeximus in quibus continebatur quod monachi sancti Sergii concesserunt monachis de Oratorio quasdam vineas et pressorium in perpetuum tenendas quam Segnuret cancellarius turonensis ecclesie eis dedit quas tenebat in feodo monachorum sancti Sergii. Nos vero ad petitionem utriusque partis secundum tenorem litterarum suarum compositionem super dictis vineis et pressorio inter eos factam: litterarum istarum et sigillorum nostrorum testimonio confirmamus.“ AD, Angers H 1242/b. Také H 1435/b.

necelých 100 km), angerská diecéze s tourskou svými hranicemi na východě bezprostředně sousedila a co je hlavní, dostupnost Angers z Tours již od nejstarších dob zjednodušovala řeka Loire, která obě města prakticky spojuje. Ačkoliv oblast Touraine měla tradičně blíže ke kapetovské moci, kdežto Anjou se nacházelo na její periferii, byly si oba regiony v nejrůznějších rovinách (v církevní, politické či ekonomické) blízké, což kontakty arcibiskupa s jeho sufragánem rovněž usnadňovalo.

b) Robert a mohučský arcibiskup

Olomoucké biskupství spadalo od svého (znovu)založení v roce 1063 spolu s pražským pod pravomoc arcibiskupů z Mohuče. V první řadě je zarážející, že byla zvolena vzdálená porýnská arcidiecéze, jež stála v čele církevní provincie rozkládající se od Alsaska na západě, švýcarských oblastí na jihu až po ústí Labe do Severního moře na severu. Na východě oddělovaly mohučskou provincii od českého přemyslovského státu provincie salzburská a magdeburská, české země byly tedy jakousi její enklávou. Důvod této skutečnosti je nutno hledat v dobových politických souvislostech 10. století, kdy k církevně-správnímu podřízení českých zemí Mohuči došlo.⁸⁰⁹

Jednalo se o plošně nejrozsáhlejší církevní provincii v říši, která zahrnovala vedle mohučské arcidiecéze 14 diecézí s těmito sídly biskupů: Chur, Kostnice, Augšpurk, Štrasburk, Špýr, Worms, Würzburg, Eischtätt, Paderborn, Verden, Hildesheim, Halberstadt, Praha a Olomouc (až do 13. století sem navíc patřil později vyňatý Bamberg).⁸¹⁰ Byl to tedy nesmírně rozmanitý a do značné míry nesourodý celek. Cesta z Olomouce do Mohuče vedla po staré obchodní cestě a trvala zhruba 12 dní.⁸¹¹ Z toho vyplývá nutný důsledek, že kontakty mezi olomouckými biskupy a jejich metropolitami byly volnější a více zprostředkované než mezi Guillaumem de Beaumont a arcibiskupy z Tours. Robertův potenciální „manévrovací prostor“ tak musel být z logiky věci širší. Navíc se politické, církevní a sociální poměry v českých zemích ztelně lišily od situace v Porýní a právě tento rozměr vzdaloval olomouckou diecézi od Mohuče snad ještě více než geografické souřadnice.⁸¹²

Pro pochopení pozice mohučského arcibiskupa je navíc nutné zdůraznit jeho výsadní postavení v řadě říšských arcibiskupů, jehož počátky lze datovat již do raného středověku. Od dob svatého Bonifáce se mohučtí biskupové (od roku 780 arcibiskupové) těšili primátu mezi ostatními preláty z německých oblastí, jenž byl papeži potvrzován i v pozdějších dobách. Mezi jejich další privilegia patřil úřad

⁸⁰⁹ Bavorsko, náležející pod Salzburg, bylo tehdy v nepřátelském poměru k saským Otonům vládnoucím v říši skrze své „*Renovatio imperii*“. Český kníže mohl mít sotva zájem na tom spojit své území (byť na církevní úrovni) s problémovým sousedem. Magdeburská provincie na severu, která by geograficky též připadala v úvahu, v sobě zase sdružovala misijní území, kam se tehdy čerstvě christianizované české země již také nedaly zahrnout. To jsou některá z možných vysvětlení, jež předkládá HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 24-25.

⁸¹⁰ Tamtéž, s. 26.

⁸¹¹ Tamtéž, s. 31.

⁸¹² Tuto rozdílnost zdůrazňuje HLEDÍKOVÁ, *Prag zwischen Mainz und Rom*, s. 73.

říšského arcikancléřství, který byl k mohučskému arcibiskupství připojen roku 965 a arcibiskupové se tak od této doby stali jeho titulárními nositeli.⁸¹³ Odtud plynula značná propojenost arcibiskupů z Mohuče s říšskou politikou.

Samotní pražští a olomoučtí biskupové byli až do přelomu 12. a 13. století považováni za říšské biskupy a jako takoví museli po svém zvolení vycestovat do říše za císařem pro investituru. Odtud byli zpravidla rovnou posláni k arcibiskupovi pro potvrzení volby a vysvěcení.⁸¹⁴ Od roku 1212, kdy Zlatá bula pro Přemysla Otakara I. definitivně potvrdila právo českého panovníka na investování domácích biskupů, zůstalo sepětí s říší pouze ve formě přetrvávající povinnosti přijmout konfirmaci a svěcení od mohučského metropolitů. Se vzrůstající papežskou centralizací se však někdy stávalo, že je biskup dostal přímo z rukou papeže, anebo se mohučský arcibiskup dával stále častěji, ať již z důvodu vlastní zaneprázdněnosti nebo jiných příčin, zastoupit jiným prelátem.⁸¹⁵

Z důvodu svého významného postavení v říši byli mohučtí arcibiskupové důležitými spolu/protihráči papežství v jeho mocenských zápasech proti říšským panovníkům a tento rys nevyhnutelně poznamenal také Robertovy vztahy k metropolitovi. Právě v tom spatřuji největší rozdíl oproti poměrům na západě Francie, kde stály v těžišti pozornosti arcibiskupa a jeho sufragánů především záležitosti pastoračního rázu. Tourský arcibiskup nebyl držitelem světské moci jako jeho mohučský protějšek a mohl se tak plně soustředit na duchovní náplň svého úřadu. Na základě zkoumaného si dovoluji tvrdit, že dobová politika nepronikala k francouzským arcibiskupům zdaleka s takovou silou.

Na rozdíl od poměrně častého střídání arcibiskupů v Tours se za Robertova dlouhého episkopátu se v Mohuči vystřídaly pouze dvě osobnosti, a sice stejného jména a z téhož rodu: Siegfried II. z Eppsteinu (1200-1230) a jeho synovec Siegfried III. z Eppsteinu (1230-1249).⁸¹⁶ Jak již bylo pojednáno v předchozích kapitolách, vlivem politické situace v době zápasu Štaufů s Welfy o císařskou korunu se roku 1200 zvolený arcibiskup Siegfried (II.), tou dobou straník papeže Inocence III. a Oty Brunšvického, nemohl po dlouhou dobu chopit svého úřadu. Mohuč vzápětí obsadil

⁸¹³ HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 25-26.

⁸¹⁴ HLEDÍKOVÁ, *Prag zwischen Mainz und Rom*, s. 73; HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 29.

⁸¹⁵ Ve 13. století si tak nezdědka udělovali svěcení pražští a olomoučtí biskupové navzájem. Vždy se tak však dělo z pověření z Mohuče, práva metropolitů při tom zůstala nedotčena. HLEDÍKOVÁ, *Prag zwischen Mainz und Rom*, s. 75.

⁸¹⁶ V průběhu let 1200-1305 se na mohučském arcibiskupském stolci vystřídali hned čtyři členové tohoto rodu. GATZ (ed.), *Die Bischöfe*, s. 398.

štaufský „vzdoroarcibiskup“ Lupold, který měl podporu také tamních měšťanů a katedrální kapituly. Proto také Roberta na jaře roku 1202 namísto metropolitou vysvětil papežský legát kardinál Guido z Praeneste, a to na netradičním místě, v Kolíně nad Rýnem. Tentýž papežský legát ostatně provedl o několik měsíců dříve také Siegfriedovu konsekraci. Normalizované vztahy mezi sufragánními biskupy a mohučským metropolitou mohly nastat teprve po roce 1208, kdy byl v červnu zavražděn Filip Švábský a Siegfriedův protikandidát Lupold tak ztratil veškerou ochranu a s ní i vliv. Až poté Siegfried mohl mohučský arcibiskupský stolec ovládnout a plně rozvinout svou říšskou a církevní politiku.⁸¹⁷

Jak mohučský arcibiskup, tak i český vládce hráli v říši jednu z předních rolí, což později v 2. polovině 13. století vyústilo v jejich započtení mezi sedm říšských volitelů-kurfirů.⁸¹⁸ Právě toto výrazné propojení mohučského arcibiskupského stolce s politikou, které bylo pro říšské biskupy typické (byli chápáni jako kombinace prelátů a světských knížat, kteří, jak vyjádřil Cesarius z Heisterbachu, třímají dva meče),⁸¹⁹ určovalo také postavení biskupa Roberta. Mohučský metropolita nezískal svůj úřad z vůle ani s požehnáním českého panovníka, byl externí mocenskou silou, k níž se domácí vládci museli sami nějak vymezit, ať už s ní v tom kterém zápase stáli v jedné linii či naopak.⁸²⁰ To považuji za hlavní rozdíl ve srovnání s arcibiskupem z Tours. Ten oproti tomu figuroval v čele jednotky církevní správy, jež do francouzského království náležela a byla kapetovskými králi jakožto dědici fundátorů považovaná za součást koruny, tedy za regální (jakkoliv se skutečný vliv Kapetovců v průběhu času proměňoval a v dobách vzestupu Plantagenetů se rovnal téměř nule).

Pro ilustrování toho, jak se vztahy mezi mohučskými metropolitou a (světskými i duchovními) představiteli českého státu vzájemně proplétaly s dobovou politikou a přesouváním mocenských koalicí, uvedme stručně situaci v roce 1212. Tehdy dali mohučský arcibiskup spolu s českým králem vale Otovi Brunšvickému a přeběhli do štaufského tábora tím, že se oba postavili za mladičského Fridricha Sicilského. Olomoucký biskup se tak ocitl ve vleku, z něhož neměl možnost se

⁸¹⁷ GATZ (ed.), *Die Bischöfe*, s. 398-399.

⁸¹⁸ HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 48-49.

⁸¹⁹ PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 194.

⁸²⁰ Vliv dobové politiky na poměr domácích biskupů k Mohuči ve své studii zdůrazňuje HLEDÍKOVÁ, *Prag zwischen Mainz und Rom*, s. 71-88, zvl. s. 72. Přehled vzájemného střetávání a potýkání českých králů a mohučských arcibiskupů podává HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 48-51. Pro dřívější období BOSHOF, *Mainz, Böhmen und das Reich*, s. 11-40.

vymanit. Nemohl se postavit na jinou stranu či se jen tohoto duelu zdržet, ať už si o situaci v říši myslel cokoliv. V prosinci téhož roku Siegfried Fridricha v Mohuči korunoval, přičemž již v únoru se s novým římským panovníkem na říšském sněmu v Řezně poprvé osobně setkal jak Přemysl Otakar I. a jeho bratr Vladislav Jindřich, tak i biskup Robert (pražský biskup chyběl) spolu s četnými zemskými předáky.⁸²¹ Zdržet se pochopitelně nemohl ani arcibiskup Siegfried, patřící k nejpřednějším představitelům říše.⁸²² Je velmi příznačné, že i při takových příležitostech měl olomoucký biskup možnost se se svým metropolitou setkávat, nejen tedy při záležitostech týkajících se správy církve jako diecézní vizitace a církevní synody.

Mezi arcibiskupem z Mohuče a českými zeměmi existovalo také další specifické pouto: právě mohučský arcibiskup byl tím, jemuž od doby, co česká knížata získala královský titul, připadla při korunovačním aktu důležitá role – byl to on, kdo jim kladl na hlavu královskou korunu. (Pro srovnání jen uvedme, že ve Francii patřila tato výsada arcibiskupům z Remeše, která byla od raného středověku tradičním místem, kde se královská pomazání a korunovace odehrávaly). Tato praxe se však v Čechách ustálila až postupně.⁸²³ Ještě Přemysla Otakara I. korunoval, při jeho druhé korunovaci,⁸²⁴ z důvodu výše popsané situace namísto dočasně odstaveného arcibiskupa Siegfrieda papežský legát Guido. Došlo k tomu z vůle Oty Brunšvického 24. srpna 1203 před branami Merseburku.⁸²⁵ Mohučský arcibiskup tudíž při korunovaci českého krále asistoval poprvé až v roce 1228, kdy byla položena koruna, ještě za života Přemysla Otakara I., na hlavu jeho syna Václava I. Slavnostní ceremonie se odehrála v katedrále sv. Víta a Siegfried si při této příležitosti od Přemysla vymohl listinné potvrzení výsadního práva mohučských arcibiskupů korunovat české krále. Tomuto zlistinění stejně jako samotnému obřadu byli přítomni oba zemští biskupové, kteří k uvedeným ustanovením dali svůj souhlas.⁸²⁶

⁸²¹ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 309-311.

⁸²² Siegfriedovu přítomnost dokládá jeho svědčení na několika Fridrichových listinách vydaných v polovině února v Řezně. BÖHMER (ed.), *Regesten zur Geschichte*, s. 156, č. 201, 202, 203, 204.

⁸²³ Mohučský arcibiskup měl být již při korunovaci prvního českého krále Vratislava II. Z blíže neznámých důvodů však akt nakonec provedl arcibiskup z Trevíru. O korunovaci druhého krále Vladislava II. v tomto ohledu nic bližšího nevíme. HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 45-46.

⁸²⁴ Poprvé přijal korunu v roce 1198, zřejmě současně s korunovaci Filipa Švábského římským králem. Ani při této události nebyl přítomný mohučský arcibiskup. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 227.

⁸²⁵ NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 256.

⁸²⁶ „*Confitemur et publice protestamur, quod tam nos quam omnes successores nostri consecrationem regalem et diadematis impositionem de sacrosancte Maguntine sedis archiepiscopo, terre nostre metropolitano, in perpetuum tenemur recipere (...). Ut autem hoc ratum et inconvulsum permaneat, hanc paginam de consensu venerabilium et dilectorum Pragensis et Olomucensis episcoporum et*

Mohuční arcibiskupové si toto svoje právo uchovali až do lucemburských časů. Posledním panovníkem korunovaným za asistence mohučského metropolity Petra z Aspeltu byl Jan Lucemburský v roce 1311.⁸²⁷

Během tzv. boje pražského biskupa Ondřeje za církevní svobody stanul mohučský arcibiskup po boku krále Přemysla Otakara I., to znamená na téže straně jako olomoucký biskup Robert. Odbojnému Ondřejovi „zbyl“ pouze papež, s jehož požehnáním vyhlásil nad pražskou diecézí interdikt. Zatímco Robert měl být podle dobových zpráv tím, kdo jej nerespektoval a sloužil v Praze mše, arcibiskup Siegfried se ho rovnou jal na jaře 1217 zrušit, čímž na sebe přivolal papežův hněv. Pod pohrůžkou církevního trestu byl tehdy metropolita vyzván k tomu, aby interdikt do 20 dnů znovu vyhlásil.⁸²⁸ Siegfried se podrobil a na svou omluvu uvedl, že mu šlo o prospěch duší v diecézi, a právě proto zrušil trest vyhlášený jeho sufragánem. Nevěděl údajně, že se tu jedná o vůli papeže.⁸²⁹

Synodální činnost kvetla také v Mohuči, z první poloviny 13. století máme doklady o třech shromážděních duchovenstva provincie na třech mohučských synodách (v letech 1209, 1225 a 1239). I zde tedy docházelo k hromadnému setkávání kléru ještě před IV. Lateránským koncilem, ačkoliv v porovnání se západní Francií co do četnosti synodů mohučská provincie za tourskou zaostávala. I přes možnou torzovitost pramenů, které nemusejí odrážet všechny tamní aktivity, tu lze vytušit rozdíl.⁸³⁰ V dochovaných seznamech účastníků (které jsou však rovněž značně mezerovité) se jméno olomouckého biskupa neobjevuje, stejně tak ani pražského.⁸³¹ Z důvodu efektivity takových shromáždění lze logicky čekat, že nehledě na reálnou účast dbal arcibiskup o to, aby se informace o bodech projednaných na synodu a jeho závěrech rozšířily do všech diecézí provincie, tak jak

supanorum nostrorum appensione sigillorum nostrorum roboravimus.“ CDB II., č. 309, s. 306-307. HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 46.

⁸²⁷ HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 50.

⁸²⁸ CDB II., č. 146, s. 137.

⁸²⁹ „*Mandavimus siquidem hoc modo relaxationem ipsius, ut si processit auctoritate apostolica interdictum, iuberetur ab omnibus inviolabiliter observari; si vero a domino Pragensi episcopo, vel ab alio nobis subdito latum esset, accepta sufficienti caucione a domino rege Boemie et suppanis de parendo iusticie super cunctis, que causam preberant, interdictum ipsum ad cavendum animarum periculis relaxetur, maxime cum ante prolacionem interdicti ad nos fuerit appellatum.*“ CDB II., č. 148, s. 138.

⁸³⁰ P. B. Pixton se však z náznaků v dopise pražského biskupa Ondřeje papeži domnívá, že provinciální synody byly daleko častější, než kolik se o nich zachovalo zpráv. PIXTON, *The German Episcopacy*, s. 247.

⁸³¹ HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 34.

k tomu vyzýval koncil.⁸³² To se vedle ústního podání dělo zejména pomocí opisů přijatých ustanovení, které se pak měly stát podkladem pro synody na úrovni diecéze.⁸³³ Se směrnicemi samotného IV. Lateránského koncilu byli tito zmínění preláti ostatně dobře seznámeni - zúčastnil se ho totiž jak arcibiskup Siegfried, tak i oba jeho sufragáni z českých zemí, Ondřej a Robert.⁸³⁴ Vzhledem k tomu, že se na koncil kromě nich vypravili už jen čtyři další biskupové z rozsáhlé mohučské provincie (a sice z Kostnice, Churu, Bamberka a Würzburgu), je plné české zastoupení hodno pozornosti.

Zprávy o diecézních shromážděních kléru, které by svolal přímo biskup Robert, zato zcela chybějí. Soudím však, že to neodráží reálnou situaci. První přímý doklad o synodě duchovenstva v olomoucké diecézi máme z roku 1243, kdy funkci biskupa vykonával Konrád z Friedberka. O existenci jakéhosi shromáždění vypovídá pouze kratičká zmínka v listině pro johanity, která byla vydána „*in sinodo nostra in Puztemir*“.⁸³⁵ O konkrétním charakteru, účelu a pozadí synodu tato poznámka bohužel nic neprozrazuje. Protože od smrti Roberta tehdy uplynulo jen dva a půl roku a dobové klima bylo v tomto čase velmi neklidné, pochybuji, že by biskup Konrád tehdy zaváděl úplnou novinku. S nejvyšší pravděpodobností pouze navázal na činnost svého předchůdce (či snad předchůdců).⁸³⁶ P. B. Pixton se domnívá, že existenci diecézního synodu naznačuje již Robertova listina z roku 1208 pro klášter v Doubravníku, která byla vydána v přítomnosti „*plurimum nobilium utriusque terre (...) publice in capitulo Olomucensi*“.⁸³⁷ Tato formulace se podle něj nápadně podobá řeči jiných pramenů, v nichž se prokazatelně hovoří o synodu. Na tomto prameni však bohužel nelze příliš stavět, neboť se jedná o pozdější falzum.⁸³⁸

Robert v každém případě nezůstal k reformním tendencím nevšímavý, což dokládá jeho literární pozůstalost. Do první řady je nutno postavit jeho příručku pro

⁸³² Je také nutné uvést, že synod v Mohuči z roku 1225 měl charakter „národního“ shromáždění a předsedal mu papežský legát Konrád z Urachu.

⁸³³ Ve statutech z provinciálního synodu z roku 1225, jemuž předsedal papežský legát Konrád z Urachu, se zdůrazňuje povinnost biskupů svolávat ve svých diecézích shromáždění kléru každý rok. PRAŽÁK, *Pražská vizitační statuta*, s. 156.

⁸³⁴ WERNER, *Nachlese aus Zürcher Handschriften*, s. 586.

⁸³⁵ CDB IV.1, s. 88–89, č. 18.

⁸³⁶ P. Krafl tomuto shromáždění z roku 1243 dává název „protosynoda“. KRAFL, *Synody a statuta*, s. 128–129. Nelze podle něj prokázat konání diecézních synodů již za biskupa Jindřicha Zdíka, kam je kladou někteří badatelé. Podle Z. Hledíkové se v roce 1243 spíše jednalo o „shromáždění soudního charakteru“ daného „lenním uspořádáním olomouckého biskupství“. POLC-HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily*, s. 14.

⁸³⁷ CDB II., č. 78, s. 73–74.

⁸³⁸ SEDLÁČEK, *Páni z Medlova*, s. 43.

zповědníky, praktický manuál nazývaný podle jednoho z dochovaných rukopisů *Summa confessionum*. Můžeme jej do jisté míry přirovnat k synodální knize vydané Guillaumem de Beaumont. Je to dílo biskupa pečujícího o klérus ve vlastní diecézi, zcela v souladu s IV. Lateránským koncilem, který vyzdvihl nezbytnost dostatečně poučeného duchovenstva a ve svém 21. článku se dotkl přímo zповědní praxe. Zповěď se stala jednou do roka povinnou a církve začala klást důraz na kvalitu a kompetence zповědníka.⁸³⁹ Proto byla pokoncilní léta poznamenána opravdovým boomem pastorálních spisů.⁸⁴⁰ V tomto duchu se také nese Robertův počín, jakkoliv je, vlivem „ducha doby“, především kompilací spisů jiných autorů.⁸⁴¹ Podobný cíl sledovalo i jiné biskupovo dílo, sbírka kázání k různým příležitostem, již J. Kadlec nazval *Opus super epistolas*.⁸⁴² Také ona měla sloužit jako příručka pro zlepšení pastorační praxe. Stejně jako angerský synodál pro západofrancouzské prostředí představují tato dvě Robertova díla v rámci českých zemí přelomový počín, neboť jsou v této sféře zřejmě vůbec první svého druhu.⁸⁴³ Oba spisy zatím čekají na své podrobné zhodnocení odborníků z oblasti teologie, respektive klasické filologie. Náležitě pozornosti včetně moderní edice se dostalo zatím pouze Robertovu komentáři k Písni písni, který v nedávné době vydala A. Pumprová.⁸⁴⁴

Z oblasti vztahů mezi olomouckým biskupem a jeho metropolitou zbývá ještě pojednat o disciplinárních otázkách, a sice o arcibiskupských vizitacích. Zatímco v Angers provedl tourský arcibiskup kontrolní vizitaci hned v počátcích tamního působení biskupa Guillaumea, do Olomouce mohučský metropolita zavítal až na samém sklonku Robertova života.⁸⁴⁵ Bylo by velmi zkratkovité z toho vyvozovat, že arcibiskup Moravu po celou předchozí dobu zanedbával. Narážíme tu na velkou mezerovitost pramenů, jelikož pro období několika staletí podřízenosti českých zemí Mohuči se dochovaly zprávy pouze o čtyřech vizitacích, z nichž tato (uskutečněná

⁸³⁹ WOHLMUTH (ed.), *Dekrete der Ökumenischen Konzilien*, s. 245.

⁸⁴⁰ Podrobně o podobě zp

ovědní praxe a penitenní literatuře doby před IV. Lateránem a po něm pojednává J. GOERING, *The Internal Forum*, s. 379-428.

⁸⁴¹ PUMPROVÁ, *Robert Olomoucký*, s. XXI-XXII.

⁸⁴² KADLEC, *Literární činnost*, s. 72.

⁸⁴³ KADLEC, *Literární činnost*, s. 76-77; PUMPROVÁ, *Robert Olomoucký*, s. XXVI.

⁸⁴⁴ Tzv. *Compilatio super Cantica canticorum* spolu s úvodní studií vyšlo pod názvem Robert Olomoucký: *Výklad písne písni* v rámci edice *Prameny dějin moravských* v roce 2010.

⁸⁴⁵ Siegfriedova další známá vizitace v českém království proběhla v roce 1244. Z této doby se dochovala vizitační statuta. Spolu s úvodem je vydal PRAŽÁK, *Pražská vizitační statuta* s. 149-163.

někdy v rozmezí let 1239-1240) je tou úplně první známou.⁸⁴⁶ Osobně nepochybuji o tom, že ve skutečnosti jich bylo víc.

Přesné vročení Siegfriedovy návštěvy v Olomouci nelze určit, dokonce není ani jisté, zda neproběhla až po Robertově smrti. Motivem k ní měla být biskupova neposlušnost, neboť Robert údajně nedal na napomínání svého nadřízeného a nezakročil proti jistým výstřelkům svých kanovníků.⁸⁴⁷ Po osobním vyšetření případu shledal Siegfried, že se děkan a kanovníci kapituly dopustili mnohých nepřístojností jako například netajeného soužití se ženami a dalších zločinů. Jelikož jejich neřesti stále rostly, uchýlil se arcibiskup k vyhlášení suspenze. To zkomplikovalo další osudy olomouckého biskupského stolce, protože suspendování kanovníci zvolili v tomto období nového biskupa a jejich volba nebyla uznána za platnou.⁸⁴⁸ Ve hře byly opět dalekosáhlé politicko-mocenské vlivy, opozice mezi císařstvím a papežstvím, do nichž byl zatažen i mohučský arcibiskup,⁸⁴⁹ proto lze dramatický závěr Robertova episkopátu vidět v podobném světle jako jeho počátek.

⁸⁴⁶ A. K. Huber ví pouze o třech: roku 1239/40 v Olomouci a v letech 1311 a 1316 v Praze. HUBER, *Die Metropole Mainz*, s. 36. J. Pražák k tomu doplnil čtvrtou vizitaci, kterou provedl arcibiskup Sigfried III. roku 1244 v Praze. Z ní se dokonce zachovala cenná vizitační statuta, jediný pramen svého druhu pro české země doby středověku. PRAŽÁK, *Pražská vizitační statuta*, s. 149-163 (článek obsahuje také jejich edici).

⁸⁴⁷ „R., quondam Olomucensi episcopo, licet frequenter monito, excessus canonicorum suorum corrigere non curante venerabilis frater noster .., Maguntinus archiepiscopus, loci metropolitani, eandem Olomucensem ecclesiam iure metropolitico visitavit, et cum inquisitione prehabita decanum et alios canonicos ipsius ecclesie pro manifesta cohabitatione mulierum et aliis diversis excessibus et evidentibus criminibus exigente iustitia suspendisset, tandem eorum succrescente malitia tulit excommunicationis sententiam in eosdem.“ CDB IV.1, č. 24, s. 98-100.

⁸⁴⁸ O tom podrobně NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 752-753; SOMMER-SVOBODOVÁ, *Konrád z Friedberka*, s. 3-24.

⁸⁴⁹ S tím souvisí také současné dosazení pražského biskupa Mikuláše papežskou kurií. Mikuláš obdržel v roce 1240 svěcení přímo od papeže v Římě, jelikož mohučský arcibiskup Siegfried stál v té době na opačné straně barikády. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 749.

i) Shrnutí

Ze všech srovnávaných oblastí se poměr našich dvou biskupů k jejich metropolitům jeví jako nejrozdílnější. Navíc kvůli nedostatku pramenů zejména z moravské strany nemůžeme provést ani nosnou komparaci synodálního života v daných dvou provinciích a diecézích. Co však z výše uvedeného jasně vysvítá, je „zpolitizovanost“ postu mohučského arcibiskupa a spolu s ním do značné míry i samotného postavení biskupa Roberta. Protože bylo v českých zemích a v říši sepětí vysokých církevních představitelů s politikou mnohem užší než ve Francii, je nutné z tohoto úhlu nahlížet i na jejich aktivity. Guillaume de Beaumont se v tomto ohledu těšil větší nezávislosti, měl širší „manévrovací pole“. To vyplývalo z jeho relativní nedůležitosti v rámci francouzského království - angerský biskup nebyl pro kapetovské krále klíčovou osobností, alespoň jakmile se mocenská situace po dobytí západních území stabilizovala. A v neposlední řadě bylo důležitým faktorem také to, že i jeho církevní nadřízený, tourský arcibiskup, podléhal moci francouzských vládců. Metropolita byl tedy jedním z jejich „pěšáků“, a ne vnější mocenskou silou, s níž by se museli Kapetovci potýkat, tak jako čeští panovníci s mohučskými arcibiskupy, kteří byli zároveň také říšskými knížaty. Tato skutečnost činila pozici angerského biskupa v mnoha ohledech jednodušší, zatímco Robertova byla v tomto světle naopak poněkud delikátní.

Co můžeme dále podrobit posouzení, je propojenost, jakou měli naši biskupové se svými arcibiskupy, ať už v rovině disciplinární, církevně-správní či pastorační. Zdá se, že toto pouto bylo silnější naopak v případě angerského biskupa, a to díky větší rozvinutosti západofrancouzských církevních struktur a v neposlední řadě také vlivem zeměpisných reálií. Na úroveň pastorační a církevního života v angerské diecézi to mělo bezpochyby pozitivní dopad. I přesto jsme však viděli, s jak vážnými problémy a disciplinárními přestupky se navzdory tomu církev v Anjou stěrávala. Její zdánlivý „náskok“ před olomouckou diecézí se pak v tomto světle zdá rázem méně ostrý.

8) Závěr

To, co z předkládaného srovnání výrazně vysvítá, je v první řadě komplikovanost a mnohotvárnost postavení biskupa v dané době a na srovnávaných místech. Naši dva představitelé nestáli izolovaně uprostřed nehybného vakua, nýbrž byli neoddělitelně vpleteni do přediva nejrůznějších zájmů a mocenských vztahů. Na příkladu Guillaumea de Beaumont a Roberta Olomouckého jsme mohli vidět, že na počátku 13. století se církevní preláti, ať už přímo či nepřímo, také podíleli na mocenských konfliktech hýbajících nejen jejich zeměmi, ale i celou tehdejší Evropou. Ze studie vyplynulo, že vysocí duchovní nutně spadali do určitého politického tábora, neutralita neexistovala. Církevní preláti nemohli zůstat mimo struktury, jakkoliv ty vytvářeli jiní. Ke komu se přidají, si také nevybírali sami, ale automaticky přebírali stranictví toho, kdo je do jejich funkce vybral a prosadil. A tím byl v Anjou i v přemyslovském státě 13. století navzdory všem gregoriánským i jiným církevním reformám stále nejvyšší představitel sekulární moci – panovník. V jeho „vleku“ se biskup nevyhnutelně ocital.

Přesto nebyl bez naděje na možnou změnu, někdy totiž mohl být biskupský stolec naopak stabilnější než královský trůn. Viděli jsme, že anjouské hrabství stejně jako další regiony západní Francie získaly vlivem vnějších politických událostí nového suveréna, zatímco angerský biskup si i po této mocenské výměně svůj dosavadní úřad udržel. Stačilo složit přísahu věrnosti novému pánovi. Odboj pražského biskupa Ondřeje pak zase ukázal, že bylo možné se svému dosaditeli i osobně vzepřít. Větší výhody jak pro biskupa samotného, tak pro postavení církve v jeho diecézi ovšem skýtalo zachovat vládci loajalitu, jak to ukazuje právě příklad olomouckého biskupa Roberta. To platilo i vice versa: také sám panovník se o církve opíral, potřeboval sobě věrné církevní preláty. Když se podíváme na jejich konkrétní kroky, vidíme, že v zájmu kapetovských ani přemyslovských vládařů nebylo viditelnou složku duchovní moci potírat. Naopak ji ověnčovali různými úlevami a privilegii, které usnadňovaly fungování církevních struktur. Proto vydávání imunit klášterům a dalším církevním vrchnostem, privilegií na svobodnou volbu biskupa, atd. Za to na druhé straně očekávali loajalitu. Šlo tedy do značné míry o vzájemnou symbiózu. Toto vše církve posilovalo a upevňovalo její (nejen hmotné) postavení v rámci středověkého státu.

Vzájemné srovnání těchto dvou biskupů také přineslo jeden poměrně zajímavý závěr: přestože křesťanství a s ním i církev coby struktura byly v západních zemích historicky mnohem více a déle zakořeněny, v praktické rovině se tento náskok příliš neprojevoval. Vysoký duchovní v Anjou i na Moravě měl ke své ruce četné pomocníky, ať už se jim říkalo arcijáhni, presbyteri či děkani, snažil se nepohněvat si papeže, ale zároveň odrážet vzrůstající zásahy kurie do záležitostí své diecéze a dobře vycházet s právě vládnoucím panovníkem, respektive jeho pověřenci.

Zajímavé výsledky vycházejí i ze srovnání pastoračního úsilí obou prelátů. Na jeho základě můžeme konstatovat, že také to se do značné míry podobalo. Je pravda, že Robert v tomto ohledu své olomoucké předchůdce i nástupce podle všeho převyšoval, což bylo dané jeho západním původem i nadprůměrným vzděláním, jež nabyt až v Paříži. Už však jen to, že v daných moravských poměrech rozhodl své literární dílo sepsat a tak šířil duch IV. Lateránu, vypovídá o tom, že stav církve a křesťanství vůbec zde nemohl být na míle daleko za anjouským. Nejen Anjou, ale i Morava první poloviny 13. století měla evidentně klérus, který se pastoračně a teologicky vzdělával a společně shromažďoval při více či méně pravidelných synodách. Jakkoliv v minulých staletích bylo v této oblasti zpoždění českých zemí za západními propastné, ve zkoumaném čtyřicetiletém období se již zdaleka nejeví být tak zásadní. Právě toto zjištění považuji za jeden z hlavních přínosů této práce.

9) Prameny a literatura

Nevydané prameny

Archivy:

Archives départementales de Maine-et-Loire, Angers. Série G (clergé séculier)
Série H (clergé régulier)

Archives départementales de la Sarthe, Le Mans. Série G (clergé séculier)
Série H (clergé régulier)

Knihovny:

Actes des évêques d'Angers. Bibliothèque municipale, Angers. Ms. 706 (636).

Ordinatio apostolica de ecclesia andegavensis. Bibliothèque municipale, Amiens.
Fonds XIV.

Bibliothèque national, Paris. Fonds Touraine-Anjou.

Vydané prameny

Archives d'Anjou. Recueil de documents et mémoires inédits sur cette province.
Marchegay, Paul (ed.). Angers 1843.

Cartulaire de l'Hopital de Saint-Jean d'Angers. Port, Célestin (ed.). Paris 1870.

Cartulaire noir de la cathédrale d'Angers. Urseau, Charles (ed.). Paris-Angers 1908.

Catalogue des actes de Philippe-Auguste. Delisle, Léopold (ed.). Paris 1856.

Chronicae Sancti Albini andegavensis. Chroniques des églises d'Anjou. Marchegay,
Paul - Mabilie, Émile (ed.). Paris 1869.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II. 1198-1230. Friedrich, Gustav
(ed.). Praha 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1. 1231-1238. Friedrich,
Gustav (ed.). Praha 1942.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/2. 1238-1240. Kristen, Zdeněk
(ed.). Praha 1962.

*Das Granum Catalogi praesulum Moraviae nach Handschriften des olmützer
Domkapitelarchivs*. Loserth, Joseph (ed.). Wien 1852.

Dekrete der ökumenischen Konzilien, 2. Wohlmut, Joseph (ed.). Paderborn-
München-Wien-Zürich 2000.

Die Register Innocenz' III. 5. Pontifikatsjahr, 1202/1203. Hageneder, Othmar (ed.). Wien 1993.

Fontes rerum bohemicarum II. Emler, Josef (ed.). Praha 1874.

Fragmentum chronici Bohemiae et Moraviae una cum fragmento Necrologii Capituli Olomucensis. Dudík, Beda (ed.). Mährens Geschichts-Quellen 1. Brünn 1850, s. 271-280.

Honorii III, Romani pontificis, opera omnia, III. Horoy, C. (ed.). Paris 1879.

Honorii III, Romani pontificis, opera omnia, IV. Horoy, C. (ed.). Paris 1880.

Kroniky doby Karla IV. Bláhová, Marie (ed.). Praha 1987.

Layettes du trésor des chartes, I. Teulet, Alexandre (ed.). Paris 1863.

Layettes du trésor des chartes, II. Teulet, Alexandre (ed.). Paris 1866.

Les conciles de la province de Tours. Concilia provinciae Turonensis. Avril, Joseph (ed.). Paris 1987.

Les statuts synodaux français du XIIIe siècle, 1. Les statuts de Paris et le Synodal de l'Ouest: XIIIe siècle. Pontal, Odette (ed.). Paris 1971.

Livre de Guillaume le Maire. Port, Célestin (ed.). Paris 1874.

L'obituaire de la cathédrale d'Angers. Urseau, Charles (ed.). Angers 1930.

Necrologium vom Jahre 1263. Über Nekrologe der Ölmutzer Domkirche. Dudík, Beda (ed.). Archiv für österreichische Geschichte 65, 1884, s. 487-589.

Regesta pontificum romanorum, I. Potthast, August (ed.). Berlin 1874.

Recueil des actes de Philippe Auguste, roi de France, I. Berger, Élie (ed.). Paris 1916.

Recueil des actes de Philippe Auguste, roi de France, II. Brunel, Clovis (ed.). Paris 1943.

Recueil des actes de Philippe Auguste, roi de France, III. Samaran, Charles (ed.). Paris 1966.

Recueil des historiens des Gaules et de la France, XIX. Bouquet, Martin (ed.). Paris 1840.

Regesta archiepiscoporum Maguntinensium 2. Regesten zur Geschichte der Mainzer Erzbischöfe von Bonifatius bis Heinrich II. 742? – 1288. Böhmer, Johann Friedrich (ed.). Innsbruck 1966.

Regesta Honorii papae III. Presutti, Pietro (ed.). Roma 1888.

Rotuli chartarum in turri Londinensi asservati. Hardy, Thomas Duffus (ed.). London 1837.

Rotuli litterarum patentium in turri Londinensi asservati, I. Hardy, Thomas Duffus (ed.). London 1835.

Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, 1 (1116-1220). Canivez, Joseph Marie (ed.). Louvain 1933.

Statuta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, 2 (1221-1261). Canivez, Joseph Marie (ed.). Louvain 1934.

Tzv. Moravská kronika. Švábenský, Mojmír (ed.). Studie o rukopisech 12, 1973, s. 196-204.

Literatura

ALBERTI, P.: *Dějiny papežů, 3. díl. Od Inocence III. po sv. Celestina V. (1198-1294)*. Přerov 1938.

ANGOT, Alphonse: *Les vicomtes du Maine*. Bulletin de la Commission historique et archéologique de la Mayenne 30, 1914, s. 180-232, 320-342, 404-424.

ANGOT, Alphonse: *Sablé*. Bulletin de la Commission historique et archéologique de la Mayenne 35, 1919, s. 166-189; 266-278; 369-380.

AURELL, Martin: *Pourquoi la débâcle de 1204?* In: Aurell, Martin - Tonnerre, Noël-Yves (ed.): *Plantagenêts et Capétiens: confrontations et héritages*. Turnhout 2006, s. 3-14.

AURELL, Martin: *L'empire des Plantagenêt, 1154-1224*. Paris 2003.

AVRIL, Joseph: *Le gouvernement des évêques et la vie religieuse dans le diocèse d'Angers (1148-1240)*. Lille 1984.

BALDWIN, John W.: *The Government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages*. Berkeley-Los Angeles-London 1986.

BÁRTA, Stanislav: *Itinerář moravského markraběte Přemysla (1209-1239)*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada C, 54, 2006, s. 27-55.

BARTOŠ, Josef (ed.): *Malé dějiny Olomouce*. Ostrava 1972.

BEAUTEMPS-BEAUPRÉ, Charles-Jean: *Notice sur Guillaume Des Roches, sénéchal d'Anjou, du Maine et de Touraine (1199-1222)*. Chaumont 1889.

BENSON, Robert L.: *The Bishop-Elect. A Study in Medieval Ecclesiastical Office*. Princeton 1968.

BISTRICKÝ, Jan: *Pisemnosti olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka*. Sborník archivních prací 1, 1983, s. 32-74.

BISTRICKÝ, Jan: *Historický obzor olomouckého hradu*. Archaeologia historica 11, 1986, s. 79-86.

BISTRICKÝ, Jan: *Na okraji glos k olomouckým otázkám*. Archaeologia historica 11, 1986, s. 111-116.

BISTRICKÝ, Jan: *K tzv. moravskému kancléřství z roku 1207*. Vlastivědný věstník moravský 58, 2006, č. 1, s. 34-41.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naděžda: *Velké dějiny zemí Koruny české, 1*. Praha 1999.

- BOSHOF, Egon: *Mainz, Böhmen und das Reich im Früh- und Hochmittelalter*. Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte 50, 1998, s. 11-40.
- BOULANGER, Karine: *Les vitraux de la cathédrale d'Angers*. Paris 2010.
- BOUSSARD, Jacques: *Le comté d'Anjou sous Henri Plantagenêt et ses fils (1151-1204)*. Paris 1938.
- BREITENBACH, Anton: *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechts der beiden Domkapitel*. Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 8, 1904, s. 28-37.
- BRETHOLZ, Berthold: *Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle König Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212*. Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 5, 1901, s. 305-320.
- CAMPBELL, Gerard J.: *Temporal and Spiritual Regalia during the Reigns of St. Louis and Philip III*. Traditio 20, 1964, s. 351-383.
- ČECHURA, Jaroslav: *Cisterciácké kláštery v českých zemích v době předhusitské ve světle řádových akt*. Právněhistorické studie 26, 1984, s. 35-72.
- ČERNÁ, Marie L.: *Rozvod Přemysla I. s Adlétou Mišeňskou*. Časopis Společnosti přátel starožitnictví v Praze 31, 1923, s. 9-44.
- DILLAY, Madeleine: *Le régime de l'église privée du XIe au XIIIe siècle dans l'Anjou, le Maine, la Touraine*. Revue historique de droit français et étranger, 4, 1925, s. 253-294.
- DOHNAL, Vít: *Olomoucký hrad v raném středověku 1. 10. až první polovina 13. století*. Olomouc 2001.
- DUBOIS, Gaston: *Recherches sur la vie de Guillaume des Roches, sénéchal d'Anjou, du Maine et de Touraine*. Bibliothèque de l'École des Chartes, 1869, s. 377-424; 1871, s. 88-145; 1873, s. 502-544.
- DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy 5*. Praha 1878.
- FARCY, Louis de: *Monographie de la cathédrale d'Angers 1. Le mobilier*. Angers 1901.
- FARCY, Louis de: *Monographie de la cathédrale 2*. Angers 1905.
- FARCY, Louis de: *Monographie de la cathédrale d'Angers 3. Les immeubles*. Angers 1910

- FARCY, Louis de – HOUDEBINE, Timothée Louis: *Monographie de la cathédrale d'Angers 4. Les évêques, le chapitre, institutions diverses, cérémonies, anciens usages*. Angers 1926.
- FARCY, Louis de – PINIER, Paul-Marie: *Le palais épiscopal d'Angers. Histoire et description*. Angers 1903.
- FOREVILLE, Raymonde: *Le pape Innocent III et la France*. Stuttgart 1992.
- FOREVILLE, Raymonde: *Latran I, II, III et Latran IV*. Paris 2007.
- FOULON, Jean-Hervé: *Église et réforme au Moyen Âge. Papauté, milieux réformateurs et ecclésiologie dans les Pays de la Loire au tournant des XIe-XIIe siècles*. Bruxelles 2008.
- FRYDE, Natalie: *King John and the Empire*. In: Church, Stephen D. (ed.): *King John: new interpretations*. Woodbridge 1999, s. 335-346.
- GATZ, Erwin (ed.): *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches. 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*. Berlin 2001.
- GAUDEMET, Jean: *La collation par le roi de France des bénéfices vacants en régle des origines à la fin du XIVe siècle*. Paris 1935.
- GAUDEMET, Jean: *Le gouvernement de l'église à l'époque classique. Seconde partie: Le gouvernement local*. Paris 1979.
- GIBBS, Marion – LANG, Jane: *Bishops and Reform 1215-1272, with special reference to the Lateran Council of 1215*. Oxford 1934.
- GILLINGHAM, John: *The Angevin Empire*. London-New York 2001.
- GOERING, Joseph: *The Internal Forum and the Literature of Penance and Confession*. *Traditio* 59, 2004, s. 175-227.
- GROUSSET, René: *Histoire des croisades III. La monarchie musulmane et l'anarchie franque*. Paris 1936.
- GUILLOT, Olivier: *Le comte d'Anjou et son entourage au XIe siècle, I*. Paris 1972.
- HARPER-BILL, Christopher: *John and the Church of Rome*. In: Church, Stephen D. (ed.): *King John: new interpretations*. Woodbridge 1999, s. 289-315.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Pražská metropolitní kapitula, její samospráva a postavení do doby husitské*. *Sborník historický* 19, 1972, s. 5-48.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Prag zwischen Mainz und Rom. Beziehungen des Bistums zu seiner Metropole und zum Papsttum*. In: *Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte* 50, 1998, s. 71-78.

- HLOBIL, Ivo: *Formální analýza tzv. Přemyslovského paláce v Olomouci a klasicizující ornamentika románského dómu v Lundu*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada F, 34-36, 1990-1992, s. 87-93.
- HORNA, Richard: *K dějinám centralizace Moravy na počátku XIII. století*. Bratislava 1929.
- HOUDEBINE, Timothée-Louis: *Histoire religieuse de l'Anjou*. Angers 1926.
- HRABOVÁ, Libuše: *Ekonomika feudální državy olomouckého biskupství ve druhé polovině 13. století*. Praha 1964.
- HRUBÝ, František: *Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od 10. do konce 13. století a jeho poměr ke státu*. Český časopis historický, 22, 1916, s. 17-53; 257-287; 385-421.
- HUBER, Augustinus Kurt: *Die Metropole Mainz und die böhmischen Länder*. In: Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien 3, 1973, s. 24-57.
- HURT, Rudolf: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě 1. 1205-1650*. Olomouc 1934.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách. 1142-1420, 1. svazek. Fundace 12. století*. Praha 1998.
- JAN, Libor: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*. Brno 2000, s. 17-32.
- JAN, Libor: *Počátky moravského křesťanství a církevní správa do doby husitské*. In: Kordiovský, Emil – Jan, Libor (ed.): *Vývoj církevní správy na Moravě, 9.-10. října 2002. XXVII. Mikulovské sympozium*. Brno 2003, s. 7-20.
- JAN, Libor: *Morava v době královské*. In: Jiří Mitáček (ed.): *Středověká Morava*, Brno 2015, s. 45-58.
- KADLEC, Jaroslav: *Literární činnost biskupa Roberta olomouckého*. Studie o rukopisech 14, 1975, s. 69-82.
- KACHNÍK, Josef: *Osm set let dómské kapituly olomoucké*. Praha 1931.
- KALHOUS, David: *Granum Catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?* Mediaevalia Historica Bohemica 11, 2008, č. 1, s. 23 -38.
- KEJŘ, Jiří: *O tzv. bezprostřední podřízenosti Moravy říši*. Sborník archivních prací 28, 1978, č. 2, s. 233-291.
- KNOWLES, David – HADCOCK, Neville R.: *Medieval Religious Houses. England and Wales*. London 1971.

- KONEČNÝ, Lubomír: *Glosy k olomouckým otázkám*. *Archaeologia historica* 11, 1986, s. 103-109.
- KRAFL, Pavel: *Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku*. Praha 2003.
- KROFTA, Kamil: *Kurie a církevní správa*. *Český časopis historický* 10, 1904, s. 15-36; 125-152; 249-275; 373-391.
- KROFTA, Kamil: *Kurie a církevní správa*. *Český časopis historický* 12, 1906, s. 7-34; 178-191; 274-298; 426-446.
- KUHLE, Otto: *Die Neubesetzung der deutschen Bistümer unter Papst Innozenz III*. Berlin 1935.
- LACHAUD, Fabrice: *La structure familiale des Craon du XIe siècle à 1415 : le concept lignager en question*. Bordeaux 2012 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).
- LE BRAS, Gabriel: *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale*. Première partie. Livres 2 à 6. Paris 1964.
- LEBRUN, François (ed.): *Histoire des diocèses de France: Le diocèse d'Angers*. Paris 1981.
- LEGOFF, Jacques: *Saint Louis*. Paris 1996.
- LEKAI, Louis J.: *The Cistercians: Ideals and Reality*. Kent 1977.
- LEMARCHAND, Albert: *Saint Louis en Anjou*. *Revue de l'Anjou et de Maine et Loire*, 2, 1853, s. 1-21; 457-484.
- LEMARCHAND, Albert: *Aumônerie de Baugé*. *Revue de l'Anjou et de Maine et Loire*, 3, 1854, s. 367-371.
- LEMARIGNIER, Jean-François – GAUDEMET, Jean – MOLLAT, Guillaume: *Institutions ecclésiastiques*. Paris 1962.
- MABILLE, Émile: *Notice sur les divisions territoriales et la topographie de l'ancienne province de Touraine*. *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 23, 1862, s. 309-332.
- MALECZEK, Werner: *Petrus Capuanus. Kardinal, Legat am Vierten Kreuzzug, Theologe. († 1214)*. Wien 1988.
- MALECZEK, Werner: *Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216*. Wien 1984.
- MATZ, Jean-Michel – COMTE, François: *Diocèse d'Angers*. Turnhout 2003.
- MEDEK, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku. Dějiny olomoucké arcidiecéze*, 1. díl. Praha 1971.

- MERHAUTOVÁ, Anežka: *K olomouckému kapitulnímu domu*. *Archaeologia historica* 11, 1986, s. 87-93.
- MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu 2*. Praha 2006.
- NORGATE, Kate: *John Lackland*. New York 1902.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny. I.1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. Praha 1912
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I*. Praha 1913.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I.3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I*. Praha 1928.
- PACAUT, Marcel: *Louis VII et les élections épiscopales dans le Royaume de France*. Paris 1952.
- PELTZER, Jörg: *Les évêques de l'empire Plantagenêt et les rois angevins: un tour d'horizon*. In: Aurell, Martin – Tonnerre, Noël-Yves (ed.): *Plantagenêts et Capétiens: confrontations et héritages*. Turnhout 2006, s. 461-484.
- PELTZER, Jörg: *Canon Law, Careers and Conquest. Episcopal Elections in Normandy and Greater Anjou, c. 1140 - c. 1230*. Cambridge-New York 2008.
- PESCHE, Julien Rémy: *Dictionnaire topographique, historique et statistique de la Sarthe 1*. Le Mans 1842.
- PIXTON, Paul Brewer: *German episcopacy and the Implementation of the Decrees of the Fourth Lateran Council, 1216–1245: Watchmen on the Tower*. New York 1995.
- PIXTON, Paul Brewer: *Cardinal Bishop Conrad of Porto and S. Rufina and the Implementation of Innocent III's Conciliar Decrees in Germany, 1224–1226*. In: Pennigton, Kenneth (ed.): *Proceedings of the Tenth International Congress of Medieval Canon Law*. Città del Vaticano 2001, s. 509-535.
- PLETTEAU, Théodore-Pierre: *Annales ecclésiastiques de l'Anjou. Guillaume de Beaumont, évêque d'Angers. 1202-1240*. *Revue historique, littéraire et archéologique de l'Anjou* 17, 1876, s. 144-180.
- POLC, Jaroslav Václav – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha 2002.
- POJSL, Miloslav - MICHNA, Pavel: *Románský palác na olomouckém hradě*. Brno 1988.
- POLIŠENSKÝ, Josef: *Britain and Czechoslovakia. A Study in Contacts*. Praha 1966.

- PONTAL, Odette: *Les plus anciens statuts synodaux d'Angers et leur expansion dans les diocèses de l'ouest de la France*. Revue d'histoire de l'Eglise de France 46, 1960, s. 54-92.
- PORT, Célestin: *Dictionnaire historique, géographique et biographique de Maine et Loire 1*. Angers 1965.
- PRAŽÁK, Jiří: *Pražská vizitační statuta z r. 1244*. Studie o rukopisech XIV, 1975, s. 149-163.
- PUMPROVÁ, Anna: *Robert Olomoucký. Výklad Písň písni*. Brno 2012.
- RICHTER, Václav: *Raněstředověká Olomouc*. Praha 1959.
- ROBIN, Gérard: *Le problème de la vie commune au chapitre de la cathédrale Saint-Maurice d'Angers du IXe au XIIe siècle*. Cahiers de civilisation médiévale, 13, 1970, s. 305-322.
- ROLAND, Emmanuel: *Les chanoines et les élections épiscopales du XIe au XIVe siècle. Étude sur la restauration, l'évolution, la décadance du pouvoir capitulaire. 1080-1350*. Aurillac 1909.
- ROZEHNAL, Aleš: *Vznik a zánik románského Přemyslovského paláce v Olomouci*. In: Historická Olomouc a její současné problémy 1, 1979, s. 21-44.
- SCHATZ, Klaus: *Dějiny papežského primátu*. Brno 2002.
- SCHULZ, Jindřich (ed.): *Dějiny Olomouce 1*. Olomouc 2009.
- SEDLÁČEK, Pavel: *Páni z Medlova*. Jižní Morava 31, 1992, s. 37-55.
- SOMER, Tomáš - SVOBODOVÁ, Eva: *Konrád z Friedberka. Biskup, na kterého se mělo zapomenout*. Časopis Matice moravské 132, 2013, č. 1, s. 3-24.
- SVOBODOVÁ, Eva: *Olomoucký biskup Robert a církevní řády na Moravě*. Olomouc 2010 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské*. Časopis Matice moravské 67, 1947, s. 222-290.
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Kdo byl notář Otakar 5. Studie k české diplomatice doby přemyslovské*. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd 69, 1959, sešit 9, s. 3-39.
- TONNERRE, Noël-Yves: *Henri II et l'Anjou*. In: Aurell, Martin – Tonnerre, Noël-Yves (ed.): *Plantagenêts et Capétiens: confrontations et héritages*. Turnhout 2006, s. 211-225.
- TURNER, Ralph V.: *Richard Lionheart and the Episcopate in his French Domains*. French Historical Studies, 21, 1998, č. 4, s. 517-542.

- VANÍČEK, Vratislav: *Vratislav II*. Praha 2004.
- VODIČKA, Jaroslav: *Počátky špitálu sv. Ducha na Starém Brně. Období předjohanitské 1238–1243*. Sborník Matice moravské 78, 1959, s. 161-204.
- WALKER, David: *Crown and Episcopacy under the Normans and Angevins*. Anglo-Norman Studies V., 1982, s. 220-233.
- WERNER, Jakob: *Nachlese aus Züricher Handschriften I*. Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 31, 1906, s. 575-593.
- WIEMER, Wolfgang: *Die Baugeschichte und Bauhütte der Ebracher Abteikirche*. Kallmünz 1958.
- WIHODA, Martin: *Vznik moravského markrabství*. Český časopis historický 97, 1999, č. 4, s. 453-474.
- WIHODA, Martin: *Patnáct minut slávy olomouckého kanovníka Sifrida*. In: Hrdina, Jan (ed.): *Pater familias*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Ivana Hlaváčka. Praha 2002, s. 193-203.
- WIHODA, Martin: *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*. Praha 2005.
- WIHODA, Martin: *Vladislav Jindřich*. Brno 2007.
- WIHODA, Martin: *Morava v době knížecí*. Praha 2010.
- WILLIAMS, David Henry: *The Cistercians in the Early Middle Ages*. Leominster 1999.
- WINKELMANN, Eduard: *Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig, I. Band. König Philipp von Schwaben, 1197–1208*. Leipzig 1873.
- WOOCK, Elisabeth: *Antimendicancy in Central Europe and bishop Robert of Olomouc in historiography*. Mediaevalia Historica Bohemica 18, 2015, č. 2, s. 69–93.
- ZAJÍČEK, Petr: *Geneze města Olomouce*. Olomouc 2012 (nepublikovaná diplomová magisterská práce).
- ZEMEK Metoděj: *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*. Vlastivědný věstník moravský 4, 1949, s. 121-136; 167-182.
- ZEMEK, Metoděj: *Posloupnost kanovníků metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci*. Vlastivědný věstník moravský 5, 1950, s. 53-64; 99-116; 141-146.
- ZEMEK, Metoděj: *Das Olmützer Domkapitel. Seine Entstehung und Entwicklung bis 1600*. Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien 9, 1988, s. 66-86.

ZIMMERMANN, Heinrich: *Die Päpstliche Legation in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts*. Paderborn 1913.

ŽEMLIČKA, Josef: *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*. *Československý časopis historický* 29, 1981, s. 704-730.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí. 1034-1198*. Praha 1997.

ŽEMLIČKA, Josef: *Počátky Čech královských. 1198-1253*. Praha 2002.

Anotace

Autor: Mgr. Eva Svobodová

Pracoviště: Katedra historie, Filosofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Název práce: Guillaume de Beaumont a Robert Olomoucký. Svět biskupa 13. století.

Název v angličtině: Guillaume de Beaumont and Robert of Olomouc. World of a 13th-century bishop.

Rozsah práce: 196 stran.

Anotace

Dizertace se prostřednictvím dvou konkrétních církevních prelátů první půle 13. století zabývá postavením církve v tomto období. Předmětem teoretické komparace jsou olomoucký biskup Robert a Guillaume de Beaumont, který zastával stejný úřad v západofrancouzské diecézi Angers, přičemž oba drželi biskupskou funkci ve shodných letech 1202-1240. Tato případová studie analyzuje pozici těchto dvou osobností ve vztahu ke světské moci představované panovníkem, respektive zeměpánem a duchovními nadřízenými, jako byli papež a arcibiskup. Jedna z kapitol se zabývá rovněž biskupovými nejbližšími pomocníky při správě diecéze, tedy kanovníky katedrální kapituly. Dalším důležitým aspektem, který se prolíná celou dizertační prací, je také proces církevní emancipace, kterým se vyznačovalo právě toto období.

Klíčová slova: Anjou, Morava, 13. století, Plantageneti, Kapetovci, Přemysl Otakar I., volba a dosazování biskupů, katedrální kapitula, papežství, arcibiskup

Annotation in English

The doctoral thesis deals with the position of the Church from the perspective of two particular church prelates living in the same period of the early 13th century. Robert, bishop of Olomouc, and Guillaume de Beaumont, who held the same ecclesiastical

office in the French diocese of Angers between the years 1202 and 1240 are subjected to a theoretical comparison. This case study analyses the position of these two personalities with respect to secular power represented by king and his officers, as well as spiritual superiors such as pope and archbishop. One part also deals with their relation to the canons of their cathedral chapter who were bishop's closest co-workers within his diocese. The thesis also pays attention to the church emancipation process that flourished in this period and tries to analyse what were the responses of the two bishops respectively.

Key words: Anjou, Moravia, 13th century, Plantagenets, Capetiens, Přemysl Otakar I., bishop elections, cathedral chapter, papacy, archbishop

Summary

The comparison of two particular church personalities shows clearly how complex the position of the 13th century bishop was. Although he was representative of spiritual power in the first place, he also participated in the contemporary political events and also conflicts. The way bishops received their office had much to do with interests of local sovereigns – Plantagenets (Guillaume de Beaumont) and Přemyslides (Robert of Olomouc). Despite ecclesiastical reforms and attempts the appointment of bishops was still in the hands of secular power. Throughout their episcopate both Robert of Olomouc and Guillaume de Beaumont tried to be on good terms with the ruling king and both of them were successful in this respect despite politically unstable periods that affected their diocese as well. They were subsequently able to provide their bishopric and cathedral with good conditions in which these two could flourish. Both bishops entered the local history as those who financed important reconstruction and enlargement of the cathedral and supplied its treasury with new precious things.

Towards Roman curia they stayed vigilant when it came to its interventions into inner issues of their diocese such as nomination of clergy. Robert of Olomouc went as far as to experience pope's anger which probably eventually led to his deposition in 1240. Guillaume de Beaumont on the other hand stayed in his office until his death the same year.

The major difference between the two bishops probably lied in their different position within the respective kingdoms their dioceses were part of. As Robert was one of only two bishops in the 13th-century Czech lands, he was logically considered a more important figure than his French counterpart who was just one of many local bishops. Another difference was that Robert's metropolitan resided in Mainz and thus represented an external power to Přemyslid rulers. Furthermore, the archbishop of Mainz was himself holder of temporal power as an ecclesiastical prince, later turning into one of the seven prince-electors in the Holy Roman Empire. This made Robert's situation even more complicated. Guillaume de Beaumont, on the other hand, was subordinate to the archbishops of Tours who were after the Capetien reconquest taking an oath to the same sovereign as he – the king of France.

The diocese of Angers as well as that of Olomouc were influenced by Church reforms which reached their important peak with the Fourth council of Lateran in 1215. Not only Anjou with its long Christian tradition since the ancient times but Moravia as well were developing their religious life and Church structure under the influence of this one and earlier councils. It was not determining whether the diocesan bishop participated in the council in person (Robert of Olomouc) or not (Guillaume de Beaumont). The reforms found their way to their dioceses all the same. Important means of communication were diocesan or provincial synods of clergy which both bishops organised or attended.

Among important findings of this dissertation belongs that with regard to the conditions and position of the church, Moravia did not fall behind Anjou very much – in the first half of the 13th century they were far closer to each other than in previous centuries.